

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

.....
: Sirkka Ahonen
: HISTORIATON SUKUPOLVI?
.

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA 202

Sirkka Ahonen

Historiaton sukupolvi?

Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa

Kansikuva: Historian kohtaaminen. Valok. Sirkka Ahonen

© Sirkka Ahonen

ISSN 0073-2559

ISBN 951-710-096-5

Hakapaino Oy

Helsinki 1998

■ Sisällys

ALKUSANAT	9
SUKUPOLVIEN ELÄVÄ KETJU	11
HISTORIAKULTTUURI JA SEN VASTAANOTTO	15
YHTEISÖN MUISTI JA IDENTITEETTI	21
Kollektiivinen muisti identiteetin lähteenä	21
Historiatietoisuus – ajan ja muutoksen haltuunotto	25
Historian suuret ja pienet kertomukset	27
Historian tuomiolla	32
Kansalainen ilman kansallista identiteettiä?	34
HISTORIALLISEN IDENTITEETIN JA HISTORIA- TIETOISUUDEN TUTKIMISESTA	40
Historian vastaanotto ja sukupolven kollektiivinen muisti tutkimuskohteena	40
Suomessa tehty haastattelututkimus	42
Tutkimushenkilöt	42
Haastatteluteemat, aineiston keruu ja analyysin tapa	43
Yhteiseurooppalainen kyselytutkimus	45
Tutkimustehtävä: historiakulttuurin vastaanotto – kollektiivinen muisti – historiallinen identiteetti	46
1900-LUVUN JÄLJET HISTORIAKULTTUURISSA	48
Eri sukupolvien historiakulttuuri	48
Suuret tapahtumat kulttuurituotteissa	49
Vuoden 1918 sota	49
Talvi- ja jatkosota	51
Hyvinvointivaltion rakentaminen	54
Suuri muutto	57
Kekkosen aika	58

MIHIN SUOMALAISNUORET SAMAISTUVAT MAANSA LÄHIHISTORIASSA?	60
Kuinka pitkälle sukupolvien ketju ulottuu?	60
Nuorten samaistuminen edellisten sukupolvien avainkokemuksiin	64
Punaisten ja valkoisten sota	64
Tausta: miten vuoden 1918 sota koetteli Tyrvää-Vammalaa, Nurmoa ja Mikkeliä	64
Neljän sukupolven jälkeen ei enää jakauduta punaisiin ja valkoisiin	67
Maanomistuskysymyksen katkeruus on unohtunut	68
Tapahtumapaikoilla ei enää kummittele	69
Terrori elää kovia kokeneiden sukujen muistoissa	70
Pitääkö syyllisyyttä vielä kantaa?	72
Sota kansakunnan kokeena	73
Tausta: paikalliset sotakohtalot 1939–45	73
Kansakunta voittajana	74
Kertomisen tarve ja vaikeus	79
Selviytymistarinoita rintamalta	82
Kaatuneet isoisät	85
Kotirintaman sankarit	86
Millaista oli ennen kansankotia?	89
Tausta: kolmen sukupolven erilaiset elinehdot	89
Menneisyyden kurjuus	92
Sairaudet, pulat ja yhteisölliset selviytymismenetelmät	94
Työn sankaruus menneisyyden perintönä	98
Missä ovat hyvinvointivaltion rakentajat?	98
Suuren rakennemuutoksen jaloissa	101
Tausta: Tyrvään, Nurmon ja Mikkelin muuttajat	101
Muuton selittäminen: työn loppuminen vai kaupungin houkutukset	104
Elämäntapamuutoksen kokeminen: nostalgiaa vai modernin ihailua	106
Miten muistot suuresta muutosta ovat välittyneet?	108
Maanisän hankala muisto	109
Tausta: jälkikekkoslaisen sukupolven nousu	109
Hyvän maanisän kuva	111
Kekkosen vallankäyttö	113
Suomettuminen – reaali politiikkaa	115
Revisio tekee tuloaan	116
Tulevaisuudenodotukset historian peilissä	118
Kokemus ja odotukset sukupolvesta toiseen	118
Kansallinen projekti ylläpitää tulevaisuudenuskoa	120
Selviytymiskertomukset antavat pontta	121
Jatkuva talouskasvu rohkaisee	123
Kulttuurissako kansakunnan toivo?	124
Nouseeko menneisyydestä uhkia?	126
Tarvitaanko historiaa tulevaisuuden ajattelussa?	128
Yhteenveto: historian merkkitapahtumien vaikutus kollektiiviseen muistiin ja kansalliseen identiteettiin	129

"KANSAKUNNAN", "DEMOKRATIAN" JA "HYVINVOINNIN" KÄSITTEIDEN HISTORIALLISTUUS JA MERKITYS SUOMEN JA MUUN EUROOPAN NUORTEN AJATTELUSSA	133
Poliittisten käsitteiden historiallisuudesta	133
Mitä on kansakunta?	135
Kansakunta historiallisesti rakentuneena käsitteenä	135
Maa vai kansa?	137
Yhteinen tahto vai yhteinen perintö?	139
Demokratia kansakunnan ehtona	142
Kansankoti kansakunnan ehtona	143
Yhteenvedo: kansakunta vai kansalaisyhteiskunta?	144
Mitä on demokratia?	146
Demokratia historiallisesti rakentuneena käsitteenä	146
Demokratian henkilökohtainen tärkeys	148
Voiko tavallinen ihminen tehdä historiaa?	149
Samaistuako poliittisiin instituutioihin?	151
Mitä demokratiaan kuuluu?	154
Demokratia eilen ja huomenna	156
Mitä on hyvinvointi?	157
Hyvinvointi eurooppalaisena historiallisena käsitteenä	157
Hyvinvointi ennen, nyt ja vastedes	159
Missä maissa jokainen on oman onnensa seppä?	160
Yhteenvedo: pohjoismainen malli ja uusliberalismi	
kilpailevat nuorten mielistä	163
Nuoret ja moderni projekti	164
Lopuksi: menneisyys, kansallinen "me" ja tulevaisuus	168
Tutkimusmetodisia huomautuksia	168
Onko 1980 syntynyt ikäpolvi historianon?	169
Kirjallisuus	175
Summary	180
Liite I Missä määrin oma etninen ryhmäsi/kansallisuutesi on sinulle tärkeä?	190
Liite II Missä määrin oma maasi on sinulle tärkeä?	191
Liite III Kuinka tärkeä demokratia on sinulle?	192
Liite IV Nuorisio ja historia -tutkimuksen kyselylomake	193
Henkilö- ja asiahakemisto	211

Tämän tutkimuksen tarve syntyi Euroopan suuren murroksen vuonna 1991. Spontaanisti syntynyt kansainvälinen historian, politiikan ja sosiaalipsykologian tutkijoiden ryhmä kiinnostui uudelleen virinneen kansallisen identiteetin etsinnän ja historiatietoisuuden suhteesta. Vuosituhannen lopun politiikassa oli ilmeistä, että kansakunta, demokratia ja eurooppalaisuus ovat paitsi tulevaisuuden eväitä myös historian tuotteita. Tutkijaryhmä kysyikin, missä määrin näiden käsitteiden ala ja sisältö historiallisista syistä vaihteli yhteisöstä toiseen. Huomio kohdistui yhteisöllistä identiteettiään rakentaviin nuoriin. Näin syntyi *Nuoriso ja historia* -hanke.

Kansainvälinen tutkijaryhmä keräsi vuonna 1995 kaikkiaan 29 eri maasta nuorten eurooppalaisten historiatietoisuutta koskevan kyselyaineiston. Allekirjoittanut vastasi Suomen aineiston kokoamisesta. Aineiston tarkastelu osoitti kuitenkin, kuinka vaikea lomakekyselyllä on päästä syvälle varsinaiseen historiatietoisuuteen. Olikin syytä jatkaa tutkimusta kansallisissa puitteissa toisella menetelmällä, nimittäin haastatteleamalla nuoria siitä, mihin historian tapahtumiin ja ilmiöihin he samaistuvat ja mitä merkityksiä he niille antoivat. Kun samaan aikaan Suomessa työstettiin omia kansallisen menneisyyden traumoja, heräsi kysymys eri sukupolvien osallisuudesta niihin. Kysymyksestä tuli tämän tutkimuksen toinen lähtökohta.

Nuorten lausumissa kuvastui sukupolvien välinen vuorovaikutus, mutta myös se, että jokainen sukupolvi rakentaa historiallisen identiteettinsä itse. Vaikka suomalaisten kollektiivinen muisti on rakentunut eri sukupolvien avainkokemuksista, jokainen uusi sukupolvi antaa omat merkityksensä entisten avainkokemuksille. Niinpä Suomen 1950- ja 1960-lukujen suuren muuton sukupolven hämmennystä näyttää 1990-luvulla seuranneen uuden polven fundamentalismi, samaistuminen kansalliseen projektiin.

Ympäristön historiakulttuuri, jonka alueet ulottuvat poliittisesta retoriikasta historiallisiin suosikkielokuviin, ruokkii merkeillään ja mielikuvillaan historiallista identiteettiä enemmän kuin historiantutkijoiden julkaisutoiminta ja kouluopetus. Historiakulttuurin vastaanotto kuuluukin kollektiivisen muistin osatekijänä tämän tutkimuksen alueeseen.

Historiaton sukupolvi? alkaa sukupolven ja historiakulttuurin ilmiöiden lyhyellä esittelyllä ensimmäisessä ja toisessa luvussa. Sen jälkeen kolmannessa ja neljännessä luvussa tarkastellaan historiateorian ja sosiologian näkökulmista historiallisen identiteetin rakentumista ja tutkimista. Viidennessä luvussa luodaan haastatteluaineiston tarkastelun pohjaksi katsaus Suomen 1900-luvun dramaattisiin käännteisiin liittyviin historiakulttuurin tuotteisiin. Senjälkeen

pääluvuissa 6 ja 7 kysytään haastatteluaineistosta, mihin historian tapahtumiin nuoret suomalaiset samaistuvat, ja eurooppalaisesta kyselyaineistosta, miten nuoret verrattuina muun Euroopan nuoriin ymmärtävät kansakunnan, demokratian ja hyvinvoinnin ajalliset ulottuvuudet. Lopuksi luvussa 8 esitetään koova teesi siitä, miten edellisen sukupolven nopea modernisaatio on vaikuttanut nuorten historialliseen identiteettiin.

Tutkimukselleni ovat antaneet virikkeitä paitsi *Nuoriso ja historia* -hankkeen syvälinen taustavaikuttaja Jörn Rüsen ja sen tarmokas kokoaja Bodo von Borries myös Suomen historiallisen seuran järjestämän Koselleck-seminaarin piirissä vuonna 1997 käydyt keskustelut. Historioitsijat Seppo Hentilä, Jorma Kalela ja Matti Peltonen ovat kirjoituksillaan ja keskustelupuheenvuoroillaan tukeneet näkemystäni historian vastaanoton tutkimisen tärkeydestä. Kiitän heitä historiatieteen alueen avartamisesta uusien kysymysten suuntaan.

Kiitän Vammalan ja Nurmon lukioiden sekä Mikkelin lyseon lukion opiskelijoita samoin kuin heidän helsinkiläisiä ammattiin opiskelevia ja työssä käyviä ikätovereitaan, jotka avoimesti ja intensiivisesti keskustelivat kanssani historiasta, niin että sain kokoon mielenkiintoisen tutkimusaineiston.

Vuosi Suomen Akatemian varttuneena tutkijana teki mahdolliseksi tämän tutkimuksen, mistä olen Akatemialle kiitollinen. Vielä kiitos Suomen Historialliselle Seuralle tutkimuksen julkaisemisesta.

Helsingissä 1.12.1998

Sirkka Ahonen

■ Sukupolvien elävä ketju

Tässä tutkimuksessa puhuu noin vuonna 1980 syntynyt ikäpolvi, joka edustaa Suomen ensimmäistä todella kaupunkilaista sukupolvea. Se syntyi kaupungistuneeseen Suomeen, ja sen elämää pönkittivät valmiit hyvinvointivaltion rakenteet. Sen lapsuuden lopulla Suomen lähialueilla tapahtui poliittinen murros, Neuvostoliiton hajoaminen. Sen nuoruudessa Suomi liittyi Euroopan unioniin ja vaihtoi niin lippunsa kuin rahansa eurooppalaisiin tunnuksiin. Identiteetin rakennusaineokset olivat sille näin toiset kuin vanhemmille suomalaisille sukupolville.

Vuonna 1980 syntyneitä ei sinänsä voi kutsua sukupolveksi vaan vasta ikäpolveksi. Vielä ei nimittäin tiedä, mitkä avainkokemukset tulevat lopulta määräämään sen kohtalon, yhdistämään sen itsestään tietoiseksi ryhmäksi, jolla on yhteinen osa historian toimijoina, muutoksen tekijöinä ja jatkuvuuden ylläpitäjinä. Nämä ehdot Karl Mannheim 1920-luvulla asetti sukupolvelle. Hänen mukaansa sukupolvi perustuu subjektiiviseen kokemukseen eikä pelkkään yhteiseen syntymäaikaan. Sukupolvella täytyy olla yhteinen asema yhteiskunnan kehityksessä, siitä nouseva yhteinen kokemustausta sekä kokemuksille annettuja yhteisesti jaettuja merkityksiä, joiden perusteella sukupolvella on taipumus reagoida ilmiöihin samansuuntaisesti. Vasta näin yhteisen ajallisyhteiskunnallisen *sukupolviaseman* pohjalta syntyy *aktualisoitunut sukupolvi*.¹

Mikä tärkeää, sukupolvella on Mannheimin mukaan paitsi yhteinen kohtalo syntyä samaan ajan saumaan, myös yhteinen osa historiallisessa muutoksessa. Sukupolvi rakentaa historiallisen toimijuutensa ilmiöille yhdessä antamistaan merkityksistä. Mannheim ei nähnyt tätä rakennustyötä minään sukupolven sisäisenä, ajanhengen virittämänä lähetystehtävänä – tällaista sukupolvinäkemystä hän kutsui romanttis-historistiseksi – vaan aikaan nähden merkityksellisenä yhteiskunnallisena toimintana.²

Mannheim myönsi, että sukupolvi ei toimi yksituumaisesti yhtenä oliona. Sukupolven jäsenten erilaisia, jopa keskenään vastakkaisia ajan haasteisiin antamia vastauksia hän kutsui sukupolviyksiköiksi. Niiden dialektisen toiminnan hän kuitenkin katsoi yhdessä muodostavan sen liikkeen, joka sukupolven aikana ja toimesta muutti olosuhteita. Itsestään ja ajan haasteista tietoista sukupolvea Mannheim piti historiallisen kehityksen välttämättömänä tekijänä.³

1 Mannheim 1927/1974, 190-92.

2 Mannheim 1927/1974, 280, 290-92.

3 Mannheim 1927/, 303 ss., 320.

Puoli vuosisataa myöhemmin Margaret Mead, kulttuurintutkija, katsoi teoksessaan *Culture and Commitment* (1970) että modernissa yhteiskunnassa sukupolvien välille oli syntynyt pysyvä kuilu. Oli kyseenalaista, pystyivätkö lapset enää ymmärtämään vanhempien kertomuksia menneestä elämästä, saati sitten samaistumaan niihin. Vanhempien muistot olivat lapsille kuin viestejä vieraalta planeetalta, ja vanhemmat olivat puolesta lastensa ajassa avuttomia muukalaisia. Kun historiallisen muutoksen toimijat ennen perinteisessä yhteiskunnassa lähtivät liikkeelle vallitsevan kulttuurin edellytyksistä, uudessa räjähtävän nopean muutoksen maailmassa uusi sukupolvi saattoi Meadin mukaan käyttää voimavaroinaan vain tulevaisuutta koskevia odotuksiaan. Meadin mukaan edellinen sukupolvi ei voinut opettaa uudelle mitään.⁴

Meadin ajattelu perustuu hyvin ilmeisesti siihen, että hän oli törmännyt 1960-luvun opiskelijaliikkeen yhteydessä sukupolvien välille auenneeseen ristiriitaan ja selitti sen merkitsevän kulttuurin muutosta. Kuten Mannheim, hänkin katsoi että muutoksen välttämätön ehto on, että eri sukupolvet, kulttuurit, kukin vuorollaan ryhtyvät omaan muutoshankkeeseensa. Mutta kun Mannheim katsoi sukupolvelta toiselle tapahtuvan perinnön ja muistojen siirtämisen välttämättömäksi muutoksen ehdoksi, Mead katsoi sukupolvenvaihdoksen ehtojen muuttuneen siirryttäessä traditionaalisesta moderniin yhteiskuntaan. Kun entisessä perinneyhteiskunnassa lastenlastaan liekuttava isovanhempi saattoi ajatella siirtävänsä oman kokemuksensa sellaisenaan uudelle sukupolvelle samaistumiskohteeksi, oli modernille yhteiskunnalle luonteenomaista jatkuva ja nopeutuva muutos ja entisten samaistumiskohteiden häviäminen näköpiiristä. Lapset tulisivat liikkumaan eteenpäin vanhempiensa asemista ja olemaan laadullisesti aivan toisenlainen sukupolvi. Vanhempien ja lasten välillä oli väistämätön sukupolvikuilu.

Meadin ajatusta sukupolvien välisten suhteiden luonteesta on jatkanut postmodernisteja lähellä oleva Anthony Giddens puhumalla jälkitraditionaalisista yhteiskunnista. Hänen pääargumenttinsa on, että ns. modernissa vaiheessa tradition käsite mureni, koska modernin median ja massakoulutuksen keinoin traditioita varta vasten seipitettiin välitettäväksi. Hänen johtopäätöksensä on, että traditioita ei pidä enää käsitellä perintönä, jolle rakentaa, vaan mielellisinä rakennelmina, joita tulee avoimesti arvioida, sitäkin suuremmalla syyllä kun ne usein ovat hegemoniallisten valtarakenteiden tuotteita.⁵ Giddensin ajattelussa kuvastuu sukupolvihegemonian käsite, jonka varassa Suomessa esimerkiksi Marja Tuominen (1991) on käsitellyt sodanjälkeisten sukupolvien suhteita.

Suomalaisista sukupolvitutkijoista J. P. Roos on osittain Mannheimin, osittain ranskalaisen postmodernistin Pierre Bourdieun ajatusten perusteella jakanut itsenäisen Suomen ikäpolvet kolmeen sukupolveen. Bourdieuläisesti hän ei käyttänyt perusteena pelkästään eri ikäisten suomalaisten historiallisia vaiheita ja kokemuksia vaan myös heidän suhdettaan elämäntapaa määrääviin muutoksen alueisiin, joita olivat työ, koulutus ja ihmissuhteiden luonne. Tällä

4 Mead 1970/1978, passim.

5 Giddens 1994, passim.

perusteella hän kutsui 1920–40 syntyneitä pulan, sodan ja jälleenrakennuksen sukupolveksi, 1940–50 syntyneitä suuren murroksen sukupolveksi, 1950–65 syntyneitä lähiösukupolveksi ja sen jälkeen syntyneitä rock-sukupolveksi. Kunkin polven luokkarakenne ja elämäntapa poikkesivat ympärillä olevista polvista.⁶

Historian tutkijat ovat omalla tahollaan käyttäneet sukupolvea selittäjänä. He ovat toisin kuin Roos puhtaasti mannheimilaisittain rakentaneet sukupolvet yhteisesti koettujen historiallis-poliittisten tilanteiden perusteella. He määrittelevät mielellään tietyn ikäryhmän avainkokemukset ja niiden mentaliteettia muuttavat vaikutukset ja päätyvät niiden mukaisiin sukupolviin. Sukupolvien ei välttämättä tarvitse muodostaa vuosilukuihin sidottua aukotonta jatkumoa. Avainkokemuksen vaikutus voi jatkua, vaikka biologinen sukupolvenvaihdos ehtisi jo tapahtua. Joka tapauksessa sukupolvi on rakenne, jota tietyt avainkokemusten muokkaamat ajattelutavat ja toiminnalliset ydinhankeet yhdistävät.⁷

Yksittäisen perheen historiassa sukupolvi on ongelmaton biologinen käsite. Lapsia kutsutaan uudeksi sukupolveksi, isovanhempiensa nähden kolmanneksi sukupolveksi. Jos isovanhempien vanhemmat elävät, perheessä vallitsee neljän sukupolven elävä yhteys. Tässä tutkimuksessa haastateltiin nuoria heidän vanhempiansa, isovanhempiansa ja näiden vanhempien aikaan liittyvistä kokemuksista. Siksi sukupolvikäsitettä käytetään yksinkertaisesti sellaisena kuin se tutkimusasetelmassa toimi, nimittäin haastateltavien, heidän vanhempiansa, isovanhempiansa ja isoisovanhempiansa elinkaasina. Hieman mekaanisesti oletetaan, että vanhemmat ovat saaneet lapsensa noin 25-vuotiaina, jolloin sukupolvi on neljännesvuosisadan pituinen aikajakso. Haastateltavat olivat noin 1980 syntyneitä, heidän vanhempansa noin 1955 syntyneitä, isovanhemmat noin 1930 syntyneitä ja isoisovanhemmat noin 1905 syntyneitä.

Vuonna 1980 syntynyt ikäluokka, johon tutkimukseen osallistuneet nuoret kuuluvat, on kasvanut elävässä yhteydessä kahteen aikaisempaan sukupolveen, nimittäin vuoden 1955 ja vuoden 1930 sukupolviin. Syntymävuosiin perustuva jaottelu on karkea, sillä tutkimuksessa haastateltujen nuorten isovanhemmista jotkut olivat syntyneet jo 1910-luvulla ja jotkut jopa vasta sotavuosina. Myöskään vanhemmat eivät suinkaan olleet haastatteluvuonna 1997 kaikki 42-vuotiaita. Sukupolvet erottuvat näin määrittellen kuitenkin toisistaan ja sukupolvi-asetelma tekee mahdolliseksi verrata toisiinsa niiden jäsenten erilaisia avainkokemuksia.

Suomen 1900-luvun tapahtumat ovat kieltämättä tarjonneet suomalaisille voimakkaita avainkokemuksia, ajatellen esimerkiksi 1939-45 sotia ja niiden jälkeistä ns. suurta muuttoa. Sukupolven avainkokemukset eivät kuitenkaan ole tutkimuksessa ongelmaton käsite. Suuret tapahtumat eivät automaattisesti ole Mannheimin edellyttämällä tavalla kaikille elämismaailman tasolla aktualisoituneita sisältöjä. Tämän tutkimuksen haastatteluissa törmäsi tuontuostakin siihen, ettei Suomen 1950- ja 1960-lukujen suuri muutto tai Kekkonen aika

6 Roos 1988, 27-32.

7 Soikkanen ym. 1998, 37.

näyttänyt kaikille merkinneen kokemustasolla välttämättä mitään. Sukupolvi ei jälkimannheimilaisessa maailmassa todellakaan ole mikään elävä kollektiivinen subjekti, vaan lähinnä tutkimuksellinen konstruktio. Koska sukupolven käsite kuitenkin on hyödyllinen väline historiatietoisuutta tutkittaessa ja koska Suomen 1900-luvun jyrkimpien käänteiden voi olettaa koskettaneen asianomaisia sukupolvia ainakin kätketyllä, artikuloimattomalla tasolla, sukupolvet seuraavassa määritellään oletettavien avainkokemusten avulla. Sukupolvet, joista nuorinta tutkimushenkilöt edustivat, kytketään keskeisiin historialliset tapahtumiin ja ilmiöihin.

Vuoden 1930 ikäluokka, johon tutkimushenkilöiden isovanhemmat kuuluivat, syntyi maatalousvaltaiseen Suomeen ja sen perinteiseen elämänmuotoon. Suomi oli nuori kansallisvaltio, jonka yhteisöä vuoden 1918 sota vielä varjosti. Ikäluokka joutui itsekin 1939 sodan jalkoihin ja suoritti sodan jälkeen maan jälleenrakentamisen. Avainkokemuksia olivat ennen muuta 1939–1945 sodat.

Vuoden 1955 ikäluokka syntyi nopean rakennemuutoksen Suomeen, sai sopeutua kaupunkimaiseen elämänmuotoon ja koki maan vaurauden ennennäkemättömän kasvun. Sukupolvi kasvoi presidentti Kekkonen varjossa; vasta aikuistuttuaan se menetti ”maanisän” ja arvioi yksilöinä suhteensa Suomen ulkopoliittiseen asemaan. Sukupolven tärkein avainkokemus oli suuren rakennemuutoksen jälkihoito.

Vuoden 1980 ikäluokka, Suomen ensimmäinen alkujaan urbaani sukupolvi, syntyi kulutusyhteiskuntaan, jonka nopeimmin kasvava elinkeino olivat palvelut ja jonka koulutusvaatimukset olivat aivan toista luokkaa kuin edellisten polvien. Sukupolven oman avainkokemusta ei vielä voi ehdollisestikaan nimetä. Voi olla että tulevaisuudessa vuosituhaten saumassa aikuistuneita tullaan kutsumaan EU-sukupolveksi. Sukupolven jäsenet itse olettivat tosin tämän tutkimuksen aineiston mukaan ennen muuta tekniikan ja ympäristömuutosten muuttavan ihmisten elämään, kuten luvussa *Nuoret ja moderni projekti* osoitetaan. Jos he olivat oikeassa, avainkokemus saattaa löytyä näiltä elämänalueilta.

Sukupolvia ajatellen tässä tutkimuksessa etsittiin vastausta kysymykseen, missä määrin vuoden 1980 vaiheilla syntynyt sukupolvi samaistui edellisten sukupolvien avainkokemuksiin, eli missä määrin maassa oli olemassa historiallisen identiteetin suhteen edes jossain määrin eheä kansallinen yhteisö. Margaret Meadia lainaten voisi ennakoida, että kyseiset nuoret ”aivan kuten ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven lapset ymmärtävät vanhempiaan kuunnellessaan vain puoliiksi, mitä he menneisyydestä kertovat. He eivät pääse sille muistoihin, jotka saattavat liikuttaa vanhemmat kyyneliin saakka.”⁸ Mead katsoi sukupolvikuilun välttämättömäksi ja hyväksi, sillä vanhojen muistoilla ei ollut käyttöä nopean muutoksen maailmassa. On sukupolvet ylittävä historiallinen identiteetti sitten hyväksi tai pahaksi, sen mahdollinen olemassaolo ja rakentumisen tapa kiinnostavat tutkijaa, joka lähtee ihmisen luontaisesta ajallisuudesta, tarpeesta kysyä menneestä samalla kun ajattelee tulevaa.

8 Mead 1970/1978, 73.

■ Historiakulttuuri ja sen vastaanotto

Historiakulttuurilla, oikeammin arjen historiakulttuurilla, tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ennen muuta koulun ja tutkijakammioiden ulkopuolella vaikuttavia historiallisen viestinnän muotoja. Tavallinen ihminen kohtaa historian monessa muodossa arkiympäristössään: hän kuuntelee vanhojen ihmisten muisteluja, katselee vanhoja rakennuksia ja muistomerkkejä, kohtaa poliittisissa puheissa viittauksia historiaan, seuraa televisiostaan historiallisia koosteita ja filmejä ja ehkä ottaa osaa historia-aiheiseen turistikerrokseen. Kohtaamiset antavat hänelle mahdollisuuden rakentaa historiallista identiteettiään eli kytkeä menneisyyden merkitykset omaan elämismaailmaansa.

Arjen ympäristön julkinen historiakulttuuri on jokamiehelle ja -naiselle paljon oleellisempi samaistumisen kohde kuin koulun välittämä historiantieto tai tieteelliset historianteokset. Tämän totesivat Rolf Schörken ja Bodo von Borries ryhtyessään 1970-luvulla tutkimaan historian arkikäyttöä ja vastaanottoa. Schörken kiinnostui tavallisten ihmisten historiatietoisuudesta Länsi-Saksassa käydyin *Historikerstreit*in aikana, jolloin historian ja sen tutkimuksen poliittisyhteiskunnallisesta tehtävästä keskusteltiin kiivaasti. Schörken kutsui aluksi tavallisen ihmisen historiankäyttöä *triviaaliksi historiaksi*, mutta siirtyi sittemmin termiin ”historia elämismaailmassa” (*Geschichte in der Lebenswelt*) tai ”historia arjen maailmassa” (*Geschichte in der Alltagswelt*) tultuaan vakuuttuneeksi kaduntason historiatietoisuuden yleisestä merkityksestä. Fenomenologiaan viittaava ”elämismaailman historia” -termi korosti historiakulttuurin vastaanoton subjektiivista luonnetta.¹

Jörn Rüsen (1991/1992) kehitti edelleen arjen historiakulttuurin määritelmää. Hänen mukaansa historiakulttuurin tuotteilla on puhtaasti tiedollisen lisäksi vahva poliittinen ja esteettinen ulottuvuus. Historiakulttuurin tuottaminen ja vastaanotto ovat näet monille kansalaisille poliittisen taistelun kenttä. Toisille ja toisissa yhteyksissä historiakulttuuri taas on viihtymisen ja viehättymisen lähde, joka tarjoaa lohtua nykyelämän kiivaan menon lomassa.

Britanniassa arjen historiakulttuuria ja sen käyttöä on tutkittu ja myös vaalittu 1970-luvulta lähtien *History Workshop* -liikkeen piirissä. Liikkeen tarkoitus oli tukea työväenluokan omaa historiakulttuuria. Brittiläisen Raphael Samuelin (1990) mukaan historian tuottaminen ja käyttö on jokaisessa muodossaan, tieteenäkin, sosiokulttuurinen ilmiö ja siksi on oleellista, kuinka laaja

1 Schörken 1981, 9-19.

On jännittävää pukeutua toisen aikakauden asuun. Kadun historia-kulttuuriin kuuluukin roolileikkejä, joissa ihminen voi irtautua omasta ajastaan eläytymällä toisen aikakauden tunteihin. Kuvan nuorta miestä puetaan Helsingin vuoden 1997 Sofianpäiviä varten Carl Ludwig Engeliksi. Taustalla taas 1500-luvun pappismies totuttautuu asuunsa. (Helsingin kaupunginmuseo) .

The thrill of dressing up in period clothes. Popular historical culture involves role play in which people can identify with the mentality of another period. Here a young person is being dressed up as the 19th century figure of Carl Ludwig Engel for the Sophia's Day celebration in Helsinki 1997. In the background a newly ordained 16th century clergyman adapts to his costume.

tuottamisen pohja on. Jos vain keskiluokka tuottaa julkista historiakulttuuria, historiallisen identiteetin rakentaminen on siihen kuulumattomille ongelmallista.

Suomessa *History Workshopin* linjaa seuraa ns. historialiike, jonka puitteis-
sa ammattiyhdistysliikkeen veteraanit ovat kirjoittaneet omaa historiaansa,
lähteenään erityisesti suullinen perimätieto. Kohteena on usein yksittäinen työ-
paikka ja tuloksena työntekijöiden näkökulmasta tarkasteltua mikrohistoriaa.²

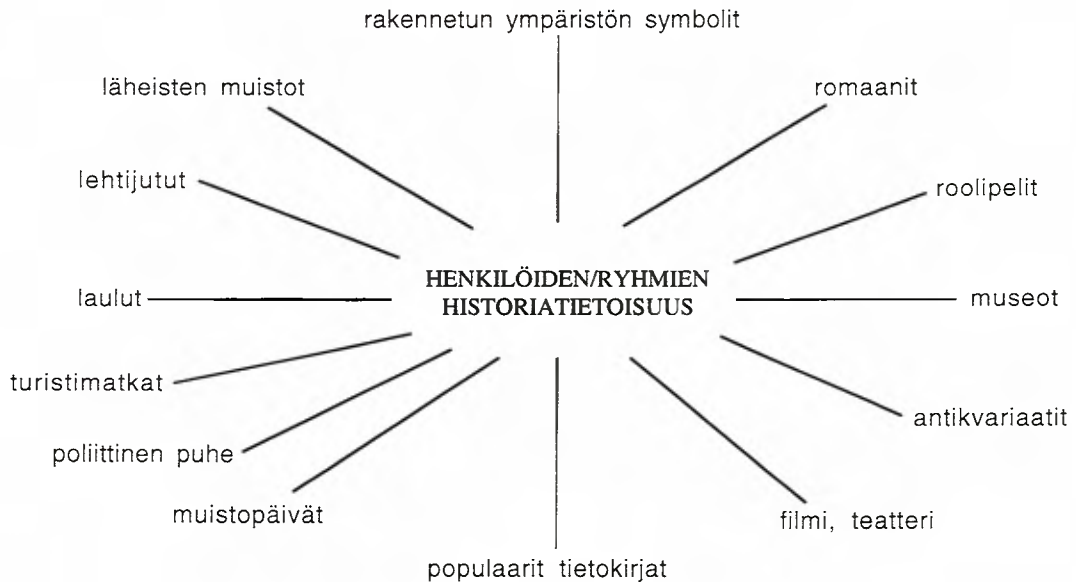
2 Katajala 1989, passim.

Amerikkalainen David Lowenthal puolestaan teoksessaan *The Past is a Foreign Country* (1988) kartoitti niitä lukemattomia muotoja joilla ihmiset spontaanisti työstävät historiaa ja luovat historiakulttuuria, mm. antamalla ympäristölleen aina luonnonmaisemaa myöten historiallisia merkityksiä ja kehittämällä toimintaa niiden ympärille.

Julkisen historiakulttuurin ja sen merkitysten tuottaminen on paljolti koulutetun yhteiskuntakerroksen käsissä, jolloin kulttuurituotteiden vastaanotto on yhteiskunnan valtaideologian uusintamista.³ Schörken kuitenkin katsoo tavallisten ihmisten myös itse osallistuvan historiakulttuurin rakentamiseen, jos ei muuten niin kysynnällään. He haluavat tietynlaista historiakulttuuria ja myös saavat sitä. Historiakulttuurin vastaanottajien valinnat todistavat tavallisten ihmisten historiatietoisuuden luonteesta.⁴

Schörkenin ja Samuelin ajatusten mukaan tavallisen ihmisen historiatietoisuus rakentuu historiakulttuurin eri osa-alueista, jotka ulottuvat rakennetun ympäristön symboleista aina turismiin. Tieteelliset tutkimusraportit ja koulun historianopetus eivät ole prosessissa samalla tavalla mukana, koska ne eivät ole kulutushyödykkeisiin verrattavaa tarjontaa niinkuin julkiset retoriset merkit tai elämysteollisuuden tuotteet. (Kuvio 1)

Kuvio 1. Historiakulttuurin alueet ihmisen historiatietoisuuden lähteenä

3 Hobsbawm & Rangers 1983, passim.

4 Schörken 1981, 223-33; ks. myös Jensen 1995, 15-16.

Historiakulttuuri eroaa varsinaisesta historiantutkimuksesta sikäli, etteivät sen sisältöä sido tieteen ja tutkimuksen ehdot. Sen vastaanotto ei myöskään ole samalla tavoin järjestelmällistä kuin kouluopetuksen. Perheen ja suvun muistoja lukuunottamatta historiakulttuuri on julkista, mistä seuraa, että sitä säätelevät tietyt poliittis-yhteiskunnalliset pidäkkeet. Näin on erityisesti totalitaarisissa mutta jossain määrin myös demokraattisissa yhteiskunnissa. Tuottajat muokkaavat historian merkitykset ja representaatiot ja välittävät ne yleisölle. Osa historiakulttuurista kuten vanhat rakennukset taas ovat alunperin syntyneet muihin tarkoituksiin kuin historiasisältöjen viestimiseen mutta saaneet iän mukana menneisyydestä kertomisen tehtävän.

Nuorison omaa, reuna-alueen historiakulttuuria edustavat historialliset roolipelit. ”Larppaajat” (LARP=Live Action Role Play) paneutuvat menneisyyteen toiminnallisesti ja esineellisesti. He valmistavat historiallista aitoutta tavoitellen roolivaatteet ja muun rekvisiitan, joiden avulla on tarkoitus on eläytyä menneen maailman ajattelutapoihin ja uskomuksiin ja kehittää roolien pohjalta pitkäjänteistä toimintaa. Roolipelien harrastajat suosivat liikkeen alkuaikoina lähinnä kaukaista keskiaikaa, mutta ovat sittemmin sukeltaneet mitä erilaisimpiin aikakausiin ja tapahtumakulkuihin. Tarkoituksena on kuitenkin aina romanttinen tunkeutuminen tuntemattomaan toiseuteen ja omasta rationaliteetistamme poikkeavaan mielen maailmaan.

Tässä tutkimuksessa läheisten muistot ja julkinen historiakulttuuri ymmärretään historian kohtaamisen eri alueiksi. Vaikka muistotkin ovat mielen rakennelmia, jotka muuttuvat elämänkaaren aikana, ne ovat aidompia kuin julkiseen käyttöön tuotettavan varsinaisen historiakulttuurin tuotteet. Historia-

*Sofianpäivänä
Helsingin kaupungin-
museo tulee ulos
kadulle. Museon
työntekijät pukeutuvat
roolivaatteisiin ja
houkuttelevat
kaupunkilaisia
mukaan leikkimään
historiaa. Raskaasti
laskostettu hame,
puhvihihat ja kukka
hatussa riittävät
siirtämään henkilön
sata vuotta ajassa
taaksepäin. Leikissä
ei kuitenkaan tarvitse
eläytyä menneen ajan
uhkiin ja pelkoihin.
(Helsingin
kaupunginmuseo)*

*On Sophia's Day the
Helsinki City Museum
comes out onto the
streets. The museum
workers dress up and
invite the Helsinkians
to recreate history. A
heavily pleated skirt,
puffed sleeves and
floral hat are enough
to move a person a
hundred years back in
time. Everyone has a
good time, because at
a period party one
does not have to face
the fears and menaces
of the past.*

kulttuurin alueista on tässä tutkimuksessa otettu huomioon lähinnä historiallinen romaani, elokuva, muistomerkit, muistopäivät ja yleisesti tunnetut historialliset kuvat ja laulut.

Kulttuurituotteet eivät ole pelkkiä merkkejä tai tekstejä postmodernissa mielessä vaan yhteiskunnallisen toiminnan osia. Ne eivät välity pelkästään riippuen vastaanottajan mielen tarttumapinnasta vaan tuottajiensa ja vastaanottajiensa vuorovaikutuksen kautta. Vaikka ne eivät tieteellisten tutkimustulosten tapaan nojaakaan todistusaineiston kriittiseen käyttöön, niiden tuottamista sitoo kohutuullinen luotettavuuteen pitäytyminen. Niiden merkityksellisyys perustuu siihen, että ne ovat historian esityksiä eivätkä sepitteitä ja vastaavat kysymyseen, miten menneisyyden ihminen todellisuudessa eli. Vastaanottajalle on merkityksellistä, kuinka luotettava esitys on.

Yhteiseurooppalaisessa *Nuoriso ja historia* -kyselytutkimuksessa, jonka periaatteet ja suoritus selvitetään neljännessä luvussa, nuorilta kysyttiin, missä määrin tietyt historiakulttuurin alueet vetoavat heihin. Paitsi mieluisuutta, kysyttiin myös nuorten käsitystä erilaisten historianesitysten luotettavuudesta. Mukana olivat vanhempien ihmisten kertomukset sekä julkisista historia-tuotteista mm. TV-dokumentit, historialliset romaanit ja elokuvat. Vastauksista ilmeni, että kun suomalaisnuoria verrataan erilaisia kulttuuri-ilmapiirejä edustaviin venäläisiin, englantilaisiin ja saksalaisiin, suomalaisnuoret poikkesivat muista siinä, että he kuuntelivat muita halukkaammin aikuisten kertomuksia ja myös luottivat niihin. Saksalaiset ja venäläiset nuoret eivät yleensä luottaneet suulliseen perimätietoon. Historiallisten romaanien sepitteellisyydestä suomalaiset olivat puolestaan muita tietoisempia. Venäläiset olivat innokkaimpia historiallisten romaanien lukijoita, saksalaiset taas TV-dokumenttien katsojia. Koko Euroopassa elokuva oli suosituin historiallisen esityksen muoto, romaani vähiten suosittu. Etenkin saksalaiset ja englantilaiset nuoret kaihtoivat romaaninlukua. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Kuinka suuri osa (%) nuorista nauttii esityksestä / luottaa esitykseen, kun kyseessä ovat aikuisten kertomukset, TV-dokumentit, historialliset romaanit ja elokuvat?

Table 1. The entertainment value/reliability of historical events as presented in the stories told by elders, in television documentaries, historical novels and cinema.

	Aikusten kertomukset	TV-dokumentit	Historialliset romaanit	Historialliset elokuvat
Suomi N=899	55/52	41/52	41/8	58/31
Venäjä N=1785	48/39	41/62	55/28	70/27
Englanti N=868	36/45	48/57	26/20	58/21
Saksa N=2107	41/33	57/67	25/14	71/24
Eurooppa N=31016	53/46	50/60	40/10	63/25

Luvut kuvastavat eri maiden historiakulttuurien eroja. Venäjällä sepitteellisellä historialla oli enemmän uskottavuutta kuin muualla luultavasti siksi, että neuvostokaudella romaanit usein vertauskuvallisessa muodossa ilmaisivat sen, mikä vastasi ihmisten käsityksiä totuudesta mutta mitä virallisen historiatieteen ei sallittu sanoa. Saksalaisilla näyttää olleen selvempi käsitys ensi kädän lähteiden arvosta, mikä vastaa sikäläisten koulujen muita enemmän lähdekritiikkiin painottunutta historianopetusta. Suullisen perimätiedon suosio Suomessa ei ehkä kieli niinkään paljon sen runsaasta viljelystä kuin sen kaiupuusta; kuudennessa luvussa esiteltävässä haastattelututkimuksessa nuoret nimittäin valettivat, etteivät isovanhemmat halua kertoa menneistä.

Menneistä kertominen sukupolvelta toiselle on herkkää yhteiskunnallisten ja poliittisten tilanteiden vaihtelulle. Kertoja ottaa aina huomioon paitsi vastaanottajan tarttumapinnan myös poliittisen korrektiuden vaatimukset. Saksassa toisen maailmansodan jälkeen kokonainen sukupolvi enimmäkseen vaikeni vaiheistaan. Vaikeneminen johtui paitsi vallan menetyksen tunteesta ja turhautumisesta myös nuorten kuulijoiden kerkeydestä nostaa syyttävä sormi. Poliittinen tilanne synnytti kertomisesta.⁵

Toisaalta esimerkiksi Virossa perheet harjoittivat kertomista, joka korjasi julkista historianesitystä ja rakensi yksityistä historiatietoisuutta. Siitä tuli lopulta julkista historiaretoriikkaa vahvempi poliittinen voima.⁶

Historiallinen kertominen voidaan lajitella selviytymis- ja tuhkertomuksiin, opettavaisiin kertomuksiin, viha- ja kiitoskertomuksiin sekä syytös- ja puolustus kertomuksiin. Tämän tutkimuksen aineiston valossa selviytymiskertomukset löysivät nuorissa parhaiten vastakaikua.

Kertomiskulttuurissa isovanhemmat ja lastenlapset kohtaavat kohtaavat toisensa helpommin kuin vanhemmat ja lapset, joiden välillä vallitsee sukupolvi-konflikti. Saksassakin sodan käynyt sukupolvi aukeni luontevammin lastenlapsilleen kuin lapsilleen. Toisaalta sen sukupolven, joka sodan aikana oli ollut vasta viattomia lapsia, oli kivuttomampaa kertoa historiasta kuin tapahtumien varsinaisten toimijoiden. Siksi kertomisen noususuhdanne tuli vasta 1990-luvulla, jolloin noin 60-vuotiaat isovanhemmat kertoivat nuorille sodan aikaisista lapsuudenkokemuksistaan.⁷

Informaatioyhteiskunnassa perheiden muistot sekoittuvat vastaanottajien mielissä median tarjontaan. Vastaanottajan saattaa itsekkin olla vaikea erottaa, mikä on oman perheen aitoa muistoa ja mikä elokuvan tai romaanin jättämä mielikuva. Tämä ketomiseen liittyvä piirre tulee tässä tutkimuksessa esille luvussa *Selviytymistarinoita rintamalta*.

Ennenkuin selvitetään, mihin nuoret muistoista ja historiakulttuurin tarjonnasta samaistuvat, tarkastellaan seuraavissa luvuissa sitä, miten historiallinen identiteetti sosiaalipsykologisesti ja sosiologisesti tarkastellen syntyy ja miten sitä tutkitaan.

5 Lehmann 1989, 5-6, 8-12.

6 Ahonen 1992, 53.

7 Lehmann 1989, 5.

■ Yhteisön muisti ja identiteetti

Kollektiivinen muisti identiteetin lähteenä

Aikaan liittyvät kokemukset ovat identiteetin rakennusaineiksia. Ihminen paikantaa itsensä ajallisesti käymällä läpi kokemuksiaan ja asettamalla tulevaisuudelle odotuksia. Tätä hän tekee jatkuvasti. Hän muuttaa identiteettiään uusien kokemusten myötä, mutta tietty jatkuvuus hänen kokemuksessaan silti säilyy. Identiteetin tunne on luottamusta minän ainakin osittaisena samana pysymiseen vaihtuvissa elämäntilanteissa. Anthony Giddensin mukaan identiteetti riippuu henkilön kyvystä pitää kiinni itseään koskevasta kertomuksesta.¹

Koska ihminen kuuluu erilaisiin yhteisöihin ja elää paljolti niiden ehdoin, myös yhteisiin muistoihin ja tulevaisuudenodotuksiin samaistuminen on osa hänen identiteettiään. Käsitys minuudesta syntyy paitsi ihmisen verratessa itseään yhteisön muihin jäseniin ja todetessaan yksilöllisyytensä myös hänen samaistuessaan yhteisiin kohteisiin. Samaistumiskohteet muuttuvat yhteisön eriytyessä ja vaihtuessa.²

Yhteisiä muistoja tarkoittaen puhutaan kuvaannollisesti kollektiivisesta muistista. Muisti ei ole muuttumattomien mielikuvien varasto vaan sosiaalinen prosessi. Yhteisön keskinäisessä vuorovaikutuksessa muistot muotoutuvat koko ajan uudelleen. Anthony Giddens (1994) puhuu tradition vartijoista, jotka ovat poliittisia johtajia, opettajia tai mediavaikuttajia ja käsittelevät aktiivisesti kollektiivista muistia. Vaikka Giddens toisaalta katsoo 1900-luvun lopulla eletävän jälkitraditionaalista aikaa, jossa traditiot ja niiden vartijat eivät enää edusta paikallista arvovaltaa, hän yhtyen Eric Hobsbawmiin näkee traditioita edelleen tuotettavan ylhäältä päin. Kansallisvaltioiden johtajat vahvistavat kansalaisten kollektiivista muistia niiden menneisyyden jälkien osalta, jotka sopivat kansallisvaltiohankkeeseen. Eikä kysymys ole vain suurten poliittisten rakenteiden ylläpitäjien tarpeista, vaan myös erilaiset uudet yhteisöt ja osayhteisöt järjestävät uudelleen kollektiivista muistiaan saadakseen voimaa siten luomistaan traditioista.

1 Giddens 1994, 114.

2 Lowenthal 1988, 194-99.

Kun ihmiset samaistuvat yhteisiin muistoihin, heillä on tunne yhteisön ajallisesta jatkuvuudesta. Näin syntyy yhteisön historiallinen identiteetti. Entisinä aikoina perinteisen maaseudun elämänmuodon vallitessa yhteisöillä ja myös koko yhteiskunnalla oli paljon yhteisiä samaistumisen kohteita ja siksi vahva historiallinen identiteetti. Elämänmuodon muututtua yhteiskunnan identiteetin käsite on tullut kyseenalaiseksi. Jürgen Habermas kysyi jo 1970-luvulla, voiko moderneilla monimutkaisilla yhteiskunnilla olla identiteettiä. Hän vastasi kieltävästi: enää ei edes symbolisessa todellisuudessa ole olemassa yhtä ja yhtenäistä orgaanisesti jäsentynyttä yhteiskuntaa, jossa yksilöllä olisi tietty paikkansa. Sensijaan on olemassa monia merkitysjärjestelmiä, joilla yksilö jäsentää maailmansa ja rakentaa identiteettinsä. Yhteiskunnan kaikille yksilöille yhteisten merkitysten osuus on vähentynyt.³

Länsimaiset yhteiskunnat ovat Habermasin pohdiskelujen jälkeen entisestään eriytyneet ja pirstaloituneet. Euroopassa kansallisvaltiot ovat menettäneet uskottavuuttaan sekä Länsi-Euroopan taloudellisesti yhdyttyessä että Itä-Euroopan uusien kansallisvaltioiden osoittautuessa ongelmallisiksi rakenteiksi etnisen hajanaisuuden takia. Niinpä ”meidän maa ja sen kohtalo” on yhä vaikeampi mielellisesti hahmottaa. Samaistuminen ”meidän maahan” ei ole enää yhtä luonnollista ja kulttuurisesti pohjustettua kuin ennen. Giddens toteaaakin jälkitraditionaalisille yhteiskunnille olevan luonteenomaista, että media-vallankumous on hävittänyt yhteisöjen paikallisuuden ja tehnyt ihmisille mahdolliseksi tehdä identiteettivalintoja paikasta ja taustasta riippumatta.⁴ Tarjolla on useita kertomuksia yksilön valita. Sielläkin missä vallanpitäjät pontevasti tarjoavat yhtä virallista kertomusta, on yleensä liikkeellä myös epävirallisia vaihtoehtoja.⁵

Postmodernisteihin lukeutuvan sosiologin Zygmunt Baumanin mukaan yhteisöt eivät määrittele itseään ajallisesti ja paikallisesti vaan erilaisten ajattomien symbolisten merkkien ja niiden mukaisten subjektiivisten lojaliteettiverkkojen mukaan. Bauman puhuu yksilön identiteetin sijasta mielellään minän kokoamisesta (*constitution of self*), joka on jatkuva prosessi eikä missään vaiheessa tuota kiinteätä kokonaisuutta vaan pikemminkin tilanteiden mukaan vaihtuvan prisman. Minän kokoaminen tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa yksilöt neuvottelevat paitsi itsensä myös muiden kanssa symbolien merkityksistä. Neuvottelun tuloksena syntyvän minän rakennelma koostuu yksilön sisäistämistä merkityksistä ja ilmenee tilanteesta riippuen erilaisin kokoonpanoin. Yksilön minän pysyvää ydintä ei ole helppo tavoittaa.⁶

Yhteisön osuutta yksilön identiteetin kehityksessä on entistä vaikeampi määrittää. Kriisiyhteiskunnan käsitteen luoja Ulrich Beckin mukaan postmodernin ajan ihmiset valitsevat viiteryhmänsä toisin kuin ennen. He eivät enää luota perinteiseen valtioon ja puoluepolitiikkaan turvallisuutensa takeina.

3 Habermas 1976, 93, 116-17.

4 Giddens 1990, passim.

5 ks. esim. Wertsch 1994, 327. Wertsch tuo esiin vaihtoehtoisten kertomusten suuren määrän Yhdysvalloissa.

6 Bauman 1992, passim.

”Systeemiturvallisuuden” (*Systemsicherheit*) sijasta he etsivät yksityistä turvallisuutta (*Selbstsicherheit*) keskittymällä eksistentiaaliin perusongelmiin ja universaaleihin selviytymiskysymyksiin. Kun ennen identiteettikehityksestä puhuttaessa lähtökohtana oli ”ei minää ilman meitä” (*Ohne Wir kein Ich*), on oletus Beckillä kääntynyt muotoon ”ei meitä ilman minua” (*Ohne Ich kein Wir*).⁷ Yksityinen alue on keskeinen. Giddens puolestaan esittää, että myös politiikka on nuorille enemmän elämäntapaa koskevien ratkaisujen etsimistä (*life politics*) kuin yhteisten asioiden ajamista.⁸ Poliitiikan ja yhteiskunnan perinteisten käsitteiden uskottavuuskriisin myötä kollektiivinen identiteetti on menettänyt merkitystään tai ainakin saanut lisää joustoa. Ihmiset eivät enää ole kokopäiväisiä suomalaisia, sosialisteja tai ammattinsa edustajia, vaan vaihtavat viiteryhmiänsä tarpeiden mukaan.

Toisaalta yhteisöllisen identiteetin olemassaoloa ei voi kieltää. Vaikka nyky-yhteiskunnassa ei samaistuttaisi perinteisiin instituutioihin, etsitään viiteryhmiä elämän eri aloilta. Michel Maffesoli käyttää uudesta hajanaisesta ja kevyestä yhteisöidentiteetistä nimitystä uusheimoisuus. Ihminen ei Maffesolin mukaan postmodernissa tilanteessa suinkaan ole individualisoitunut vaan palannut irrationaaliin, kuvitteellisiin ja symbolisiin samaistumisen kohteisiin. Hän ei enää usko rationaaliseen, tulevaisuutta rakentavaan kollektiiviin kuten kansallisvaltion vaan liittyy tunteenomaisesti ja satunnaisesti erilaisiin valinnanvaraisiin kulutus-, harrastus- tai elämäntapayhteisöihin. Mielikuvat ja symboliset merkit houkuttelevat häntä samaistumaan enemmän kuin sanoin perustellut totuudet. Elämäntyö on hänelle onnellisuuden tae ja samaistumisen kohde enemmän kuin tiukat rationaaliset päämäärät. Postmoderni ihminen samaistuu asioihin jotka ovat tässä ja nyt vaikka eivät olisikaan kovin konkreettisia.⁹

Baumanin, Beckin ja Maffesolin symbolisten yhteisöjen ajattomuus on osittain näennäistä. Symbolit ovat kulttuurituotteina historiallisia, tietyssä ajassa ja paikassa syntyneitä ja ajan mukaan muuttuvia. Siksi niiden luomaan yhteenkuuluvuuden tunteeseen liittyy ajallisia merkityksiä ja myös odotusperspektiivi. Yksilön identiteetti on yhteisöllisten aineistensa kautta historiallinen.

Baumanin kuvaama entinen moderni tilanne, paikallisesti kiinteä ja muutoksessakin symbolisesti yhtenäinen yhteisö vallitsi esimerkiksi Suomessa kansallisvaltiota rakennettaessa. Kansakunnan poliittiset ja kulttuuriset johtajat tuottivat yhteisiä symbolisia merkkejä. Kun kaikki suomalaiset lukivat koulussa Topeliuksen Maamme-kirjan, he samaistuivat yhdessä sinisiin järvin, kultaisina lainehtiviin viljapeltoihin ja kristillisiin hyveisiin. Näistä merkeistä syntyi velvoittava myytti maasta ja kansasta.

Suomessa toisen maailmansodan jälkeen syvälle ulottuvan yhteiskunnallisen rakennemuutoksen myllerryksessä suuri kansallinen kertomus ainakin

7 Beck 1996, 10.

8 Giddens 1990.

9 Maffesoli 1996, passim.

julkiretoriikan tasolla vähitellen rapautui ja sen totuudet suhteellistuivat. Uudessa tilanteessa suomalaiset Baumanin kuvaaman postmodernin yhteiskunnan eetoksen mukaan saattoivat valita samaistumisen kohteet ryhmittäin erilaisten kokemusten mukaan. Samalla menneisyyden kuva näytti hajoavan moniksi pieniksi kertomuksiksi. Niidenkin tehtävä oli kuitenkin edelleen lujittaa ryhmien yhteenkuuluvuutta. Identiteetin rakentaminen on jatkuvaa neuvottelua pienten kertomusten suhteen.¹⁰

Samaistuminen edellyttää kohteeltaan riittävää jatkuvuutta. On hankala samaistua ohikiitävään ja hetkelliseen ilmiöön, kuten yhden illan tähteen tai politiikan päiväperhoseen. Sensijaan ihminen samaistuu sellaisiin oman elämänsä tai yhteisönsä historian vaikuttajiin, joiden jättämät merkit ovat pysyviä. Identiteetti on siksi jo käsitteenä luonteeltaan historiallinen.

Yhteisön historiallinen identiteetti vahvistuu, kun aikaan liittyvä tapahtuma tai ilmiö – tai Baumanin ja Maffesolin sanoin ”merkki” – saa yhteisön jäsenten välisessä vuorovaikutuksessa yhteisiä merkityksiä. Kun henkilöahmo, saavutus tai vaikkapa onnettomuus on kaikille ainakin tuttu, se on historiallista identiteettiä rakentava tekijä. Muisto voi väräyttää ihmisissä liikkeelle myönteisiä tai kielteisiä tunteita. Historiallinen identiteetti ei edellytä yhteisiä hyväksymis- tai paheksumishuutoja, vaan yhteisen kokemuksen tietoista työstämistä.

Suomessa 1918 käydyin traagisen sisällissodan muisto on esimerkki siitä, että tapahtumiin ja ilmiöihin samaistuminen riippuu paitsi niiden etäisyydestä myös kulloisenkin ajan historiakulttuurista, joka joko tukee tai torjuu samaistumista. Kun marraskuussa 1997 haastattelin tätä tutkimusta varten nuoria suomalaisia siitä, mihin he samaistuvat Suomen 1900-luvun dramaattisessa historiassa, arvelin että vuoden aikana viestimissä käyty kiihvas keskustelua punaisten ja valkoisten asian oikeutuksesta olisi aktualisoinut vuotta 1918 koskevan kollektiivisen muistin heille. Luvussa *Nuorten samaistuminen 1900-luvun kollektiivisiin avainkokemuksiin* ilmenee, että näin ei ollut käynyt.

Sensijaan Kekkonen kauden ulkopoliittista konsensusta 1980-luvulla seuranneen *glasnostin* mukana talvi- ja jatkosodan ympärille kasvanut uusi historia-kulttuuri oli tehnyt tehtävänsä. Nuoren, 1980 syntyneen ikäpolven aktiivi kollektiivinen muisti alkoi haastatteluaineistoni mukaan talvi- ja jatkosodista. Niitä koskevat mielikuvat ja muistot olivat usein peräisin paljolti kirjoista ja filmeistä. Kollektiivinen muisti sisälsi merkityksiä, jotka olivat välittyneet paitsi isovanhempien kertomuksista myös kulttuurituotteista.

Kollektiivinen muisti ei ole varasto vaan elävä prosessi. Se millaisina henkilö tai yhteisö muistaa menneet asiat riippuu henkilön tai yhteisön myöhemmästä historiasta ja muistamisen yhteiskunnallis-kulttuurisesta taustatilanteesta. Muistot ovat mielen rakennelmia. Kuten oppiessaan asioita, ihminen muistellaan tapahtumia kytkee mielen kerrostumia toisiinsa niin että lopputuloksena on muistamisen hetkellä mielekäs muisto. Sotaveteraanien kuuli 1980- ja 1990-luvuilla kertovan eri asioita talvi- ja jatkosodasta kuin aikaisemmin 1970-

10 Ahtiainen 1994, passim. Ahtiainen kuvaa, miten kansallinen kertomus hajosi Suomen historiankirjoituksessa toisen maailmansodan jälkeen, mutta ei silti kokonaan hävinnyt näköpiiristä.

luvulla, jolloin mielipideilmastossa vallitseva epäily sotien oikeutuksesta painoi sotilaallisia saavutuksia unhoon. Suomalainen *glasnost* antoi niille kuitenkin uusia merkityksiä ja nosti ne esiin. Samoin hyvinvointivaltion rakentamisen muisto sai 1980-luvulla eri merkityksiä kuin vielä edellisellä vuosikymmenellä. Mikä aikaisemmin oli osa suurta edistyskertomusta, sai uuden yhteiskunnallisen retoriikan varjossa holhousvaltion maineen. Kysymys ei ole vain historian kriittisestä uudelleen tulkinnasta vaan kollektiivisen muistin merkitysisällön peruuttamattomasta laajenemisesta. Vaikka vielä myöhemmin taas tulkitsisimme 1960-luvun kansankotipyrkimykset hyvän yhteiskunnan rakentamiseksi, on kollektiiviseen muistiin hyvinvointivaltion kohdalle takertunut kriittinen reunahuomautus yhteiskunnallisen valvonnan lisääntymisestä.

Se mitä muistamme, riippuu myös siitä mitä toivomme ja odotamme. On aikoja, jolloin yhteisö kelaa kollektiivisessa muistissaan esimerkiksi yhteiskunnallisten valtasuhteiden historiaa ja jättää valtioiden ristiriidat ja sodat takalalle. Historiallinen identiteetti rakentuu näiden aineiden osalta uudelleen. Uusista samaistumisen kohteista tulee ajankohtaisten pyrkimysten käytinainetta, kunnes ne taas vaihdetaan uusiin.

Historiatietoisuus – ajan ja muutoksen haltuunotto

Ihminen on antropologisesti tarkasteltuna ajallinen olento, joka kelaa elämäänsä eteen- ja taaksepäin. Ihmisellä on historiatietoisuus, joka pohjautuu menneisyyden selittämiseen, siihen nojaavaan nykyisyyden ymmärtämiseen ja edelleen tältä pohjalta rakennettuihin tulevaisuuden odotuksiin. Näin ajatteleva ihminen tai ajattelevien ihmisten yhteisö ei voi olla historiaton. Tulevaisuuden odotukset riippuvat menneisyyden selittämisestä ja vastaavasti menneisyyttä lähestytään tulevaisuuden odotusten mukaisesti. Historiatietoisuudessa menneisyyden ja tulevaisuuden kuvat rakentuvat toistensa vaikutuksesta jatkuvasti uusiksi.¹¹

Tulevaisuus on historiatietoisuudessa yhtä tärkeä ulottuvuus kuin menneisyyskin. Kuten lapsi oppii ensin sanomaan *huomenna* ja vasta sen jälkeen *eilen*, ihmisen rationaalisuus edellyttää tulevaisuuden suunnittelua, mutta tulevaisuus on käsitteenä kiinni ajassa eli menneen ja tulevan jatkumossa. Historiatietoisuutensa avulla ihminen voi kriittisesti murtautua irti perinteestä ja muuttaa oloja.

Historiatietoisuus on prosessi, jossa yhteisöllinen todellisuus saa sisältönsä ja ulottuvuutensa. Tämä oletusta tukee tietoteoriaa viime vuosikymmeninä hallinnut sosiaalinen konstruktivismi, jonka mukaan todellisuus on konstruktio ja ihmiset todellisuuden aktiivisia tekijöitä. Todellisuus koostuu merkityksistä, joita ihmiset antavat kokemilleen ilmiöille. Yhteiset symbolit toimivat merkitysten säilyttäjinä ja siirtäjinä. Merkitysten antaminen tapahtuu per-

11 Rösen 1992/93, passim.

heiden, vertaisryhmien ja muiden yhteisöllisten instituutioiden välisessä elävässä vuorovaikutuksessa.¹² Esimerkiksi 1990-luvun suomalainen nuori muodostaa käsityksen omasta yhteiskunnastaan tilanteessa, jonka valtaretoriikassa talous merkitsee voiton maksimointia, koulutus taloudellisen kilpailukyvyen edistämistä ja kulttuuri elämyksiä. Menneisyydestä etsitäänkin yrittäjiä, menestystarinoita ja jännityselementtejä, jotka ruokkivat edelleen vastaavia tulevaisuuden odotuksia.

Historiatietoisuus nousi 1970-luvulla Saksassa ja Pohjoismaissa historian-didaktiikan, suuren yleisön historiaharrastusta ja koululaisten historiallista ajattelua tutkivan alan, keskeiseksi käsitteeksi. Vaikutteet tulivat Frankfurtin koulukunnan harjoittamasta historian sosiologiasta. Jürgen Habermasin mukaan ihmiset voivat vapautua yhteiskunnan kahlitsevia käytännöistä vain tiedostamalla itsensä ajassa vaikuttaviksi toimijoiksi. Ihmiset muuttavat maailmaa arvioituaan toiminnan historialliset ehdot uudelleen. Vastaavasti, jos he eivät tunnista toiminnan ehtoja historiallisiksi ja sellaisina muuttuviksi, he jäävät olemassaolevien käytäntöjen vangeiksi. Historiatietoisuus on tulevaisuuden avainten tietoista etsimistä ajasta ja muutoksesta. Tulevaisuuden löytymistä menneisyydestä tutki Frankfurtin koulun innoittamana Reinhard Koselleck teoksessaan *Die vergangene Zukunft* (1976). Hänen mukaansa muutoksen tahti nopeutui 1800- ja 1900-luvuilla, koska ihmiset olivat heränneet historiatietoisuuteen eli näkivät muutoksen ajan funktiona. Aika sai ikäänkuin sisällön ja muodostui ihmisille projektiksi.

Jörn Rüsen, Koselleckin oppilas, kiinnitti huomionsa historiatietoisuuden muotoon, ja totesi, että ihmiset järjestävät luonnostaan ajallisen kokemuksensa kertomuksiksi. Kertomuksilla on alku, keskikohta ja loppu. Alun avaama jännite purkautuu lopun ratkaisussa. Mutta kertomus on enemmän kuin vain esityksen esteettinen muoto; siihen perustuu myös sisällön mieli. Kertomuksessa on toimija, hänen aikomuksensa ja tarkoituksensa sekä näiden vasta-voimat. Kertomus etenee toimijan aikomusten ja niiden toteutumisen esteiden välisen jännitteen varassa päätyen muutokseen. Rüsen näkee kertomuksen historiallisen tiedon perusmuodoksi ja kutsuu historiatietoisuutta narratiiviseksi kompetenssiksi, kyvyksi jäsentää ilmiöt ja niitä koskeva muutos kertomuksiksi.¹³

Narratiivinen kompetenssi, kyky rakentaa kertomus, on Rüsenin mukaan myös historiallisen identiteetin ehto. Kun ihminen suhteuttaa välittömän elämäkokemuksensa aikaan ja muutokseen, hän löytää historiallisia samaistumiskohteita.¹⁴ Esimerkiksi vanhan etnisen vähemmistön edustaja saattaa samaistua esivanhempiansa raivaajakertomukseen. Hän suhteuttaa omat odotuksensa kertomuksen toimijan aikomuksiin. Raivaajakertomus eetos vahvistaa hänen vähemmistöidentiteettiään. Enemmistön edustaja saattaa puolestaan vedota ajallisesti vielä pitempään raivaajakertomukseen ja vahvistaa sillä enemmistöidentiteettiään ja legitimoida oman viiteryhmänsä toimintaohjelman. Kerto-

12 Berger & Luckmann 1966, 167-76; Hurrelmann 1988, passim.

13 Rüsen 1989, passim.

14 Rüsen 1994, 7-24.

muksilla on poliittista voimaa, koska niihin on helppo samaistua verrattuna esim. abstrakteihin teorioihin, ja kertomukset myös taistelevat keskenään.

Yhteisön kertomukset viittaavat myös tulevaisuuteen, kuten historiatietoisuus edellyttää. Kun ajattelemme yhteistä mennyttä aikaa, ajattelemme välttämättä myös yhteistä tulevaisuutta. Kosellekin ja Rösenin mukaan modernin aikakauden ihminen näkee ajan merkitsevän muutosta. Niinpä jonkin tietyn hetken odotushorisontissa kuvastuvat menneiden ja nykyisten ihmisten odotukset, jotka tuottavat todellisuudessa tapahtuvaa muutosta.

Historiatietoisuuteen kytkeytynyt historiallinen identiteetti on siten yhteisön aktiivinen muutosvoima. Historiallinen identiteetti on kollektiivista muistia ajallisesti laajempi ilmiö, sillä yhteisön jäsenet samaistuvat paitsi keskenään jakamiinsa menneisyyden kokemuksiin myös yhteisiin tulevaisuuden odotuksiin.

Historian suuret ja pienet kertomukset

Koska historiallinen identiteetti antaa yhteisölle poliittista ja kulttuurista voimaa, niin valtioiden kuin yhteiskunnallisten ryhmien johtajat osoittavat mielellään joukoilleen historiallisen samaistumisen kohteita. Tällä tavoin vahvistetaan yhteisössä toivottavia pyrkimyksiä.

Totalitaarisessa yhteiskunnassa historian poliittinen käyttö saattaa olla hyvin suoraviivaista. Historialla manipuloidaan mieliä, eikä kriittistä vuorovaihtusta tapahdu. Esimerkiksi Jugoslavian johtaja Milosevic käytti menestyksellä historiallista samaistumista sodan tekoon. Vuonna 1989 maassa vietettiin parhaillaan vuonna 1389 muslimeja vastaan käydyssä kristityille häviöllisessä Kosovon taistelussa kaatuneen serbiruhtinas Lazarin muistovuotta. Juuri Kosovossa vieraillessaan Milosevic päätti ryhtyä serbihegemonian puolustajaksi, kaivautti kansanlauluissa marttyyriksi kuvatun Lazarin muumion haudasta, käytti sitä eri serbikaupungeissa sotaisten palopuheittensa tehosteena ja lopulta rakennutti sille valtavan hautamuistomerkin. Siihen kaiverrettiin teksti, joka suoraviivaisesti yllytti serbejä jatkuvaan taisteluun muslimeja vastaan. Entisestä uhrista rakennettiin retorisin keinoin kostaja. Lazariin samaistuminen nostatti 1990-luvun serbisotilaissa sotaista uhoa, joka ilmeni Bosnian sodassa. Höpken on todennut että entisessä Jugoslaviassa akateeminen historiankirjoitus ei edes pyrkinyt rationalisoimaan myyttejä vaan pikemminkin tuki niitä.¹⁵

Milosevicin tapaus on esimerkki historiallisen samaistumisen ja kriittisen historiallisen ajattelun pesäerosta. Teoksessaan *Mythical Past, Elusive Future* Frank Füredi toteaa, että juuri kriittisestä historiallisesta ajattelusta luopuminen tekee mahdolliseksi fanaatikon syntymisen.¹⁶ Fanaatikolla ja hänen

15 Höpken 1993, 73; Volkan 1995, passim; Cornell & Hartmann 1997, 147.

16 Füredi 1992, 211.

kannattajillaan on niin kiire rakentaa itselleen historiallinen identiteetti, ettei samaistumiskohteiden kriittiseen tarkasteluun ole aikaa. Missä asioita ei suhteuteta ajallisiin yhteyksiinsä ja tarkastella moniperspektiivisesti, on helppo käyttää historiaa samaistumismerkkien ehtymättömänä varastona. Siksi poliitikot ovat sumeilemattomampia historialliseen samaistumiseen usuttamisessa kuin historioitsijat.

Paitsi totalitaarisissa, myös demokraattisissa yhteiskunnissa poliitikot tukeutuvat hanakasti kollektiiviseen historiallisen identiteetin käyttöön. Füredi tuo esiin, kuinka 1980-luvulla niin Margaret Thatcher, Ronald Reagan kuin Helmut Kohl vaativat selvin sanoin historianopettajia vaalimaan suurta kansallista kertomusta sensijaan että keskittyisivät historiallisen ajattelun kriittisiin taitoihin. Thatcherin pääministerikaudella koulujen historianopetukseen palautettiin kertomuksia isänmaan suurista pojista ja kunnianhetkistä. Helmut Kohlinkaan mukaan kansakunta ei voinut elää ilman historiallista identiteettiä. Lisäksi samaistumiskohteiden piti olla myönteisiä: ”Mikäli Saksan historia nähdään rikosten ja tappioiden tarinana, kansamme tulevaisuus vaarantuu.”¹⁷ Ronald Reagan vetosi useissa yhteyksissä kasvattajiin, jotta nämä palauttaisivat amerikkalaisen unelman oppisisältöihin. Hänen hallituksensa opetusministeri William Bennett paheksui kasvatusta, joka jätti amerikkalaislapset ”muukalaisiksi omassa maassaan” ja totesi painokkaasti: ”Historia on järjestetty muisti, ja muisti taas on liima joka pitää yhteisömme koossa”.¹⁸

Sankarikuvien uskottiin edistävän nuorison sosiaalistumista. Kun aatteet ja instituutiot olivat liian abstrakteja samaistumiskohteita, niiden henkilöitymät, sankarit, olivat ihmishahmoisina helposti lähestyttäviä. Amerikkalainen historioitsija William H. McNeill kirjoitti reaganismin kaudella myönteiseen sävyyn sankarimyyteistä: ”Kansa tai muu ihmisryhmä, joka tietää sankaritarioiden perusteella, miten vastustaa vihollista ja selvittää vaarasta, toimii tehokkaammin kuin ne, jotka eivät tunne sankaritariinoita.”¹⁹

Identiteetikertomukset käyvät ajoittain sotaa ihmisten mielistä. Neuvostoliitto yritti luoda ja levittää neuvostotasavaltoihin myytin uljaasta neuvostokansasta, jonka rinnalla etniset identiteetit olivat vain kuplia. Heti kun Neuvostoliitto mureni, etniset identiteetit haastoivat ärhäkästi ”neuvostoihmisen”. Monissa kommunistivaltioissa johtajat jo aikaisemmin olivat havainneet kansallisen identiteetin abstraktia ”sosialistista ihmistä” siinä määrin vahvemmaksi voimaksi, ettei sitä voinut jättää käyttämättä valtion eduksi. Tosin näin ajatella syntyi ristiriita sosialismin alkuperäisen kansainvälisyyden kanssa. Ristiriita tuntui koulukasvatuksen sisällöissä. Kun alunperin sosialistisessa yhteiskunnallisessa kasvatuksessa historian henkilöistä rakennettiin luokkataistelun sankareita ja tässä tarkoituksessa esimerkiksi Itä-Saksassa mm. Luther ja Fredrik Suuri sivuutettiin Thomas Münzerin ja Ernst Thälmannin tieltä, jouduttiin ensiksi mainitut arvioimaan uudelleen viimeistään 1980-luvun alussa.

17 Füredi 1992, 26.

18 Bennett 1985, 43.

19 McNeill 1986, 6.

Kansalaiset osoittivat eri tavoin spontaanisti tarvitsevansa kansallisen identiteetin. Suuren perinnekustelun tuloksena Luther, Fredrik Suuri ja jopa Bismarck legitimoitiin kaksitasoisin perustein: heidän katsottiin edustavan historiallisen dialektiikan mukaan välttämätöntä porvarillisen vallankumouksen vaihetta, mutta ennen kaikkea arvokasta itäsaksalaisuutta.²⁰

Virossa työnnettiin neuvostoaikana taka-alalle kansallisen heräämisen johdosta hahmoista etenkin ne, joilla ei katsottu olleen luokkataisteluun viittavaa yhteiskunnallista sanomaa. Unhoon yritettiin painaa myös itsenäisyyskauden kansallinen isähahmo Konstantin Päts. Kun kansallinen retoriikka rakennettiin uudelleen 1980-luvulla, historiantekijöiden henkilögalleria vaihtui. Sitä vahvistettiin 1930-luvun henkeen mm. keskiaikaisilla paikallisilla talonpoikaiskapinoitsijoilla, joista tehtiin kansallissankareita.²¹

Peter Tulviste on sosiaalipsykologian termein kuvannut neuvostoretoriiikan ja perhemuistojen merkitysten taistelua virolaisten mielissä. Hänen mukaansa neuvostoliittolainen virallinen identiteetikertomus hävisi perheiden muistoille. Virolaiset eivät lopultakaan samaistuneet suureen neuvostoliittolaiseen ”isänmaahan” vaan siihen isänmaahan, joka oli käsitteenä ja mielikuvana luotu ja vakiinnutettu kansallisen heräämisen aikoina.²²

Kollektiivisista identiteeteistä kansakunta on osoittautunut pitkäikäisimmäksi. Kansakuntien kertomuksia ovat 1900-luvun loppuvuosiin asti vaalineet paitsi suurten kansallisvaltioiden myös Aasian ja Afrikan uusien valtioiden ja Itä- ja Keski-Euroopan postkommunististen valtioiden johtajat. Eric Hobsbawmin mukaan kansakunnat ovat yleensä seipiteellisiä, kun taas Anthony S. Smith näkee niissä usein aidon etnisen ytimen mutta katsoo kansallisen identiteettiä silti käytetyn myös lähinnä voimapolitiittisin perustein valtion koossapysymisen takeena.²³

Demokraattisissa yhteiskunnissa pienet identiteetikertomukset ovat tulleet suurten rinnalle ja osittain myös tilalle, tahtoi valtion johto sitä tai ei. Pirstaloituneiden postmodernien yhteiskuntien erilaiset ryhmät, erityisesti itsensä vähemmistöiksi tuntevat ryhmät, rakentavat itselleen omia kertomuksia, jotka usein sisältävät suurten kertomusten kritiikkiä. Silti niiden tarkoitus on samoin kuin suurten kertomustenkin vahvistaa ryhmän identiteettiä ja sen kautta toimintavalmiutta. Pienet kertomuksetkin palvelevat ovat valtataistelun keinoja. Niinpä Yhdysvaltain afroamerikkalainen yhteisö loi historiantekijöiden ja historiallisen filmin keinoin itselleen oman kertomuksen ja sankarit. Kertomus ulottui vähitellen yhä pitemmälle ajassa. Malcolm X:n retoriikka perustui paljolti afroamerikkalaisten taloushistoriallisen roolin esiinnostamiseen: ”Me poimimme puuvillan.”

Myös Yhdysvaltain kiinalaisyhteisö on rakentanut marttyyrius- ja selviytymiskertomuksista kootun oman identiteettiä luovan historian ja vahvistanut sitä kulttuurituottein, 1990-luvulla etenkin elokuvan keinoin. Edelleen, maail-

20 Ahonen 1992, 34; Hentilä 1994, 222-39.

21 Ahonen 1992, 104.

22 Tulviste 1994, passim.

23 Hobsbawm 1983, passim; Smith 1991, 144-45, 159.

man juutalaisyhteisö on rakentanut polttouhrien pohjalle kirjallisuuden ja filmitieteellisuuden keinoin tradition, jonka valta ja vaikutus suojelee yhteisöä siellä, missä juutalaisviha nostaa päätään. Etelä-Afrikan tasavallassa buurit puolestaan vaalivat kertomusta suuresta vaelluksesta ja sen sankareista. Kertomuksen mukaan buurit ratkaisevan taistelun edellä 1838 sopivat Jumalan kanssa, että jos Jumala suo heille voiton, he rakentavat kirkon ja juhlivat voittoa vuosittain ikuisesti. Voitto osoitti, että Jumala oli valinnut heidät omaksi kansakseen ja asettanut muiden kansojen edelle. Kertomuksen tarkoitus oli alunperin tukea vähemmistöksi itsensä tuntevien buurien itsetuntoa ja poliittisia pyrkimyksiä englantilaisia vastaan, mutta myöhemmin sitä käytettiin mm. apartheidin tukena. Buurit reagoivat vielä 1970-luvulla voimakkaasti jokaiseen yritykseen käsitellä myyttiä historiallisen kritiikin keinoin; vuonna 1979 muuan buurihistorioitsija kieritettiin tervassa ja höyhenissä tuollaisen yrityksen seurauksena. Myytti oli yhteisölle tärkeämpi kuin tieteellinen totuus.²⁴

Suomessa suuri kansallinen kertomus on 1960-luvulta lähtien antanut tilaa erilaisten ihmisryhmien pienille kertomuksille. Naiset ovat rakentuneet omaksi historialliseksi ryhmäkseen Päivi Setälän historiallisten pitkittäisleikkausten ja Kaari Utrion myötäelämiseen houkuttelevien romaanien avulla. Työväki puolestaan aloitti oman historiansa kirjoittamisen ollessaan vailla poliittista valtaa ja rakensi siten identiteettiään. Eri ammattiryhmät ja paikalliset yhteisöt ovat myös kelanneet ja järjestäneet omaa kokemustaan ja pönkittäneet siten ammattilypeytään ja kotipaikkatunnettaan. Ruotsista 1980-luvulla levinneellä historialiikkeellä *Gräv där du står* on ollut merkitystä esimerkiksi taantuvien teollisuudenalojen ja muuttotappiopaikkakuntien yhteisöjen omanarvontunnolle.²⁵

Frank Furedi teoksessaan *Mythical Past, Elusive Future* (1991) puhuu Historiasta isolla H:lla silloin kun kyseessä on suuri kertomus, joka yhteisön odotetaan omaksuvan vahvistaakseen identiteettiään ja toimintavalmiuttaan. Furedi erottaa Historian historiasta pienellä h:lla eli kriittisestä historiallisesta ajattelusta, jossa pyritään selittämään muutosta. Historia isolla H:lla perustuessaan ajatukseen yhteisön ikaikaisesta ja velvoittavasta kohtalosta pikemminkin kieltää muutoksen kuin tutkii sitä. Eturivin historiankirjoittajatkin ovat usein katsooneet päätehtäväkseen vahvistaa yhteisön – usein kansakunnan – kollektiivista muistia ja identiteettiä.²⁶

Vähemmistökertomukset ovat osoittautuneet voimakkaaksi poliittiseksi voimaksi siinä missä hegemonialliset kertomuksetkin. Enemmistön vähemmistöä kohtaan mahdollisesti osoittama poliittinen korrektius perustuu usein juuri siihen että vähemmistöstä on olemassa kyllin vahva myönteinen kertomus, jolloin siihen osallisten loukkaaminen on suuren yleisön korvissa sopimatonta. Kertomukset ovat tukeneet kollektiivista vastarintaa enemmistöä vastaan, mutta valtasuhteiden muuttuessa myös muihin kohdistuvaa syrjintää, jopa etnisiä puhdistuksia.

24 Cornell & Hartmann 1997, 131-140.

25 Katajala 1989, passim.

26 Furedi 1992, 62.

Vähemmistöjen omat kertomukset ovat avanneet historiallisen selittämisen alueen ja mahdollisuuden monille, jotka aikaisemmin torjuivat historian koska se oli enemmistön valtakertomus. Silti Füredi kutsuu vähemmistönäkökulmista kirjoitettua ns. uutta historiaa epähistoriaksi, ”historiallisen ajattelun tuhoksi”. Hänen mukaansa näkökulman yksipuolisuus on historian jakamattomuuden kieltämistä. Yhteisöllinen tapahtuminen koskettaa aina kaikkia yhteisön jäseniä ja sitä on siksi tarkasteltava yhdellä kertaa kaikista näkökulmista. Vasta näin voidaan puhua historiallisesta ajattelusta. Ei ole olemassa erikseen naisten ja lasten ”mikrohistoriaa” ja suurpolitiikan ja rakenteiden ”makrohistoriaa”. Poliittinen kriisi koskettaa aina välillisesti kaikkia ja sillä on siten mikronäkökulmansa. Vastaavasti arjen tapahtumat synnyttävät jännitteitä, jotka saattavat kasvaa suuriksi kriiseiksi. Füredin mukaan historiallisen ajattelun jälleenrakentaminen edellyttää historiankirjoittajilta subjektiivisesta nurkkakuntaisuudesta luopumista ja makro- ja mikronäkökulman yhdistämistä.²⁷

Füredin kritiikki kohdistuu pienten kertomusten partikularismiin. Pieniin kertomuksiin sisältyy yleensä vaatimus ryhmän historiallisesti perusteltujen oikeuksien toteuttamisesta, mikä merkitsi valtaryhmälle asemista luopumista. Siksi pieni kertomus yleensä synnyttää vastakertomuksen, jolla vastapuoli puolustaa omia oikeuksiaan. Ryhmät kaivautuvat kertomuksineen poteroihinsa ja yhteinen näköala ja muutoksen tavoittelu estyy. Tämän takia samaistuminen historiaan on jarruttava voima. Historian käyttö identiteettimallien varastona epäilyttää Füredia.²⁸

Füredin historiallisia identiteettejä kohtaan tuntema epäluulo saa vahvistusta paitsi 1800-luvun kansallisista identiteettitaisteluista myös 1990-luvun Itä- ja Keski-Euroopan etnisistä ristiriidoista. Neuvostoliiton hajottua siihen kuuluneet yhteisöt määrittelivät itsensä usein ahtaan etnisesti ja käyttivät historiaa partikularismin tukena. Esimerkiksi Baltian maissa osa historiankirjoittajia palasi aluksi kansakunnan rakentamisen nimessä 1930-luvun nationalistisiin historiannäkemyksiin, joiden ohi niin historian teoria kuin olojen muutos olivat kulkeneet.²⁹

Füredi asettaa pienten kertomusten kritiikissään toisiaan vastaan ”historiallisen identiteetin” ja ”historiallisen tietoisuuden”. Edellinen on hänen mukaansa konservatiivinen pyrkimys ja sellaisena sukua 1800-luvun säilyttävälle historismille. Ryhmänsä historiaan samaistuminen jättää ihmisen historian vangiksi ja on irrationaalista ajattelua. Historiatietoisuus sensijaan merkitsee Füredin mukaan ihmisen tunnustamista historian toimijaksi ja olojen tietoiseksi muuttajaksi. Historiatietoisuus on näin ihmisen historiaa luovan potentiaalın tunnustamista ja sen mukaista rationaalıa elämistä.

Kun Füredi asettaa historiatietoisuuden ja historiallisen identiteetin toistensa vastavoimiksi ja hyväksyy vain edellisen historialliseksi ajatteluksi, hän

27 Füredi 1992, 225 ss.; vrt. esim. Matti Peltosen (1992) näkemys mikrohistoriasta epistemologisesti välttämättömänä näkökulmana menneisyyteen.

28 Füredi 1992, 246-56.

29 Ahonen 1992, 126-28; Grigas 1996, 19-21.

arvostelee nimenomaan epäkriittistä yksipuolista samaistumista. Vain yhtyneenä historialliseen tietoisuuteen historiallinen identiteetti rakentuu riittävän moniperspektiivisesti.

Historian tuomiolla

Kun ihmiset määrittelevät paikkaansa ajassa ja muutoksessa, tapahtuu usein erilaisten ryhmien historiallista syyllistämistä. Syyllistetyt ryhmät voivat edelleen kirjoittaa historiaa omalta kannaltaan ja siten saada menneisyyden hallintaansa. Kuuluisin historian syyllistämä ryhmä on Saksan kansa, joka omissa ja kansainvälisen yhteisön silmissä leimautui toisen maailmansodan jälkeen kollektiivisesti sotarikolliseksi. Juuri Saksassa kehitettiin käsite ”menneisyyden hallinta”, joka tarkoitti toimijoiden tekojen ja tarkoitusten nostamista esiin avointa selvittämistä ja menneisyyden traumoista vapautumista varten.³⁰

Menneisyyden hallinnan tavoittelu tuotti Saksassa paitsi varsinaista historian-tutkimusta myös suulliseen historiaan perustuvia puolidokumenteja, joissa kertomukset saivat puhua puolestaan ilman että niitä olisi lähdekriittisesti tai sosiaalipsykologisesti analysoitu. Teoksessa *Schuldig geboren. Kinder aus Nazifamilien* (1987) saksanjuutalainen Peter Sichrovsky kuvaa, miten nuori sukupolvi on yksilötasolla tehnyt tiliä vanhemmilta perityn historiallisen syyllisyyden kanssa. Moni saksalainen eli vielä 1980-luvulla välillisesti syyllisyyden tunnossa. Yksi Sichrovskyn haastateltava ei voinut katsoa isoisäänsä silmiin saatuaan selville että haastateltavan oma isä oli tämän natsikaudella kavaltanut ja saattanut vankilaan. Toinen kantoi syyllisyyden taakkaa vanhempien puolesta, jotka eivät itse tunteneet syyllisyyttä. Osa haastatelluista heijasti itseensä natsien uhrien kärsimykset. ”Olen perheeni juutalainen”, arvioi poika, jota isä oli läpi elämän nöyryyttänyt ja alentanut.³¹ Joku samaistui vanhempiensa natsiperintöön ja toimi haastattelun ajankohtana 1980-luvulla aktiivisesti historian uudelleen kirjoittamiseksi ja saksalaisten kunnian palauttamiseksi – pyrkimys joka muurin kaatumisen jälkeen 1990-luvulla kasvoi revisionistiseksi liikkeeksi. Oma lajinsa olivat vihdoinkin ne haastateltavat, jotka olivat myöntäneet vanhempiensa rikoksen ja sovittivat sitä pyrkimällä olemaan hyviä kanssaihmisinä.

Sichrovsky totesi kirjansa esipuheessa, että historianhallinnan tavoittelu oli perheen sisällä usein vaikeampaa kuin julkisessa keskustelussa. Monet natsivanhemmat olivat jättäneet kertomatta lapsilleen poliittisesta toiminnastaan. Lähimenneisyys oli näissä perheissä tabu, jonka purkamisyritykset aikaansaiivat oikosulkuja. ”Jos äitini olisi edes kerran myöntänyt että oli tehnyt menneisyydessä virheitä ja toivoi tyttärensä oppivan niistä, olisin voinut tehdä sovinnon hänen kanssaan,” kertoi eräs haastateltava.³² Sichrovsky arvosteli myös

30 Hentilä 1994, 250-68.

31 Sichrovsky 1987, 154.

32 Sichrovsky 1987, 24.

julkisessa keskustelussa esiintyvää pyrkimystä relativisoida natsikauden julmuudet. Hänen mielestään sekään ei tukenut menneisyydenhallintaa, jolla hän yksiselitteisesti tarkoitti moraalisen tilin tekemistä menneisyyden kanssa ja virheistä oppimista.

Toisten kirjoittajien mielestä menneisyydenhallinnalle riittää, että menneisyys otetaan avoimesti esiin ja sitä käsitellään eri näkökulmista. Hollantilais-syntyisen kosmopoliitin Ian Buruman teos *Wages of Guilt* (1994) vertailee kahta yhteiskuntaa, joista toinen on aktiivisesti tehnyt tiliä menneisyytensä kanssa, toinen taas jättänyt menneisyyden tabuksi, nimittäin Saksaa ja Japania. Buruma viittaa psykoanalyttiseen oireeseen ”kyvyttömyys tehdä suru-työtä”, jonka voi soveltaa myös yhteisöön. Hän kuvaa toisaalta saksalaisia, jotka tekevät suru-työtä jatkuvasti, ”ikäänkuin kieli joka suussa jatkuvasti hakeutuu kipeään hampaankoloon”³³, ja toisaalta japanilaisia, jotka potevat historiallista muistimenetystä ja suojautuvat Hiroshiman raunioilla mielikuvaan itsestään sodan uhreina. Kun saksalaiset koulukirjat korostivat natsiajan vastarintaliikkeitä ja opetussuunnitelmatekstit puhuivat demokratiaan samaistumisesta, Japanissa oppikirjankirjoittaja joutui vielä 1993 puolustamaan oikeuttaan kirjoittaa japanilaisten Kiinassa toisen maailmansodan aikaan toimeenpanemista verilöylyistä ja vankileireillä harjoittamista raakuuksista. Oikeisto syytti kriittisesti sotaan suhtautuvia historianopettajia ”vierasmaalaisesta” ajattelutavasta.³⁴

Japanissa, Buruman mukaan paljon yleisemmin ja selvemmin kuin Saksassa, ihmiset vetäytyivät historialliseen korvikeidentiteettiin, eli omaksuivat historiaan esteettisen tunteenomaisesti sotaisia nationalistisia rooleja ja retorisia malleja. Tällaisesta Alexander ja Margarete Mitscherlich ovat tehneet myös Saksassa yksittäisiä havaintoja aina 1960-luvulta lähtien. He näkevät suru-työn laiminlyömisestä johtuvan yhteisössä vielä kahden sukupolven jälkeen.³⁵ Kipeiden yhteisöllisten muistojen työstäminen onkin saksalaisen historiandidaktiikan keskeisiä aiheita. Historiandidaktikot ovat psykoterapeuttista ajattelua ja Freudin termiä *durcharbeiten* soveltaen esittäneet saksalaisille lähihistorian intensiivistä työstämistä esimerkiksi aikalaishaastattelujen keinoin.³⁶

Kun Heikki Ylikangas Suomessa 1993 julkaisi teoksen *Tie Tampereelle*, joka oli ns. pienen ihmisen näkökulmasta kirjoitettu voimakkaan toiminnallinen esitys vuoden 1918 sisällissodasta, hänen tarkoituksensa oli saada suomalaiset työstämään kipeitä kollektiivisia muistoja ja siten hallitsemaan menneisyytensä. Hän kuvasi paikallisia sotatoimia sen laatuiseksi, että Juha Siltala otsikoi kirjaa koskevan arvostelunsa *Etninen puhdistus Suomessa*.³⁷ Kirjan vastaanotto osoitti, että muistoissa oli työstämisen varaa. Nousi keskustelu, jonka aikana moni todistaja nousi paljastamaan päivänvaloon tuomattomia veritekoja. Aivan

33 Buruma 1994, 8.

34 Buruma 1994, 9, 185-87, 196.

35 Mitscherlich 1987, passim.

36 ks. Ruppert 1982, Schulz-Hageleit 1993.

37 Siltala 1993, 217.

kuten Saksassa, meilläkin keskusteltiin siitä, ketkä olivat uhreja, ketkä pahan-tekijöitä. Suomessa mahdolliset syylliset eivät enää olleet rikoslain ja syyttäjälaitoksen ulottuvilla, mutta historian tuomioistuimi toimi.

Toinen pesemätön pyykki 1990-luvun Suomessa koski ns. suomettumista. Epäisänmaallisesta suometumisesta syyllistettiin poliitikkoja, opettajia ja tiedottajia sekä myös yhtä yksittäistä kirjailijaa.³⁸ Puolustus suhteellisesti syytökset tai vetosi pragmaattisesti ulkopoliittisen myöntövyöden taloudelliseen tarkoituksenmukaisuuteen.

Kolmas samalla vuosikymmenellä historiatuomioistuimen eteen vedetty ryhmä olivat 1960- ja 70-luvun vasemmistoradikaalit, ns. stalinistit. Toisin kuin edellä mainituissa tapauksissa, ”väärällä puolella” olleet nousivat itse syyttämään itseään ”narsistisesta häiriöstä” kuten Matti Hyvärinen kirjassaan *Vii-meiset taistot* (1994) tai autoritaarisuudesta kuten Kanerva Cederström ja Riikka Tanner filmissä *Lenin-setä asuu Venäjällä* (1987).

Historia ei ole tuomari, sanovat historiantutkijat, mutta tavallisen ihmisen historiatietoisuuden tasolla ihmisen toiminnalla on eettinen ulottuvuus, ja siksi historian toimijoita tuomitaan ja puolustetaan ainakin retoriikan tasolla. Kaikissa mainituissa suomalaisissa tapauksissa oli kyse kansaa laajalti koskettaneista tapahtumista, joiden toimijoilla vielä oli kasvot, niin että jälkipolvi saattoi perhehistorian tai ammatillisen yhteyden kautta heihin samaistua. Jälkipolvelle oli tärkeää kysyä, oliko samaistumiskohde syytön. Syyllisyys on historiallisen identiteetin yksi ulottuvuus.

Kansalainen ilman kansallista identiteettiä?

Edellä on tarkasteltu lähinnä 1990-luvun kirjoittajien erilaisia käsityksiä yhteisön historiallisesta identiteetistä ja sen ehdoista. Frank Furedin mukaan yhteisöllinen identiteetti oli lähinnä vallankäytön tuote. Sen sijasta ihmisten hänen mukaansa tulikin tavoitella historiatietoisuutta, joka perustuu rationaalisuuteen. Ulrich Beck ei hänkään pitänyt aikaan ja paikkaan sidotun yhteisön identiteettiä postmoderniin aikaamme kuuluvana. Hänen käsityksensä mukaan ihmiset samaistuvat valikoiden itselleen ja erilaisille viiteryhmillen selviytymisen kannalta oleellisiin projekteihin, jotka ovat luonteeltaan paikalliset rajat ylittäviä. Michel Maffesolin maalaama postmodernin yhteisön kuva taas muistutti naamiohuveissa leikittelevää seurueta, joka samaistuu kevyesti itseään onnellistuttaviin mielikuviin ja yhteiseen tyyliin. Odotusperspektiivi on hyvin lyhyt ja historiallinen perspektiivi suhteellisen merkityksetön.

Kuitenkin kansallisesta ja etnisestä identiteetistä on Euroopan unionin synnyn ja Itä-Euroopan poliittisten muutosten vaikutuksesta 1980- ja 1990-luvuilla puhuttu ehkä enemmän kuin koskaan ennen. Euroopan unioniin liittyminen herätti eri tahoilla kysymyksen, eikö jäsenmaissa kuitenkin vieläkin

38 Salminen 1996, passim.

ollut olemassa kansallisia tai ainakin alueellisia etnisiä identiteettejä historiallisine ulottuvuuksineen. Entisissä kommunistimaissa puolestaan puhuttiin kansakuntien uudelleen rakentamisesta.

Yleiselle ja yhteiselle koululle annettiin 1990-luvullakin edelleen eri tahoilla kansallisen identiteetin rakentamisen tehtävä. Miltei kaikissa maissa peruskoulun odotettiin opetussuunnitelmien mukaan edelleenkin istuttavan nuoriin kansalaisiin kansallisen identiteetin. Miten yleinen pyrkimys kasvattaa nuoret kansallisesti ajatteleviksi sopii yhteen yllä lainattujen sosiologiiden näkemysten kanssa, joiden mukaan kansallinen identiteetti kuuluu lähinnä jälkijättöisiin fundamentalistisiin pyrkimyksiin?

Fundamentalistinen kansallistune³⁹ on todellisuudessa suhteellisen laajalle levinnyt voima. Se on erityisen elävä Itä-Euroopassa ja itäisessä Keski-Euroopassa. Jos jätetään toista maailmansotaa seurannut kansallisvaltion uskottavuuskriisi huomioon ottamatta, etnisen identiteetin etsintä on 1970-luvulta lähtien yleistynyt myös Länsi-Euroopassa. Se on usein merkinnyt virallisista rajoista riippumatonta alueellista yhteyttä. Niinpä Walesin, Skotlannin ja Bretagnen keltit ovat vaalineet etnistä perintöään. Espanjan baskit, Tyrolin saksalaiset ja Saksan sorbit ovat puhuneet historiallisesta oikeudestaan omiin oloihin. Myös Yhdysvalloissa erilaiset etniset vähemmistöt ovat tavoitelleet kulttuurinsa arvokkaaksi tunnustamista. Yhdysvalloissa on tullut tavaksi puhua maasta pikemminkin salaattikulhona kuin kaiken yhteen sulattavana porisevana patana.

Benedict Anderson, joka on tutkinut nimenomaan kolmannen maailman uusia kansallisvaltioita, näkee kansallisten johtajien niissä kulttuurivaikuttajien ja koulun välityksellä rakentaneen ja iskostaneen yhteisön keskuuteen kansallisen retoriikan ja symboliset tunnukset. Näiden ansiosta on syntynyt itsestään tietoisia kansallisia yhteisöjä riippumatta perinteisesti hyvinkin hajanaisesta kulttuuripohjasta. Kansallinen yhtenäisyys vastaa valtion johtajien ja yhteiskunnan ns. modernin sektorin taloudellisia ja poliittisia etuja.⁴⁰

Vastapainona postmoderneille sosiologeille Anthony Smith uskoo Andersoniakin vankemmin kansallisten identiteettien pysyvyyteen. Vaikka kansallinen identiteetti on mielellinen konstruktio eikä perustu ikaikaiseen organiseen yhteyteen, sen etninen pohja on usein ilmeinen ja se on lisäksi usein käytännössä toimiva hanke, joka tuottaa hyvinvointia sen piiriin kuuluville ihmisille. Smithin mukaan Euroopan yhdentymisen ja kansainvälisten järjestelmien leviäminen nostattavat tästä syystä vastavaikutuksenaan kansallista ja etnistä yhteistuntoa. Sensijaan kansallisvaltiota Smith ei pidä kansallisen identiteetin välttämättömänä seurauksena. Hän tekee eron ideologian - nationalistimin - ja perinteikkäämmän, osittain subjektiivisista tekijöistä rakentuvan kansallisen yhteenkuuluvuuden välillä. Vaikka nationalistinen ideologia Länsi-Euroopassa on menettänyt merkitystään, kansalliset yhteisöt toimivat eri elämänaloilla.⁴¹

39 Fundamentalismien ja kansallisuusaatteen yhteydestä ks. esim. Gellner 1992.

40 Anderson 1983, passim.

41 Smith 1991, 21, 6465, 126-28, 138-142.

Smithin mukaan ihminen voi pirstoutuneessa mosaiikkiyhteiskunnassakin säilyttää kansallisen identiteettinsä, koska se ei välttämättä ole ristiriidassa hänen muiden identiteettiensä kanssa. Smith on monien 1990-luvun sosiologien kuten Baumanin, Beckin ja Maffesolin kanssa yhtä mieltä 1900-luvun lopun ihmisten monikasvoisuudesta. Ihminen voi kuulua yhtäaikaan sukupuolen mukaiseen, alueelliseen, uskonnolliseen ja kulttuuriseen yhteisöön ja vielä yhteiskuntaluokkaan, ilman että joutuu identiteetikriisiin. Toiseksi kansallinen identiteetti voi Smithin mukaan olla rakennusaineksiltaan joko kulttuurinen, elämänmuodon turvalliseen yhteisyyteen perustuva, tai poliittinen, valta-yrkimyksiin liittyvä. Kulttuurinen yhteisyys saattaa toimia sielläkin, missä poliittinen nationalismi ei enää ole tarkoituksenmukainen.

Smith on tutkiessaan kansallisen identiteetin esiintymistä 1900-luvun lopussa havainnut, että sen perusteet vaihtelevat mutta ovat yleisimmin joitakin seuraavista: menneisyydestä periytyvä yhteinen alue, yhteiset myytit ja muistot, yhteinen kulttuuri, yhteiset kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet tai yhteinen taluspiiri.⁴² Toisissa tapauksissa kansallinen identiteetti perustuu enemmän kulttuuriin, toisissa taas välineellisiin poliittisiin tekijöihin. Smith ei myöskään tee eroa kansakuntaan tai vaihtoehtoisesti kansalaisyhteiskuntaan samaistumisen välillä. Hän huomauttaa edelleen, että 1970-luvun alussa vain joka kymmenes valtio oli kansallisvaltio, mutta huomattavasti useammalla ihmisellä kuin joka kymmenennellä oli kansallinen identiteetti. Smithin mukaan kansallinen identiteetti muuttuu ajan mukana, koska traumaattiset yhteiset kokemukset kuten sodat ja vallankumoukset saattavat kaataa myyttejä tai luoda niin vahvoja kollektiivisia muistoja, että yhteisön identiteetti niistä joko murtuu tai rakentuu uudelleen.⁴³ Kriisit näyttävät 1990-luvulla johtaneen eri tahoilla nimenomaan kansallisen identiteetin vahvistumiseen.

Myös Stephen Cornell ja Douglas Hartmann ottavat kansallisen identiteetin vakavasti käsitellessään 1900-luvun lopun yhteisöjä teoksessaan *Ethnicity and Race, Making Identities in a Changing World* (1997). Kuten Smith, he huomauttavat kansallisen – etnisen – identiteetin yllättäneen sosiologit kyvyllään vastustaa yhteiskuntien sisäistä erilaistumista ja sirpaloitumista. Heidän tulkintansa mukaan maailma jakautuu vieläkin etnisiin yhteisöihin, koska ne ovat hyödyllisiä omaa hyvänsä tavoitteleville ihmisille – olkoonkin että etniset ryhmät eivät aina pysty sovittamaan etujaan rauhanomaisesti. Toisin kuin Maffesoli, Cornell ja Hartmann eivät näe samaistumista etniseen ryhmään minkään alkukantaisen irrationaalisen vietin tyydyttämiseksi vaan rationaaliseksi pyrkimykseksi. Ihmiset rakentavat kertomuksia etnisistä yhteisöistä koska niillä on käyttöä. Etninen identiteetti unohdetaan jos siitä ei ole hyötyä. Kirjoittajat toteavat lopuksi:

42 Smith 1991, 11-13.

43 Smith 1991, 15, 25.

2000-luvun keskeinen kysymys ei ole, säilyvätkö etnisyyset ja rotu kollektiivisen identiteetin kategorioina, vaan millaisia etnisiä ja rotukertomuksia ryhmät rakentavat ja miten ne niitä käyttävät.⁴⁴

1990-luvun todellisuus näytti Smithin, Cornellin ja Hartmannin olevan oikeassa – kansallisia projekteja muodostettiin eri tahoilla etniseltä pohjalta. Niiden rationaalisuus oli kuitenkin kyseenalaista. Usein oli kysymys lähinnä Füredin kuvaamasta vallantavoittelusta. Silti jotkut yhteisöt näyttivät rakentaneen identiteettinsä Smithin kuvaamalla tavalla aidon perinteen ja yhteisen kokemuksen pohjalta ja välttäneen identiteetin kääntymisen toisia yhteisöjä koskeviksi tarkoitushakuisiksi viholliskuviksi.

Smithin kansalliselle identiteetille antamat kriteerit poikkeavat suomalaisesta perinteisestä ajattelutavasta sikäli, että niistä puuttuu hegeliläis-snellmanilainen oman kielen ja kansallistunnon ja kansallisvaltiotahdon korostus. Smith ei edes mainitse kieltä ja vähättele kansallisvaltion merkitystä kansallisen identiteetin toteutumisen muotona. Suomessa pitkään vaalittu käsitys kansakunnasta ikiaikaisena ja lähes orgaanisena, kasvavana ja vääjäämättä toteutuvana ilmiönä on Smithin mukaan vain historiallinen, lähinnä 1800-lukulainen ideologia. Sensijaan Cornellin ja Hartmannin näkemys, jonka mukaan kansallinen identiteetti pohjautuu yhteisön rakentamiin kertomuksiin, on verrattavissa Snellmanin vaatimukseen kansallistunnosta eli kansakunnan omaa historiallista tehtäväänsä koskevasta tietoisuudesta.

Kansakunnan historiallinen, tulevaisuuteen viittaava tehtävä on eurooppalaisessa perinteessä ymmärretty myös ilman etnistä painotusta ja kansakunnan homogeneisuuden odotusta. Hegeliläis-snellmanilaisella perinteellä on nimittäin länsieurooppalainen, Ranskan vallankumouksen ”kansaa” käsitteestä juontuva vaihtoehto. Kun vallankumousmiehet 1790-luvulla puhuttelivat toisiaan ”kansalaisiksi”, he tarkoittivat samaistumista vallankumouksen ihmisoikeuksiin ja kansanvallan harjoittamiseen. Kun Ernest Renan määritteli kansakunnan käsitteen 1882, hegeliläisen nationalismin valtakaudella, hän torjui ajatuksen rodusta, kielestä, uskonnosta, maantieteellisestä sijainnista tai taloudellisesta edusta samaistumiskohteina. Sensijaan hän vetosi yhteiseen tulevaisuuden rakentamiseen tahtoon:

Menneisyyden perintönä yhteiset ylpeyden ja katumuksen aiheet, tulevaisuuden tähtäimessä tahto pyrkiä yhteisiin päämääriin - ne ovat enemmän kuin yhteisen rajat tai tullit...Kansakunta on solidaarinen yhteisö.⁴⁵

Renan hylkäsi – vuosisataa ennen Baumania tai Maffesolia – ideologian samaistumiskohteena ja tulevaisuudenajattelun pohjana:

44 Cornell & Hartmann 1997, 252.

45 Renan 1882/1993, 308-09.

Olemme luopuneet metafyyysisistä ja teologisista abstraktioista politiikan ohjenuorina. Mitä on jäljellä? Ihminen, hänen tarpeensa ja toiveensa.⁴⁶

Renanin mukaan kansakunta rakentui päivittäisistä kansanäänestyksistä. Ihmiset loivat kansakuntaa joka päivä odotuksillaan ja päätöksillään. Samaistuminen seurasi yhteiseen hyvään tähtäävästä toiminnasta. ”Ihminen rakastaa taloa, jonka on itse rakentanut.”⁴⁷ Renan painotti myös historiaa samaistumiskohteena:

”Menneisyyden ponnistukset ja uhrin – ne ovat yhteisön pääoma, jolle kansakunnan idea rakentuu.”⁴⁸

Renanin käsitys samalla kertaa menneisyyteen ja tulevaisuuteen ankkuroituvasta kansallisesta identiteetistä ilmeni 1990-luvulla esimerkiksi Rolf Dahrendorfin ajattelussa. Puhuessaan Itä-Euroopan uudelleen virinneestä nationalismista Dahrendorf varoitti paluusta heimoasteelle, mihin samaistuminen etniseen kulttuuriin helposti johtaa. Sensijaan Dahrendorf näki tulevaisuuden kansallisvaltion oikeusvaltiona, jonka kansalaiset samaistuvat lakiin ja oikeuteen.⁴⁹

Samoin uuden saksalaisen nationalismin tutkija M. Rainer Lepsius katsoo kansakunnan idean kehittyneen 1800-luvulta 1990-luvulle tultaessa etnis-kulttuurisesta ryhmästä kansalaisyhteiskunnaksi. Toimivat kansakunnat ovat Lepsiuksen mukaan kansalaisyhteiskuntia, joissa ihmiset samaistuvat yhteisiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin oikeuksiinsa ja kytkevät myös tulevaisuudenodotuksensa niihin.⁵⁰

Kun seuraavassa tutkitaan, mihin historian esityksiin nuori polvi Suomessa samaistuu ja miten heidän tulevaisuudenodotuksensa ovat näistä riippuvia, esillä on keskeisesti kysymys kansallisen identiteetin luonteesta ja tehtävästä 2000-luvun kynnyksellä. Hegeliläis-snellmanilaista käsitystä ei enää voi sellaisenaan asettaa tutkimuksen käsitteelliseksi viitekehyykseksi, vaikka monet suomalaiset toki samaistuvat niin kieleen kuin etenkin valtiolliseen itsenäisyyteensä. Tutkimuksen viitekehyyksenä on sosiologinen ajatus yksilön samaistumisesta yhtäaikaan moniin yhteisöihin, joista yksi on kansakunta. Kansakunnan kriteereinä taas on yhteisten etujen ja laitosten ja symbolien olemassaolo. Osa symboleista on historiallisia, joten kansallisella identiteetillä oletetaan olevan historiallinen ulottuvuus. Kääntäen voidaan sanoa, että suomalaisten historiallinen identiteetti koostuu paljolti kansallisista aineksista, vaikka siinä on myös muita yhteisöllisiä aineksia. Juuri historiallisen identiteetin kansallinen sisältö on tutkimuksen polttopisteessä. (Kuvio 2)

46 *ibid.*

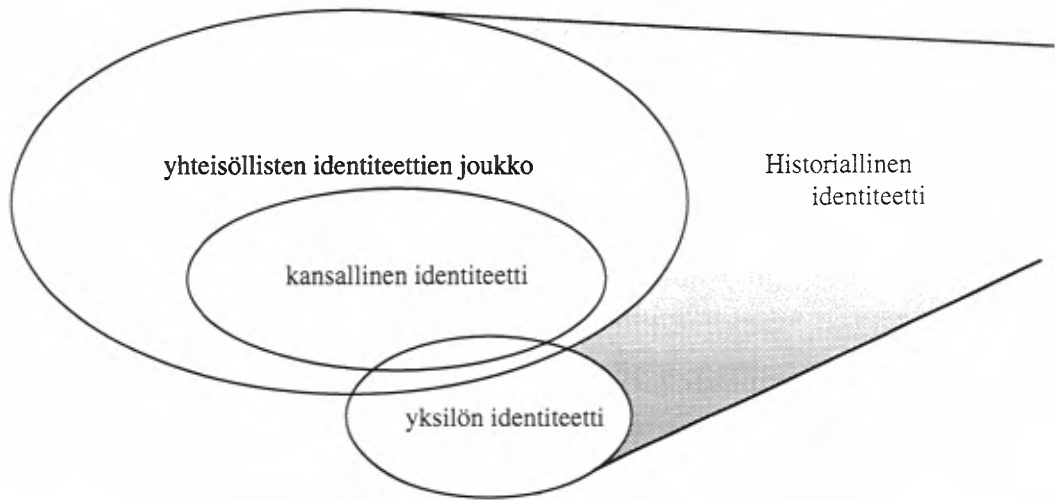
47 *ibid.*

48 *ibid.*

49 Dahrendorf 1993, 117.

50 Lepsius 1993, 193-214.

Kuvio 2. Historiallinen identiteetti yksilön identiteetin ulottuvuutena

■ Historiallisen identiteetin ja historiatietoisuuden tutkimisesta

Historian vastaanotto ja sukupolven kollektiivinen muisti tutkimuskohteena

Historiallisen identiteetin tutkimuksen taustalla on 1990-luvulla sosiologista keskustelua hallinnut oletus nuorten entistä voimakkaammasta yksilöllistymisestä ja yhteisöjen pirstaloitumisesta. Oletuksen mukaan uudella sukupolvella ei enää olisi yhteisiä samaistumisen kohteita ja tulevaisuudenodotuksia. Yhteiskunnallinen todellisuus, historia mukaanluettuna, näyttäytyisi nuorelle sukupolvelle prismaana, vaihdellen tilanteen ja tarpeiden mukaan. Suuret kertomukset eivät oletuksen mukaan enää kokoaisi ihmisiä yhteiseen pitkäjänteiseen toimintaan. Postmodernin ajan ihmiset eläisivät kulutusyhteiskunnan vaihtelevien symbolien lyhytaikaisesti yhdistäminä heimoina minäänsä yhä uudelleen rakentaen.

Oletus uudesta heimojen yhteiskunnasta ei kuitenkaan ole 1990-luvulla vastannut todellisuutta esimerkiksi Itä-Euroopassa jossa kansakuntia rakennetaan uudelleen niin retoriikan kuin toiminnan tasolla, tai Euroopan unionin alueella, jossa etniset ryhmät korostavat kilvan kukin omaa omalaatuisuuttaan. Yhdistäviä merkkejä ja yhteisiä merkityksiä haetaan historiasta.

Sosiologinen keskustelu ja päivän ilmiöt nostavat esiin kysymyksen uuden sukupolven suhteesta kansalliseen menneisyyteen Suomessa. Pätikö Maffesolin kuva merkkejä ja lojaliteetteja vaihtavista heimolaisista myös Suomessa vuoden 1980 ikäpolven kohdalla, vai oliko täällä vielä olemassa kansallinen historiallinen yhteisö?

Käsillä oleva tutkimus liittyy lähtökohtansa puolesta sekä historian resepti-ota koskevaan tutkimukseen että sosiologiseen sukupolvitutkimukseen. Edellinen tutkimussuunta on historian poliittisen käytön 1990-luvulla suuresti lisääntyneenä ajankohtainen. Suomessa Seppo Hentilä (1994) on tutkinut historian poliittista käyttöä ja Kari Immonen (1996) yleisemmällä tasolla historiaa ihmisten elämämaailman osana. Jorma Kalelan (1990) edellisiä teoreettisempi tutkimuskysymys koskee muutuskertomusten rakentamista. Sukupolvitutkimus puolestaan on 1990-luvulla ollut vähitellen nousemassa tutkimuksen poltto-

pisteeseen, kuten saattoi odottaakin juuri Suomessa, jossa elinehdot ja elämäntavat ovat suuren rakennemuutoksen johdosta viimeisen puolen vuosisadan aikana sukupolvesta toiseen rajusti muuttuneet. Sukupolvitutkimus on kiinnostanut niin sosiologeja kuten J.P. Roosia kuin myös historiantutkijoita kuten Marja Tuomista sekä Timo Soikkasta ja Vesa Varesta.

Sen tutkiminen, miten identiteettiään rakentavat nuoret vastaanottavat historiaa, on Suomessa mielletty lähinnä historiandidaktikkojen tehtäväksi. Keski-eurooppalais-pohjoismaalaisena käsitteenä historiandidaktiikka tarkoittaa historiallisen tiedon ja kokemuksen eri muodoin tapahtuvan välittämisen ja välittymisen tutkimusta. Saksassa Jörn Rüsen (1992/3) ja Rolf Schörken (1981) sekä Tanskassa Bernard Eric Jensen (1995) ovat selvittäneet kirjallisuuden ja rakennetun ympäristön historiallisten merkkien vastaanoton luonnetta ja sen tutkimusmahdollisuuksia. Varsinaisesta empiirisestä merkitysten tasolle menevästä reseptiotutkimuksesta on vain vähän esimerkkejä. Niitä edustaa muutama pienimuotoinen lähinnä yhdysvaltalainen sosiaalipsykologinen tutkimus kuten James Wertschin virolaistutkimus (1994) ja seuraavissa luvuissa esiteltävä eurooppalainen *Nuoriso ja historia* -tutkimus (1997). Historiaa koskevan reseptiotutkimuksen menetelmälliset esikuvat ovat Suomessa lähinnä sosiologiassa ja kirjallisuudentutkimuksessa. Sosiologeista Katariina Eskola on kartoittanut yleisön lukuharrastusten suuntautumista, kun taas kirjallisuuden tutkimuksessa Leena Kirstinä ja Yrjö Varpio ovat tutkineet kulttuurituotteiden sisältöjen välittymistä. Historian alalla on historiakulttuurin tutkimus lähtemässä liikkeelle, mistä ei ole pitkä matka sen vastaanoton tutkimiseen.

Sukupolvi-identiteetin ja sukupolven rajat ylittävän kollektiivisen identiteetin tutkiminen on nopeasti muuttuneessa ja muuttuvassa yhteiskunnassa toisaalta vaikeaa ja toisaalta tilanteen vaatimaa. Mead oli 1970-luvulla sitä mieltä, että tuskin mitään menneisyydestä oli siirrettävissä tai siirtynyt lapsille, koska muutos oli sujunut niin nopeasti että tulevaisuus oli jo käsillä. ”Tulevaisuus on nyt” ja tulevaisuus oli historian.¹ Meadin ajatus sukupolvien välisestä katkoksesta, joka teki historiallisen identiteetin aiheettomaksi, toistui silloin tällöin vielä 1990-luvun nuoriso- ja tulevaisuudentutkijoiden kirjoituksissa. Esimerkiksi Thomas Ziehen mukaan 1970-luvun tilanne, oltaessa modernisaatiokehityksen harjalla, ei enää edellyttänyt historian sisällyttämistä elämismailmaan. Arjen todellisuudella ei ollut enää merkityksellistä historiallista ulottuvuutta. Ihmiset saattoivat kylläkin kaivata historian lohtua, mutta eivät nähneet mahdolliseksi suhteuttaa omaa arkeaan ja arjen selviytymisen kysymyksiä aikaan, sen enempää menneisyyteen kuin tulevaisuuteenkaan. Kun vanhemmat vaativat nuorilta tietoisuutta omasta historiasta ja väittivät, ettei subjektilla muuten ole jatkuvuutta, he harjoittivat Ziehen mukaan vain menneen puolustusta eivätkä odottaneet nuorilta varsinaista kriittistä olemassaolon pohdintaa.²

1 Mead 1970/1978, 91.

2 Ziche 1982, passim.

Sukupolvi-identiteetti sisältää kuitenkin Mannheimia seuraavien sukupolvi-tutkijoiden mukaan tulevaisuuden eväitä juuri siksi, että se on sukupolven jäsenten itsensä rakentama ja tiedostama hanke. Tämä tutkimus lähteekin Meadiä ja Zieheä epäillen siitä, että kollektiivinen identiteetti on sisältämiensä yhteisten muistojen ja yli sukupolven ulottuvien sisäistettyjen tulevaisuudenodotusten ansiosta sukupolvelle voimavara. Siksi on paikallaan tutkia, mihin sukupolven yli ulottuviin yhteisiin kokemuksiinsa nuoret samaistuvat.

Tämä tutkimus perustuu kahteen empiiriseen aineistoon, sadan noin vuonna 1980 syntyneen nuoren suomalaisen haastatteluun ja lähes tuhannen samana vuonna syntyneen nuoren kansainvälisen kyselytutkimuksen yhteydessä antamiin vastauksiin. Haastattelu päästää tutkijan lähemmäksi tutkittavan ajattelua ja käsityksiä kuin lomakekyselyt. Siksi haastatteluaineiston tulkinta tässäkin tutkimuksessa antaa pohjaa kyselyaineiston tunnuslukujen analyysille. Haastatteluilla tutkija sai tietoa siitä, mihin Suomen historian sisältöihin haastatellut ovat nuoret samaistuvat ja mitä merkityksiä he sisällöille antoivat. Laajemmalta, kyselyaineistolta taas saattoi kysyä, kuinka edustavia nuorten käsitykset yhteiskunnallis-poliittisista peruskäsitteistä ja niiden historiallisuudesta ovat.

Suomessa tehty haastattelututkimus

Tutkimushenkilöt

Sata haastateltua nuorta olivat 16–18 vuotiaita ja asuivat Vammalassa, joka nykyisellään käsittää entiset Vammalan pienen kaupungin ja Tyrvään pitäjän, sekä Nurmossa, Mikkeliissä ja Helsingissä. Helsingissä haastatelluilla oli sukujuuret edellä mainituilla seuduilla. Muistot ja historiakulttuuri, jotka ovat välittäneet tutkimushenkilöille mahdollisia historiallisen identiteetin aineksia, ovat peräisin heidän vanhempiensa noin 1955 syntyneeltä sukupolvelta ja edelleen elävän sukupolvien ketjun kautta noin 1930 syntyneiltä isovanhemmilta.

Paikkakunnat valitsin sen aseman perusteella, mikä niillä on ollut 1900-luvun Suomen historian vaiheissa. Niinpä Tyrvää-Vammalan seutu jäi 1918 punaisten ja valkoisten armeijojen pahimpien yhteenottojen jalkoihin. Myöhemmin, suuren muuton aikana 1950–70 se muuttui elinkeinorakenteeltaan huomattavasti. Nurmoa puolestaan kohtasi talvisodan aikana sotilaallinen katastrofi, kun yli 50 nurmolaista kaatui yhtenä päivänä Äyräpään taistelussa. Myös Nurmo muuttui maatalouspitäjämästä lähinnä palveluvaltaiseksi paikkakunnaksi elinkeinorakenteen suuren muutoksen aikana. Mikkeli on puolestaan vanha hallintokeskus, jossa on sekä hiippakunnan että läänin keskushallinto. Talvi- ja jatkosodan aikana se oli päämajakaupunki, jonne jäi paljon Mannerheim-muistoja. Kekkonen kaudella paikkakunnat edustivat erilaisia poliittisia

ilmastoja, mutta eivät kuitenkaan olleet ehdottoman kekkoslaisia tai kekkosvastaisia alueita. Paikkakuntien saattoi odottaa tarjoavan muistojen ja historia-kulttuurin vastaanoton suhteen sopivasti vaihtelevaa aineistoa.

Mainituilla paikkakunnilla haastattelin lukiolaisia. Alunpitäen oli tarkoituksena verrata pääkaupunkiin muuttaneiden ja maaseutukaupungeissa asuvien nuorten historiallista identiteettiä. Koska haastattelussa kuitenkin ilmeni, että maaseutukaupunkienkin nuorista moni oli paikkakunnalle muuttanut, ja lisäksi paikkoihin liittyvien muistojen syvyys oli kaikilla paikkakunnilla suurin piirtein samaa luokkaa, ensimmäisen ja toisen polven pääkaupunkilaisnuoria käsiteltiin tässä tutkimuksessa yhdessä vammalalaisten, nurmolaisten ja mikkeliläisten kanssa. Vammalalaisia kutsutaan tyrvää-vammalalaisiksi, koska haastateltavien vanhemmista valtaosa oli asunut alueliitosvuonna 1970 perinteikkäässä Tyrväässä eikä sen sisällä sijainneessa Vammalassa.

Haastatteluteemat, aineiston keruu ja analyysin tapa

Haastattelut tehtiin syksyllä 1997. Haastateltavat puhuivat kukin puolesta tunnista tuntiin siitä, mihin he samaistuvat Suomen 1900-luvun historiassa. Lähtökohtana oli, että nuoret elävät kansainvälisen informaation ja viihteen täytämässä mediayhteiskunnassa, mutta ovat kuitenkin perheidensä ja kotipaikkakuntansa kautta osa historiallista yhteisöä, jolla on yhteisiä kokemuksia ja kollektiivisia muistoja. Suomen 1900-luku on siinä määrin dramaattinen tapahtumakulultaan, että historian jälkien voi olettaa piirtyneen jokaiseen perheeseen.

Haastattelija oli kouluopetuksen muistijälkien sijasta kiinnostunut kodin välittämien muistojen ja ympäristön historiakulttuurin vastaanoton vaikutuksesta nuorten historialliseen identiteettiin. Kotiväen kertomusten, rakennetun ympäristön historiallisten merkkien, menekkirjojen ja viestimien historia-tarjonnan saattoi odottaa välittäneen nuorille toisen käden kokemuksia Suomen 1900-luvun käännteistä. Haastattelussa pyrkimyksenä oli päästä selville erityisesti kodin perinteen ja julkisen historiakulttuurin historiallista identiteettiä muokkaavasta voimasta. Siksi kunkin teeman yhteydessä viitataan lyhyesti haastattelupaikkakuntien perinteeseen.

Haastatteluteemat valittiin sukupolvien avainkokemusten perusteella, noudatellen J.P. Roosin (1987) tutkimuspäätelmiä. Ne saivat sittemmin tukea Soikkasen ja Vareksen (1998) ehdottamista historiallisten käännekohtien jaottelusta. Teemat liittyivät kaikki Suomen 1900-lukuun. Niiden tuli edustaa sekä poliittista että yhteiskuntahistoriaa. Niiden odotettiin ensinnäkin paljastavan, kuinka monta sukupolvea taaksepäin tämän hetken nuorten aidot, lähinnä oman perheen ja paikallisen historiakulttuurin välittämät muistot ulottuvat. Teemoilla oli myös tavallisen ihmisen ja arjen historiaan ulottuva sisältö, jonka perusteella nuorten voi olettaa samaistuvan niihin.

Jotta historian tapahtumat tulisivat esiin haastateltavien elämismaailman kokemuksina, kysymykset alkoivat yleensä sanoilla *Tiedätkö mitä esivanhem-*

millesi tapahtui tai mitä he tekivät silloin kun... tai Oletko kuullut mitä tällä paikkakunnalla tapahtui silloin kun.... Kysymyksistä keskustelu eteni niin, että haastateltava sai aikaa selvittää itselleen tapahtumien merkityksiä ja artikuloida ne.

Teemat rajoitettiin henkilöä kohden n. 30–60 min. kestävien haastattelutilanteiden vaatimusten mukaan niin harvoiksi, että vuorovaikutus toimisi ja merkitykset tulisivat esiin. Kysymysteemoja olivat ensinnäkin poliittiset kriisit, *vuoden 1918 sota* sekä *talvi- ja jatkosota*, syvälle käyvät yhteiskunnalliset murrokset kuten *vuosien 1950–1970 suuri rakennemuutos* ja samanaikainen *hyvinvointivaltion rakentaminen*, sekä viimeisenä toisen tasavallan poliittisen orientaation kriisi, *Kekkosen aika*. Näiden teemojen puitteissa haastateltavat saivat myös kertoa käsityksiään ihmisten selviytymiskeinoista ennen hyvinvointivaltiota, perhemuistoja vanhoista kansansairauksista ja urheilusta kansanliikkeenä. Viimeksi keskusteltiin kokoavasta teemasta *Mitä Suomen historiaa on sellaista joka on omiaan herättämään luottamusta ajatellessa tulevaisuutta?*. Teemat vaihtelivat jonkin verran haastateltavan mukaan, ja vaihtelu toi mukaan edellä lueteltujen lisäksi myös muita yksittäisiä teemoja.

Viimeiseen, menneisyyden merkitysten ja tulevaisuudenodotusten suhdetta koskevaan kysymykseen annettujen vastausten tutkija odotti antavan kuvan siitä, missä määrin kansallisen yhteisön historiallisen kohtalonyhteyden taju ja toisaalta Renanin ajatus kansakunnasta tulevaisuuteen tähtäävänä projektina ilmenevät suomalaisnuorten ajattelussa 2000-luvun aattona.

Analyysivaiheessa haastatteluaineisto luokiteltiin teemoittain, osaksi haastattelukysymysten ja osaksi vastausten perusteella. Koska kysymykset olivat avoimia, teemat rönsyilivät vastauksissa ja niiden sisältöalueiden rajat vaihtelivat. Teemojen osa-alueista, esimerkiksi talvi- ja jatkosotien sotilaallisista suorituksista ja kotirintaman selviytymiskertomuksista tutkija tulkitsi haastateltavan teema-alueelle antamat merkitykset. Tutkimusraporttia kirjoitettaessa merkitykset todennettiin haastattelusitaattien avulla. Eri merkitysten edustavuudesta ikäluokan suhteen saattoi sadan haastateltavan perusteella tehdä vain varovaisia oletuksia kuten ”hallitseva käsitys oli..” tai ”vähemmistöryhmän käsitystä edusti ...”. Edustavuuden sijasta haastatteluaineisto teki laadullisuutensa ansiosta mahdolliseksi saada suhteellisen aitoa tietoa niistä eri tavoista, joilla haastateltavat samaistuvat menneisyyteen. Tutkija pääsi käsiksi nuorten historiallisen identiteetin henkilöstä toiseen ilmenevään vaihteluun.

Laadullinen haastatteluaineisto ei henkilömääränsä suppeuden takia tee mahdolliseksi ryhmien vertailua. Haastattelujen hajoittaminen kolmelle erilaiselle paikkakunnalle tähtäsi vertailutulosten sijasta lähinnä siihen, että aineistosta löytyisi mahdollisimman paljon erilaisia merkityksiä. Siksi paikkakuntia vertailevat huomiot ovat vähäisiä, varovaisia ja tarkoitukseltaan tutkimuksellisia jatkovirikkeitä antavia.

Yhteiseurooppalainen kyselytutkimus

Tutkimuksen toinen aineisto on yhteiseurooppalainen ja avaa näin historiallisen identiteetin tarkastelulle kansainvälisen näkökulman. Yhteiseurooppalainen kysely perustui menneisyys- ja tulevaisuusulottuvuuksineen historiatietoisuuden käsitteeseen. Yksilön ja yhteisön tulevaisuuden odotusten horisontissa oletettiin olevan historiallisesti rakentuneita pelkoja ja toiveita, jollaiset usein ilmevät poliittisina asenteina. Siksi vastaajilta kysyttiin kantaa mm. maahanmuuttajiin, hyvinvointivaltioon, sotaan ja yhteiskunnalliseen solidaarisuuteen.

Kyselyyn osallistui yli 31 000 yleensä vuonna 1980 syntynyttä, kyselyvuonna 1995 iältään 15–16 -vuotiasta nuorta kaikkiaan 29 eri maasta. Nuoret vastasivat kaikkiaan 256 kysymykseen rastimalla lomakkeesta kannattamansa vaihtoehdon viisiportaisesta asteikosta. Kysymykset laati ja kokeili Euroopan eri alueita edustava tutkijaryhmä, joka myös kirjoitti loppuraportin. Tutkijat olivat historiandidaktikkoja, historioitsijoita, politologeja, sosiaalipsykologeja ja sosiologeja. Tulosten tilastollinen analyysi tapahtui Hampurin yliopistossa Bodo von Borriesin johdolla. Raportti ilmestyi 1997 nimellä *Youth and History. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*.

Koska aineisto kerättiin objektiivisista osioista kokoonpanulla kyselylomakkeella (ks. liite IV), se poikkeaa laadultaan ja anniltaan edellä mainitusta suomalaisesta haastatteluaineistosta. Lomakekyselyssä yksittäinen vastaus ei koskaan ole sellaisenaan luotettava, vaan vasta aineiston tilastollinen käsittely antaa tietoa tutkimushenkilöjoukon käsityksistä ja asenteista. Tulosten luotettavuus perustuu pohjimmaltaan sekä tutkimushenkilöiden määrään, joka tässä tutkimuksessa oli maata kohti noin tuhat, että kyselyosioiden lukuisuuteen. Tämän tutkimuksen 48 kysymystä jakautuivat yhteensä 256 osioon. Jokaista kysymystä tuki usea samanaiheinen osio, joten vastauksista saattoi yhdistellä ja siten koota muuttujia, joiden arvo ei riippunut yksittäisen osion muodosta ja ymmärrettävyydestä.

Kyselylomakkeen soveltaminen 29 eri maata varten tuotti vaikeuksia. Kulttuurisesti ja yhteisöllisesti rakentuneiden käsitteiden kääntäminen eri kielille aiheutti väistämättä merkitysten häilymistä. Tällaisia sanoja ovat mm. kansallisuus, demokratia, tasa-arvo ja vallankumous. Se että sanat merkitsivät eri asioita esimerkiksi entisten kommunistimaiden nuorille ja Länsi-Euroopan nuorille, näkyy vastauksissa ja on paitsi tutkimustulos myös tulosten luotettavuutta heikentävä tekijä. Vastaajien yhteisöjen historiallinen tausta vaikutti kannanilmaisuihin, ilman että tutkija sai tarkkaan tietää miten. Ilmiesimerkiksi se, että virolaiset kaikista eurooppalaisista vähiten arvostivat demokratiaa, ehkä pikemminkin vanhan vallan retoriikan uskottavuusvajetta kuin aitoa demokratian epäilyä? Sitä tutkijoiden oli aineiston luonteen takia vaikea tietää. Jotain saattoi kuitenkin päätellä siitä, minkälaisen kannan virolaisnuoret ottivat demokratian sukulaiskäsitteisiin kuten ihmisoikeuksiin. Merkitysongelmat pyrittiin eri tavoin ottamaan huomioon tulosten analyysissa.

Koska lomakkeen kysymysten sisältämiin termeihin saattoi mahtain liittyä hyvinkin erilaisia miellelyhtymiä, tulokset koskivat usein näitä eivätkä puhtaita arvostuseroja. Tulokset paljastavat monissa tapauksissa arvostusten lisäksi tai niiden sijasta, mitä sisällöllisiä vivahteita nuoret eri maissa antoivat demokratialle, kansakunnalle ja muille poliittisille käsitteille. Varsinaisten asenteiden ja arvostusten suuntaa ja vahvuutta ilmaisevat tilastolliset tunnusluvut on usein tulkittava suhteessa käsite-eroihin.

Se, että kysely- ja haastatteluaineistojen hankinnan välillä oli kaksi vuotta, johtui lähinnä tutkimusekonomisista syistä. Toisaalta ikäluokka oli kahdessa vuodessa työstänyt historiatietoisuuttaan niin, että ajatusten artikuloiminen oli heille helpompaa ja luontevampaa kuin nuorempana, toisaalta historian samaistumiskohteet olivat saattaneet muuttua. Tämän takia tutkimuksen kahdesta aineistosta voi vain varoen tehdä vertailevia johtopäätöksiä. Joka tapauksessa noin vuonna 1980 syntyneet antoivat kahden erilaisen aineiston kautta tietoa siitä, mistä aineksista he olivat kansallista identiteettiään rakentamassa.

Tutkimustehtävä: historiakulttuurin vastaanotto – kollektiivinen muisti – historiallinen identiteetti

Toisaalta haastatteluaineistosta ja toisaalta kyselyaineistosta tässä tutkimuksessa etsittiin vastausta kysymykseen vuoden 1980 vaiheilla syntyneen sukupolven historiallisesta identiteetistä tai mahdollisesta historiattomuudesta. Vastaus koskettanee ainakin niitä, jotka työskentelevät historiakulttuurin tai -kasvatuksen parissa. Koulussa historiakasvatuksen voi sanoa osittain kilpailevan koulun ulkopuolisen historiakulttuurin kanssa nuorten käsitysten ja mielikuvien rakentamisesta, sillä historiakulttuuri on yhtäältä kouluopetusta spontaanimpaa ja tunteisiin vetoavampaa sekä toisaalta usein sitä tarkoitushakuisempaa. Historiakulttuuri on 1990-luvulla ollut ehkä enemmän kuin ennen markkinavoimien armoilla. Kaupallinen media määrää, mistä julkisessa historia-keskustelussa kulloinkin on kysymys, ja erilaiset yrittäjät markkinoivat historiakulttuurin tuotteita.³ Historiallisen identiteetin rakentamista ajatellen historiakulttuurin tarjonta on markkinatarvaiden tapaan moninaista ja vaihtelevaa. Tutkimuksessa saattoi olettaa törmäävänsä identiteetin aineiden kirjavuuteen, monien pienten kertomusten yhteisöihin.

Kotikulttuuriin puolestaan kuuluu suvun yhteisten muistojen välittäminen. Perinteisessä elämänmuodossa koko paikallisyhteisö osallistui tradition siirtoon, mutta kaupunkimaisessa elämänmuodossa sukupolvien välinen vuoro-vaikutus on lähinnä perheiden sisäistä. Se missä määrin yli sukupolvien ulottuvat muistot kuuluvat nykyaikaisen perheen vuoro-vaikutukseen ja heijastavat samalla yhteisön yhteisiä kokemuksia, oli tutkimuksen lähtökysymyksiä.

3 Hentilä 1998, 5-9.

Historiakulttuurin ja kollektiivisen muistin tuella yksilöt ja yhteisöt kelaavat menneisyyttään ja tulevaisuuttaan. Kollektiivinen identiteetti toimii yhteisön tulevaisuuden ponnahduslautana. Tutkimuksen tehtävä oli tarkastella menneisyyden kokemuksiin samaistumisen ja tulevaisuuden odotusten suhdetta nuorilla suomalaisilla ja myös verrata sitä muun Euroopan nuorten historiatietoisuuteen.

Erityisesti kansakunnan rakentamisen vaiheessa historialla on yleensä tärkeä tehtävä. Rakentajat luovat menneisyydestä suuren kansallisen kertomuksen, johon kansalaiset median ja massakoulutuksen vaikutuksesta samaistuvat, on se sisällöltään sitten etnishiistoriallinen tai yhteishyvää tarkoittava. Näin on tapahtunut niin varsinaisen nationalismin kuin myöhemmin uusnationalismin kausina. Kansallinen kertomus on kuitenkin modernisaation myötä yhteiskuntien eriytyessä korvautunut monilla pienillä kertomuksilla, joihin yhteisön eri ryhmät samaistuvat. Tämän tutkimuksen tehtävänä oli edelleen selvittää, missä määrin ja missä mielessä historia nuorten mielissä on kansallinen projekti.

Myös retoriset merkitykset määräävät poliittis-yhteiskunnallisiin odotuksiin ja hankkeisiin samaistumista. Käsitteet kuten kansakunta, demokratia, hyvinvointi ovat historiallisesti rakentuneita. Tutkimuksen tehtävä olikin selvittää, miten yhteiskunnallisten ja poliittisten käsitteiden sisältö on suomalaisessa kontekstissa nuorten mielissä rakentunut.

■ 1900-luvun jäljet historiakulttuurissa

Eri sukupolvien historiakulttuuri

Ennenkuin tarkastellaan haastatteluaineiston valossa nuorten suomalaisten samaistumista maansa 1900-luvun historiaan, on syytä silmäillä heidän ulottuvillaan ollutta julkista historiakulttuuria. Välittäähän historiakulttuuri symboleineen edellisten sukupolvien kokemukset ja odotukset uudelle ikäpolvelle.

Historiakulttuuri on vaihtanut linjaansa sukupolvittain. Tässä luvussa tarkastellaan teema teemalta, miten 1900-luvun käänteentekevät tapahtumat alkaen vuoden 1918 sodasta ja päättyen Kekkonen aikaan kuvastuvat historiakulttuurissa.

Kansakunnan rakentamisvaiheessa samaistumiskohteita yleensä etsitään historiasta, joten historiakulttuuri symboleineen kukoistaa. Zachris Topeliuksen 1843 esittämä kysymys *Onko Suomen kansalla historiaa?* sai pian vastaukseen rikkaan historiakulttuurin. Paitsi akateemista historiantutkimusta ja koulujen historianopetusta, jossa Suomen historia vähitellen muodostui omaksi teemakseen, oman kansan menneisyyden kuvat ilmestyivät julkiseen taiteeseen ja kirjallisuuteen. Suomen historiaan viittaavien kulttuurituotteiden tarjonta oli runsasta. Konserteissa ja näyttelyissä esitettiin töitä, joiden teemat olivat Suomen historiasta ja mytologiasta. Arkkitehdit viljelivät jugend-tyylin puitteissa Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen ja Karjalan perinteisten ryhmätalojen muotokieltä. Kirjailijoiden historiallisista romaaneista suomalaiset sankarihahmot iskostuivat lukevan yleisön mieliin.

Teemoiltaan kansallinen kulttuurituotanto jatkui 1920- ja 1930-luvuilla ja edelleen yli sotien ja jälleenrakennuksen kauden. Vaihtoehtoinen työväenhistoria ja -kulttuuri jäi marginaaliseksi. Kansallisista kulttuurituotteista tuli tämän tutkimuksen haastateltavien *isovanhempien* historiakulttuurin linja. Nationalististen kulttuurituotteiden linja katkesi 1950-luvun lopulla, kun moderni kulttuuriväki arvioi uudelleen suhteensa kansallisiin teemoihin ja arvoihin. 1960-luvulla Suomessa käytiin ajoittain kiivastakin taistelua suuren kansallisen kertomuksen ja modernismin välillä.

1960-luvun jälkeisessä historiakulttuurissa, jota haastateltavien *vanhemmat* vastaanottivat, oli puolestaan eri tasoja. Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954)

ja Täällä Pohjantähden alla (1959–1962) aluksi ravisuttivat kansallista kertomusta, vaikka kääntyivät pian sen tueksi.¹ Perinteistä suurta kertomusta kyseenalaistavan ja vaihtoehtoisia kertomuksia luovan historiakulttuurin rinnalla oli ympäristössä edelleen kansallista symboliikkaa. Haastateltavien vanhempien sukupolvi otti vastaan sekä kansallisen projektin rajua kritiikkiä että sen myöhäisiä merkkejä. Timo Vihavaisen mukaan nimenomaan julkisissa historian representaatioissa ilmeni 1970-luvulla katkos, jossa yhteisten symbolien merkitykset vaihtuivat, sankarit muuttuivat konniksi ja päinvastoin.²

Käänteentekevät tapahtumat ja ilmiöt esiintyivät merkityksiltään erilaisina yhtäällä oman ajan ja toisaalla myöhempien sukupolvien historiakulttuurissa. Näin kulttuurituotteet, erikoisesti kirjallisuus ja elokuva välittävät eri aikojen toimijoiden yksiin ja samoihin historiallisiin teemoihin lataamia merkityksiä. Tapahtumat saavat uuden sukupolven kuvastimessa uusia merkityksiä. Samautuminen ilmiöihin ja tapahtumiin riippuu osaksi näistä merkityksistä ja vaihtelee siksi sukupolvittain.

Seuraavassa tarkastellaan haastatteluteemoina toimineiden historian tapahtumien ja ilmiöiden esiintymistä eri aikojen kulttuurituotteissa.

Suuret tapahtumat kulttuurituotteissa

Vuoden 1918 sota

Kansalaissodan aikana ja heti sen jälkeen syntyi kulttuurituotteita, jotka monet arkikäytössä vahvistivat sodan kuvaa ja kiteyttivät sille merkityksiä. Työväenkirjailijoiden usein vankileireillä sanoittamat laulut ilmensivät punaista historiantulkintaa, kun taas Heikki Nurmion sanoittama ja Jean Sibeliuksen säveltämä *Jääkärimarssi* jäi valkoisen näkemyksen muistomeriksi.

Nuoren kansallisvaltion retoriikassa 1920- ja 30-luvuilla vuoden 1918 sota useimmiten esiintyi Pyhän Yrjänän ja lohikäärmeen taisteluna, lohikäärmeen edustaessa punaisten pyrkimyksiä. 1920-luvulla kustannettiin runsaasti vapaussotakirjoja, joissa hävinnyt puoli oli lohikäärmeen roolissa. Sivistyneistön piirissä käytyyn jälkikeskusteluun vaikutti Yrjö Varpion mukaan myös ranskalaisen Gustav Le Bonin 1912 suomeksi käännetty teos *Joukkosielu*, jonka mukaan kansanjoukossa pääsevät helposti vallalleen primitiiviset vietit.³ Frans Emil Sillanpään ja Juhani Ahon heti sodan jälkeen kirjoittamissa romaaneissa kuitenkin nimenomaan voittajien osa esitettiin eettisesti ongelmalliseksi, samoin kuin toista kymmentä vuotta myöhemmin ilmestyneissä Toivo Pekkasen teoksessa *Tehtaan varjossa* ja Elmer Diktoniuksen *Janne Kuutio* -romaanissa.

1 Niemi 1988, 130.

2 Vihavainen 1991, passim.

3 Varpio 1993, 71.

Pekkasen ja Diktoniuksen kirjojen tapaiset kulttuurituotteet kuvastivat sitä, että vuoden 1918 sota oli jättänyt jälkeensä kansallisen trauman, johon liittyi syyllisyyttä ja myös kostonhalua. Trauma tuli esiin siinä laajassa keskustelussa, minkä Väinö Linnan lähes kaksi sukupolvea myöhemmin kirjoittama trilogia *Täällä Pohjantähden alla* (1959–62) viritti. Linna sai sodan populaarin kuvan painottamaan punaisten puolelle. Sama trendi oli 1960- ja 1970-lukujen muissakin samanaiheisissa kulttuurituotteissa. Työväenlauluja levytettiin uudelleen ja punaisille kaatuneille ja teloitetuille pystytettiin monella paikkakunnalla vasta nyt muistomerkki.

Pohjantähti-trilogia filmi- ja näyttämöversioineen vakiinnutti toisen tasavallan kansalaisten mieliin jo vuosisadan alun kulttuurituotteista tutun kuvan suurmaanomistukseen liittyvästä yhteiskunnallisesta pahuudesta. Luokka-ajattele vakiintui kriisin selityspäätökseksi.⁴ Viljo Rasila osoitti kuitenkin jo 1960- ja 1970-luvuilla tutkimuksillaan, että sodan yhteiskunnallinen tausta oli monisäikeisempi kuin mitä Linnan teos antoi olettaa. Maanomistus ei mekaanisesti jakanut maaseudun väkeä punaisiin ja valkoisiin.⁵ Tutkimuksesta ja keskustelun monikantaisuudesta huolimatta yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus, arkkityyppeinä paha suurmaanomistaja ja raatava torppari, vakiintui eri aikojen kulttuurituotteiden ansiosta vuosisadan alun kuvaksi.

1980-luvun juppikulttuurissa, joka ehkä kaikista vuosikymmenkulttuureista oli historiattominta ja tarjosi vähiten historiallisen identiteetin aineksia, luokkanäkemyks ja häviäjiin samaistuminen ei ollut ajan eetoksen mukaista. Niinpä vuosi 1918 näytti haalistuvan kollektiivisessa muistissa. Kulttuurituotanto ei kuitenkaan vielä ollut ammentanut tyhjiin vuoden 1918 aiheita. Tämä näkyi seuraavalla vuosikymmenellä Heikki Ylikankaan *Tie Tampereelle* -kirjan vastaanotossa. Ylikangas tarkoitti tutkimuksensa laajalle yleisölle ja viritti sillä lehdistössä laajamittaista muistelua ja keskustelua. Keskustelussa aukeni sodan tarkasteluun myös uusia näkökulmia. Kun Ylikangas näki sodan taloudellisyhteiskunnallisena konfliktina, uuden sosiologian virittämä vaihtoehtoinen tulkinta perustui vihan ja pahan käyttämiseen selittäjinä, tulkinta jota Jukka Kekkonen keskustelussa kutsui uusioikeistolaiseksi.⁶ Keskustelun päätös kuvasti varsinkin vuosisadan alkupuoliskolla syntyneiden sukupolvien jatkuvaa samaistumista sotaan. Tero Jartin filmi *Aapo* (1994) laajensi teemaan liittyvää kulttuurituotantoa, samoin kuin Vaasassa 1998 järjestetty näyttely *Verta hangella*. Taas puhuttiin kansallisesta traumasta ja historian tuomiosta.

Lapuan liike, jonka esimerkiksi Risto Alapuro tulkitsee vuoden 1918 sodan jatkoksi⁷, ei juuri saanut edustusta historiakulttuurissa, kunnes 1966 Arvo Salon *Lapualaisooppera* nosti sen sävähdyttävästi esille. Oopperan kohtauksista osa ikuistui elokuvassa *Lapualaismorsian* ja tuli laajalti tunnetuksi. Salon teksti oli lapualaisvastainen, eikä saanut vastaansa vaihtoehtoista tulkintaa samalla tavoin kuin vuoteen 1918 liittyneiden kulttuurituotteiden kohdalla oli tapahtu-

4 Paavolainen 1980, 188-98.

5 Rasila 1968, passim.

6 ks. Ehrnrooth 1995; Kekkonen 1995; Rislakki 1995.

7 Alapuro 1994, 285-86.

nut. Ajan historiakulttuurin eetos torjui lapualaisuuden jälkijättöisenä valkoisena liikkeenä.

Talvi- ja jatkosota

Nationalistisen ajattelun mukaan sota voidaan nähdä kansakunnan testinä. Ajatuksen voimakkaimpia tulkkeja oli aikanaan Heinrich von Treitschke, joka 1800-luvun lopulla kirjoitti laajan Saksan kansan historian todistaakseen, että saksalaiset olivat yhä uudelleen pystyneet kokoamaan voimansa ja puolustamaan olemassaoloaan ja siten lunastaneet itselleen paikan kansakuntana. Ajatus oli sopusoinnussa hegeliläiseen dialektiikan kanssa ja sai kantavuutta keskieu-rooppalaisen nationalismin piirissä, myös Suomessa. Julkinen Suomi lähti 1939 ja uudelleen 1941 sotaan nuorena kansallisvaltiona, jolla oli haaste vastattavanaan. Tämä kuvastui seuraavina vuosikymmeninä sotaromaaneissa, -filmeissä, -näytelmissä ja rakennetuissa muistomerkeissä. Sotateoksista tuli vahva alue suomalaista historiakulttuuria, ja ne osoittautuvat tässä tutkimuksessa myös vetovoimaisiksi samaistumisen kohteiksi.

Sotakirjallisuus on sotien jälkeisinä vuosikymmeninä säilyttänyt vahvan asemansa painos- ja lukuharrastustilastoissa. Juhani Niemen mukaan sotakirjoja lukivat 1970- ja 1980-luvuilla etenkin nuoret ja keski-ikäiset miehet yhteiskunnallisesta taustasta riippumatta niin maalla kuin kaupungissa. Vasta 1980-luvulla peruskouluikäiset pojat antoivat ykkössijan sotakirjojen sijasta sarjakuville. Vain *Tuntematon sotilas* säilytti asemansa kirjana, jonka enemistö – myös naisista – joka tapauksessa luki.⁸ Lukemistutkimusten mukaan *Tuntemattoman sotilaan* lukeminen kuitenkin vaihteli ikäluokittain. Kun 1970-luvulla keski-ikäisistä miehistä jopa yli 80% luki kirjan, teini-ikäisistä pojista lukijoita oli vain 57 %.⁹

Juhani Niemen mukaan talvisota- ja jatkosotakirjat erosivat alusta pitäen jonkin verran toisistaan. Talvisotakirjailijat keskittyivät etenkin välittömästi sodan jälkeen pönkittämään suomalaisten itsetuntoa. Vaikka he yhtyivät sodan lopputuloksen yleisesti herättämään katkeruuteen, he esittivät sotilaallisen suorituksen voittona. Suomi selvisi heidän mukaansa kansakunnan testistä. Tätä todistivat Erkki Palolammen *Kollaa kestää*, Ontteni Miihkalin *Suomussalmen sotatantereilla* ja Pentti Haanpään *Korpisotaa*, jotka kaikki ilmestyivät jo 1940. Myöhemmissä ns. toisen tasavallan aikaisissa talvisotakirjoissa kuten Niilo Lauttamuksen *Hiljaisissa sotilaissa* tai Pentti H. Tikkasen *Summan tulihelvetissä* (1980) kansallinen idealismi väistyi realistisen sotakuvausten tieltä, kunnes taas uuden ilmapiirin vallitessa 1984 ilmestyneessä Antti Tuurin *Talvisodassa* oli sekä realismia että aatetta.¹⁰

Jatkosodan kuvaajat puolestaan tavoittelivat alusta pitäen kuvauksessaan realismia. Haanpään *Yhdeksän miehen saappaat* (1945) oli lyhyestä aika-

8 Niemi 1988, 194-99.

9 Eskola 1990, 60.

10 Niemi 1988, 51-80.

perspektiivistä huolimatta ironinen sodankuvaus. Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954), sotakirjallisuutemme huippu, poikkesi nationalistisesta perinteestä niin paljon, että herätti aluksi kiivaan kulttuuritaistelun idealistien ja modernistien välille. Idealistit moittivat Linnaa sodan idean kieltämisestä ja henkilöiden sankaruuden riisumisesta. Modernistit taas näkivät hänessä uuden, illuusiottoman ajan airuen.¹¹ Jo vuoden kuluttua, etenkin Edvin Laineen filmitulkintana (1955), *Tuntematon sotilas* kuitenkin kelpasi lähes koko kansalle kansallista itse-tuntoa korjaavaksi sodan jälkihoidoksi. Sen henkilöt olivat sittenkin sankareita. Edvin Laine teki *Tuntemattomasta sotilaasta* lähes runebergilaisen muistomerkkin, joka oli sopusoinnussa kirkkomaille uusklassisen taidehanteen mukaan veistettyjen, sotilaiden miehisyyttä ja kovuutta ilmentävien sankarivainajien monumenttien kanssa. Sotilaat olivat muistomerkeissä kansakunnan testistä selviytyjiä.¹²

Modernistit aina 1950-luvun lopulta lähtien yrittivät irrottaa sotakirjallisuuden kansallisesta projektista. Veijo Meri, Samuli Paronen ja Erno Paasilinna kirjoittivat sodasta ironisesti ja loivat sotilaista antisankarien kuvia. Mitään Kunnan sotamies Svejkin tapaista vastustamatonta satiiria he eivät saaneet aikaiseksi. *Manillaköyttä*, *Kuolismaantietä* ja *Kadonnutta armeijaa* luettiin, mutta ei niin paljon kuin jatkuvasti ilmestyviä perinteisiä sotakirjoja. Mustat veijari- ja maailmanpaloteemat eivät perinteisesti kuulu suomalaiseen kansallista projektia pönkittävään sotakirjallisuuteen.¹³

11 Sihvo 1980, 51-55; Niemi 1988, 129.

12 Immonen 1978, 117; Niemi 1988, 120-130; Manninen 1996, 94. Mannisen mukaan sotamies Rokka sai suomalaisen sotilaan perikuvan aseman kuitenkin vasta kun Linna 1980-luvulla nostettiin työlläiskirjailijasta kansalliskirjailijaksi.

13 Niemi 1988, 150-53.

Antti Rokasta, Väinö Linnan romaanihahmosta, on tullut kansallinen symboli. "Pidin tosi paljon Rokasta, koska hän ei luovuttanut vaikeissakaan tilanteessa. Varmaan suurin osa oli Rokka-tyyppisiä, vaikka kyllä siellä varmaan luovuttajiaakin oli", arveli Tuntemattomansa tarkkaan luenut tätä tutkimusta varten haastateltu nuori. Edvin Laineen filmin *Rokka ja Susi* noudattivat vakuuttavasti periaatetta "kaveria ei jätetä". (Suomen elokuvaarkisto)

Sergeant Rokka, a character in Väinö Linna's war novel, has become a national symbol. "I really liked Rokka. He never gave up, even in the toughest of circumstances. Most of the men at the front must have been like him, although there may have been quitters as well", mused one young reader. In the film version, the characters of Rokka and Susi stood for absolute camaraderie.

Myöhemmillä vuosikymmenillä ilmestyneet jatkosodasta kertovat suosikki-kirjat kuten Uula Aavan, Esa Anttalan, Joppe Karhusen, Onni Palasteen ja Reino Lehväslaihon sotaromaanit keskittyivät paljolti suomalaisten sissien, yksinäisten korpisotureiden koviin kokemuksiin.¹⁴ Suomalainen sotilas sai tunnustusta neuvokkuudestaan, eikä enää ollut Sven Tuuva, jolla ”pää huono oli, arveltiin, vaan sydän paikallaan”. Toisen tasavallan konsensusvuosien mentyä ohi julkinen keskustelu omaksui 1980-luvulla tulkinnan jatkosodasta torjuntavoittona. Tulkinta löysi tiensä myös sotakirjoihin, kuten esimerkiksi Matti Koskimaan 1996 julkaiseman teoksen nimi *Torjuntavoitto Viipurinlahdella* jo sinänsä osoittaa.

Suomalaista *glasnostia*, maan kansainvälisen aseman uudelleen arviointia, vähitellen 1980-luvulla seurannut paluu kansalliseen projektiin ja uusi suhtautuminen sotaan näkyi erityisesti draaman alalla. Teatterit olivat 1960- ja 1970-luvullakin valinnoillaan tukeneet lähinnä kansallista projektia esittämällä täysille katsomoille *Tuntematonta sotilasta*, Ilmari Turjan *Päämajaa* (alkuteos 1966) ja karjalaisnostalgiaan pohjautuvia Kersti Bergrothin ja Kyllikki Mäntylän näytelmiä. Niissä karjalaiset esiintyvät selviytyjinä ja oman kulttuurinsa vaalijoina, toisin kuin Unto Seppäsen 1950-luvulla kirjoittamassa *Evakko* -romaanissa, jossa karjalaiset olivat länsisuomalaisten syrjimiä historian uhreja. Karjalaiskirjojen perinne voimistui 1980- ja 1990-luvulla Laila Hietamiehen tuotannossa, jonka lukijapiiri kasvoi laajaksi. Uutta aikaa edustivat 1980- ja 1990-luvuilla etenkin aluetatterien suosimat lottanäytelmät sekä lotta- ja sotaopperat. Ne lopettivat edellisten vuosikymmenien suomalaista sotakunniainetta kohdanneen osittaisen julkisen unohduksen.

Edvin Laineen *Tuntemattoman sotilaan* elokuvaversio sai 1980-luvulla kilpailijan Rauni Mollbergin uudesta versiosta, jonka myötä Linnan luomiin henkilöihin samaistuminen muuttui siten, että tappajasankari sotamies Rokka sai kilpailijoita häntä monisäikeisemmistä *Tuntemattoman* sotilastyypeistä.¹⁵ Pekka Parikan ohjaama *Talvisota* (1989) puolestaan sai puoli miljoona katsojaa toiminnallisuudellaan, ja kiinnitti suomalaisten mielet taas talvisodan sankaruuteen.

Sodat jättivät jälkensä myös populaariin musiikkiin. Rintamamiesten mielialan kohottamiseen sävelletty viihdemusiikki oli yhtäältä rempseätä, viholliskuvia viljelevää selviytymismusiikkia ja toisaalta yksilön turvallisuuden tunteita myötäilevää sentimentaalista laulelua. Uhittelevat selviytyjäraulatukset hyllytettiin toisessa tasavallassa, joten sodasta jäi myöhempään massakäyttöön vain joitakin ensin mainitun lajin musiikillisia muistomerkkejä.¹⁶

Sodat ovat koko sodanjälkeisen ajan olleet hyvin edustettuina suomalaisessa historiakulttuurissa. Sotien representaatiot eivät missään vaiheessa, edes 1970-luvulla, ole olleet ehdottomassa ristiriidassa kansallisen projektin kanssa. 1980-luvun puolivälin jälkeen sota-aihe tuli tuoreella tavalla uudelleen osaksi kulttuuritarjontaa, ennen muuta kahden suuren filmiproduktion muodossa.

14 Niemi 1988, 114-150.

15 Eskola 1990, 70-88.

16 Niiniluoto 1994, passim.

Sotakirjallisuus ja sotafilmit ovat vetäneet puoleensa myös nuoria, joten historia-kulttuurin voi todeta tukeneen nuorison samaistumista vuosien 1939-1944 dra- maattiseen menneisyyteen.

Hyvinvointivaltion rakentaminen

Hyvinvointivaltion rakentaminen kiihtyi Suomessa yleislakkovuoden 1956 jäl- keen. Kymmenen vuotta myöhemmin sen perusta, sairaus- ja eläkevakuutus- järjestelmä, oli luotu. Seuraavan vuosikymmenen aikana pystytettiin vielä kou- lutuksellista tasa-arvoa lisäävä peruskoulujärjestelmä. Suomesta oli tullut poh- joismainen kansankoti.

Kansankodin rakentaminen tapahtui huomattavan taloudellisen kasvun ai- kana. Pamfletissaan *Onko maillamme malttia vaurastua?* (1952) presidentti Kekkonen esitti, että teollistuminen ja talouskasvu olivat suomalaisille uusi suuri tehtävä, jonka loppuun saattaminen vihdoinkin eheyttäisi kansan. Näin 1950- ja 1960-lukujen pyrkimyksissä toteutui snellmanilainen ajatus vauraudesta kansallisvaltion ja kansallisen identiteetin tärkeänä ulottuvuutena. Yhtä vähän kuin aikanaan Snellman odotti Kekkonen suomalaisten ikuisesti laulavan ”On maamme köyhä, siksi jää”.

Edellä kansalaissodan yhteydessä todettiin, että maatalousyhteiskunnan köy- hyys on kulttuurituotteissa saanut vahvoja muistomerkkejä. Niin kultakauden maalaustaiteessa kuin vuosisadan alun monumentaalikirjallisuudessa esiintyi tiheään kuvia nälän ja kansantautien ahdistamista köyhistä. Osa taideteoksista

Kuvassa vietetään lasten päivää Helsingin työväen-asuntomuseossa. Lapset ovat tulleet 1910-luvun huoneeseen, perheasuntoon, jossa aikanaan nukuttiin, keitettiin ja keinuteltiin säästeliäästi muutaman neliön alueella. Tiskipöydällä on aterian aineksina perunoita ja silakoi- ta. Ajattelevatko koulutusyhteiskunnan lapset entisen elämän kovuutta vai ottavatko he näkemästään ehkä mallia tulevaisuuden niukan elämän varalle? (Helsingin kaupunginmuseo)

It's children's day at the Helsinki Workers' Museum. The children are in a room dating from 1910. Here the people cooked, ate, slept and rocked the cradle in a few meagre square metres. Do the children of the consumer society reflect on the toughness of life in the past, or can they perhaps take heed of the lean times ahead?

osoitti syyttävästi sormellaan hyvin toimeentulevaa väestöä, osa pitäytyi Saarijärven Paavon selviytyjämyytiin.

Vanhoja kansantauteja kuten tuberkuloosia, syfilistä, lastentauteja ja espanjantaudin tapaisia hallitsemattomia epidemioita on kuvattiin vuosisadan alkupuolella satunnaisesti kirjallisuudessa, mutta erityisesti kuvalehtien palstoilla hyvää tarkoittavissa valistuskirjoituksissa. Terveysvalistuksesta tuli 1920- ja 1930-lukujen rotuhygieenisen harrastuksen ansiosta julkisen keskustelun valta- teemoja. Mielikuva likaisten rahvaanasuntojen avuttomista riutuvista potilais- ta ja rasittuneista monisyntyttäjistä tuli tutuksi mm. Joel Lehtosen *Putkinotkosta* (1919–20) ja Frans Emil Sillanpään varhaistuotannosta.

”Ryysyrannasta” tuli kaunokirjallisuuden ansiosta voimakkailla mielikuvil- la ladattu käsite. Kiannon *Ryysyrannan Jooseppi* (1924) ja Lehtosen *Putkinotkon* Juutas Käkriäinen kuuluivat niin koulujen opetusohjelmien kuin kotimaisten klassikkojen uutteran markkinoinnin ansiosta vielä sodan jälkeen, 1950- ja 1960-luvuilla, laajojen kansankerrosten mielikuvavarastoon. Köyhyyden kierteen ja riuduttavan puutteen kuvaaminen pohjusti hyvinvointivaltion rakentamista. Vielä 1960-luvulla kouluissa käytetyssä suosituksessa kirjallisuuden lukemistossa Minna Canth maalasi novellissaan *Eevi* kuvan hoidon puutteesta riutuvasta sairaasta lapsesta ja Frans Emil Sillanpää kertomuksessa *Kun elämä riutuu* nälän ja kylmän armoilla elävistä vanhuksista.¹⁷

Toisen maailmansodan jälkeen maaseuturomaani veti entiseen tapaan puole- leensa kirjoittajia ja lukijoita yhteiskunnan nopeasta kaupungistumisesta huoli- limatta. Matti Mäkelä (1986) jakaa maaseutukuvaukset etokseltaan kahteen ryhmään. Eino Säisän 1971 aloittaman *Kukkivan roudan maat* -sarjan samoin kuin Leo Kalervon viljelijäkuvausten tai Kalle Päätalon 1960-luvulla aloitta- man *Koillismaa*- ja myöhemmän *Iijoki*-sarjan sankarit olivat maaseutuhenkisiä sitkeitä jälleenrakentajia ja kohtaloonsa mukautujia. Sensijaan niinkään 1970- luvulla kirjoittaneet Heikki Turunen *Kivenpyörittäjän kylässä* tai Matti Pulk- kinen *Ja pesäpuu itki* -kirjassa kuvasivat maaseudun ihmisiä eksyksissä ja vihaisina. Kirjoissa oli sekä maaseutunostalgiaa että uhmakasta ihmiskuvausta, mutta ei vuosisadan alkupuolella pieneläjiin kohdistettua surkuttelua. Niiden tyylilajina oli pakettipeltorealismi, ei köyhyysnaturalismi. Eniten lukijoita sai Päätalo, jonka kertomukset kuvasivat eteenpäin menoa. Ne olivat edistys- projektin myöhäistä satoa. Edistyksen veturina ei kuitenkaan ollut suuri yh- teiskunta hyvinvointipalveluineen, vaan sisukas ja neuvokas yksilö.¹⁸

Hyvinvointivaltion terveyskeskukset ja ansiosidonnaiset päivärahat ilmes- tyivät taajamien ja lähiöiden kuvauksiin vähitellen 1970-luvulta lähtien – an- taakseen pian tilaa hyvinvointivaltion byrokratiaa arvosteleville satiireille, esi- merkiksi Arto Paasilinnan niin teatterissa kuin valkokankaalla nähdyille *Jänik- sen vuodelle* (1977). Hyvinvointiin liittyvä pahoinvointi tuli ennen pitkää mu- kaan kansankodin kuvauksiin. Filmit kuten Risto Jarvan *Bensaa suonissa* (1970) ja Tapio Suomisen *Täältä tullaan elämä* (1980) saattoi tulkita kansankodissa

17 ks. Saarimaa 1960, passim.

18 Mäkelä 1986, 93.

Edvin Laineen ohjaama Niskavuori-sarja kuvasti suuren muuton alkuaikojen maahenkisyyttä. Maassa oli tulevaisuus, eikä kotiilasta saa luopua, julistaa Niskavuoren nuoren emännän, Loviisan olemus vielä 1950-luvulla. Pakettipelto-realismi ilmaantui vasta myöhemmin tyhjenevän maaseudun kuvauksiin. (Suomen elokuva-arkisto)

Edvin Laine's Niskavuori series reflected the ties with the land that lingered at the start of the great migration. Even in the 1950's the figure of Loviisa, the young mistress of the Niskavuori farm, stood for the all-important land. The realism of the deserted farm would enter later descriptions of the countryside.

henkisesti turvattomiksi jääneiden ihmisten kuvauksiksi. Etenkin 1970-luvun rockyriikka antoi jopa inhorealistisen kuvan kansankodin keski-ikäisistä rakentajista.

1980- ja 1990-lukujen kulttuurituotteet tarjosivat entistä ristiriitaisemman kuvan hyvinvointivaltiosta. Kaurismäen veljesten filmit kuvasivat hyvinvointivaltion melko ilottomana lokerikkona, josta tosin löytyi ulospääsyteitä. Filmit irtautuivatkin arkirealistista ja etsivät vakioidun turvallisuuden tilalle vastapainoksi outoutta.

1980-luvun juppikulttuurin kannattajille hyvinvointivaltio oli lähes kielteinen ilmiö. Jupit etsivät riskejä ja suuria tilaisuuksia eivätkä turvallisuutta. Lama yllättikin 1990-luvun alussa hyvinvointivaltion asukkaat. Avustuskassat ja leipäjonot ilmestyivät yhteiskunnan reuna-alueille. Kulttuurituotteista Aki Kaurismäen *Kauas pilvet karkaavat* (1995) esitti suhdanteiden heittelemiä ihmisiä, jotka kuitenkin pelastuivat, eivät kansankodin avulla vaan solidaarisuudellaan ja omalla neuvokkuudellaan.

Suuri muutto

Elinkeinorakenteen raju muutos Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla tapahtui paljolti ilman että sen kaikkia puolia yleisesti tiedostettiin. Aikalaiskeskustelussa ilmeni kaksi tasoa. Yhtäällä viljeltiin keskustelussa paheksuvaa ilmaisua ”maal-tapako”, jonka kuvalehtien moralisoivissa kirjoituksissa väitettiin johtuvan helpon elämän ja joutavien huvien tavoittelusta ja johtavan kansan rappioon.¹⁹ Kulttuurituotteissa kuten suomalaisessa elokuvassa, esimerkiksi Edvin Lai- neen ohjaamassa, 1952 alkaneessa *Niskavuori* -sarjassa, ihannoitiin 1930-lu- vun henkeen maaseudun tervettä elämäntapaa, kun taas kaupunki esiintyi pa- heiden pesänä.²⁰ Toisaalla, vallanpitäjien tasolla, kaupungistuminen esitettiin tervetulleena myönteisenä kehityksenä. Taloudellisen kasvun ajatus kiehtoi ja synnytti reipasta uudistusmieltä ja vanhan elämänmuodon vähättelyä, joka il- meni julkisessa retoriikassa. Nousevaan kulutusyhteiskuntaan verrattuna van- ha Suomi näytti köyhältä ja pysähtyneeltä.²¹ Vallanpitäjien optimistinen eetos heijastui Risto Jarvan ohjaamassa lyhytfilmissä *Kaupungissa on tulevaisuus* (1967), joka ihannoin modernia tiiviisti palvelujen ympärille rakennettua kivi- kaupunkia.

Maaseudun elämänmuotoa ihannoiva retoriikka varmasti lohdutti jonkin verran niitä suomalaisia, jotka jäivät häviölle maatalous- ja teollisuuselinkeinon välisessä tulonjakotaistelussa, joka nopeasti päättyi jälkimmäisen voittoon. Rakennemuutos oli siinä määrin raju ja hallitsematon, että se väistämättä jätti jälkeensä kansallisen trauman. Sen ovat sosiologit tutkimuksissaan jälkikä- teen todenneet. Matti Kortteisen (1982) ja Pertti Alasuutarin (1983) lähiöiden asukkaita koskevat haastattelututkimukset toivat esiin, että entisten kylänmiesten ja -naisten elämänhallinta saattoi uusissa kaupunkilähiöissä pettää.

Suuren muuton yhteiskuntaa ja elämäntapaa järjestyttävä vaikutus alkoi en- nen pitkää peilautua kirjallisuudessa, filmissä ja teatterissa 1970-luvulla. Eino Säisän edellä mainittu romaanitrilogia *Kukkivan roudan maa* (1971-80) kuvasi tyhjenevää maaseutua samoin kuin Heikki Turusen Pohjois-Karjalaan sijoite- tut maaseuturomaanit. Matti Mäkelän mukaan kipeimpänä menetyksenä kir- joissa kuvastuu kylän ja kyläläisyyden kato. Hiljenevät raitit eivät enää tarjon- neet ihmisille identiteettiä vahvistavaa yhteisöä.²²

Hannu Salaman *Juhannustansseissa* (1964) heijastui ensimmäisen teollistu- neen sukupolven elämäntapakriisi, kun taas Alpo Ruuthin *Kämpä* (1969) oli jo aitoa kaupunkityöläisepiikkaa. Salama ei kuitenkaan vedonnut laajoihin kansankerrokseen. Katariina Eskolan mukaan syynä oli, ettei hän kuvaa sitkei- tä maamiehiä eikä eteenpäinmenoa. Pitkään 1980-luvulle asti suomalaisista vaikeuksien voittajista kertova suuri kertomus piti pintansa kulttuurituotteiden markkinoilla.²³

19 ks. esim. Kotilieden 1950-luvun vuosikerrat.

20 Tani 1995, passim.

21 Soikkanen 1997, 579-80.

22 Mäkelä 1986, 40.

23 Eskola 1990, 88-103.

Ehkä traagisin rakennemuutoksien uhrien aikalaiskuvaus oli Mikko Niskanen filmi *Kahdeksan surmanluotia* (1972), jossa köyhtyneen maaseudun asukkaat eivät enää selvinneet elämänmuotonsa umpikujasta. Myöhemmin Antti Tuurin 1982 alkanut myös filmiksi tuotettu *Pohjanmaa*-sarja kartoitti vähemmän dramaattisesti juuriltaan irtoavien ihmisten eriytyviä kohtaloita.

Vielä 1990-luvulla, agraari-Suomen jäänteiden joutuessa Euroopan unionin maatalouspolitiikan rutistukseen, syntyi vanhan maalaisen elämäntavan nostalgisia muistomerkkejä, nimittäin Markku Pölösen *Onnen maa* (1993) ja *Kuningasjätkä* (1997). Molemmat filmit välittivät 1950-luvun Suomi-filmin tuotannon tapaan ihannoivaa kuvaa maaseudusta. Niitä voi pitää rajun muutoksen herättämien kollektiivisten traumojen myöhäisenä työstämisenä.

Kekkosen aika

Suhde sodanjälkeiseen Neuvostoliittoon oli kansallinen kriisi, jota suomalaiset ratkoivat järjellä ja tunteella toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Kulttuurituotteiden tasolla idänsuhteiden muuttuminen näkyi neuvostoliittolaisena kulttuurituontina, jonka esineellisimpiä esimerkkejä olivat Helsingissä neuvostoliittolaista neoklassismia edustava lähetystöalo ja Hakaniemien rannan rauhanpatsas.

Neuvostoliiton suhteiden ympärille syntyi erityinen retoriikka, joka levisi viestimien ja juhlapuheiden kautta ihmisten käyttöön ja tietoisuuteen.²⁴ Myös valistusfilmejä kuten Edvin Laineen ja Viktor Tregubovitsin ohjaama *Luottamus* (1976) tuotettiin vakiinnuttamaan uutta käsitystä Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden historiasta. ”Luottamus” ja ”rauhanomainen rinnakkaiselo” saivat kuitenkin jo 1970-luvulla rinnalleen kriittisen iskusanan ”suomettuminen”, joka jakoi mieliä mutta enteili jo Kekkosen ajan uudelleenarviointia.

1960-luvulla länsisaksalainen media alkoi käyttää termiä ”suomettuminen” kuvaamaan maan puolipakollista alistumista Neuvostoliiton ohjaukseen. Termistä Suomessa syntynyt keskustelu paljasti, että Neuvostoliiton suhteet olivat suomalaisille yksi kansallisen trauman lähde. Poliittinen oikeisto oli taipuvainen epäilemään presidentti Kekosta ulkopoliittisen alistumisen ja riippuvuuden edustajaksi, kun taas suuri osa kansaa uskoi hänen paasikiveläisen periaatteen mukaan tekevän ”välttämättömyydestä hyveen”.

Trauman käsittely alkoi vähitellen Kekkosen ajan jälkeen 1980-luvulla. Historiankirjoituksessa, etenkin Jukka Tarkan ja Hannu Rautkallion tuotannossa esiin työntynyt Kekkosen ajan raju uudelleenarviointi sai populaarin version Ilkka Remeksen menekkikirjassa *Pääkallokehrääjä* (1997), jonka tapahtumapaikkana on kolkoksi kuviteltu Neuvosto-Suomi. Jukka Tarkka esitti termin ”vaaran vuodet” kattavan koko aikakauden vuodesta 1944 aina 1980-luvulle asti.²⁵ Samoin Timo Vihavaisen julkisuuteen heittäämästä ”rähmällään

24 Vihavainen 1991, passim; Salminen 1996, passim.

25 Tarkka 1992, passim.

olosta” tuli median runsaasti viljelemä termi. Alunpitäen vasemmiston omaksuma sodanjälkeistä Suomea tarkoittava ilmaus ”toinen tasavalta” levisi yleiseen käyttöön, nyt kriittisenä ilmaisuna.²⁶

Uutta 1980-luvun uutta suomalaista poliittista itsekäsitystä ilmensi ja vahvisti erilaisissa kulttuurituotteissa EU-merkkien runsas viljely. Euroopan unionin tähtilipun kuvan altis kiinnittäminen autoihin, vaatteisiin, asiapapereihin ja rakennuksiin symbolisoi Kekkosen aikakauden kieltämistä, suomettumisen päättymistä ja Suomen liittymistä länteen. Samaan aikaan julkisten puheiden retoriikkaan ilmestyivät vanhojen Neuvostoliittoon viittaavien ”luottamuksellisten suhteiden” ja ”ystävyyden ja yhteistyön” paikalle ”eurooppalainen ulottuvuus” ja ”avoimuus”. ”Euro” -etuliite mitä moninaisimpien tuotteiden ja palvelujen nimityksissä tuli vastapainoksi vanhalle kansallista erikoislaatua korostavalle merkkikielelle, joka vielä Kekkosen puheissa ja hänen aikansa kulttuurituotteissa oli ollut runsasta.

Niin EU-tunnukset kuin uusi retoriikka asettivat Kekkosen ajan uuteen merkityskäykseen, mutta eivät suinkaan hävittäneet sitä historiatietoisuudesta. Se kuului edelleen niihin teemoihin, joihin suomalaisten voi olettaa yhteisesti samaistuvan. Suhtautuminen Kekkosen aikaan 1990-luvulla sekä jakoi että yhdisti suomalaisia. Vaikka Kekkosen ajalle annettiin erilaisia merkityksiä, se on 1900-luvun lopun perspektiivistä viimeinen kulttuurituotteissa ilmenevä yhteisesti koettu ilmiö.

Yllä silmäilty historiakulttuuri ei ole nimenomaista nuorisokulttuuria. Koska ikäluokat eivät kulttuurin vastaanottajina kuitenkaan tiukasti karsinoidu, ovat kulttuurituotteet olleet haastateltavienkin ulottuvilla. Ainakin ne ovat vaikuttaneet haastateltavien vanhempien ja isovanhempien sukupolven historialliseen identiteettiin, jonka aineksien siirtymistä nuorille seuraavassa luvussa tutkitaan.

26 Bergholm 1988, 61-62.

■ Mihin suomalaisnuoret samaistuvat maansa lähihistoriassa?

Kuinka pitkälle sukupolvien elävä ketju ulottuu?

Kollektiivinen muisti syntyy paitsi historiakulttuurin vastaanotosta ennen muuta ihmisten yhteisöllisestä vuorovaikutuksesta. Kollektiivisen muistin taustalla on perheiden kertomuksia, joita sukupolvet rakentavat uudelleen, vuorovaikutuksessa muiden perheiden ja sukujen kanssa.

Perinteisissä kulttuureissa ihmiset yleisesti muistavat esi-isänsä jopa seitsemän sukupolvea taaksepäin. Tehtävään valitun vanhuksen kuuluu siirtää isien nimien ketju nuorille. Tiedot saattavat ulottua useammankin kuin seitsemän sukupolven yli, ja kertoja liittyy nimiin usein myös sukupolven avainkokemuksen. Alex Haley antaa osaksi dokumentaarisessa kirjassaan *Juuret* (1977) aidontuntuisen kuvauksen siitä, miten tämä perinteen siirto tapahtui länsiafrikkalaisen mandinka-kansan keskuudessa:

Griotin [tietäjän] suusta vyöryi Kinten klaanin uskomattoman monivaiheinen sukupuu joka ulottui kauas menneisyyteen: kuka avioitui kenenkin kanssa; keillä oli mitään lapsia: ketkä lapset sitten avioituivat kenenkin kanssa; ketkä olivat heidän jälkeläisensä. -- *Griot* kytki ajankohdat erilaisiin tapahtumiin, esimerkiksi: '– suuren veden vuonna hän tappoi vesipuhvelin'.¹

Se mitä länsimaissa usein eläkeikään ehtineet sukututkijat saavat esivanhemmistaan arkistoja penkomalla selville, oli perinteisessä kulttuurissa käytettävää. Initiaatiovaiheissa pojilta kysyttiin tarkkaan esi-isien teoista. Vain jos ihminen irtautui paikasta ja yhteisöstä, kuten Haleyn kirjan päähenkilö joutuessaan orjakauppiaiden saaliiksi, hän menetti sukhistoriallisen identiteettinsä.

Suomessa voi 1950–70 tapahtuneen suuren muuton nähdä irrottaneen masoittain ihmisiä paikallisilta sukujuuriltaan. Muuton rinnalla vaikuttanut kiihkeä modernisaatio teki uudesta kiehtovaa ja vanhasta joutavaa. Tarvittiin sukupolvea tai paria myöhemmin tapahtunut herääminen juurettomuuteen, en-

1 Haley 1977, 581-82.

nenkuin kadotetun historiallisen identiteetin etsintä suvussa mahdollisesti alkoi. Ulkoisia merkkejä siitä oli postmoderni vanhojen esineiden kaipuu.

Tätä tutkimusta varten tehdyissä haastattelussa muodostui erääksi avainkysymykseksi, ulottuuko muisti taaksepäin edes neljänteen sukupolveen asti. Kaikki nuoret Vammalassa, Nurmossa ja Mikkelissä tiesivät isovanhempansa nimeltä ja asuinpaikalta. Sukupolvien elävä ketju toimi taaksepäin kolmannen sukupolveen asti hyvin. Nekin jotka eivät olleet koskaan tavanneet äidin ja isän vanhempia, olivat vanhemmilta kuulleet heistä. Sensijaan vain harva muisti nimeltä edes yhden neljä polvea takana ajassa olevista esivanhemmistaan. Sukupolvien elävä ketju ei yleensä ulottunut neljänteen sukupolveen asti.

Kymmenen haastateltavaa sadasta tiesi suoralta kädeltä isovanhempien vanhempien nimet. ”Lemmi”, ”Daavid ja Elisabet”, ”Henni ja Hilma-Sofia”, ”Eino ja Tyyne”, ”Martta ja Kalle”, ”Juho ja Anna” välittävät vuosisadan alun nimen sointia. Jonkun esivanhemman nimi oli kierrätetty suvussa neljän sukupolven päähän:

Äidin paappa oli Kalle niinkuin minäkin. (Nurmo 26)

Milloin nimi puuttui, nuori saattoi hyvinkin muistaa paikan, jossa jomman kumman puolen esivanhemmat neljännessä polvessa olivat asuneet. Muistaja oli usein maanviljelijäperheestä, mutta ikimuistoisten paikkojen joukossa oli myös kauppoja ja verstaita:

Esivanhemmat asuivat Kutalassa, tuolla maalla. Sillä paikalla on saattanut olla talo vaikka kuinka kauan. On vanha sepänpaja ja aitta, joiden ikää ei tiedetä. (Vammala 2)

Meidän suku oli ensimmäisiä nurmolaisia. Oltiin paikalla kun Nurmo perustettiin. (Nurmo 22)

Äidin sukutalo oli todella vanha. Isovanhempien isovanhemmat rakensivat sen 1800-luvulla. Se oli Kauhajoen vanhimpia taloja. Siitä aiottiin tehdä museo, mutta se ehdittiin purkaa, ennen kuin paikalle ehtivät ne miehet, jotka olisivat määränneet, ettei sille saa tehdä mitään. (Nurmo 25)

Äidin isoäiti oli Maria. Suvun vanhoja rakennuksia on pystyssä meidän omakotitalomme vieressä. (Nurmo 20)

[Esivanhemmilla] on ollut kauppa tässä Vammalan keskustassa. Tiedän sen paikan, vaikka kauppaa ei enää ole. (Vammala 13)

Muistaminen oli tietenkin helpompaa, jos muuttoliike ei ollut vienyt sukua mukaansa ja perinteinen kotipaikka muistutti vaalijoistaan. ”En muista, vaikka [isovanhempien vanhemmat] asuivat samalla paikalla missä minä nyt,” saattoi nuori kuitenkin valitella. Joissakin perheissä pidettiin suvun asumispaikkojen kronikkaa yllä vaikka alkuperäisiltä asuinsijoilta oli muutettu pois:

Linda ja Väinö olivat syntyneet 1888 ja 1889. Heillä oli ensin kauppa, jonka ukkonen kuitenkin poltti. Sen jälkeen he rupesivat pitämään maatilaa. Sitten kun heidän poikansa Matti, minun oma pappani, meni mummon kanssa naimisiin, he saivat sen tilan. Nyt se mökki on meillä ja siirtyy seuraavaksi minun veljelleni. Veli omistaa sen sitten jo neljännessä polvessa. (Vammala 15).

Seuraava nuori ei tosin tiennyt esivanhempiensa nimiä neljanteen polveen asti, mutta vannoi kotipaikkauskollisuutta:

Perusnurmolaiset eivät muuta mihinkään. Ei mitään ylimääräisiä liikehitemisiä. Vanha kotitalokin on tallella ja käytössä. (Nurmo 17)

Usein nuori, joka kertoi isovanhempien asuneen lähipitäjiä kauempana, oli nykyajan kätevistä liikenneyhteyksistä huolimatta menettänyt kosketuksen suvun alkujuuriiin. Paikkakunnalta ja kotikonnuilta muuttaminen oli usein katkaissut suvun kollektiivisen muistin:

Isovanhemmat ovat tulleet Keski-Suomesta. Aika vähän me olemme tekemisissä keskisuomalaisten sukulaisten kanssa. Keski-Suomi on niin kaukana. (Mikkeli 53)

Henkilöhistorialliset toiminnalliset jutut takasivat parhaiten esivanhempien muistissa säilymisen. Parhaat jutut säilyttivät muistissa neljänkin sukupolven takaisia nimiä ja vaiheita:

Urheilu on kollektiivisen identiteetin rakentajien kultakivos. Nurmon Jymyn painijat vuodelta 1929 katselevat kaupungin urheilutalon seinältä nykynuoria. Nurmossa tytötkin saattavat samaistua esi-isien painisaavutuksiin: "Aion jatkaa perinnettä, naisenakin." (Museovirasto)

Sport is a veritable goldmine for the builders of a collective identity. Nurmo's 1929 wrestling team looks down from the walls of the local sports centre. Here even the girls identify with the wrestling deeds of their forefathers: "Grandad and I are both wrestlers. I'm one of the few female wrestlers here. I intend to carry on the tradition."

Isopappa salakuljetti 1920-luvulla viinaa Perämerellä. Hän sai poliisin ratsiassa pampusta päähän ja piti siinä sen jälkeen aina laastaria. Hän oli kauppiamiestyyppejä, myi esimerkiksi separaattoreita jopa lehmättömiin taloihin. (Mikkeli 56)

Meidän sukunimemme 'Ryssy' sai alkunsa, kun venäläiset tuli taloon pyytämään rahaa ja isäntä tappoi ne. (Nurmo 20)

Nurmossa urheilusaavutukset olivat jättäneet esivanhempien muiston elämään. Perinteiset lajit olivat pesäpallo ja paini. Nuoret olivat urheilutalolla nähneet vanhojen painijamestareiden ja pesäpallokuninkaiden kuvia, mutta perinnettä oli useimpien haastateltavien perheissä myös aktiivisesti ylläpidetty:

Paapan siskot pelasivat pesäpalloa lottajoukkueessakin. (Nurmo 29)

Meidän suvun miehillä on aina ollut hyvä heittokäsi. (Nurmo 30)

Paappa ja minä on harrastettu painia, Olen niitä harvinaisia nurmolaisia naispainijoita. Aion jatkaa perinnettä, naisenakin. Se on eräänlaista egon nostoa. (Nurmo 38)

Haastattelujen valossa voi väittää, että perheiden yhteinen omia juuria koskeva muisti on suhteellisen lyhyt. Se on tyypillinen liikkuvaisen urbaanin kultusyhteiskunnan muisti, jossa kotipaikka ei enää kannaa muistoa kaukaisista esivanhemmista. Muisti ulottuu vain niin kauas kuin elävä sukupolvien ketju yltää eli useimmiten isovanhempiin. Erityisten kohtaloiden tarinat samoin kuin paikkoihin liittyvät muistot olivat tosin muutamilla haastateltavilla auttaneet muistia ulottumaan taaksepäin aina neljänteen sukupolveen asti.

Sukupolvien tradition lyhyys näkyy haastatteluteemojen kohdalla eri tavoin. Vuoden 1918 sota on nuorille neljän tai jopa viiden sukupolven välimatkan päässä, joten tapahtuman ei sen 1990-luvulla uudelleen saamasta julkisesta huomiosta huolimatta voi olettaa kuuluvan samalla tavoin nuorten historialliseen identiteettiin kuin heidän isovanhemmillaan.

Kun taas tutkitaan nuorten samaistumista menneiden sukupolvien arjen pyrkimykseen kuten hyvinvoinnin rakentamiseen, on otettava huomioon yhteiskunnan raju modernisaatio. Se on hävittänyt historiakulttuuria ja hämärtänyt sen sanomia. Esimerkiksi populaarikirjallisuuden vaalima raivaajamytytti tuskin löysi tarttumapintaa 1990-luvun kaupunkilaisnuorissa, mikä taas lienee vaikuttanut heidän käsitykseensä hyvinvointivaltiota. Tosin nuoren alttius historiakulttuurille ei riipu yksinomaan sen sisällön tuttuudesta vaan myös sen esteettisestä vaikuttavuudesta.

Paitsi sukupolvittainen myös historiakulttuurinen välimatka vuosisadan alkupuolen Suomeen oli 1990-luvun nuorille pitkä. Tämä on otettava huomioon kun seuraavassa tarkastellaan heidän suhdettaan vuoteen 1918 mutta myös suureen muuttoon ja hyvinvointivaltioon, joiden tausta on monelle jo sukupolvien elävän ketjun ulkopuolella.

Kunkin haastatteluteeman kohdalla luodaan seuraavassa aineiston tulkin-
nan taustaksi lyhyt katsaus kunkin paikkakunnan, Tyrvää-Vammalan, Nurmon
ja Mikkelin teemaan liittyviin vaiheisiin. Hyvinvointivaltioteeman kohdalla
kuitenkin tarkastellaan hyvinvoinnin tilaa sukupolvittain, alkaen haastateltavien
isovanhemmista.

Nuorten samaistuminen edellisten sukupolvien avainkokemuksiin

Punaisten ja valkoisten sota

Tausta: Miten vuoden 1918 sota koetteli Tyrvää-Vammalaa, Nurmoa ja Mikkeliä

Tyrvää-Vammala, Nurmo ja Mikkelä joutuivat vuoden 1918 sodan pyörteisiin
kukin omaa vauhtiaan.

Tyrvää ja sen keskellä oleva pieni Vammalan kauppala jäivät taistelevien
rintamien jalkoihin ja joutuivat siksi ankaran terrorin kohteiksi. Tyrvää oli pe-
rinteinen torpparipitäjä, vaikkei siellä ollut yhtä aivan paljon varsinaisia suur-
tiloja kuin joissakin lähipitäjissä. Torppia ja mäkitupia oli 1910-luvulla noin
kaksi kolmannesta maatalouksista, ja maataloustyöväestö oli järjestäytynyt alus-

*Moni paikkakunta-
lainen osallistui
1990-luvulla Tyrvään
vanhan kirkon paanu-
katon rakentamiseen.
Työssä yhdistyivät
vanhan käsityötaidon
vaaliminen ja keski-
ajalta perityn raken-
nusmonumentin pe-
lastaminen. Siksi
kirkon palo 1997 oli
kollektiivinen mene-
tys, joka laukaisi
myös nuorissa paik-
kakuntalaisissa voi-
makkaan yhteisyyden
tunteen. Hävitystä ei
voinut hyväksyä, vaan
historiallinen symboli
piiti pystyttää
uudelleen.
(Tapio Vainio)*

*In the 1990's, many of
the inhabitants of
Tyrvää took part in
the rebuilding of the
thatched roof of the
medieval church. The
cultivation of
traditional craftsman-
ship was combined
with the rescue of a
historical monument.
When the church
burnt down in 1997
the loss was
collective, triggering
a sense of unity
among the younger
population as well. It
became a priority to
rebuild this historical
symbol.*

tavasti jo 1906 suurlakon jälkeen ja erittäin innokkaasti vuoden 1917 aikana.² Aseman seudun teollisuustyöväestö järjestäytyi osaksi sosialistista työväenliikettä suurlakon yhteydessä. Tyrvästä ei kuitenkaan tullut samanlaista socialidemokraattisen puolueen tukialuetta kuin naapurikunnista, koska sosialistit saivat kilpailijoita niin paikallisesta ei-marxilaisesta maalaistyöväen puolueesta kuin kristillisestä työväenliikkeestä³ Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 socialidemokraatit saivat 34% äänistä, mikä on hieman alle maan keskiarvon. Syksyn 1917 vaaleissa heidän äänimääränsä oli noussut 46%:iin.⁴

Maaliskuun vallankumous 1917 laukaisi Tyrväällä ja sen ympäristössä useita maatalouslakkoja. Jo keväällä Tyrväällä perustettiin työväenkaarteja ja syyskuussa vastavaikutuksena Tyrvään suojeluskunta. Marraskuun suurlakon jälkeen työväenkaartit, joita nyt kutsuttiin punakaarteiksi, pääsivät tilanteen herroiksi. Kun suojeluskuntalaiset tammikuun lopussa lähtivät paikkakunnalta liittyäkseen valkoiseen armeijaan, kylät jäivät punakaarteille, joihin kaikki työläiset painostettiin liittymään. Punaiset ottivat kunnallishallinnon käsiinsä.⁵

Punainen terrori alkoi maaliskuun alussa, jolloin punakaartien esikunta vangitsi ja tuomitsi kuolemaan erään talonisännän ja tämän vävyn.⁶ Maaliskuun puolivälin jälkeen, kun sotilaallinen aloite siirtyi valkoisille, murhatyöt tihenivät. Kun rintama huhtikuun alussa siirtyi pohjoisesta aina Tyrvään rajalle ja joukko paikallisia isäntiä loikkasi valkoisten puolelle, punaiset vastatoimenpiteenään vangitsivat seudun kaikki miespuoliset valkoiset. Puhdistukset ulottuivat nyt isännistä kauppa-apulaisiin. Niiden uhreja oli 25, minkä lisäksi seitsemän valkoista kaatui itse taisteluissa.⁷ Juhani Piilosen mukaan murhien tekijät olivat yleensä nuoria torpanpoikia, renkejä ja työmiehiä, jotka ”suosivat tehtävään ilomielin”.⁸

Valkoiset saivat Vammalan haltuunsa 18.4. sen jälkeen kun punaiset olivat paetessaan polttaneet sen maan tasalle. He aloittivat heti punaisten teloitukset. Ilman oikeuskäsittelyä teloitettiin 17 punaista, Satakunnan rintamaoikeuden tuomitsemina kevään aikana 22 ja valtiorikosoikeuden tuomitsemina syksyllä vielä kaksi. Yhteensä teloitettuja oli 41, vankileirille tuomittuja 190 aikuista ja 36 lasta. Vankileiriläisistä kuoli 94 ja sodan jälkiselvittelyjen aikana katosi lisäksi 49. Punaisten kokonaistappio oli 203 henkilöä.

Nurmon tarina on toisenlainen. Nurmo oli talollisvaltainen pitäjä. Torppareita oli vuonna 1910 seitsemännes (14%) maatalousväestöstä.⁹ Työväenyhdistykset syntyivät vasta vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Kouran kylään vuonna 1903 rakennetun sahan työntekijät perustivat toisen niistä.¹⁰ Vuoden 1907 vaaleissa

2 Piilonen 1997, 192,540-41, 545.

3 Piilonen 1997, 416.

4 Suomen virallinen tilasto XXIX:29 Kansanedustajien vaalit.

5 Piilonen 1997, 432-61.

6 Piilonen 1997, 467.

7 Piilonen 1997, 462-74.

8 Piilonen 1997, 475.

9 Läntinen 1994, 108.

10 Läntinen 1994, 443.

sosialidemokraatit saivat 18% äänistä ja syksyllä 1917 puolestaan 22%.¹¹

Jo huhtikuussa 1917 järjestetyssä vallankumouskokouksessa työväen edustaja totesi, ettei yhteistyö porvarien kanssa enää ollut mahdollista.¹² Syyskuussa 1916 nuorisoseuralaiset olivat perustaneet pitäjään ”vapaehtoisen palokunnan”, josta tammikuun 17. päivänä 1918 muodostettiin varsinainen suojeluskunta. Sillä oli kuun lopussa jo 122 jäsentä.¹³

Venäläinen sotaväki poistui Nurmosta jo ennen vuoden 1918 tammikuun loppua. Sodan alkaessa suojeluskuntalaiset vangitsivat 20 nurmolaista työväenyhdistysten jäsentä ja lähtivät kahden viikon kuluttua 37 miehen voimalla etelään valkoiseen armeijaan. Valkoiset panivat maaliskuun alussa toimeen kutsunnat, joiden tuloksena 240 nurmolaista, joukossa myös työväkeä, liittyi valkokaarteihin. Heistä 90 lähti rintamalle, ja kuusitoista kaatui.¹⁴

Vain kaksi työväenyhdistysten jäsentä lähti liittymään taisteleviin punakaarteihin. Loput olivat paikkakunnalla valkoisten silmälläpidon alaisina. Pelkkä epäluulo riitti vangitsemiseen. Vangitut kaikkiaan 22 punaista nurmolaista vietiin Seinäjoelle, jossa toimi punaisten vankien tutkintaelin. Se teloitti toimintansa aikana kaikkiaan 44 muualta tuotua punaista. Teloituspaikka oli Nurmon kirkolla.¹⁵

Mikkeli oli Suomen itsenäistymisen aikoihin pieni 5000 asukkaan kaupunki, joka toimi lähinnä hallintokeskuksena. Siellä oli lääninhallitus, lääninsairaala, lääninvankila ja pian myös varuskunta. Myöhemmin siitä tuli vielä hiippakunnan keskus, jossa oli piispanistuin. Suurteollisuutta Mikkeli ei missään 1900-luvun vaiheessa vetänyt puoleensa. Asukkaat saivat elantonsa enimmäkseen palveluelinkeinoista. Virkamiesten ja sotilaiden osuus oli huomattava. Niin ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 samoin kuin syksyn 1917 vaaleissa sosialistit saivat vajaan kolmanneksen äänistä, kun taas suomalaiset puolueet yhdessä yli kaksikolmannesta. Työväenyhdistys oli silti toiminut jo vuodesta 1890. Jo 1905 suurlakon yhteydessä kaupunkiin perustettiin väliaikaisesti punakaarti. Vuoden 1917 lopulla muodostui sekä punakaarti että suojeluskunta.¹⁶ Vaaleissa sosialistit saivat niin 1907 kuin 1917 vajaan kolmanneksen äänistä. Vanha- ja nuorsuomalaiset keräsivät valtaosan mikkeliiläisten äänistä.¹⁷

Vuoden 1918 sodan alkaessa kaupungissa oli pieni venäläinen kasakkaosasto, jonka sopi heti valkoisten kanssa aseiden luovuttamisesta. Samoin punakaartit antautuivat jo 29.1. Mikkelistä tuli heti valkoinen kaupunki. Mikkelin lyseo toimi valkoisten tukikohtana, kunnes 11.4. koko valkoisen armeijan päämaja sijoitettiin Mikkelin seurahuoneelle. Mannerheimista tuli tällöin ensimmäisen kerran mikkeliiläinen.¹⁸

11 Läntinen 1994, 426.

12 Läntinen 1994, 417.

13 Läntinen 629-31.

14 Läntinen 1994, 629-31.

15 Läntinen 1994, 444-46.

16 Kuujo ym. 1988, 8.

17 Kuujo 1971, 315.

18 Kuujo ym. 1988, 8.

Mikkeliläisiä valkoisia kaatui taisteluissa neljatoista. Punaisia teloitettiin sodan aikana kaksi ja vankileirillä kuoli kuusi.¹⁹

Neljän sukupolven jälkeen ei enää jakauduta punaisiin ja valkoisiin

Nuorille, 17-18 -vuotiaille vastaajille vuoden 1918 sota oli useimmille noin neljän sukupolven päässä. Kun nuorten isovanhemmat olivat syntyneet 1930-luvulla, vasta heidän vanhempansa olivat itse kokeneet sodan. Vain aniharva haastateltava oli kuullut kenenkään kertovan omakohtaisia muistoja sodasta. Sota on heille tuttu koulutiedoista, mutta kuten mikä tahansa ulkoisesti omaksuttu asia, neutraali ja ongelmaton. Sodan nimeä koskevat hankaluudet eivät nuoria koskettaneet. Nurmossa kuten yleensä Pohjanmaalla paikallinen väestö kutsuu sotaa enimmäkseen vapaussodaksi, kuten Vaasan senaatti ja valkoinen armeija aikanaan opettivat. Kun nurmolainen haastateltava käytti ”vapaussota” nimitystä, hän ei ottanut poliittista tai historiantulkinnallista kantaa, vaan noudatti perinteistä puheparia. Tyrvällä ja Mikkelissä sodalla taas ei ollut vaikiintunutta kansanomaista nimitystä. Vanhan väestön käyttämä ”kapina” -nimitys ei enää kuulunut nuorten sanastoon.

Koska monille nuorille haastateltaville niin vapaussota, kansalaissota kuin sisällissota olivat hämäreitä termejä, haastattelija pääsi parhaiten asiaan puhumalla ”punaisten ja valkoisten sodasta”. Se herätti muistikuvan tapahtumasarjasta, perustui kuva sitten kouluopetukseen, mediatarjontaan tai ympäristön spontaaniin viestintään.

Kysymykseen, mitä haastateltavan esivanhemmille oli tapahtunut sodan aikana, vastasi valtaosa ”en tiedä”. Vain Tyrvällä, jossa punaisen rintaman murtuminen huhtikuussa 1918 aiheutti väkivaltaisen purkauksen, miltei puolet haastateltavista tiesi esivanhempiansa kannan. Nurmossa kannan tiesi neljännes, Mikkelissä vain aniharva. Osa tosin arvasi esivanhempiansa kannan heidän sosiaalisen asemansa perusteella, mikä osoitti sodan taustan ja luonteen makrotason tuntemusta:

Kun oltiin maatalossa niin oltiin valkoisia. Naapurissa, Töllinmäessä, niin kuin nimikin sanoo, ne olivat punaisia, työläisiä. (Tyrvää-Vammala 2)

Äidin isoisä oli punaisten puolella, kun oli torppari. (Nurmo 25)

Monessa suvussa historialliset lojaliteetit jakautuvat molemmille, sekä valkoiselle että punaiselle puolelle:

Äidin puolella mummo asui Viipurissa. Hänen isänsä oli suutari. En tiedä mille puolelle hän olisi kuulunut. Ukki muutti 1916 Viipuriin. Ukin isä oli renki, kai punaisten puolella. Isän puolelta suku taas oli rikkaita tilanomistajia, siis valkoisia. (Mikkeli, 64)

19 Kuujo ym. 1988, 12-13.

Seuraava haastateltava tunsi vanhempiensa poliittiset perinteet ja arveli niiden juontavan juurensa vuodelta 1918:

Ollaan kotoisin eri puolilta, Keski-Suomesta ja Pohjois-Karjalasta. Isä on saanut sellaisen opetuksen, että on enemmän porvari. Äiti taas on enemmän sosialisti. Eivät he kyllä puhu siitä sodasta. (Nurmo 53)

Yksi nurmolainen haastateltava vetosi suvun perinteiseen sävyisyyteen ja käytännöllisyyteen ja torjui ajatuksen esivanhempiensa asettumisesta yleensä kummallekaan puolelle:

Luulen että olivat neutraaleja, koska meidän suku on aina ollut körttiläisiä, uskonnollisuuden takia aika rauhallista porukkaa. (Nurmo 22).

Osa nuoria päätteli varsin pätevästi esivanhempien valinnan johtuneen rintamatilanteesta. Tyrvää kuului rintamalinjojen vakiinnuttua punaiseen Suomeen, Nurmo ja Mikkeli valkoiseen. Tyrvääläinen haastateltava saattoi niin ollen kertoa isoisänsä olleen punaisen ”niinkuin täällä suuri osa väestöä oli” ja nurmolainen vastaavasti valkoisen koska ”ei voinut muuta tehdä kun oli vain valkoisia ympärillä”.

Muuan haastateltava kertoi Peräpohjolasta kotoisin olleen isoisänisänsä olleen 17-vuotiaana vuoden 1918 sodassa ruumiskuskina. Hän ei kuitenkaan tiennyt, millä puolella. Isoisänisä oli ollut neuvokas yrittäjä, joka 1920-luvulla myi salakuljetettua pirtua ja menestyi pirtumarkkinoiden loputtuakin kiertävänä kaupustelijana. Hänen tarinansa oli suvun keskuudessa vailla poliittista ulottuvuutta. Hän oli jäänyt muistiin agraarisen Suomen vakiokuvioista poikkeavana yksilönä, poliittisista kriiseistä riippumattomana selviytyjänä.

Yleensä kuitenkin ne haastateltavat, jotka tunsivat esivanhempiensa valinnan 1918, osasivat selittää sen luokkayhteiskunnan kehystä käyttäen.

Maanomistuskysymyksen katkeruus on unohtunut

Vuosisadan alun yhteiskunnallinen hierarkia kartanonisäntineen ja torppareineen oli monelle haastateltavalle jo hämärä. Nykyaikaisen palveluyhteiskunnan nuorelle ”kartano” merkitsi useammin kestitystä harjoittavaa pitopaikkaa kuin maatalousyhteiskunnan korkeinta statusta, ”torppari” yksinkertaisesti tavallista viljelijää ja ”torppa” vain taloa. Kysymykseen, ketkä vuosisadan alussa olivat rikkaita, saattoi haastattelija vastata ”papi”. Se, että Tyrvää oli ollut paljolti torpparien ja Nurmo enimmäkseen itsenäisten talollisten pitäjä, ei enää kuvastunut nuorten muistoissa. Sitä että toisten esivanhemmat olivat olleet tilallisia ja toisten tilattomia, ei enää muisteltu eikä sillä ollut nuorille merkitystä. Koko maanomistuskysymys, vuosisadan alun polttavin yhteiskunnallinen ongelma, oli poistunut nuoren polven kollektiivisesta muistista.

Vain yhdelle tyrvääläisnuorelle oli perheen kautta välittynyt muisto torpparipitäjän ankarista isännistä:

Isä on yli 50-vuotias. Hänen puheestaan huomaa jonkin sortista kapinaa sitä vastaan, että joskus ennen joitakuuta kohdeltiin tosi huonosti. On kuulo-puheita siitä, että kartanonisännät kohteli huonosti torppareita. Olen niitä kuullut. (Tyrvää-Vammala 1)

Kysymykseen, mikä isäntien ja torpparien suhteessa hiersi, haastattelija sai lisäksi yksittäiset vastaukset ”taksvärkki” ja ”alistaminen”, jotka kuitenkin olivat peräisin kouluopinnoista eikä muistoista. Muutamat haastateltavat niin Tyrvällä, Nurmossa kuin Mikkelissä osasivat nimetä paikkakunnalta historiallisia kartanoita. Niinpä Nurmossa yksi haastateltava tiesi seudultaan Lagerstedtin kartanon ja sen sahan. Jotkut vakuuttivat erottavansa ulkonäöltä kartanot muista taloista, vaikka eivät tunteneet niitä nimiltä. Heillä oli myös käsitys siitä, että niissä oli noudatettu säätyläistä elämäntyyliä muihin talouksiin verrattuna.

Jäljempänä esiteltävässä yhteiseurooppalaisessa kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että suomalaisnuorten enemmistön käsityksen mukaan Suomea vielä kaksi sukupolvea sitten raatelivat köyhien ja rikkaiden välisten ristiriidat. Tyrvää-Vammalassa, Nurmossa ja Mikkelissä tehtyjen haastattelujen mukaan taas nuorten omakohtaisiin perhemuistoihin tuskin liittyi vanhan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kokemuksia. Tutkimusaineistojen ristiriita johtunee historiallisesta kliseestä, jonka mukaan menneisyyden yhteiskunta oli julma. Klisee on pysynyt elossa vaikeivät perheen autenttiset muistot siitä enää todistaisikaan.

Tapahtumapaikoilla ei enää kummitele

Nuoret eivät yleensä olleet kuulleet kotiseudun paikkoihin liittyviä kauhujuttuja vuoden 1918 sodan terrorista. Nurmossa haastateltavien koulun lähetyvillä on tienviitta punaisten teloitettujen muistomerkillä. Sen naapurina on hevostalli. Siksi pari ratsastusta harrastavaa tyttöä tunsi muistomerkin ja yksi tiesi myös sen merkityksen. Muut säännöllisetkään ohikulkijat sensijaan eivät olleet kysyneet itseltään, ketä ja miksi oikeastaan on teloitettu. Vaikka paikalla ei teloitettukaan yhtään nurmolaista, on teloituspaike ja lähellä Seinäjoella olleen punaisten vankien tutkintakeskuksen aikanaan täytynyt herättää aikalaisissa tunteita. Tutkintakeskuksessa oli vangittuna sentään 22 nurmolaista.

Yhteisön täytyy antaa käytöksellään merkitys monumentille, ennenkuin siitä tulee kollektiivisen muiston säilyttäjä. Tämä käy ilmi kun vertaa kahden nurmolaisen muistomerkin, nimittäin Äyräpäässä 1940 kaatuneiden sankarivainajien ja 1918 teloitettujen muistomerkin merkityksiä. Edellisen monumentin jokavuotinen muistaminen, johon koululaisetkin osallistuivat, takasi Äyräpään tuhoisan taistelun säilymisen kollektiivisessa muistissa, kun taas jälkimmäinen muistomerkki ei pelkällä olemassaolollaan kyennyt vahvistamaan edustamansa tapahtuman kollektiivista merkitystä.

Muistomerkki saa merkityksen paitsi yhteisön riiteistä myös perheenjäsenten kertomuksista. Valtaosalle ohikulkijoista merkityksettömäksi jäänyt teloitettujen muistomerkki oli yhdelle haastateltavalle tullut merkitykselliseksi isän välittämästä perhetarinasta:

Kerran kun me oltiin siellä hevosilla ja kysyin, mikä homma se [muistomerkki] oikein on, isä kertoi, että meidänkin suku oli mennä hautaan, kun punaisia teloitettiin. Paapan isä oli menossa rivissä hautaan, mutta nimismies, tai mikä suuri herra se siellä nyt oli, vapautti hänet. Ei olisi meidän sukua, jos niin ei olisi käynyt. (Nurmo 23)

Mikkelissä muutama haastateltava tunsu muistomerkkin, joka kertoi valkoisten voitosta. Kuten Nurmon koulun myös Mikkelin lyseon lukion lähellä oli 1918 teloituspaiikka, jonka merkityksestä yksittäinen lukiolainen oli selvillä:

Tämän koulun kohdalla, lähellä kirkkoa, tapettiin punaisia varoitukseksi. (Mikkeli 51)

Tyrväässä, jossa punaisen rintaman murtuminen huhtikuussa 1918 kärjistyi epätoivoiseksi taisteluksi, taloihin ja teihin liittyä vieläkin dramaattisia muistoja. Nuoret tunsivat niitä kuitenkin vain satunnaisesti:

Meiltä vie tie rantaan. Kaikki puhuu että siinä ne [punaiset jotka olivat tulossa polttamaan taloa] kävelivät. (Tyrvää-Vammala 3)

Minun kaverini kotona, joka oli silloin iso tila, on piharakennuksen katossa ampumisesta tulleet reikiä. (Tyrvää-Vammala 4)

Tänne meille asti, 7 kilometrin päähän näkyi kun Vammala paloi. Jos tarvitsi mennä toiselle puolelle vettä, piti kiertää jostain kaukaa, kun punaiset pitivät siltää hallussaan. (Tyrvää-Vammala 5)

Kaverilta olen kuullut, miten niillä Houhajärvellä tultiin koputtamaan ovelelle ja sitten ampumaan. Ne menivät Ryönävuorelle luolaan piiloon. En muista kummalla puolella ne olivat. (Tyrvää-Vammala 8)

Meidän äidinäidinän veli on ammuttu tuossa sairaalanmäessä. Syytä en tiedä. Valkoisilla oli siinä teloituspaiikka. (Tyrvää-Vammala 14).

Paikallinen työväentalo, jolla vuoden 1918 vaiheissa oli keskeinen asema, oli tuttu vain harvoille haastateltaville. Yksittäinen tyrvääläinen haastateltava tiesi työväentalon olleen Raivio -nimisellä alueella. Samoin yksi nurmolainen nuori muisteli sahatteellisuutta harjoittavassa Kouran kylässä olleen työväentalon. Mikkeliläisten mielikuvissa työväentalo oli huvikeskus, jossa käymiseen ei liittynyt poliittisia jännitteitä. Monet haastateltavat tunsivat sen. Työväentalon muisto ei ollut sen värityneempi kuin nuorisoseurantalostenkaan, joista niistäkään vain harvoilla haastateltavilla oli mielikuvia.

Terrori elää kovia kokeneiden sukujen muistoissa

Kysymykseen oliko perhe- tai tuttavapiirissä keskusteltu vuoden 1918 sodasta, vastaus oli yleensä kieltävä. Edes Tyrväässä isoisovanhemmat eivät yleensä olleet siirtäneet järkyttäviä muistojaan uusille sukupolville. Poikkeuksena olivat

suvut, joiden muistot olivat erittäin traagisia. Niitä on haastatteluaineistossa sekä punaiselta että valkoiselta puolelta:

Ne [punaiset] tuli polttamaan meidän taloa. Sitten ne jostain syystä tappoivat äidin isän veljen. Sitten tuli joku sanomaan ettei taloa poltetakaan. Kun äiti oli pieni, sille kerrottiin hirveästi näistä asioista. (Tyrvää-Vammala 3)

Sen verran tiedän, että äidinäidin isän veljistä olisi pari teloitettu [punaisina] ja haudattu sairaalanmäkeen. (Tyrvää-Vammala 14).

Mikkelissä asuva nuori oli perinyt synkän muiston Hämeessä, punaisessa Suomessa asuneilta esivanhemmiltaan:

Vaarin isä oli tilanomistaja Sääksmäellä. Kun paikkakunnan omat punaiset eivät kehdanneet tehdä sille kovin paljon pahaa, sinne tuotiin punaisia muualta riehumaan. Ne kiduttivat vaarin isän hengiltä. (Mikkeli 55)

Nurmon alue ei 1918 joutunut taistelukentäksi, mutta toistasataa valkoista ja myös kaksi punaista lähti etelään rintamalle taistelemaan. Seuraava muisto kertoo punaisesta esi-isästä, joka ei palannut, ja hänen itsenäisestä leskestään:

Vaarin isä kuoli siellä taisteluissa, mikäli oikein muistan niin punaisten puolella. Vaimo jäi leskeksi ja sille tapahtui sitten kaikenlaista. Se oli siihen aikaan harvinainen ihminen sen suhteen että sillä oli monta sulhasta, joku puhui että kuusi. Ei kylläkään yhtä aikaa. Isä sanoo pelänneensä sitä mummoa, kun se oli niin erikoinen. Se oli aikaansa edellä oleva nainen. (Nurmo 32)

Toisen haastateltavan isosetä oli liittynyt valkoiseen armeijaan ja kuollut sillä retkellä. Valkoisia uhreja koskevien muistojen vähäisyys hämmästyttää, sillä heitä oli pitäjän kokoon nähden paljon, kuusitoista. Heidän nimensä on unohtunut muistomerkin piirtokirjoitukseen sensijaan että heidän kertomuksensa olisi välittynyt nuorille sukupolville.

Kuten edellä lainattu nurmolaisen teloitusrivistä pelastetun esi-isän tapauksen muisto, muutama muukin tarina todistaa sovittelusta ja väkivallasta pidättäytymisestä:

Punaiset tuli hakemaan Juhoa. Tilta oli kuitenkin sisukas nainen. Hän otti Juhosta kiinni ja sanoi: Jos viette miehen, minä tulen mukana. Ilman häntä ei miestä saisi viedä. Ne olivat sen verran hellämielisiä, että eivät vieneet Juhoa. Se säilytti henkensä. (Tyrvää-Vammala 2).

Teloittajan helymisestä ja arvovaltaisen puolustajan tuomioon puuttumisesta on eri puolilta Suomea paljonkin kertomuksia. Niiden taustalla on hyvinkin todennäköisesti tositapahtumia. Olihan naapurin miehen tai paikkakunnalla kunnon ihmiseksi tunnetun uhrin murhaaminen teko, johon moni tuskin mielellään ryhtyi, jollei sitten äitynyt tuntemaan sitä ”alkukantaista vihaa”, jolla Ehrnroothin tulkinnan mukaan oli osuutta tapahtumissa. Esimerkiksi Nurmossa,

jossa itse armeijat eivät taistelleet vaan kysymys oli seudun puhdistamisesta epäilyksenalaisista, teloittajia todennäköisesti raastoivat ristiriitaiset ajatukset. Yksittäisen tutun vangitun vapauttaminen on helppo uskoa todella tapahtuneeksi ratkaisuksi.

Nurmossa haastattelija kysyi nuorilta myös heidän mielikuviaan ja perheen kautta välittyneitä muistojaan Lapuan liikkeestä, vuoden 1918 sodan jälkinäytöksestä. Lapua on Nurmon naapuripitäjä. Ilmeni, että Lapuan liikkeen luonne ja tapahtumat olivat haastateltavien muistoissa vieläkin kauhuneemmat kuin vuoden 1918 sodan. Useat haastateltavat sekoittivat muiluttajat ja kyyditsijät aikaisempiin puukkojunkkareihin eivätkä selvästi tunteneet heidän toimiansa poliittista merkitystä. Muutamat nuoret torjuivat suoralta kädeltä sukunsa osallisuuden Lapuan liikkeeseen, koska näkivät sen joutavana toimintana:

Ei meidän suku ole fanaattista. Esivanhemmat eivät ehtineet muuta kuin omia peltojansa hoitaa ja lehmiänsä ruokkia. (Nurmo 18).

Nämä liikkeet ovat olleet aika pieniä tekijöitä meidän suvussa. Ei niistä ole mitään puhuttu. (Nurmo 22)

Viimeksi lainattu haastateltava katsoi lisäksi voivansa puhua myös koko kylän puolesta, jonka tunki yksituumaisesti körttiläiseksi. Hän epäili, olisiko kukaan voinut uhmata yhteistä eetosta ja mennä mukaan politiikan pintakuohuihin.

Pitääkö syyllisyyttä vielä kantaa?

Haastattelijan kysymykseen, pitäisikö traagisesta sodasta vielä tietää, nuoret antoivat vaihtelevia vastauksia. Perheiden kulttuurit näyttivät poikkeavan toisistaan. ”Vanhempani eivät ole mitään historiafrikkejä”, selitti tyrvääläisnuori, joka itse on kuullut vuoden 1918 tapahtumista vasta koulussa mutta jonka mielestä nuorten toki piti niistä tietää. Nurmolaistuorista yksi taas kertoi: ”Meillä puhutaan aika paljon historiallisista asioista. Mummo on 86-vuotias ja hyvämuistinen.” Hänkään ei kuitenkaan ollut kotona kuullut kenenkään olleen mitenkään mukana vuoden 1918 sodassa.

Muistamista tarpeettomana tai tuskin suotavana pitävät vetosivat ajalliseen välimatkaan, tapahtumien masentavuuteen ja kuiluja avaavaan potentiaaliin.

Ei niistä tapahtumista enää pidä puhua. Puhuminen voi aiheuttaa konflikteja. (Tyrvää-Vammala 10)

Ei sillä [sodasta tietämisellä] ole enää mitään merkitystä. Kuitenkin suurin osa ihmisistä on asiasta tietämättömiä. Turha niitten kannalta on enää mitään mieltää. Se on lähinnä surkea homma se sisällissota niin että se kannattaisi unohtaa virheenä, kun kansa on jälkeinpäin kuitenkin sen verran paljon yhdistynyt. (Tyrvää-Vammala 4)

Toiset haastateltavat taas katsoivat että sodan traagisuus velvoitti jälkipolvien. Pitäisi jälkeinpäin yrittää ymmärtää, kuinka kaikki tapahtui.

Onhan se vähän karua että vaikka ollaan samoja suomalaisia, juuri itse-
näistytty ja pitäisi tapella yhteisten asioiden puolesta, laitetaan puolet po-
rukasta vankileirille. (Nurmo 26)

Ihmeelliseltä tuntuu, että ruvettiin taistelemaan noin kauheasti, mutta kyl-
lä se silloin varmaan on ollut tärkeä asia. (Nurmo 20)

Pitäisi tietää vielä neljännessä sukupolvessakin. Mielenkiinnosta haluaisin
tietää. Koulussa on niinkuin luettaisiin jotain keksittyä romaania. Minun
on vaikea käsittää että minun isovanhempani olisivat nähneet sen kaiken,
koska minulle ei ole kotona koskaan kerrottu mistään kauheuksista. (Tyrvää-
Vammala 7)

Yleissivistyksen takia on hyvä tietää, mitä mennyt sukupolvi on tehnyt. Ei
siitä kenenkään tarvitse pahastua, vaikka menneisyys liittyykin nykyisyy-
teen. (Nurmo 25)

Nämä haastateltavat edellyttivät periaatteessa itseltään ja sukupolveltaan
menneisyydenhallintaa. Menneisyys oli tunnettava, jotta sen kanssa voi tehdä
tilit selviksi. Tilin tekemisen ja voittojen ja tappioiden kirjaamisen ajatus hei-
jastuu myös niissä vastauksissa, jotka nuoret antoivat kysymykseen siitä, mikä
Suomen historiassa mahdollisesti herättää luottamusta tai epäluottamusta tu-
levaisuuteen ja joihin palataan luvussa *Tulevaisuuden odotukset historian pei-
lissä*. Epäluottamusta herättävien asioiden joukossa usea nuori mainitsi vuo-
den 1918 tapahtumat ja ilmaisi toivovansa, ettei vastaavaa enää pääsisi tapah-
tumaan.

Varsinaisia syyllisyyškertomuksia haastatteluissa ei tullut esiin. Sichrovskyn
Saksassa tutkima ilmiö, poliittisiin julmuuksiin syyllistyneiden esivanhempien
jälkeläisille perinnöksi jättämä trauma, oli joko liian hankala tuntemattomalle
haastattelijalle paljastettavaksi tai liian monen sukupolven takainen kokemus
ollakseen enää trauma.

Vuoden 1918 tragedia oli toisaalta nuorille jo neljän, jopa viiden polven
päässä. Niilläkin, jotka katsoivat sen muistamisen arvoiseksi, sen työstäminen
oli vaikeaa välillisenkin kokemuksen puuttuessa. Historiakulttuuri ei ollut tuonut
sitä nuoria lähelle.

Sota kansakunnan kokeena

Tausta: paikalliset sotakohtalot 1939–45

Talvisodan aikana *Tyrvään ja Vammalan* miehet taistelivat pääasiassa jalka-
väessä. Tappiot olivat suuret, kaikkiaan 79 kaatunutta. Jatkosodassa tyrvääläiset
ja vammalalaiset kunnostautuivat myös kenttätykistöissä. ”Tyrvään patteri” tais-
teli sodan alussa Käkisalmen suunnalla ja lopussa Etelä-Kannaksella. Sotilaita
kaatui 180.²⁰

20 Kaasalainen 1992, passim.

Nurmon pieni pitäjä koki talvisodassa erityisen raskaat henkilötapot. Syy-
nä oli aivan sodan lopussa, 5.3. sattunut Äyräpään katastrofi, jonka väistä-
mättömyydestä sotahistorioitsijat ovat eri mieltä ja josta Pekka Parikka teki
vuonna 1989 Talvisota -filmin keskeisen episodin. Tarkoituksenaan puolustaa
Vuosalmen reittiä eteläpohjalaisista koottu Kevyt osasto 8 ryhtyi itsemurhan-
omaiseen hyökkäykseen vihollisen tykistötulen alla olevalle Äyräpään kirkon
mäelle. Nurmolaista kaatui välittömästi 40 ja pian vammoihinsa vielä toista-
kymmentä. Se oli pienelle pitäjälle iso menetys. Kaikkiaan Nurmo menetti
talvisodassa 67 ja jatkosodassa vielä 83 sotilasta ja kaksi lottaa.²¹ Kotirinta-
makaan ei voinut keskittyä pelkästään taloudenpitoon. Radan läheisyys toi
taivaalle silloin tällöin pommikoneita, jotka pitivät asukkaita varuillaan. So-
dan jälkeen Nurmo sai osakseen asuttua pitäjään nelisenkymmentä evakko-
perhettä.

Mikkelillä oli talvi- ja jatkosodassa keskeinen asema sikäli, että jo talviso-
dan alussa päämaja sijoitettiin Mikkeliin. Muistona tästä Mikkelin vaakunassa
on marsalkan sauva ja keskustassa jokaisen koululaisen tuntema päämajamuseo.
Siviiliväestön kannalta sodan dramaattisin tapaus oli 40 viholliskoneen ilmes-
tyminen tammikuun alussa 1940 Mikkelin taivaalle. Koneet pommittivat ha-
jalle suuren osan keskustaa. Pommitukset jatkuivat helmi- ja maaliskuussa,
jolloin mm. lääninsairaala ja Mikkelin lyseo tuhoutuivat. Pommituksissa sai
surmansa lähes sata ihmistä.²²

Rintamalla käydyissä taisteluissa kaatui Mikkelin kaupungista talvisodassa
32 sotilasta mm. Kollaalla kunnostautuneesta kenttätykistörykmentistä.²³

Jatkosodassa Mikkeliä ei enää pommitettu. Pääosa mikkeliläisiä sotilaita
palveli kenttätykistössä ja taisteli aina Taipaleella asti. Kenttätykistörykmentti
9:n mikkeliläiset puolustivat sodan lopussa huomattavan mieshukan uhalla
epätoivoisesti Viipurinlahden luoteisranta.²⁴

Sodan jälkeen Mikkeli vastaanotti lähes 3000 evakkoa. Rauhanteon ehtojen
mukaan lakkautettu suojeluskunta lahjoitti keskustassa sijaitsevan rakennuk-
sensa kaupungille kirjasto, koulu- ja urheilutoimintaa varten. Lotta Svärd -yh-
distys puolestaan antoi talonsa tyttöjen ammattikoululle.²⁵

Kansakunta voittajana

Kun vuonna 1989 valmistauduttiin viettämään talvisodan 50-vuotismuistoa,
Helsingin Sanomain toimittaja Ilkka Malmberg kävi Nurmossa haastattele-
massa nuoria Äyräpään tuhoisan taistelun muistoista. Hän otsikoi juttunsa
”Lastenlapset tahtovat kuulla sodasta”.²⁶ Hän viittasi sukupolvien vaihtumisen
myötä muuttuneisiin arvostuksiin. Sukupolvi, joka nuorena oli kyseenalaistanut
edellisen sukupolven pyrkimykset, oli vaihtunut uuteen.

21 Läntinen 1994, 634.

22 Salovaara 1984, 23-55.

23 Kuujo ym. 1988, 202.

24 Kuujo ym. 1988, 206.

25 Kuujo ym. 1988, 211.

26 Malmberg 28.1.1989.

Malmbergin journalistinen teesi piti paikkansa tätä tutkimusta varten haastateltujen noin vuonna 1980 syntyneiden nuorten kohdalla. Talvi- ja jatkosota olivat heille tärkeä kollektiivisen samaistumisen kohde. Toisin kuin vuodesta 1918, nuorilla oli sekä perhemuistoja että historiakulttuurista välittyneitä mielikuvia Suomen 1939–1944 käymistä sodista. Toisin kuin vuoteen 1918 heillä oli talvi- ja jatkosotaan sukupolvien ketjun kautta elävä yhteys, koska sodan aikana eläneet isovanhemmat olivat vielä elossa.

Haastatellut olivat talvi- ja jatkosotaa koskevissa käsityksissään melko yksituumaisia: sotien muisto ei hajoita vaan yhdistää ja kokoaa. Varhaisempien kollektiivisten muistojen haalistuttua nämä sodat ovat heille kansallisen projektin alkuakordi. Sota oli testi, josta Suomi selvisi ja todisti moraalisesti olevansa kansakunta:

Suomi on aina ollut taisteleva kansa, periksiantamaton. Toinen maailmansota osoitti että kansa on yhtenäinen, hyvä kansa, en tiedä sitten nykyään. (Tyrvää-Vammala 6)

Suomalaiset olivat oikealla asialla. (Nurmo 36)

[Talvisodassa] Venäläiset halusivat meidän maan, tulivat tänne väkisin. Suomalaiset puolustivat maata ihan yksinään ja aika hyvin. Vaikka he jäivät lopulta tappiolle, talvisota oli suuri voitto. (Tyrvää-Vammala 5)

Nuorten sotapuhe muistutti sota-ajan julkista aikalaispuhetta. Puhe sodasta kansakunnan testinä oli kaiultaan hegeliläis-treitschkelaista. Kansakuntana olo oli historiallinen kohtalo, joten pienelläkin kansalla oli paitsi oikeus myös historiallisesta välttämättömyydestä johtuva mahdollisuus menestyksellisesti puolustaa maataan. Daavid voi voittaa Goljatin. Suomi oli Daavid ja Neuvostoliitto Goljat:

Pieni kansa selvisi kunnialla. (Tyrvää-Vammala 2)

Hyvin suomalaiset sotivat. Kyllä he miestä kohti tappoivat paljon useampia kuin venäläiset. (Nurmo 30)

Mallikkaasti, sisulla selvisivät. (Nurmo 40)

Vaikka lähes kaikki haastateltavat tiesivät ainakin jotain esivanhempiansa vaiheista sodan aikana, monen kohdalla varsinaiset mielikuvat sodan luonteesta olivat peräisin historiakulttuurista. Sen kulmakiviä olivat Linnan romaani *Tuntematon sotilas*, jonka valtaosa oli lukenut ainakin koulussa, sekä siitä ja Antti Tuurin *Talvisodasta* tehdyt elokuvat. Moni nuori osasi luonnehtia sotaa ja sotilaiden kokemuksia paremmin näiden kulttuuriluomusten kuin perhemuistojen pohjalta. Kollektiivinen muisti sodista pohjautui heidän kohdallaan niin perheiden sisäiseen vuorovaikutukseen kuin kirjallisuuden ja filmin vastaanottamiseen.

Sodat näyttivät, että pienikin maa pystyy taistelemaan itsenäisyydestään. Filmit kuten Tuntematon sotilas panevat ajattelemaan, kuinka rohkeita sotilaita olivat, kun taistelivat koko Neuvostoliittoa vastaan. Aika kunnioittavasti niitä katsoo. Kun pappa kertoo sotajuttuja, ei se kehu itseään vaan koko armeijaa. (Mikkeli 52)

Kansallisen projektin kannalta on oleellista, että Suomi oli syytön sotaan, vihollinen pelottavan suuri ja pelastautuminen tapahtui omin voimin:

Venäläisiä oli paljon enemmän kuin suomalaisia. Suomalaisilla oli kova tahto, ainakin filmissä nähdyn perusteella. Kun kerran oli saatu maa itsenäiseksi, se piti säilyttää. (Nurmo 28)

Kun ajattelee kuinka suuri Venäjä on ollut ja silti ollaan pystytty näpättämään sitä, se on jotain. Maailmalla puhutaan kai vieläkin siitä, kuinka Suomi pystyi taistelemaan hyvin ilman apua. (Nurmo 38)

Pienellä armeijalla selvittiin, heitettiin vain halkoja valtaviin panssarivaunujen eteen. (Mikkeli 51)

Venäläisillä oli kaikki aseet ja silti he saivat selkäänsä. Suomalaiset olivat sitkeitä, rämpivät hangessa ja taistelivat. (Mikkeli 58)

Kansallisen projektin mukaisesti Daavid voittaa. Niinpä haastateltavien mielikuvissa sodat, ainakin talvisota, voitettiin. Häviö ei esiinny yhdessäkään kertomuksessa.

Hienosti selvittiin talvisodasta, vaikka nyt vähän alueita menetettiin. Periaatteessa voitettiin, kun ei menetetty koko maata. (Tyrvää-Vammala 3)

Voitettiin talvisota, vaikka oltiin pieni maa. (Mikkeli 43)

1980-luvulla suomalaisen *glasnostin* myötä tuli tavaksi puhua vuoden 1944 kesän sotatapahtumista torjuntavoittona, jolloin jatkosota mieltyi samalla tavalla kunniakkaaksi saavutukseksi kuin talvisota. Vaikka termi ei sellaisenaan esiintynyt haastateltavilla, ajatus oli omaksuttu:

[Jatkosodassa] oli voittoja niinkuin Raattee [sic]. Venäläiset jäivät kerta kaikkiaan alakynteen. (Nurmo 32)

Kansallinen projekti edellyttää, että ponnistus oli yhteinen. Haastateltavat uskovatkin ”talvisodan ihmeeseen”:

Talvisota yhdisti jakaantuneen kansan. Kyllä sitä tarvittiin. (Mikkeli 63)

Suomalainen sisu näkyi sodissa. Se yhdisti kansan. Suomalainen sisu, sillä selviää. (Mikkeli 46)

Haastateltavat näkivät 1939–44 sodat Suomen kohtalonkysymyksenä eivätkä maailmansodan osanäytöksinä. Vain yhdellä haastateltavalla kansalliseen projektiin liittyi kuitenkin myös aseveljeyskysymys:

Toinen isoisä ajattelee niinkuin useimmat muut, mutta toinen, vaari, on Hitlerin kannattaja. En itse ole, sillä mielestäni Hitler oli raaka, mutta vaari ei usko keskitysleirijuttuihin. Yrittää propagandaansa meihinkin, sanoo että amerikkalaiset tappoivat paljon enemmän [kuin saksalaiset]. On se aika ihme, että vaikka niin paljon on todistettu Hitleriä vastaan, hän uskoo henkeen ja vereen, etteivät saksalaiset ole semmoisia tehneet [kuin mitä kirjoissa väitetään]. (Tyrvää-Vammala 13).

Kansallinen projekti hegeliläisessä muodossaan lähtee siitä, että sodat ovat väistämättömiä. Suomen sotaanlähtöä koskeva ajopuuteoria esiintyi nuorten mielikuvissa, samoin käsitys Ryti-Ribbentrop -sopimuksen välttämättömyydestä:

Oli sota aika karmeaa, mutta olosuhteet olivat kai sellaiset, että suomalaiset ajautuivat siihen väkisin. (Tyrvää-Vammala 2)

Ei kai Suomella ollut muuta mahdollisuutta. Poliitikot tekivät sen mitä piti. (Nurmo 25)

Ei [Ryti] sitä sopimusta omaksi hyväksi tehnyt, vaan Suomen takia. Kun venäläiset painostivat, piti antaa hänelle rangaistus. Ryti kärsi yhteisen hyvän takia. (Nurmo 25)

1990-luvun keskustelusta oli nuorten mieliin tarttunut kuitenkin myös sodan välttämättömyyttä ja Saksan liittolaisuutta koskevia epäilyksiä:

Sotaan kun mennään, ei kysytä yksilöltä. Tavallinen ihminen ei silloin saa ajatella itseään. Se on julmaa. Ei sitä voi hyväksyä. (Mikkeli 44)

Isoisä sanoo, että kaksi kertaa on Saksan kanssa veljeilty ja kummankin jälkeen on tapeltu. (Nurmo 18)

Sotia käytetään todistuksena kansanluonteesta. Haastateltavat löysivät suomalaisista sotilasta etenkin *Tuntemattoman sotilaan* ja filmiklassikkojen perusteella sankarillisia piirteitä kuten ehdotonta uskollisuutta isänmaalle ja uhrautuvaa mieltä.

[Sotafilmeissä] suomalaiset olivat urhoollisia. Panivat kaiken peliin isänmaan puolesta. Toivottavasti sotilaiden uskollisuus periytyy uusien sukupolvien suomalaisillekin. (Nurmo 17)

[Tuntemattomassa sotilaassa oli] hurjaa kun sotilaat tottelivat ja menivät varmaan kuolemaan isänmaan puolesta. Itse en siihen pystyisi. (Mikkeli 63)

Sankaruus saattoi kuitenkin merkitä myös yksinkertaisesti vain joukkuepelissä saavutetun voiton tapaista huippusuoritusta ilman yhteisöeettisiä ulottuvuuksia:

Sotilaat olivat suvereeneja sankareita. Ne taisteli niin paljon paremmin kuin venäläiset. [Filmejä] katsoessa tunsin pientä kutinaa siitä, että suomalaiset olivat niin sankarillisia. (Nurmo 41)

Oman seudun miesten olisi mielellään nähnyt esiintyvän hyvässä valossa:

Tunteeton sotilas kuvaa lähinnä itäsuomalaisia. Talvisota-filmissä sotilaat ovat rohkeita, mutta nurmolaisista annetaan vähän huono kuva [viittaa Äyräpään katastrofiin]. (Nurmo 22)

Venäläiset esittäytyivät vastaavasti niin veteraanien jutuissa kuin filmeissä yleensä heikkoina sotilaina:

Venäläiset vain kävelivät eteenpäin, ilman mitään tarkoitusta. Sillä puolella ei miehiä säästetty. (Nurmo 26)

Suomalaisilla oli ällää, kun taas venäläiset vain ryntäilivät sinne tänne. (Tyrvää-Vammala 10)

Veteraanin eloisa kerronta oli välittänyt stereotyyppisen kuvan venäläisistä sotilaista:

Äidin puolen papasta olen monta kertaa kuullut, kuinka [talvisodassa] aleksia tuli laumana alas mäkeä. Sinne rysäyteltiin tykillä niin että veri valui mäkeä pitkin. Lumi meni ihan punaiseksi. Sinne kaatuivat aleksit, hiippalakit päässään. (Tyrvää-Vammala 1)

Kansalliseen projektiin liittyi myös sota-ajalta periytynyttä venäläisvihaa:

Ukissa on vieläkin katkeruutta, kun puhutaan venäläisistä. (Mikkeli 43)

Isä vihaa mielettömästi venäläisiä. Ei ikinä matkustaisi sinne. Siksi se kannattaa EU:ta. Itse en menisi ainakaan NATO:oon, koska se voi suututtaa Venäjän. (Nurmo 35)

Karjalan kohtalolla oli osa vain harvojen haastateltujen nuorten henkilökohtaisessa kansallisessa projektissa, vaikka joukossa oli evakkojen jälkeläisiä. Evakkojen selviytyminen herätti nuorissa ihailua siinä missä sotilaiden kestävyyskin, mutta Karjalan palauttamista ei kansallinen ajattelu yhdenkään haastateltavan mielestä välttämättä edellyttänyt:

Karjalaiset saivat lähteä evakkoon, mutta selvisivät hyvin. (Mikkeli 64)

Isän äiti on vielä sydämeltään karjalainen, mutta ei halua Karjalaan takaisin. (Mikkeli 47)

Ei Karjalalla minulle ole mitään merkitystä. (Nurmo 26)

Kansallisen projektin tuntomerkkejä olivat nuorten ajattelussa niin tapa tarkastella sotia Daavid ja Goljat -metaforan mukaisena pienen viattoman maan oikeutettuna voittona röyhkeästä hyökkääjästä kuin myös sodan näkeminen ehdottoman yhteiseksi kansalliseksi pyrkimykseksi ja sankaruuden liittäminen oman puolen sotijoihin. Vain yksittäisissä tapauksissa haastateltava totesi, ettei ”sodissa ole koskaan voittajia” tai ”sotilailla oli epäuskon hetkiä” tai jopa ”kyllä kai neuvostoliittolaisetkin olivat rohkeita”.

Kansallinen tarkastelutapa hallitsi. Historiakulttuuri ja perhemuistot olivat haastateltujen mielissä vahvistaneet kansallista identiteettiä ja estäneet oman maan menneisyyden moniperspektiivisen tarkastelun. Vuosien 1939-44 sodista oli tullut yhteisöä kokoava suuri kertomus.

Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten suvun kollektiivinen muisti sotien kohdalla välittyy ja miten tapahtumien mikrotaso, sotilaan elämä ja kotirintaman sota, piirtyy paikallisessa historiatietaoisuudessa.

Kertomisen tarve ja vaikeus

Haastateltavien selvimmät ja voimakkaimmat mielikuvat Suomen sodista 1939-44 olivat peräisin koulun ulkopuolisesta historiakulttuurista, ennen muuta muistoista, kirjoista ja elokuvista. ”Äyräpäästä olen kuullut kotona ja kylällä pienestä pitäen,” kertoi moni nurmolainen nuori. Nurmosta Äyräpään tuhoisaa taistelua muistetaankin yhteisesti joka vuosi. Mikkelissä taas vaalitaan Mannerheim-muistoja. Jo ala-asteen koulujen oppilaat tutustutetaan usein päämajamuseoon ja heille järjestetään Mannerheim-aiheisia tietokilpailuja. *Tuntematton sotilas* kirjana ja filminä samoin kuin *Talvisota*-filmi tukivat haastattelujen todistuksen mukaan kansalliseen projektiin samaistumista vieläkin voimakkaammin kuin kotiväen kertomukset. Miltei jokainen oli nähnyt elokuvan ja valtaosa lukenut kirjan. Toiminnallisimmat mielikuvat olivat muodostuneet median annin perusteella. Muuan haastatelluista kertoi nähneensä naapurin miehen televisiossa kertomassa Äyräpäästä. Muuten hän ei olisi itse koskaan tullut kuulleeksi naapurin kokemuksistaan.

”Vaari alkoi puhua sodasta vasta muutama vuosi sitten”, kertoi yksittäinen nurmolainen haastateltava. Vasta 1980-luvulla tuli vähitellen taas poliittisesti korrektiksi kertoa sodasta, joka siihen asti oli ollut monille poliittisten traumojen ja itsesensuurin peittämä aihepiiri. Veteraanit olivat keskuudessaan ylläpitäneet sotajuttujen kertomisen kulttuuria, mutta julkisuudessa ja jopa sukupolvien välisessä kanssakäymisessä sodasta puhumista sääтели poliittinen ilmapiiri.

Syinä satunnaiseen tietämättömyyteen esivanhempiensa sodanaikaisista vaiheista nuoret pitivät sekä sitä, etteivät itse olleet kysyneet, että sitä, että isovanhemmat muutamissa tapauksissa eivät halunneet kertoa ikävistä asioista. Joskus toinen isoisista kertoi, kun taas toinen vaikenä. ”Pappa on kieltänyt ketään puhumasta sodasta,” oli äärimmäinen kokemus. Valtaosa haastatelluista olikin kuullut isoäitien eikä isoisien kertovan sota-ajasta. Isoäitien jutut koskivat kotirintaman kokemuksia, lotta-aikoja ja miesten haavoittumisia. Tais- teluista ja rintama-elämästä olivat isoisän vaietessa kertoneet joskus ystävien isovanhemmat.

Pitäisikö sodista tietää, kysyin nuorilta. Vastaus oli useimmiten myöntävä, ja perustelut liittyivät toisaalta kansallisen identiteetin tarpeeseen ja toisaalta sodalla saavutetun ymmärtämiseen:

Sodista pitäisi tietää, että ymmärtäisi, miksi Suomi on itsenäinen ja miten se on ollut vaarassa menettää itsenäisyyden. (Nurmo 29)

Pitäisi tietää, että osaisi enemmän arvostaa kaikkea mitä meillä on nykyään. Mikkeli 60)

Seuraavan, kansallisesta projektista poikkeavan kannanoton taustalla oli Mikkelissä haastattelupäivinä kiihkeänä käyty keskustelu *skinheadien* rasisistista hyökkäilyistä:

Nyt kun ollaan niin kovin isänmaallisia ja väkivaltaan taipuvia, pitäisi kertoa mitä sota todella on. (Mikkeli 63)

Kertoessaan sodasta nuorille vanhemmat ja isovanhemmat pyrkivät edistämään paitsi kansallista identiteettiä myös uskoa yhteen hiileen puhaltamisen hyötyyn:

Isä kertoo joskus vaarin juttuja tyytyväisenä siitä, että vaari oli puolustamassa Suomea. (Nurmo 32)

Olin sotaveteraanien tilaisuudessa soittamassa. Siellä vanha nainen kertoi varmaan tunnin yksityiskohtaisesti siitä, kuinka he tekivät leipää ja kutoivat sukkaa. Lotat olivat tosi ylpeitä siitä että he olivat vielä rakentaneet talonkin. Kyllä Suomi olisi hävinnyt ilman heitä. Ainakin minä arvostan heitä suuresti. (Tyrvää-Vammala 10)

Ylenpalttinen sodasta kertominen ja muistuttaminen saattoi aiheuttaa myös torjuntaa:

Meidän sukuun tuli jälkeempäin mies, joka oli ollut sodassa ja kertoi siitä mielellään vaikka aina. Mummon kertomuksia kuuntelen mielelläni mutta en tämän uuden sukulaismiehen. Hän elää vielä sota-aikaa. Säästää kerta-käyttöhaarukat ja muovipussit siltä varalta, että niitä voi vielä tarvita. Lahjapaperit pitää taitella, kun ei koskaan tiedä, mistä tulee pulaa. (Mikkeli 44)

Naapurin mies kertoo itsestään sankarijuttuja ja sanoo, ettei Suomi muuta kaipaa kuin sotaa. (Mikkeli 47)

Tyttöystävän paappa kertoo samat sotajutut kolmeen kertaan. (Nurmo 17)

Pappa jaksaa kertoa, kuinka tankit tulee häntä päin. Hän näkee niitä unissakin. (Mikkeli 46)

Alituinen sodasta puhuminen tympii. 'Minä olen ollut sodassa, mutta sinä et.' Siitä pitäisi jo päästä irti. (Vammala 8)

Harvojen intoilijoiden rinnalla nuorten ympäristössä oli paljon niitä vanhan sukupolven edustajia, jolle kertominen oli henkisesti raskasta tai jotka katsoivat ettei nuorten tarvitse jakaa ikäviä muistoja:

Pappa ei suostu kertomaan, vaikka haluaisin kuulla. (Mikkeli 63)

Toiset isovanhemmat ovat sellaisia niinkuin meillä että eivät puhu sodasta. Haluavat unohtaa. (Vammala 12)

Isoisä rupesi kertomaan sodasta vasta muutama vuosi sitten. Kai se johtui siitä että kuolema oli käynyt niin lähellä. (Mikkeli 50)

Toinen isoisä kertoo, toinen ei. Hän pelkäsi räjähteitä aivan hirveästi. (Mikkeli 65)

Vaari haavoittui niin, että toinen käsi invalidisoitui. En tiedä miten. Hän ei kerro kovinkaan paljon, koska mummo on sanonut, ettei haavoittumisesta saa kertoa. (Nurmo 42)

Kotiväen kertomukset olivat joskus ristiriidassa filmien antaman kuvan kanssa. *Tuntemattoman* sotilaan ilmestymistä seurannut kulttuuritaistelukin heijastui yksittäisessä haastattelussa, jossa haastateltava kyseenalaisti filmin välittämän kuvan korsukulttuurin karkeudesta.

Äidin isä nautti sodasta kertomisesta. Hänen nimensä on mainittu jossain sotakirjassakin. *Tuntematon sotilas* luettiin viime vuonna koulussa. Pidin tosi paljon Rokasta, koska hän ei luovuttanut vaikeissakaan tilanteissa. Varmaan suurin osa oli Rokka-tyyppisiä, vaikka kyllä siellä varmaan luovuttajiaakin oli. Varmasti löytyi niitäkin jotka koettivat olla piilossa kuusen juurella ja pelkäsivät, niin että toiset saivat odottaa ja raahata perässään heitä. (Tyrvää-Vammala 11)

[*Talvisota* -filmi] ei anna oikeaa kuvaa sodasta. Sen mukaan kaikki äijät vain kiroilivat, joka toisena sanana oli kirosana. Tiedän että sotilaat kuuntelivat levyjä, rukoilivat ja olivat kaikkea muuta kuin rääväsuisia. (Tyrvää-Vammala 6)

Seuraava haastateltava epäili filmien mahdollisuutta välittää katsojalle sodan mielettömyys. Hänen isovanhempansa sen enempiä kuin vanhempansakaan eivät halunneet puhua sodasta. Hän tiesi vain isän isoisän kaatuneen talvisodassa.

Haluaisin tietää, onko *Talvisota*-filmi sotaveteraanien mielestä realistinen. Veteraanit tietävät, kuinka hirveätä sodassa oli. Pistettiin ase käteen ja käskettiin ampua toista ihmistä. Siellä on mennyt pilalle nuoria ihmisiä ja vanhempiakin miehiä. Ihan hulluutta se oli, mikäli olen oikein ymmärtänyt. Sitä ei pysty mikään elokuva välittämään. Ei pitäisi tehdä elokuvia niin kauan kuin veteraaneja on elossa. (Tyrvää-Vammala 12)

*Pekka Parikan
Talvisota-elokuva
vetoaa etenkin
Pohjanmaan nuoriin.
Filmi vahvasti heille
kuvaa Suomesta
uljaana Daavidina,
joka lyö röyhkeän
Goljatin. Silti se näytti
monelle myös sodan
raa'at kasvot.
"Pistettiin ase käteen
ja käskettiin ampua
toista ihmistä. Siellä
on mennyt pilalle
nuoria ihmisiä ja
vanhempiakin miehiä.
Ihan hulluutta se oli,
mikäli olen oikein
ymmärtänyt."
Kuten elokuvan
Takalan veljekset,
joutuivat Nurmon
miehet aivan
talvisodan lopussa
Äyräpään
katastrofissa
kohtaamaan sodan
kauhut vierekkään.
Monesta suvusta
kaatui rivi miehiä ja
menetys elää edelleen
perheiden muistossa.*

(Suomen elokuva-
arkisto)

Sotaveteraanien ja heidän lähiomaistensa ymmärrettävät vaikeudet kertoa sodista selittävät osaksi sen, että nuorten mielikuvat olivat paljolti peräisin kodin ulkopuolisesta historiakulttuurista. Vain harva nuori asetti sotafilmiä todistuksen kyseenalaiseksi, kun taas moni samaistui niiden tarjoamaan kansallisen projektin mukaiseen kuvaan. Muistot olivat monikerroksisen prosessin tuloksia. Ne olivat suodattuneet sukupolvien myöhempien kohtaloiden läpi ja saaneet lisäväriä historiakulttuurin tarjoamasta välillisestä kokemuksesta.

Selviytymistarinoita rintamalta

Nuoret kertoivat sodassa olleista esi-isistään selviytymistarinoita, joissa usein oli sankaruuden teema. Sankari oli joko tuhonnut paljon vihollisia tai pelastanut kaverinsa uhkaavasta tilanteesta. Sankaritarinoiden lisäksi kollektiivisessa muistissa oli niin kauhutarinoita kuin eleettömiä kertomuksia sotilaan pelosta ja kuolemasta. Kaikki nämä lajit kuuluvat kansalliseen projektiin, kuvaan taistelemisesta isänmaallisena velvollisuutena. Vain yhdessä tapauksessa haastateltavan isoisä oli kuvannut sotilaana oloa sarkastisesti herrojen edessä pökkuroimiseksi. Muuten veijaritarinat puuttuivat suomalaisnuorten sotilasmielikuvista. Ne eivät olisi sopineetkaan kansalliseen projektiin.

Kumppanuus ja sankaruus yhtyivät seuraavissa isoisien tarinoissa:

Isoisään osui luoti ja hän jäi makaamaan lumeen. Kaverit eivät jättäneet, vaan vetivät hänet reessä sidontapaikalle. (Tyrvää-Vammala 11)

Äidin isä, joka oli syntynyt 1926, joutui jatkosotaan. Hän oli tykkimiehenä Karhumäellä kevytprikaatissa. Venäläiset tuli tankeilla. Niihin ammuttiin monta sarjaa pst-tykillä. Ne juuttuivat keskelle suota. Kysyttiin vapaaehtoisia tuhoamaan ne miinoilla. Kaksi lähti. Pappa selvisi ja hänet lähetettiin välillä koulutukseen. Hän ehti vielä marssia saksalaisten perässä Lapisakin. (Mikkeli 56)

Pekka Parikka's movie about the Winter War strikes a chord with the youth of Northern Finland. The image of Finland as a valorous David striking down the boorish Soviet Goliath is enforced, but at the same time the film reveals the brutal face of war. "I would like to know whether the war veterans see the film as realistic. They put a gun in your hand and told you to go and shoot people. Young men were destroyed. It was insanity." In the battle of Äyräpää the men of Nurmo faced the worst, side by side. Many families lost entire generations of men, and the loss lingers on.

Isoisä oli viisi vuotta armeijassa, aina etulinjassa, joukkueenjohtajana. Kerran talvella hänen partionsa saartoi 150 vihollista ja ampui ne. Ei hän silti itse itseään sankarina pidä. (Tyrvää-Vammala 4)

Iso- tai isoisoisien rintamavaiheet olivat nuorille yleensä tuttuja, vaikka eivät aselajin, paikan ja tapahtumien tarkkuudella. Nuoret tiesivät, missä isoisä tai isoisänisä oli ollut mukana, vaikka varsinaiset toiminnalliset mielikuvat sotilaan elämästä olivat useimmiten peräisin mediasta. Muutamassa tapauksessa haastateltava osasi kertoa esivanhempansa vaaranpaikat ja selviytymiset hyvinkin tarkkaan:

Vaari oli kuusi vuotta sodassa. Lopussa tuli vielä komennus Kemiin, ajamaan saksalaisia pois Lapista. Isän puolelta paappa oli ensin talvisodassa keräämässä hevosia maakunnasta, hän kun oli VR:läinen. Jatkosodassa hän oli ihan eturintaman tuntumassa, Metsäpirtillä ja Sortavalassa. Hän oli kokki-poika ja vei soppatonkkia selässään ihan etulinjaan. Hän ei koskaan jäänyt takamieheksi. Hän oli rintamalla vuoden ja 9 kuukautta yhtä mittaa. Sitten paapan ikäluokkaa ruvettiin kotiuttamaan ja pääsi kotiin, mutta sitten hän kutsuttiin taas takaisin. (Nurmo 38)

Paappa oli väapeli. Hän palveli pahoissa paikoissa, Lehenjoella ja Metsäpirtissä. (Nurmo 18)

Isän isä oli tykistön viestimies. Jossain Karjalassa, partiossa, häneltä ammuttiin hevonen alta, mutta hän selviytyi. (Mikkeli 50)

Mamma puhuu aina veljestään, joka oli tosi hyvä hiihtäjä. Hän oli jossain erikoisryhmässä, joka kerran saarrettiin. Hän ehti hiihtämään pois, mutta kaikki muut kaatuivat. (Tyrvää-Vammala 10)

Usein isoisien itsestään antama kuva oli sangen eleetön:

Isän isä oli sodassa, muttei se mikään suuri sotasankari ollut eikä loukkaantunut. (Nurmo 32)

Molemmat papat olivat sodassa. Ne pääsivät ihan helpolla. Kumpikaan ei haavoittunut. Eivät he ilmeisesti olleet missään suurissa mylläköissä eivätkä nähneet mitään traagista. Heillä olisi varmaan enemmän kerrottavaa, jos olisivat olleet etulinjassa. (Mikkeli 51)

Naapurien jutut saattoivat joskus voittaa oman isoisan kertomukset. Niinpä mikkeliäläisen isoisan kokemus venäläisten vankileirillä vartijana olemisesta jäi jälkeen naapurin taistelulentäjämuitoista:

Isän isä oli vankileirillä vartijana. Isä on kertonut siitä kuinka venäläiset yritti lahjoa vartijoita, jotta nämä päästäisivät heidät karkuun. Pappa oli sanonut yhdelle, jolla oli paksut kultasormus, että tuon kun annat, niin autan ulos täältä. Mutta ei se antanut vaan oli mieluummin vankileirillä. Naapurin vanha mies oli taas lentäjä ja pommitti vihollista. Se oli jännittävää. (Mikkeli 47)

Kertomusten sotilaat saattoivat myös pelätä, eikä aiheetta.

Mummo on antanut minulle papan kirjeen, jossa pappa kertoo kuinka hän pelkäsi sodassa. Luen siitä yhden kohdan: 'Eilen kun minä oli viemässä äidin kirjettä postiin, niin tuli ryssän lentokoneita. Ne rupesivat ampumaan konekivääreillä ilmasta. Minä paikasin itseni tielle maata ja pyysin Tai-vaan Isää, jotta se varjelisi niin ettei kuula sattuisi. Eikä se sattunut, vaan kuului vain ääni, kun ne ampuivat minua kohti.' Ei sillä kertaa sattunut, mutta pian pappa kaatui. (Nurmo 24)

Kauheaa se sota oli. Kaikki vain halusivat pois. Eivät ne omasta tahdostaan olisi sinne lähteneet, ainakaan sitten kun tiesivät, millaista siellä oli. (Nurmo 25)

Veteraanit olivat kertoneet lastenlapsilleen myös varsinaisia kauhujuttuja:

Pappa ja sen joukkue olivat viikon leirissä jossain Venäjän puolella joen varressa. Juomaveden he ottivat joesta. Sitten joku kävi tiedustelemassa joen yläjuoksulla. Siellä oli vedessä venäläisen sotilaan mädäntynyt ruumis. (Vammala 1)

Yhdessä rynnäkössä paappa hyppäsi piikkilangan yli, vaikka muut menivät sen alitse. Hän sai osuman ja jäi riippumaan siihen lankaan. (Nurmo 18)

Papan veli meni ulos korsusta ja istui kannon nokkaan kirjoittamaan kirjetä. Häneen osui, ja pää irtosi ruumiista. (Mikkeli 46)

Ukin kaveri jäi panssarivaunun alle. (Mikkeli 47)

Vaikka Nurmon nuoret yleisesti tiesivät Äyräpään taistelun merkityksen yhteisön kertomusten perusteella, lähikuva tapahtumista pohjautui kuitenkin *Talvisota* -filmin vauhdikkaaseen kohtaukseen:

Ei ole muuta jäänyt mieleen *Talvisodasta* kuin se kun nurmolaiset Äyräpäässä juoksee suoraan väijytykseen, vaikka muut huutaa: Älkää menkö nurmolaiset! (Nurmo 20)

Tuntemattoman sotilaan sotamies Rokasta oli monille nuorille tullut suomalaisen sotilaan prototyypiksi, jolla oli selvemmät piirteet kuin konsanaan sodassa taistelleilla omilla esi-isillä:

Rokalla oli oikea asenne. Hän ei luovuttanut hankalassakaan paikassa ja auttoi aina vielä kaveriakin. Pidän hänestä tosi paljon. (Vammala 11)

Juhani Niemi luokitteli sotakirjatutkimuksessaan Tuurin *Talvisota*-romaanin sankarit urheileviin tappajiin, koviksi taistelijoiksi osoittautuviin lurjuksiin, sotilaspoikiin ja kirjallisiin sotilaisiin.²⁷ Haastateltujen nuorten sankareista löytyi

27 Niemi 1988, 57-66.

ehkä yksittäinen urheileva tappaja ja uhriksi joutuva sotilaspoika, mutta muuten nuoret olivat humanisoineet sankarinsa; nämä olivat kärsiviä ja pelkääviä ihmisiä, jotka kärsivät ja pelkäsivät samalla kun täyttivät velvollisuutensa ja venyttivät suorituskykynsä rajoja.

Talvi- ja jatkosodan sotajutut elivät nuorten mielissä osaksi, koska ne olivat elokuvista peräisin olevia kovia toimintajuttuja. Silti ne yhdessä oman suvun sankari- ja selviämiskertomusten kanssa ovat omiaan tukemaan kansallista projektia ja rakentamaan kollektiivista identiteettiä.

Kaatuneet isoisät

Sota oli merkinnyt läheisten kuolemaa tai vammautumista puolelle haastateltavien perheistä. Huomattava osuus johtuu Nurmon miehiä verottaneesta Äyräpään katastrofista. Tuhoisa talvisodan loppupäivien rynnäkkö elää nurmolaisperheiden muistissa synkkinä lukuina, mutta myös Vammalassa ja Mikkelissä nuoret osasivat epäroimättä mainita sukunsa menetykset.

Sodan uhrit koskettivat monien sukujen muistoissa traagisesti koko perhettä:

Meidän mummon perheelle kävi niin, että kun hänen äitinsä ja isänsä olivat asemalla vastassa poikaansa, jonka piti tulla lomalle, poika tulikin ruumisarkussa. (Tyrvää-Vammala 2)

Paappa katosi Uhtualla. Vaimolle ja lapsille oli järkyttävää, kun ei tiennyt, tulisiko hän kuitenkin vielä kotiin. (Nurmo 35)

Ukilta meni seitsemän veljeä. Äidille oli kovaa, kun joka päivä tuli sähköitä, joissa ilmoitettiin pojan kaatuneen. (Vammala 11)

Mummon yksi veli kuoli vankileirillä, toinen taas sekosi. (Mikkeli 64)

Koska Nurmon pitäjän Äyräpäässä kokemat menetykset eivät hevillä unohdu, nuorten mielikuvissa kaatumiset liittyivät miltei kaikki Äyräpään taisteluun:

Mummolta kuoli kolme veljeä Äyräpäässä. Häntä on haastateltu siitä televisiossakin. (Nurmo 30).

Isän puolelta kaatui neljä veljestä ja äidin puolelta kaksi. Onneksi minun isoisäni olivat niin nuoria, etteivät joutuneet sotaan. (Nurmo 22)

Paapan kahdeksan veljeä kaatui. Hän oli itse vasta 17, eikä joutunut sotaan. (Nurmo 28)

Uhrien määrä on saattanut nuorten haastateltavien muistissa kasvaa yli todellisten lukujen, sillä armeija pyrki järjestelyillään estämään yhden perheen uhrien määrän suhteettoman kasvun. Joissakin tapauksissa nuorten muistot taas olivat lähes kliinisiä tarkkuudessaan. Nuoret osasivat nimetä kuulan tai ammuksen osumapaikan usein nivelen tarkkuudella Liikuntavammaisen isoisä saattoi olla ollut nuorelle lapsuudesta asti elävänä todistuksena sodasta:

Isoisän toinen jalka meni. Hän ei pysty kävelemään kunnolla. (Tyrvää-Vammala 7)

Mummun veljet haavoittuivat. Toiselta jäi jalat polvia myöten panssari-vaunun alle ja toinen sai luodin vasempaan käteensä. (Tyrvää-Vammala 6)

Äidinisä sai sirpaleen kranaatista olkaan. Isän isälle iskeytyi sirpale polveen. (Vammala 9)

Paappa oli kuolla molemminpuoliseen keuhkokuumeeseen talvisodassa. (Nurmo 37)

Papalla on vieläkin kranaatinsirpale lonkassa ja toinen jalassa. (Mikkeli 46)

Isänisältä meni jalka. Hänellä oli sitten aina puujalka. (Mikkeli 66)

Kaikilla haastattelupaikkakunnilla kahden sukupolven takaiset kertomukset isien ja veljien menettämisestä olivat koskettaneet nuoria niin, että he epäroimättä osasivat palauttaa ne mieleen. Nurmossa Äyräpäässä kaatuneiden muistamisesta oli tullut yhteisöä kokoava riitti, mutta myös Vammalassa ja Mikkeliissä kaatuneilla oli selvä paikka sukupolvien ketjussa.

Kotirintaman sankarit

Sota koetteli myös kotiin jääneitä naisia, lapsia ja vanhuksia. Vihollinen harjoitti ajoittain ja paikoittain siviiliväestöön kohdistuvaa pelotussotaa pommitamalla kaukana rintamasta olevia asutuskeskuksia. Haastattelupaikkakunnista Vammalassa oli asevarikko ja Mikkeliissä päämaja, mikä teki niistä pommituskohteita. Myös Nurmon taivaalla kaarteli pommikoneita. Kaikkialla sota toi mukanaan puutetta kulutustavaroista. Haastateltavien suvuissa oli myös evakkoja, joiden arjen selviytymishaasteet olivat omaa luokkaansa.

Paikallisia pommitusmuistoja löytyi vain mikkeliäisten haastateltavien perhemuistoista. Nurmossa ja Vammalassakin nuoret kertoivat pommikoneiden lennelleen paikkakunnan yllä ja pelotelleen isovanhempia, mutta eivät tienneet tarkemmin tuhoista tai suojautumiskeinoista. Mikkeliissä sensijaan nuoret tiesivät vihollisen pommittaneen maan tasalle heidän oman koulunsa, lyseon, ja muutenkin tuhonneen Mikkelin vanhaa keskustaa:

Päämaja oli keskustassa. Venäläiset osuivat harhaan, ja sytyttivät keskustan asuintaloja tuleen. Naisvuoren sisällä oli pommisuoja. (Mikkeli 43)

Mummon puheista muistan, että päämajan lähellä olleita keskikaupungin taloja pommitettiin. Olen nähnyt kuviakin niistä taloista, jotka tuhoutuivat. Yksi oli pankki. (Mikkeli 45).

Muistoihin jääneet pelot koskivat paitsi pommituksia myös läheisten menettämistä:

Mummo pelkäsi lentokoneita. Hän meni aina puun alle niitä piiloon. (Tyrvää-Vammala 6)

Iimahälytys kun tuli, niin lakana niskaan ja hankeen makuulle. Sillä tavalla suojauduttiin. (Nurmo 41)

Mummot ovat kertoneet, kuinka he pelkäsivät, etteivät isät ja veljet enää tulisi elävänä seuraavalle lomalle. Elettiin lomasta lomaan. Läheteltiin välillä vähän ruokaa ja muuta sinne rintamalla siinä toivossa, että miehet olisivat vielä elossa. (Nurmo 48)

Mielikuvia naisten ja lasten sodasta oli välittynyt ennen muuta isoäitien puheista. Isoäidit olivat todistaneet naisten kyvystä selviytyä paitsi puutteesta myös raskaista miesten töistä. Nuoret painottivat sitä, että naiset hoitivat maatalon työt omin voimin:

Äiti kertoo kuinka mummu piti huolta perheestä. Siihen aikaan meidänkin suvussa oli vahvoja naisia, jotka menivät vaikka miesten töihin pellolle. (Nurmo 22)

Äidinäiti koetti pitää tilaa pystyssä. Kaikkien piti tehdä jotain avuksi. Äidin veli meni 15-vuotiaana töihin. (Tyrvää-Vammala 12)

Mummo oli 8-vuotias, kun hänen isänsä kaatui. Se tapahtui kaksi päivää ennen sodan loppua. Viisi lasta jäi orvoksi. Nuorinta isä ei ehtinyt nähdäkään. Mummo on kertonut, kuinka kaikesta oli pulaa. Kengissä oli paksut puupohjat. Niillä piti kopsutella kouluun. Lumi tarttui pohjiin, niin että sitä kulki mukana joskus 15 cm kerros. (Nurmo 24)

Isovanhemmat olivat jutuissaan korostaneet yhteisön keskinäisen avun ja yhteistyön merkitystä selviytymisessä. Kylältä saatiin apua ja ”autettiin toinen toista, jaettiin se mikä saatiin kokoon”.

Lasten elintaso on sota-ajan muistoissa alhainen. Ne haastateltavat, jotka eivät olleet kuulleet puutteesta, arvelivat sen johtuneen maatalouden harjoittamisesta. Isovanhemmat olivat kertoneet myös amerikanpaketeista, korvikkeista ja ruokakorteista. Isoäitien kertomuksissa oli elintaso-Suomen nuoria hämentäviä yksityiskohtia:

Mummo kertoi kirpuista ja jalan tehdyistä kymmenen kilometrin koulumatkoista. (Mikkeli 62)

Mummolle tehtiin ison veljen takin vuoresta hame. (Tyrvää-Vammala 14)

Äiti syntyi sodan aikana. Kun hän oli pieni, ei aina ollut ruokaa. Joulunakin sai vain yhden omenan. Koko perhe asui yhdessä huoneessa. Kaikki vaatteet, myös alusvaatteet, kierrätettiin. (Mikkeli 54)

Isovanhemmilla oli joissain tapauksissa taipumus tehdä niukkuuden kokemuk-
sistaan kasvattavia kertomuksia. Lastenlapset saattoivat arvella sodan vaikut-
taneen kasvatusasenteisiin. Paitsi nuukuutta sodasta oli opittu kurinalaisuutta:

Isoisä oli talousasioissa tosi tiukka. Sen hän oli oppinut sodan aikana.
Nuukuus näkyi joka asiassa. (Nurmo 19)

Mummo puhuu ihan liikaa pula-ajasta. (Nurmo 23)

Äidin kasvatukseen vaikutti se, että hänen isänsä oli ollut sodassa. Kuri oli
kova. Jos purnasi, sai kuulla ettei sodassakaan saanut purnata ja että siellä-
kin oli hyvä kuri. (Tyrvää-Vammala 1)

Haastateltavat olivat kiinnostuneina kuunnelleet isovanhempiensa juttuja sota-
ajan lasten hyvinkin erikoisista työtehtävistä:

Paappa asui sodan aikana Kotkassa. Pikkupojat kävi vaihtamassa saksalai-
silta sotilailta kokardeilla sokeria ja näkkileipää. Sitten he varastivat dyna-
miittia. Kerran kun he kalastivat dynamiitilla, se räjähti ihan veneen vie-
ressä. Paappa selvisi, mutta yksi kaveri tuli sokeaksi ja toinen hukkuu.
(Nurmo 37)

Mummo joutui pikkutyttönä vanginvartijaksi, venäläisiä sotavankeja varti-
oimaan. Hän joutui viemään vankeja ulkovessaan. Se oli aika pelottavaa,
eikä hän sitä hyvällä muistele. (Mikkeli 65)

Suomesta vietiin sodan aikana Ruotsiin kymmeniä tuhansia sotalapsia. Haasta-
teltavien joukossa oli muutama sotalasten jälkeläinen. Sotalapsena olemisesta
oli seuraavalle haastateltavalle välittynyt ankea kuva:

Mummo lähetettiin Ruotsiin sotalapseksi, kun hänen äitinsä oli lottana eikä
ehtinyt hoitaa kaikkia lapsiaan. Mummolle ei oltu kovin ystävällisiä Ruot-
sissa. Ruotsalainen perhe ei sietänyt vieraita lapsia ja oli kuitenkin pako-
tettu ottamaan sotalapsen. Mummo muistaa kertoa, kuinka perheen äiti ja-
koi omille lapsilleen karkkipussinkin, jonka mummo oli saanut Suomesta
syntymäpäivälahjaksi. Siellä oli niin tyyliä, että mummo tuli pian takaisin
Suomeen. (Nurmo 37)

Joka kymmenes haastateltava kertoi jonkun esiäitinsä toimineen lottana koti-
paikkakunnalla, yleensä ilmavalvontatehtävissä. Isoäidit olivat mielellään ja
ylpeinä kertoneet seuraintalon ullakolla ja kirkontornissa öisin vietetyistä val-
vontavuoroista. Muistot olivat selvästi nostaneet esiäitien arvostusta nuorten
silmissä.

Evakkomuistoja oli välittynyt eniten Mikkelin nuorille. Nuorten mukaan
niihin liittyi toisaalta katkeruutta, toisaalta selviytymisen antamaa itsetuntoa:

Isän vanhemmat ovat evakkoja. Isä on syntynyt evakossa, mutta ei hän puhu
siitä. Hänen vanhempansa puhuvat sitäkin enemmän. Niissä asuu ainainen
katkeruus siitä että piti lähteä kotoa. (Tyrvää-Vammala 1)

Mummo lähti Karjalasta alle 10-vuotiaana. Hän meni töihin ihan nuorena ja teki vaikka mitä. Hänellä oli ompelimo, erilaisia vaateliikkeitä, morsiusliikekin. Hänen miehensä kuoli hirveän nuorena. Minun isäni oli silloin 4-vuotias, nuorin viidestä lapsesta. Mummo on aina ollut hirveän positiivinen. (Mikkeli 44)

Äidin vanhemmat ovat sydämestään tosi karjalaisia. Heille tulee kaikki Karjala-aiheiset lehdet ja he syövät karjalaista ruokaa. (Mikkeli 47)

Kotirintaman sankarilliset naiset liittyvät nuorten mielessä kansalliseen projektiin, samoin kuin yritteliäät evakot. Sensijaan nuorille sotamuistoihin vedoten suunnattu kehotus materiaalisiin kieltäytymyksiin ei saanut vastakaikua. Välttämättömyyden sanelema kieltäytyminen herätti haastateltavissa myötätuntoa mutta ei kiinnostanut elämäntapana. Kotirintaman sankaruus ei velvoittanut nuoria samalla tavoin kuin sotilaiden uhrin.

Kaiken kaikkiaan sodista selviäminen oli nuorille tulevaisuutta koskevan luottamuksen lähde. Se kävi ilmi, kun haastattelijä kysyi nuorilta keskustelun lopuksi, mitä heidän mielestään Suomen 1900-luvun historiassa oli sellaista, joka oli omiaan herättämään luottamusta ajateltaessa tulevaisuutta.

Sodat voitettiin, löytyi yhteishenkeä. Olen kyllä hirveän isänmaallinen. (Mikkeli 66)

Siihen miten sodat tarkemmin ottaen vaikuttivat nuorten tulevaisuudenodotuksiin, palataan luvussa *Tulevaisuudenodotukset historian peilissä*.

Millaista oli ennen kansankotia?

Tausta: kolmen sukupolven erilaiset elinehdot

Vuonna 1980 syntynyt ikäpolvi syntyi valmiiseen hyvinvointivaltioon, jossa kansalaisen perusturva oli taattu. Sillä ei omassa välittömässä kokemusmaailmassaan ollut kuvaa siitä, millaista elämä ilman julkisia hyvinvointirakenteita olisi. Heidän vanhempansa ja isovanhempansa sensijaan olivat kotoisin toisenlaisesta Suomessa. Ns. pohjoismaisen mallin mitat täyttävä sosiaalinen turvallisuus on Suomessa vasta aivan 1900-luvun viime vuosikymmenien saavutus. Hyvinvointivaltio rakennettiin Suomessa myöhään vaikka nopeasti.

Sukupolvittain laskettuna 1980 syntyneiden vanhemmat edustivat noin 1955 ja isovanhemmat noin 1930 syntyneitä. Näiden sukupolvien elinehdot poikkesivat olojen nopean muutoksen takia suhteellisen paljon toisistaan.

Nuorten *isovanhemmat* syntyivät nuoreen suomalaiseen tasavaltaan, joka täytti poliittisen demokratian perusehdot mutta oli syvästi luokkakajainen. Sosiaaliturva, jonka kehittäminen tosin oli alkanut jo autonomian ajan lopulla,

tarkoitti edelleen ennen muuta ns. huono-osaisten auttamista. Vaikka kunnan tasolla köyhäinhuolto oli vuoden 1922 lainsäädännön myötä korvannut entisen ankarasti holhoavan vaivaishoidon, olivat julkisen avun saajia edelleen nimenomaan köyhät lapset, vanhuksat ja vammaiset. Muitten kohdalla perhe ja suku oli tukiverkkona. Palkkatyöntekijöiden ongelmissa julkinen valta ei juuri autanut. Esimerkiksi 1930-luvun laman aikana köyhäinhoidon luukulta ei helposti löytynyt apua edes nälän kohdatessa. Köyhyyden kierre imaisi vaikeuksiin joutuneen helposti syövereihinsä.

Aivan olematon työntekijän turva vanhuuden ja sairauden tullessa ei silti ollut. Teollisuustyöväellä oli perinteisesti erilaisia vapaaehtoisia avustuskassoja, joista maksettiin eläkkeitä ja sairausapua. Kassojen toiminta taantui 1920- ja 1930-luvuilla, kun työnantajat yhteiskunnallisesti jännittyneessä ilmapiiressä vetäytyivät pois kassojen toiminnasta.²⁸ ”Tammikuun kihlauksen” jälkeen 1940-luvulla kassojen toimintamahdollisuudet kasvoivat työehtosopimusjärjestelmän toiminnan myötä niin, että isovanhempien vanhemmat saivat kassoista eläkettä keskimäärin jo kolmanneksen palkkatulojensa määrästä.²⁹

Pakollinen sosiaalivakuutus ja yleinen sosiaaliturva ehtivät jälleenrakennuskaudella ennen 1960-lukua kehittyä siten, että 1937 säädetty kansaneläkejärjestelmä alkoi toimia samoin kuin äitiyshuolto ja 1948 voimaan tullut lapsilisäjärjestelmä.

Nuorten 1950-luvulla syntyneet *vanhemmat* aloittivat hekin elämänsä vielä agraarisessa ja suhteellisen köyhässä Suomessa, jossa vallitsi rinnakkaiskoulujärjestelmä ja muita sääty-yhteiskunnan holhousmentaliteetin jäänteitä. Sota-aika oli tosin murtautunut vanhaa käsitystä niin perheestä ja sukupuolten suhteista kuin yleensä yhteiskuntaluokkien väleistä. Sota oli näyttänyt vakuuttavasti, että naiset pystyvät kotitaloutta laajempaan yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen panokseen, kunhan saavat tilaisuuden sen antaa. Samoin sota oli opettanut työnantajan ja työntekijät, koulutetun ja kouluttamattoman toimimaan rinnan ja tunnustamaan toistensa potentiaalin. Tältä ja myös kansainvälisen esimerkin sekä valtavan taloudellisen kasvun pohjalta lähti 1960- ja 1970-lukujen harppaus hyvinvointivaltioon.

Työehtosopimusjärjestelmän vakiintuminen oli jo tuonut mukanaan työnantajan velvollisuuden maksaa tietyissä rajoissa työntekijän sairausajan palkka, kun vihdoin 1963 eduskunta sääti pakollisen sairausvakuutuksen. Sairaus ei enää heti pudottanut ansiotasoa. Työeläkelakipaketti valmistui puolestaan 1961. Sitä laajennettiin mm. työttömyyseläkkeellä (1971), kunnes 1975 päästiin siihen että kaikki työntekijät saisivat yhtäläisesti kohtuullisen eläkkeen. Vanhuuden turva ei näin enää riippunut perheestä. Vaikka yhteiskunnassa edelleen oli syrjäytyneitä huono-osaista, saattoivat sosiaalipoliitikot optimisesti julistaa, että köyhyys voitiin voittaa.

1950-luvulla syntynyt sukupolvi oli Suomessa ensimmäinen, johon kulkutaudit ja kansantaudit eivät päässeet tuhoisasti iskemään. Se ei myöskään jou-

28 Jaakkola 1993, 42.

29 Jaakkola 1993, 48.

tunut sodan jalkoihin. Kollektiivisten katastrofien puuttumisen takia sukupolvea on myös kutsuttu ei-kokemusten sukupolveksi.³⁰ Kun sen edustajat halusivat kertoa kollektiivisista kriiseistä lapsilleen, he käyttivät omien vanhempiansa muistovarastoa.

Vuonna 1980 syntyneet nuoret ovat ensimmäisen tasavallan aikaisen sukupolven *lastenlapsia*. He syntyivät valmiiseen hyvinvointivaltioon. Vaikka he eivät vielä ehtineet nauttia yleisestä oikeudesta julkisin varoin tuettuun päivähoidon, he kävivät yhdeksän luokkaa ilmaista peruskoulua. Edes vanhempien työttömyys ei vienyt heiltä leipää suusta, sillä vuodesta 1984 lähtien työttömällä oli paitsi perusturva myös tietyissä rajoissa ansiotason turva.

Vuonna 1980 syntyneet ovat etenkin vanhempiensa nähden siinä erikoisasetelmassa, että heidän aikanaan hyvinvointivaltio ei enää näyttäyty yhteisenä, kyseenalaistamattomana trendinä ja päämääränä, jota jatkuvan taloudellisen kasvun illuusio siivittäisi. Kansantulo, joka vuosisadan aikana on kymmenkertaistunut ja toisen maailmansodan jälkeenkin nelinkertaistunut, supistui 1990-luvun alun syvän laman aikana ja katkaisi joksikin aikaa kasvavan hyvinvoinnin odotuksilta siivet. Samaan suuntaan vaikutti jo 1980-luvun uusliberalismi, joka kyseenalaisti sosiaaliturvan aseman talouden infrastruktuurina. Nykynuorten ei siksi voi odottaa välttämättä yksituumaisesti uskovan mahdollisuuksiinsa edelleen lisätä hyvinvointivaltion rakenteita. Tätäkin taustaa vasten on tärkeää kysyä, tuntevatko he sen historialliset vaihtoehdot.

Haastatteluvuonna 1997 nuorilla oli talouskasvun jo päästyä uuteen huomattavaan vauhtiin mahdollisuus laskea sen varaan, että hyvinvointivaltio voidaan ehkä säilyttää. Toisaalta monet heistä tunsivat massatyöttömyyden uhan. Pertti Haapala nimitti vuonna 1993 toimittamansa hyvinvointivaltion historiaa käsittelevä kirjan *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*. Nimenomaan 1990-luvun alussa sattuneen historian oikun voi olettaa vaikuttaneen nuorten käsityksiin hyvinvointivaltiosta.

1990-luvun julkisessa keskustelussa hyvinvointivaltiolla oli monet kasvot: sosialidemokraattisen tulkinnan mukaan hyvinvointirakenteet olivat yhteiskunnan koossapysymisen ehto, uusliberalistien mukaan sen turvaverkot vaikeuttivat tarpeellisen taloudellisen riskin ottamista ja vihdoin uusmarxilaisen näkemys mukaan hyvinvointivaltio oli hegemonia-asemassa olevan väestönsosan ehdoilla toimiva järjestelmä.³¹

Nuorilla oli mahdollisuus suhteuttaa menneisyydenkuvansa näihin ristiriitaisiin käsityksiin, kun he vastasivat kysymyksiin, millaista Suomessa oli ennen hyvinvointivaltiota ja miten hyvinvointivaltion rakentajat itse elivät.

Nuorilta kysyttiin haastattelussa, mitä heidän vanhempansa ja isovanhempansa olivat kertoneet sairastamisesta entisinä aikoina, miten he arvelivat sairastuneiden tai vanhuuttaan työkyvyttömiksi tulleiden ihmisten selvinneen ennen nykyisiä turvaverkkoja ja milloin he arvelivat näiden tulleen käyttöön.

30 Soikkanen 1998, passim.

31 ks. Andersson (toim.) 1993, erityisesti Jan-Otto Anderssonin, Antti Hautamäen ja Riitta Jallinojan keskenään erimieliset artikkelit s. 247-279, 133-243, 17-55.

Lisäksi he saivat kertoa, mitä olivat kuulleet 1930- ja 1940-lukujen pulakausista ja miten he olivat itse kokeneet 1990-luvun alun pulan.

Menneisyyden kurjuus

Hyvinvointirakenteiden nousun nopeus kuvastuu siinä mitä vanhemmat ja isovanhemmat ovat kertoneet entisistä ajoista. Nuorille on välittynyt sukupolven ja parin takaisesta Suomesta kurja kuva. Jotkut vanhemmat eivät edes halua puhua vanhojen aikojen ankeudesta:

[Äidin vanhempien koti] oli aika syrjäinen maatila. Äidin vanhemmilla oli siellä jokunen eläin, ei muuta. Molemmat vanhempani sanovat, etteivät halua puhua vanhoista ajoista. (Tyrvää-Vammala 12)

Seuraava haastateltava ei edes uskonut että ”vanha hyvä aika” voisi olla olemassa:

Äiti on syntynyt sota-aikana. Hänen kotonaan oli köyhää ja kaikesta oli puutetta. Ei se ollut mitään hyvää elämää. Ukki kyllä haikailee vanhaa hyvää aikaa, mutta se johtuu vain siitä että hän oli silloin ennen terveempi kuin nyt. (Mikkeli 58)

Nuorten mukaan vanhoina aikoina köyhyys hallitsi elämää ja oli ylipääsemätöntä. Siihen liittyi lisäksi räikeätä yhteiskunnallista eriarvoisuutta:

Köyhyys oli vielä vähän aikaa sitten ihan luonnollista. Jos sairastui niin kuoli saman tien. (Nurmo 30)

[Vanhat ihmiset] kyllä varmaan yrittivät kaikkensa, mutta mikään ei auttanut. Kun nyt sanotaan, että menee huonosti. ei se ole mitään verrattuna entisiin vaikeisiin aikoihin. (Nurmo 41)

Mitä vanhemmista ihmisistä oli kysymys, sitä huonommin olivat asiat:

Isän kotona oli tosi tiukkaa. Mutta hänellä onkin tosi vanhat vanhemmat. (Nurmo 41)

Isä kertoi, että oli kuullut papalta, että heillä oli kotona vain yhdet kengät. Vuoropäivinä sai kengät jalkaan. Ilman kenkiä oli kylmä kävellä. (Mikkeli 46)

Vanhempien ja isovanhempien puheista oli nuorten mieleen jäänyt lisäksi hyvinkin konkreettisia puutteen merkkejä, joiden jälkiä he saattoivat tunnistaa vielä isovanhempien elintavassa:

40-luvulla ei tiedetty mitään antibiooteista. Oli tosi alkukantaista. (Nurmo 38)

Ennen vaatteet käytettiin loppuun. Oli selkeästi erikseen työvaatteet ja hyvät vaatteet. (Mikkeli 57)

Ennen kun oli paljon köyhempää, ravinto oli yksipuolista. Ei ollut tuoreita vihanneksia ja hedelmiä. Äiti on kertonut. Mummo on jäänyt kiinni siihen aikaan; hän syö ruokia vaikka ne olisivat jo vähän vanhoja, ei osta hedelmiä ja pyrkii asumaan maalla vaikka omistaa kaupunkiasunnon. Aina aikaisin keväällä hän pyrkii sinne maalle. Hän ompelee kaikki vaatteet itse ja tekee muutenkin kaiken itse. (Mikkeli 63)

Vanhemmat olivat nuorille vanhoista ajoista puhuessaan korostaneet olojen kohentumista ja vaurauden kasvua. Heidän mukaansa entinen ja nykyinen aika olivat kuin yö ja päivä. Niinpä menneisyyden kurjuutta vastasi nuorten mielikuvissa nykyisyyden taloudellinen ja sosiaalinen turvallisuus:

Nurmo kasvaa koko ajan. Asuntoja rakennetaan. Suomessa ei tarvitse asua slummissa. Kaikilla on ainakin pieni oma maja. (Nurmo 21)

Ennen oli raja rikkaiden ja köyhien välillä. Köyhillä oli kurjat asunnot ja suuret perheet. Nyt on kaikki tuet ja lainat. Suomessa on ihan hyvä asua. Täällä on turvallinen hyvä ilmapiiri. (Nurmo 27)

Suomesta on tullut teollisuusvaltio. Korkea teknologia on hyvä pohja Suomelle. (Nurmo 32)

Ollaan kehitytty koko ajan. Elintaso on yhtä mittaa noussut. On työttömyys-turva. (Nurmo 44)

Vain harvan nuoren mielessä oli epäilyksiä hyvinvoinnin ja vaurauden jatkuvuudesta. Yksi haastateltava pelkäsi, etteivät suomalaiset pärjäisi Saksalle ja Ranskalle maataloustuotannon markkinoinnissa, ja toista epäilytti informaatioteknologian mukanaan tuoma elämän monimutkaisuus. ”Ennen oli yksinkertaisempaa” kuulosti isovanhemmilta välittyneeltä valitukselta, joka oli jäänyt vaivaamaan nuorta.

Nuorten puhe menneisyyden kurjuudesta ja nykyisyyden turvallisuudesta osoitti edistysprojektin olevan sitkeästi elossa. Haastatelluista vain harvalla oli mielessä mitään nykyisiä taloudellisuuden turvattomuuden tekijöitä. Nopeasta hyvinvoinnin kasvusta tulevaisuudenuskoa ammentaneet vanhemmat olivat kertomuksillaan välittäneet jälkeläisilleen luottavaisen, optimistisen kuvan vaurauden ja turvan vääjäämättömästä kasvusta. Edes ne nuoret, jotka haastattelussa kertoivat perheensä vastoinkäymisistä 1990-luvun alun laman aikana, eivät olleet luopuneet edistysprojektista.

Haastatelluilla nuorilla oli usein selvä kuva siitä turvattomuudesta ja eriarvoisuudesta, joka oli hyvinvointivaltion taustalla. Sensijaan heillä ei ollut kuvaa jo agraari-Suomen köyhissä oloissa perustetuista yhteisen avun rakenteista, toisin sanoen siitä, että hyvinvointivaltio ei syntynyt itsestään vaan ihmisten pyrkimyksistä.

Agraari-Suomen riskitekijöitä olivat ennen muuta sairaudet. Vanhoina aikoina niistä myös puhuttiin, etenkin perheissä joissa esimerkiksi kurkkumätä tai tulirokko oli vienyt hautaan kokonaisen lapsikatraan tai keuhkotauti riuduttanut nuoren lupaavan aikuisen. Säännöllisinä vitsauksina tulleet kulkutaudit ja nuoriin aikuisiin traagisesti iskeneet kansantaudit, ennen muuta keuhkotauti, esiintyivät toistuvina teemoina vielä vuosisadan alkupuolen populaarikirjallisuudessa ja suomalaisessa filmissä. Moderni terveydenhoito ja lääkitys kuitenkin poistivat vanhat pelot, jolloin niistä ei vuosisadan jälkipuolella ollut tarvetta puhuaakaan. Tämä kuvastui haastateltujen nuorten tietämättömyytenä entisistä terveystriskeistä. 1910-luvun lopun espanjantauti ei enää väijynyt muistoissa, ja 1940-luvun lopun tuhoisaa kurkkumätäepidemiakin oli isovanhemmilta unohduttanut.

Kun nuorilta kysyttiin perheen ja suvun sairaushistoriasta, he kertoivat useimmiten varsin nykyaikaisista elintasosairauksista. Suvussa saattoi olla taipumusta syöpään, isovanhemmat saattoivat sairastaa sokeritautia tai perittyinä vitsauksena saattoi olla alkoholismi. AIDS-kokemuksia ei perhemuistoissa esiintynyt.

Entisten aikojen pikkulapsikuolleisuus sentään oli jäänyt muistoihin. Se saattoi olla vielä omien, 1950-luvulla syntyneiden vanhempien todellisuutta:

Kun isä syntyi, oli lumimyrsky. Ei päästy liikkeelle hevosella eikä saatu apua. Yhteydet olivat hankalat. Isän kaksoissisar kuoli parin päivän vanhana. (Nurmo 37)

Isän veli kuoli ihan pienenä vauvana keuhkokuumeeseen. Hän sai sen kun oli niin kylmä talvi. Olen saanut mummolta sen käsityksen, että jos lapsi oli terve ja kovahermoinen, se pärjäsi. Muuten kuoli pois. (Nurmo 38)

Vaikka kulkutautimuistot olivat harvinaisia, muutamit harvat nuoret tiesivät lavantaudin, kurkkumädän ja polion verottaneen sukuaan. Usein kuitenkin kulkutauti oli epämääräinen käsite:

Isän isän koko perhe kuoli johonkin kulkutautiin. (Nurmo 34)

Äidin äiti kertoo kulkutaudeista. Hän muistaa aina kertoa kuinka paremmin asiat nyt ovat. (Mikkeli 60)

Entisajan kotien puhtaudessa oli muistojen mukaan toivomisen varaa. Luteet ja kirput liittyivät aliravitsemuksen rinnalla nuorten mielissä tauteihin. Vanhempien kertomuksista oli välittynyt *Ryysyrannan* kuvan aineksia.

Keuhkotauti kuului sukujen muistoissa jatkosodan koettelemuksiin. Aikana ennen antibiootteja keuhkosairauksien tiedettiin olleen kohtalokkaita:

Paappa oli sodan jälkeen keuhkotautiparantolassa. (Nurmo 33)

Paapalla oli keuhkokuume, kun se tuli rintamalta. Nykyään on lääkkeit, silloin ei, ja niin paappa menehtyi. (Nurmo 28)

Jos taudeilta säästyttiin, esivanhempien turvallisuutta uhkasivat pulakaudet. Nuorten mielikuvissa 1930-luvun talouspula ja sodanjälkeinen pulakausi usein sekoittuivat toisiinsa:

[1940-luvulla] Mummo joutui olemaan itseksensä pellolla, tekemään koko työn. Ruokapöydällä oli yksi lautanen, josta kaikki söivät. Yhdessä tuvassa pidettiin koulua. (Mikkeli 60)

Kun oli pulaa kaikesta, piti hamstrata mitä löysi. Vain kortilla sai ostaa tavaroita. (Vammala 3)

Pula-aikana ei ollut paljon mitään ruokaa, ja lapset joutuivat syömään jotain velliä. (Vammala 11)

Mummo jaksaa puhua näistä nälkävuosista ja pula-ajasta. Minä olen muka aina väärässä, kun en itse voi verrata olojani pula-aikaan. Puuroa pitää syödä. (Mikkeli 59)

Esivanhempien selviytymisstrategiat edustivat nuorten omiin kokemuksiin nähden vierasta aikakautta. Kasvottomien julkisten laitosten ja turvaverkkojen sijasta vanhemmat olivat kertoneet sisukkaasta sinnittelystä, kotikonsteihin turvautumisesta ja ennen kaikkea perheen ja lähiyhteisön avusta.

Agraarisesta taustasta tuleville haastateltaville ei ollut välittynyt muistoja kaupunkilaisten vapaaehtoisuuteen perustuvista sairaus- ja eläkekassoista, vaan vain omasta avusta:

Piti vain pärjätä, kun ei ollut mitään tukia. (Nurmo 20)

Jos sairastui, ei pystynyt huolehtimaan itsestään kun ei enää saanut rahaa. Silloin ihmisellä ei enää ollut omaa paikkaa yhteiskunnassa. Sellaiset vain jäivät mökkeihinsä. Syrjäytyivät. (Mikkeli 52)

Ihmiset olivat oman onnensa nojassa. Ei ollut mitään turvaa. Joko teit töitä tai jouduit vain jollain selviämään. Mieluummin tehtiin töitä kuin menttiin köyhäintaloon. (Mikkeli 45)

Jos ei enää pystynyt töihin, nuoremmat hoitivat tai sitten vain kuoli pois. Jos perhe oli köyhä, ei ollut mitään toivoa. (Mikkeli 49)

Lääkkeet ja sairaala olivat monien nuorten käsitysten mukaan vielä iso-
vanhempien saavuttamattomissa:

Käytettiin kotikonsteja, omilla voiteilla voideltiin haavat. Ne vaikuttivat kun niihin uskoi. (Vammala 13)

Perhe hoiti, sairaalahoitoa oli vain rikkaille. (Nurmo 21)

Lähiyhteisön tuella ja huolenpidolla oli muistoista ja historiakulttuurista välit-
tyneissä kertomuksissa ratkaiseva osa. Kuva suurperheistä ja turvallisesta kylä-
yhteisöstä eli kertomuksissa:

Kun asuttiin yhteisössä, toinen tuki toistaan. Kyllä se varmaan on silti ollut vaikeata. (Tyrvää-Vammala 11)

Ennen oli suku paljon tiiviimpi. Perheet olivat isoja, niin että niissä oli paljon ihmisiä huolehtimassa toisistaan. (Nurmo 24)

Ihmiset asuivat yhdessä. Papankin kolme siskoa ja vaimo sekä lapset asuivat samassa taloudessa. (Mikkeli 43)

Nuorilla oli selvä kuva siitä että ennen lasten odotettiin hoitavan vanhat vanhempansa ja sisarusten tarvittaessa toisensa:

Äidin mummo oli äidin kotona talvet. Hän ei olisi selvinnyt omassa kodissaan, kun siellä oli ulkovessa ja puulämmitys. Talvet hän katseli televisiota ja kutoi. Kesäksi hän pääsi aina omaan kotiinsa. (Tyrvää-Vammala 14)

Kun isän pappa halvaantui, hänet hoidettiin kotona. Hänet vietiin sairaalaan vasta kuolemaan. (Tyrvää-Vammala 15)

Vaarin sisko asui vaarin luona. Ei ollut mitään paikkaa mihin hän olisi päässyt. (Nurmo 42)

Lapset hoitivat vanhukset. Lapsia haluttiin juuri sairauden ja vanhuuden turvaksi. Jos ei ollut lapsia, niin vanhat ja sairaat lykättiin sisaruksille. Oli kyllä kunnan vaivaistaloja, mutta ne eivät olleet mitään lepokoteja. (Mikkeli 51)

Osa haastatelluista tiesi jonkinlaisen köyhäinhoidollisen laitoksen olleen olemassa isovanhempien aikana. Kunnalliskoti -termi ei esiintynyt nuorten kertomuksissa, sensijaan kyllä sitäkin vanhempi köyhäintalo tai vaivaistalo. Niiden ylläpitäjäksi nuoret otaksuivat yleensä kirkon. Vaivaistalo oli monelle tuttu lapsena luetusta ja filminä nähdyistä Astrid Lindgrenin *Vaahteramäen Eemelistä*:

Seurakunta piti vaivaistaloa köyhille. (Nurmo 29)

Vaahteramäen Eemelissä oli kauheaa, kun pikku tyttökin joutui vaivaistaloon. (Nurmo 39)

Nuorten käsityksen mukaan perheen ja kylän jäsenet auttoivat toisiaan koska tunsivat olevansa selviytymistarpeen ja myötätunnon toisiinsa sitomia. ”Vaivaistalo” merkitsi nöyryyttävää ja alistavaa suhdetta, koska sinne vietiin vain köyhät. Näkemys vastaa sitä pohjaa, jolta pohjoismainen yleisen ja yhtäläisen sosiaaliturvan ajatus nousi.

Muutama yksittäinen haastateltava vertasi entisajan yhteisön vanhuksille antamaa turvaa hyvinvointi-Suomen eristäviin ja kollektiivisiin vanhainkoteihin, edellisten eduksi. Hoitolaitoksia arvostelevissa parissa lausumassa ilmeni haastatteluaineistossa tuskin missään muussa yhteydessä esiintynyt modernin yhteiskunnan kritiikki. Nuori katsoi taaksepäin ja näki vanhan lähiyhteisön

suuren yhteiskunnan vastakohtana, aivan kuten Durkheim teoriassaan erotti lämpimän ja luonnollisiin lojaalisuussuhteisiin perustuvan *Gemeinschaftin* kylmästä ja virallisesta *Gesellschaftista*. Näissä harvoissa lausumissa aineistoa muuten hallitseva edistysprojekti poikkeuksellisesti väistyi.

Kun nuoret puhuivat omasta 1990-luvun lamaan liittyvästä kokemuksestaan, ei lähiyhteisö ollut kertomuksissa mukana tukena ja auttajana. Lama kohtasi ydinperheen. Useiden haastateltavien vanhemmilta oli mennyt työpaikka, jopa molemmilta. Silti perusturva piti ja kertojan koulunkäynti saattoi jatkua. Laman vaikutukset eivät olleet samalla tavoin dramaattiset kuin esivanhempien välittämät kuvat 1930- ja 40-lukujen pulakausista. Lama ei ollut merkinnyt perheille vääjäämätöntä köyhyyden kierrettä:

Meiltä meni firma konkurssiin, tuli pakkohuutokauppa. Mutta siitä on jo selvitty. Isällä on uusi firma. (Nurmo 33)

Isä irtisanottiin. Ei meillä kuitenkaan kauhean huonosti mennyt. (Nurmo 41)

Laman selitys oli monen nuoren mukaan toimijoissa itsessään. Oli otettu liian reippaasti lainaa, tuhlattu. ”Valtion äijät kulutti liikaa rahaa.” Seuraavan nuoren mielessä tämä selitys sopi yhteen vanhempien säästäväisyyttä ja kieltämyksiä painottavien opetusten kanssa:

Vanhemmilta on saatu säästäväisyyden opetus. Isän suvun puolella yhdellä siskolla menee hyvin ja hän on ruvennut tuhmaamaan. Siitä ei hyvää seuraa. (Mikkeli 53)

Toisten nuorten mielestä laman syy taas ei ollut tavallisissa toimijoissa vaan ulkoisissa, tavallisten työntekijöiden kannalta hallitsemattomissa tekijöissä:

Oli ollut liian pitkä nousukausi. Oli myös liikaa työvoimaa. (Nurmo 31)

Oli mennyt liian hyvin, piti välillä pudota. (Mikkeli 66)

Pankkikriisistä lama alkoi. Tukia tiputettiin. Se tuntui, kun meillä on viisi lasta. Sitten mentiin Euroopan Unioniin. Lehmät pantiin pois. Maatalous ei enää kannattanut. (Nurmo 37)

Hallitsemattomuuden tuntu teki laman pelottavammaksi ilmiöksi kuin jokin kanssatoimijoiden korjattavissa olevista virheistä johtuva paha. Laman yllättävä hyökkäys ja siihen liittynyt työttömyyden räjähtävä kasvu oli kuitenkin jättänyt pelkoja vain muutaman yksittäisen haastateltavan mieliin. Harvat esiintyneet pelot eivät koskeneet niinkään selviytymisen perusehtoja kuin yhteiskunnallista asemaa. ”Eniten pelkään sitä että valmistun suoraan työttömyyskortistoon.” Nuoret halusivat paikan työn yhteiskunnasta.

Vanhempien kertomusten välittämistä entisaikojen selviämistrategioista ensimmäinen oli jo sota-ajan kotirintamakertomuksissa esiintunut ahkera työ. Nuorten mielikuvissa vanhemmat ja isovanhemmat olivat usein työn sankareita, jotka pelastivat itsensä ja sukunsa köyhyyden noidankehästä lähes sietokykynsä ylittävän kovan työn avulla:

He olivat hirveän uutteria. Mistään ei saatu rahaa, vaan piti aina tehdä jotain. (Nurmo 36)

Pohjalaiset olivat kovasisuista porukkaa. Yrittivät tehdä työtä niin kauan kuin pystyivät. Kynsin hampain pysyivät töissä. Ei napistu pienistä niinkuin nykyään. (Nurmo 38)

Seuraavalle nuorelle oli vanhempien puheista syntynyt kuva, että sosiaalivaltiosta oltaisiin siirtymässä takaisin perinteiseen työn yhteiskuntaan:

Meidän porukat sanovat, että pian ei enää saa työttömyyskorvauksia. Silloin asiat ovat paremmin. Työssäkäyviä ei tarvitse elättää sellaisia, jotka eivät hakeudu töihin. Vanhemmilla on peritty kunnianhimo, tähdätään korkealle ja eteenpäin. (Mikkeli 60)

Yksittäisen haastateltavan mielikuvissa työ esiintyi ei vain sankaruutena, vaan myös rajoituksena. Maataloustyön pakkopaita selitti hänelle esimerkiksi sen, että esivanhemmat eivät osallistuneet poliittisiin liikkeisiin:

Eivät ne [vanhemmat ja esivanhemmat] varmaan muuta kerinneet tehdä kuin peltojansa viljellä. Siihen meni kaikki aika. (Nurmo 18)

Muut nuoret kuitenkin arvioivat kovan työn perustaksi, jolla vaikeuksista selviytymisen monumentti lepäsi. Esivanhemmat olivat selviytyneet, jotta paremmat ajat koittaisivat. Seuraavan haastateltavan mukaan nykynuoren tilanne on toinen kuin selviytymisen rajoilla kamppailleen esi-isän. Haasteena ei enää ole äärimmäisistä vaikeuksista selviytyminen, vaan vastuu valmiina annettujen mahdollisuuksien käytöstä:

Nykyään kaikilla on mahdollisuus. Riippuu siitä mitä mahdollisuuksista tekee. Kai se on itsestä kiinni. (Tyrvää-Vammala 27)

Missä ovat hyvinvointivaltion rakentajat?

Kollektiivisessa muistissa vielä 1950-luku oli puutteen ja raadannan varjostamaa. Koska turvallinen kansankoti ei esiintynyt vanhempien lapsuudenkertomuksissa, hyvinvointivaltio tuntui nuorista kovinkin tuoreelta saavutukselta.

Nuorten isovanhemmat pystyttivät yhteisen hyvinvoinnin konkreettiset ehdot aktiivisena työ kautenaan 1960- ja 1970-luvuilla. Monella haastateltavalla

oli vain summittainen käsitys siitä, milloin hyvinvointivaltion rakenteet luotiin. Toimijat jäivät nuorten kertomuksissa kovin kasvottomiksi. Niissä isovanhemmat raatoivat ja säästivät, mutta eivät taistelleet kansankodin puolesta. Hyvinvointirakenteet syntyivät nuorten mielikuvissa epäsuorasti esivanhempien kieltäymyksistä eivätkä heidän aktiivisesta yhteiskunnallisesta tahdostaan ja toiminnastaan.

Vanhemmat ja media kertoessaan vanhoista ajoista eivät olleet välittäneet kuvaa kansankodin rakentajista ja heidän pyrkimyksistään, eivät edes huomattavista toimijoista. Yksittäisistä toimijoista esimerkiksi Arvo Ylppö oli nuorille kuvalehdistä tuttu ikäihme, erikoinen ilmiö. Haastateltava saattoi tietää hänet lasten ystäväksi, mutta ei tarkemmin tuntenut hänen yhteiskunnallisia pyrkimyksiään ja saavutuksiaan:

Kyllä tiedän henkilön [Arvo Ylppön], mutta en osaa sanoa mitä hyvää hän olisi tehnyt. En osaa yhdistää häntä Suomen historiaan, vaan ajattelen hänet enemmän yksityiseksi ihmiseksi. Se kuinka vanha hän oli, nousee mielessä päällimmäiseksi. Tiedän, että hän oli lastenlääkäri, mutta en sitä, oliko hän nyt edistänyt mitään. (Tyrvää-Vammala 13)

Hänhän pelasi korttia vielä satavuotiaana. Taisi saada oman postimerkinkin. Hän oli lääkäri, mutta en tiedä mitä erityistä hän olisi tehnyt. (Tyrvää-Vammala 8)

Olen itsekin saanut kätellä häntä, pienenä hiihtokisoissa. Hän jakoi lusikoita. Minulle se oli hieno hetki, kun oli aina kuullut puhuttavan, että Arvo Ylppö oli niin vanha ja lempeä, ja sain sitten itse kätellä. [Tiedätkö mitä hän teki lasten hyväksi?] Ei tule mieleen. (Nurmo 27)

Ruttuinen äijä televisiosta. Muistan että kunnioitin pienenä häntä suuresti, kun hän oli lasten ystävä. Mieleeni on jäänyt, että hän söi epäterveellisesti ja eli kuitenkin pitkään. Hän söi paljon sokeria, ja se lohdutti minua aina kun itse panen teehen aina hirveästi sokeria. Ajattelin että itsekin elän pitkään. (Tyrvää-Vammala 10)

Seuraavat nuoret poikkesivat muista siinä, että osasivat jäsentää Ylppön yhteiskunnallisen vaikutuksen ja antaa sille tarkan merkityksen:

Hän on ajanut lasten etuja ja kehittänyt lääketiedettä. Hän pani alulle Lastenlinnan säätiön, josta oli tuloksena lastensairaala. Hän oli sillä alalla keulahahmo. (Tyrvää-Vammala 9)

Hänellä toimi vielä vanhanakin järki hyvin. Hän teki järkeviä päätöksiä. Ennen häntä Suomessa ei ollut neuvoloita. Sellainen henkilö olisi hyvä vielä nykyäänkin, kun lakkautetaan palveluja. Pitäisi ihmisten puolta tärkeissä asioissa. (Nurmo 21)

Ylppö teki paljon hyvää lasten sairaaloitten hyväksi. En kyllä vielä muutama vuosi sitten kiinnittänyt huomiota siihen, mitä hän teki. Kun hän ei ollut presidentti tai muu yhteiskunnallinen johtaja, jäi mieleen vain että mies teki paljon hyvää. Yhteiskunnallisia asioita alkaa mieltiä vasta tämän ikäisenä. (Tyrvää-Vammala 7)

Kuten yhteiskunnan keulahahmojen yleensä käy, Ylppöönkin liittyi kriittistä traditiota. Seuraava haastateltava tosin suhtautui kuulemiinsa pahoihin puheisiin lähdekriittisesti:

Olen kuullut negatiivistakin. Isän kasvattiveli puhui, että kun hän oli siellä Lasten linnassa, monet sanoivat sitä lasten vankilaksi. Hoitajat käyttäytyivät lapsia kohtaan aika törkeästi. Oma mielipiteeni on, että kun lapset puhuvat tämmöisiä, he saattavat perustaa puheensa johonkin tiettyyn tapaukseen, josta he ovat muodostaneet intuitiivisen kuvan. Totuudesta ei tiedä. Minä uskon että se oli ihan hyvä paikka. (Tyrvää-Vammala 1)

Arvo Ylpön historiallinen kuva on esimerkki siitä, kuinka yhteiskunnallisesta vaikuttajasta saattaa median ansiosta rakentua yksityinen muotokuva, joka voi olla sympaattinen ja mieleenjäävä, mutta ei välttämättä rakenna kuvaa ihmisistä historian ja muutoksen toimijoina.

Hyvinvointi esiintyi nuorten mielikuvissa yleensä persoonattomana kehitystrendinä. Se että nuoret eivät mieltäneet sosiaalisia laitoksia, esimerkiksi työttömyysvakuutusta edellisten sukupolvien toiveiden ja pyrkimysten täyttymykseksi vaan ajattomaksi yhteiskuntajärjestelmän osaksi, saattaa osaltaan selittää sen, että yksittäinen haastateltava saattoi oman kokemuksensa perusteella nähdä sosiaaliviranomaisen viholliseksi. Kasvottoman ja ihmisen hyviin pyrkimykseen liittymättömän instituution mielikuva jää helposti kalseaksi, vie-raaksi ja jopa vihollisenaiseksi:

[1990-luvun alun laman aikana] äiti joutui sairaalomalle ja isä sairaseläkkeelle, niin että tulot putosivat. Olimme aina asuneet omassa talossa. Olin ainoa lapsi. Ensimmäisen kerran ei ollut rahaa, ei matkustettu mihinkään, se oli niin uskomatonta. KELAn toimistosta tuli uskomattomia päätöksiä. Ei ollut tarpeeksi sitä ja tätä, oli liian terve jne. Äidin, joka oli yli viisikymmentä, piti muka mennä uudelleenkoulutukseen. Oli hirvittävää, että ihmisiä heitettiin törkeästi ulos töistä ja sitten vedettiin jäljelle jääneet piippuun. Silloin ajattelin, että voiko olla mitään älyttömämpää kuin se että vanhoja pidetään töissä, samaan aikaan kun nuoret joutuvat vain lorvimaan ja turhautumaan. Mikä valtio sellainen on. (Nurmo 35)

Nurmolaisnuoren purkauksessa kuvastui kokemus kansankodista, joka ei toiminut hyvin. Sen merkitykseksi oli oman kokemuksen kautta tullut byrokrattisuus ja alistaminen, sensijaan että se olisi ollut entisten aikojen kurjuuden tilalle tullut hyvinvoinnin tyyssija. Kollektiivinen kokemus saattoi jäsentyä näinkin.

Haastatellut nuoret näkivät itsensä yleensä vanhempiinsa verrattuina turvatuiksi, kuten edistysprojekti edellytti. Sukupolvi, joka rakensi hyvinvointivaltion, on kertonut nuorille paljonkin elämän kovuudesta ennen sosiaalivakuutusta ja perhetukia. Samoin kirjallisuus ja filmi ovat välittäneet mielikuvia agraari-Suomen köyhyydestä. Sensijaan perhemuistot ja mediatarjonta eivät olleet tuoneet esiin sitä, että hyvinvointivaltio oli konkreettisten toimijoiden painostuksen, toimenpiteiden ja vaurauden luomisen tulos. Nuorten mielikuvissa hyvinvointivaltio oli syntynyt ikäänkuin itsestään, vääjäämättömästi etenevän edistyksen tuloksena.

Hyvinvointivaltion synty ei nuorten ajattelussa ankkuroitunut selkeään sukupolvinäkemykseen. Hyvinvointivaltio ei välttämättä ollut jälleenrakentajasukupolven harras pyrkimys ja uljas saavutus. Siksi yksittäinen haastateltava saattoi omaksua ajanmukaisen retorisen trendin ja uusliberalismin hengessä puhua hyvinvoinnista sen rakenteita vähätellen ja samalla yhteisön historiallisen kokemuksen sivuuttaen.

Kun Helena Blomberg ja Christian Kroll tekivät 1993 lomakekyselyyn perustuvan tutkimuksen lähisukupolvien hyvinvointivaltiota koskevista käsityseroista, he havaitsivat, että nuoret aikuiset kannattivat yhteisen hyvinvoinnin rakenteita selvästi voimakkaammin kuin vanhat ihmiset. Vanhat suomalaiset uskoivat yksilön yritteliäisyyteen ja sisukkuuteen. Paitsi uusliberalistisesta retoriikasta luottamus yksilön mahdollisuuksiin voi siten olla peräisin isovanhempien selviytymiskertomuksista.³²

Suuren rakennemuutoksen jaloissa

Tausta: Tyrvään–Vammalan, Nurmon ja Mikkelin muuttajat

Miljoona suomalaista muutti 1950-1970 maalta kaupunkiin. Muuttajat olivat vuonna 1980 syntyneiden haastateltavien isovanhempia ja vanhempia. Isovanhemmat tekivät muuttopäätöksen, ja nykyiset vanhemmat yleensä joko kulkevat muuttokuormissa mukana lapsina tai sitten syntyivät uusissa taajamissa sukujuuriltaan irrotettuina.

Isovanhemmat, jotka siirtyivät maatalousammattista ja -ympäristöistä teollisuuden ja palvelujen työntekijöiksi taajamiin, kokivat elämäntavan muutoksen vastuunkantajina. Heidän lapsensa, haastateltavien vanhemmat, saivat välillisesti nauttia tai kärsiä muutoksen seurauksista. Massamuutto tosin osui yhteen kansakunnan vaurauden ennen näkemättömän kasvun kanssa, mutta siihen liittyi paljon hallitsemattomia ilmiöitä. Matti Kortteinen on sosiologisissa tutkimuksissaan kuvannut, kuinka lähiöiden sukupolven oli materiaallisen vaurastumisen keskelläkin usein vaikea viettää hyvää elämää ja kuinka suuri muutto siksi oli yhteiskunnallinen kriisi.

Tämän tutkimuksen haastattelupaikkakunnat oli valittu niin, että ne edustivat samalla sekä vanhan asutuksen jatkuvuutta että väestöliikkeen mukanaan tuomaa muutosta. Ne olivat kaikki taajamia, joissa talouden rakennemuutos sekä työnsi ihmisiä pois että veti heitä puoleensa. Kaikkien väkiluku kasvoi aluksi syntyvyyden ja myöhemmin 1960-luvun lopulla muuttoliikkeen suunnan kääntymisen ansiosta. Entiseen pysähtyneisyyteen verrattuna muuttaminen oli vilkasta. Kymmenet ja sadat perheet vuosittain irrottautuivat vanhoista kodeistaan.

Vähäisintä muutto oli Tyrvään ja Vammalan seudulla, joka 1960-luvun puoliväliin asti kärsi muuttotappioista eikä lopultakaan lähtenyt samanlaiseen kas-

32 Blomberg & Kroll 1995, 112-117

vuon kuin esimerkiksi Nurmo. Tyrvää yhdistettiin Vammalaan 1970, mutta yhdistäminen ei vaikuttanut muuttoliikkeeseen. Elinkeinorakenne oli tällöin jo muuttunut teollisuusvaltaiseksi seudulle perustetun erilaisten kotimarkkina-teollisuusyritysten ansiosta. Maataloudesta eli suuren muuton loppuvaiheessa kuitenkin vielä lähes viidennes väestöstä.³³ (Taulukot 2 ja 3)

Tutkimuspaikkakunnista tuntuvin pako kotiseudulta tapahtui 1950-luvun Nurmassa, josta vuosittain muutti pois keskimäärin noin 2% väestöstä. Muuttoliike kääntyi 1960-luvulla vastakkaiseen suuntaan kiitos naapurin, Seinäjoen, vetovoiman, jonka imuun Nurmo pääsi mukaan. Nurmon elinkeinorakenne muuttui suuren muuton aikana rajusti. Kun jakson alussa huomattavasti yli puolet väestöstä sai elantonsa maataloudesta, oli maatalousväestöä jakson lopussa enää runsas neljännes. Eniten oli kasvanut palvelusektori, joka elätti vuonna 1970 jo kolmanneksen nurmolaisista.³⁴ (Taulukot 2 ja 3)

Mikkeli veti koko suuren muuton ajan 1950-70 väkeä puoleensa, vaikka Mikkelistä ei tullutkaan teollisuuskeskusta vaan se pysyi lähinnä hallinto-kaupunkina. Muuttajia tuli ennen muuta lähipitäjistä kuten Anttolasta ja Mikkelin maalaiskunnasta, jotka vähitellen nivoutuivat kaupunkiin asutuksellisesti ja palvelujen suhteen. Mikkelin väestön elinkeinorakenne pysyi koko suuren muuton ajan lähes ennallaan palveluvaltaisena. Kaupunkiin muutti kuitenkin tuhansia asukkaita, joiden tausta oli maatalouselinkeinossa ja -ympäristössä ja jotka joutuivat sopeutumaan palvelu- ja teollisuusammatteihin.³⁵ (Taulukot 2 ja 3)

Taulukko 2. Tyrvään-Vammalan, Nurmon ja Mikkelin keskimääräinen vuotuinen muuttoliike 1950-70³⁶

Table 2. The annual average migration to and from Tyrvää-Vammala, Nurmo and Mikkeli 1950-70. Column 1: Movement from, Column 2: Movement to, Column 3: Net migration.

	Pois muuttaneet*	Paikkakunnalle muuttaneet*	Tappio/voitto
Vammala			
a) 1950-59	540	452	-88
b) 1960-69	695	682	-13
Nurmo			
a) 1950-59	164	104	-60
b) 1960-69	215	277	62
Mikkeli			
a) 1950-59	1010	1218	208
b) 1960-69	1312	1679	367

* keskimäärin vuodessa

33 Suomen virallinen tilasto VI:A Väestömuutokset; Tilastotiedonantoja N:o 63.

34 ibid.

35 ibid.

36 Suomen virallinen tilasto VI:A, Väestömuutokset.

Taulukon luvut eivät anna täysin oikeata kuvaa haastateltavien taustatilanteesta, sillä paikkakuntien ala ja tilanne on 1950-luvun jälkeen vaihdellut alueliitosten ansiosta. Toiseksi monet asukkaat, esimerkiksi osa haastateltavista oli asunut vaihdellen sekä itse paikkakunnalla että lähipitäjissä. Esimerkiksi mikkleiläisistä suuri osa oli asunut välillä Mikkelissä, välillä Anttolassa.

Taulukko 3. Väestön elinkeinorakenteen muutos Tyrvässä-Vammalassa, Nurmossa ja Mikkelissä 1950–1970, % väestöstä.³⁷ Maatal. = maatalous, Teoll. = teollisuus, Palv. = Palveluelinkeinot

Table 3. Changes in the means of livelihood in Tyrvä–Vammala, Nurmo and Mikkelä 1950–70, percentage of population. (Agr. = agriculture, Ind. = industry, Ser. = services)

	Tyrvä - Vammala			Nurmo			Mikkeli		
	1950	1960	1970	1950	1960	1970	1950	1960	1970
Maatalous	42	31	17	61	52	27	3	3	2
Teollisuus	28	34	37	18	20	26	36	36	33
Palveluelinkeino	23	24	28	14	18	33	52	48	48
Muu	7	11	18	7	10	14	9	13	17

Suuri muutto on nykyisen sukupolven suurelta osalta katkaissut sukuun ja paikkaan liittyvät juuret. Sukupolvien elävä ketju on lyhentynyt ja ohentunut. Isovanhempien vanhempien asuinpaikka on yleensä vieras, eivätkä isovanhemmatkaan useimmiten elä kiinteässä kosketuksessa nuorempiin sukupolviin.

Miten entisille asuinsijoille jääneiden sukupolvien nimet ja vaiheet siirtyvät nuorten muistiin? Yksi nuori kysyy ja kuulee esi-isien vaiheista, kun taas toisen mieli ei aktiivisesti suuntaudu vanhaan tai omaiset eivät välitä siirtää suvun kronikkaa eteenpäin. Perinteisten yhteisöjen muistamis- ja kertomis-tehtävään vihkiytyneitä vanhoja miehiä ja naisia ei uusissa taajamissa enää ollut.

Haastatelluista nuorista osa oli muuttoliikkeen lapsia, osa taas paikallaan pysyneiden sukujen vesoja. Haastattelija kysyi kaikilta, kuinka pitkälle he tunsivat nimeltä tai edes asuinpaikalta ja ammatilta esivanhempiaan. Tarkoitus osa saada kuva siitä, missä määrin tunteminen ulottuu yli elävän, kolmen sukupolven ketjun neljänteen polveen asti. Toiseksi haastattelija kysyi, oli haastateltavan perhe ollut mukana suuressa muutossa ja mikä mahdollisesti oli ollut muuton syy.

On oletettavaa, että käsitykset siitä, mikä sai esivanhemmat muuttamaan, vaihtelevat. Muuttamisen voi selittää muuttajan mielihaluista riippuvaksi tai sitten deterministisesti yhteiskunnan ulkoisten rakenteiden aiheuttamaksi. Muuttajat ovat omissa kertomuksissaan voineet tulkita muuttoa seuranneen elämäntavan muutoksen joko tutun ja turvallisen menetykseksi tai uusien mahdollisuuksien aukenemiseksi. Muutot olivat erilaisia, samoin yksilöiden tapa kokea ne on vaihdellut.

37 Tilastokeskus, Tilastollisia tiedonantoja N:o 63.

Suuren muuton taustalla oli maatalouden nopea koneellistumiseen ja pientilojen taloudellisten mahdollisuuksien heikkeneminen 1950- ja 1960-luvuilla. Pientilallisten ja kaupunkielinkeinoissa toimivien välinen elintasokuilu aiheutti omalta osaltaan maaltapakoa. Kun nuoria pyydettiin selittämään esivanhempiansa muuttamishaluja, he olivat useimmiten epävarmoja. Muuttaminen oli heille yleensä sen verran tavanomainen ilmiö, ettei sen selittämiseksi tarvittu mitään suuria yhteisiä nimittäjiä. He uskoivat sattuman ja tunteiden osuuteen muutoissa:

Isän vanhemmat olivat aina pitäneet maatilaa. Salama poltti kuitenkin pappan navetan ja toisen asuinrakennuksen. Silloin isovanhemmat päättivät muuttaa kaupunkiin. Myöhemmin he kuitenkin kunnostivat vanhat rakennukset ja palasivat sinne maalle asumaan. (Mikkeli 46)

Maaseudun köyhyys selitti seuraavan nuoren mukaan muuton:

Äiti ja sen kuusi sisarta ja kaksi veljeä kävivät kansakoulun maalla ja lähtivät sitten kaupunkiin etsimään töitä. Heidän kotinsa siellä maalla oli kurja. He kaikki asuivat yhdessä huoneessa. Oli puutetta kaikesta. Vaatteet kierrätettiin aina nuoremmalle. Kouluun piti kävellä 10 km. Kaupungissa kaikille löytyi työtä. (Mikkeli 54)

Seuraava nuori tunsikin oman perheensä kokemuksesta perinteisen maanperimysjärjestyksen vaikutukset siihen, missä ihminen asui, ja näki naisten kohtaloksi joutua avioliiton heiteltäviksi:

Isän kotitila siirtyi veljelle. Isä lähti työn takia pois, ja äidin oli pakko mennä perässä. (Vammala 7)

Pienen ihmisen riippuvuus työmarkkinoista oli nuorilla kuitenkin yleinen selityspuolustus isovanhempien kaupunkilaistumiselle:

Mummo ja äiti muuttivat kaupunkiin, kun maalla ei ollut työtä. Mummolle se entinen elämä maalla on kuitenkin vanhaa hyvää aikaa. (Mikkeli 52)

Vanhemmat tulivat tänne 70-luvulla töihin. Isällä on rakennusfirma, äiti on sairaalassa töissä. (Nurmo 33)

Pappa lähti metsäteknikoksi kaupunkiin, ja toinenkin pappa muutti kaupunkiin. Pappan tila on kuollut, mutta talo on tallella. (Mikkeli 65)

Seuraavissa kertomuksissa maaseutuelinkeinojen ehtyminen hajotti kokonaisen suvun eri suuntiin:

Sitten loppui viljely [Ristiinassa]. Pappa kuoli, mummo muutti kirkonkylälle, poika Heinolaan, meidän porukka Nilsiään ja sieltä Joensuuun, Kuopioon ja Mikkeliin. (Mikkeli 60)

Äidin vanhemmat muuttivat Mikkeliin ja äidin sisko Australiaan. (Mikkeli 66)

Työn perässä muuttaminen oli seuraavan nuoren mukaan ovi moderniin elämänmenoon:

Isä sai työpaikan ja rakensi heti omakotitalon tänne. Se oli sitä aikaa, kun voitiin unohtaa sota ja alkaa avartua. Ajateltiin, ettei ole enää pakko jatkaa maatilapitoa, ja lähdettiin kaupunkiin, jossa oli aikamoiset työmahdollisuudet. Elinolot olivat siellä varmaan muutenkin hyvät. Maalla oltiin niin kovin syrjässä kaikesta. (Vammala 4)

Maaltapakoa saattoi lieventää tekemällä synnyinkodista auvoisen lomapaikan:

Äiti asui pienenä saarella, maalaistalossa. Hän muutti aika nuorena kaupunkiin. Se maalaistalo on nykyään kesämökinä. (Mikkeli 44)

Ruotsiin suuntautunut työnhaun ja muuton virta kuvastui sekin haastateltavien kertomuksissa samoin kuin taloussuhdanteiden muuttumista seurannut paluumuutto, vaikka kertomuksiin ei sisältynytkään suhdanteiden ja suvun vaihtelun yhteen kytkemistä:

Synnyin Ruotsissa, kun vanhempien työ oli siellä. Setäkin muutti sinne 1970-luvulla. (Nurmo 19)

Isä muutti Ruotsiin. Välillä hän tuli Suomeen ja meni naimisiin äidin kanssa. Sitten ne muuttivat takaisin Ruotsiin, jossa minä synnyin, ja taas takaisin Nurmoon 1980-luvulla. Äiti muutti miehensä takia. (Vammala 12)

Vanhempien kertomuksissa kuvastuu myös taito tehdä välttämättömyydestä hyvä valinta. Maalaisnuoret lähtivät suuren muuton aikana joukolla opintielle, myös tytöt:

Isä muutti kaupunkiin opiskelemaan. Ei hänellä ollut sitten enää sinne maalle menemistä, kun ukki oli kuollut eikä tilalla enää ollut eläimiä. (Mikkeli 58)

Äiti meni kouluun Uuteenkaupunkiin. Isä oli siellä Saabilla töissä. He olivat sitä ennen tavanneet ja kirjoitelleet. (Nurmo 23)

Edellä lainattujen kertomusten valossa kaupunkiin lähtö oli usein pakon sanelema ja puutteen siivittäjä. Nuoret puolestaan eivät tulkinnoissaan syytelleet ihmisiä heitteleviä persoonattomia voimia, vaan pikemminkin kytkivät muutoliikkeen yksityisten ihmisten paremman elämän odotuksiin. Naiset olivat muuttokertomuksissa usein seurailijoita.

Avainkokemuksensa suhteen nykyisten nuorten isovanhemmat olivat jälleerakennussukupolvea, jonka aikana nopea kaupungistuminen alkoi. Heidän lapsensa, haastateltujen nuorten vanhemmat olivat suuren muuton mukana kasvanut sukupolvi, joka kasvoi suurina ikäluokkina uuteen moderniin elämäntapaan, joutuakseen vielä 1980-luvulla keski-ikään tulleina sopeutumaan jälkiteolliseen Suomeen. Sen arvot olivat toisen kuin rakentajasukupolvella. Osa sukupolvea omaksui lopulta piirteitä juppikulttuurista, jossa ei riittänyt olla kunnan työntekijä ja veronmaksaja vaan piti menestyä ja rakentaa itselleen sopiva habitus.³⁸

Suomessa elämäntavan radikaali muutos ulottui mitä erilaisimpiin kulutustottumuksiin ja koski niitäkin jotka jäivät maaseudulle. Yhden sukupolven aikana kodit, kulutustottumukset ja työnteko muuttuivat läpikotaisin moderneiksi. Nykyiset nuoret aikuiset ovat kasvaneet jo modernin yhteiskunnan keskellä, mutta heidän vanhempiansa kasvuaikanaan kokema murros on ollut kotielämän taustalla.

Suuren muuton kova vauhti asetti muuttajien henkisen siedon koetukselle. Elämä maatalousyhteisöissä vaihtui taajama- ja lähiökokemuksiin. Matti Kortteinen haastatteli *Lähiö* tutkimustaan varten 1970-luvulla nykyisen nuoren sukupolven vanhempia, ja tuli siihen tulokseen, että henkisesti koettelevinta muutoksessa oli nimenomaan elämäntavan vaihtaminen. Lähiöstä puuttuivat mahdollisuudet siihen tekemisen ja toimien moninaisuuteen, josta oli maalla kummunnut mielekkyyden ja viihtymisen kokemuksia. Kyläyhteisön tuttuus ja luonteva vuorovaikutus oli vaihtunut lähiöiden atomistisuuteen.³⁹

Haastattelija kysyi nuorilta, missä sävyssä heidän vanhempansa ja isovanhempansa puhuivat vanhasta kodista ja sen elämäntavasta ja minkälaisen kuvan he olivat antaneet kaupunkiin muuttamisesta ja elämäntavan muutoksesta. Isovanhemmat eivät joissain tapauksissa pyydettyään olleet halunneet muistella vanhaa elämänmuotoa, koska se oli ollut niin köyhää. He olivat korkeintaan vertailleet entisiä ahtaita kotimökkejään 1990-luvun tilaviin kerrostaloasuntoihin, jälkimmäisten eduksi. Vanhemmat puolestaan olivat kertoneet nuorille muutoista pelkinä tapahtumina, puuttumatta niiden merkityksiin. Vain joissakin tapauksissa haastateltavat tiesivät suoralta kädeltä, mitä suuren muuton sukupolvi oli jäänyt kaipaamaan vanhassa ja mitä se tunsu voittaneensa uuden mukana.

Vanhemmat olivat yleensä antaneet ymmärtää, että kaupunkiin ja taajamiin muutto oli ollut hyvä valinta, joka johti paremman elämän alkuun ja moderneihin kulutustottumuksiin:

Mummo aina päivittelee kuinka hyvin kaikki on entiseen verrattuna. (Mikeli 60)

38 Soikkanen & Vares 1998, 48-53; Roos 1987, passim.

39 Kortteinen 1982, passim.

Isän kotiin tuli televisio. Äidin kodissa ei ollut koskaan televisiota, kun heillä oli paljon lapsia ja vähän rahaa. Jälkeenpäin tuli nopea kehitys, kaikki koneet. (Nurmo 43)

Ulkomaille muuttaneista puhuttiin pikemminkin oman elämänsä sankareina kuin kotimaansa menettäneinä raukkoina. Ruotsiin menneet olivat kertomuksien mukaan menestyneet, eikä 1980-luvulla takaisin Suomeen palanneitakaan suinkaan nähty häviäjiksi:

Isän kaksi siskoa muuttivat pois, toinen Ruotsiin. Mummon siskokin asuu Ruotsissa. Oli positiivista, että ihmiset uskalsivat lähteä ja hakea muutosta elämäänsä. Ei tarvinnut pysyä samalla paikalla kuin aina ennen. Ihmisen asenne muuttuu paljon, kun lähdetään. En näe siinä muuta kuin positiivista. (Mikkeli 44)

Toisille sentään oli maalaiselämä jäänyt kangastelemaan vanhana hyvänä aikana. Yhteisö toimi nykyistä paremmin silloin, kun vielä oli tarpeeksi naapureita seuranpitoon:

Olen kuullut että ennen vanhaan kun hän [äiti] oli mukula, oli aina parikolmekymmentä tuttua kylän raitilla pitämässä hauskaa. Nyt on kaksi tai kolme. Tuntuu siltä että vanhat hyvät ajat olisivat mennyttä aikaa täällä maaseudulla. (Tyrvää-Vammala 1)

Haastateltava puhui samasta kyläläisyyden rappiosta, johon suuren muuton ajan menekkiromaanien kirjoittajatkin kiinnittivät huomiota kuvatessaan tyhjeneviä kyliä. Seuraava haastateltava puolestaan kaipasi sitä elämäntavan tasoa ja tyyliä, jota herrasväen elämä maaseudun kartanoissa oli edustanut:

Olen katsonut valokuvista, kuinka hyvin hoidettu meidän talo ennen oli, pihat hoidettu ja kaikki hienosti laitettu. Nyt ei ole enää minkäänlaista hoitoa, ei ole enää mitään renkejä ja palvelijoita, jotka silloin tekivät työt. Kaikki muuttuu ihan hirveästi. Ei enää jakseta laittaa paikkoja. Meilläkin on yläkerrassa vanhoja antiikkitarvikkeita, jotka ovat menneet siihen kuntoon, ettei kukaan niitä käytä tai enää hoida. (Tyrvää-Vammala 3)

Nostalgiaa kuvastanee sekin, että haastateltavien isovanhemmista jotkut olivat kunnostaneet vanhat kotitalonsa ja muuttaneet takaisin maalle asumaan. Yhdessä tapauksessa isoäidin itsepintainen jokakeväinen paluu asumaan maalle oli haastateltavan mukaan protesti kaupunkimaista elämänmenoa vastaan. Protestiin liittyi vanhan omavaraistalouden harjoittaminen; isoäiti teki ruokansa ja vaatteensa itse ja harjoitti materiaalien vanhakantaista kierrätystä.

Kukaan tämän tutkimuksen haastateltavista ei kertonut ”vanhasta hyvästä ajasta” ja sen säästeliäisyydestä tulevaisuuden esimerkkinä, kuten jälkimodernin minimalismin ympäristötietoiset harjoittajat sen näkevät. Haastatelluille nuorille vanhojen kertomusten säästeliäs elämäntapa oli lähinnä anakronismi. ”Mummo on jäänyt kiinni siihen aikaan,” luonnehti pojantytär mainittua elämäntapaprotestia harjoittavaa isoäitiään.

Haastatellut nuoret antoivat vanhempiensa ja isovanhempiensa kertomusten perusteella suurelle muutolle yleensä myönteisen merkityksen. Kun vertaa heidän lausuntojaan aikalauskannanottoihin, ne pikemminkin noudattelevat julkisen vallan ”kaupungissa on tulevaisuus” -linjaa kuin populaarijournalismin tai -filmitteellisuuden viljelemää terveen maalaiselämän ja paheellisen kaupungin vastakohta-asettelua. Vanhempien ja isovanhempien kertomukset olivat heille pönkittäneet kuvaa historiasta edistykseenä.

Miten muistot suuresta muutosta ovat välittyneet?

Suuri muutto oli paitsi talouden ja yhteiskunnan rakennehistoriaa ennen muuta yksilöiden kokemuksista koostuvaa mikrohistoriaa. Se oli paitsi tilastoitava yhteiskunnallinen ilmiö myös eletty suhde yleisen ilmiön ja yksityisen subjektin – subjektien – välillä. Tämän suhteen esityksiä olivat kertomukset, joita nuoret olivat kuulleet esivanhemmiltaan tai rekonstruoineet valokuvista ja rakennetusta ympäristöstä, jossa usein vanha ja uusi esiintyivät rinnakkain tai hävitetyistä vanhasta oli jäljellä merkkejä.

Suullinen perinne oli tärkein kollektiivisen muistin säilyttäjä ja tuki. Modernisaation nopeus aiheutti 1960- ja 1970-luvulla kuitenkin modernin ihailua ja vanhan aktiivista unohtamista. Tämä näkyi ympäristökulttuurissa, niin kaupungilla, kirkonkylän raitilla kuin kotien sisustuksessa. Samoin kuin talot ja tavarat lakkasivat kertomasta menneistä sukupolvista, myös monet vanhemmat sulkivat suunsa vanhojen asioiden suhteen. Näin selittyy se, että nuorten haastatteluista rekonstruoitavissa oleva kuva suuresta muutosta on suhteellisen ohut. Erityisesti muuton subjektiiviset merkitykset eivät ole välittyneet nuorelle sukupolvelle. On hyvä että kollektiivista muistia ja yhteisöelämän muutosta tutkineet sosiologit ja historioitsijat kuten Matti Kortteinen, Jeja-Pekka Roos, Pauli Kettunen ja Jorma Kalela ovat keränneet suuren muuton kokemuksia muuttoon osallistuneelta sukupolvelta itseltään.

Ne harvat nuoret, jotka tunsivat sukujuurensa taaksepäin aina neljänteen polveen asti, olivat muutamassa tapauksessa saaneet tukea sukututkimusta tekemiltä sukulaisilta. Yksi kertoi sukuaan tutkitun aina 1600-luvulle asti, toisen kotona oltiin keräämässä sukutietoja mappiin ja kolmas oli tullut itse rakentaneeksi sukupuuta sukulaisten tavatessa ja kertoi sen olleen mieluisaa puuhaa. Identiteetti oli yhdellä istumalla laajentunut ajassa puolitoistasataa vuotta:

Kolme viikkoa sitten mummolassa löytyi kaapista paperi, jossa oli tyhjä sukupuu, ja ruvettiin täyttämään sitä. Äidin puolelta päästiin kuusi sukupolvea taaksepäin ja isän puolelta päästiin papan pappaan. Hänet vielä muistettiin nimeltä. (Mikkeli 46)

Vanhat valokuva-albumit olivat sekä herättäneet kysymyksiä että auttaneet yhdistämään kasvoja nimiin. Myös asuinpaikan kuva oli saanut vanhoista kuvista ajallista ulottuvuutta. Erityisesti Mikkelin nuoret kertoivat saaneensa vanhoista kuvista mielikuvan siitä, millainen kaupunki oli ennen suurta muuttoa

ja modernisaatiota. Vanhat kuvalehtien vuosikerrat olivat puolestaan luoneet mielikuvia siitä, miten vanhemmat ja isovanhemmat ennen nuorisomuodin tuloa pukeutuivat ja millä keinoin esiäidit pitivät kodin puhtaana ja tekivät ruokaa.

Haudoilla käymisen perinne liittyy myös sukupolvia toisiinsa. Hautakivistä nuoret olivat lukeneet esivanhempiansa oudontuntuisia nimiä ja painaneet niitä mieleensä. He olivat myös saaneet aiheen kysyä, millaisia ihmisiä nimien takana oli. Monet perhetarinat olivat välittyneet ja vahvistuneet hautakivien äärellä. Juurien etsiminen hautakivistä edellytti tietenkin sitä, että perhe ei ollut osallistunut suureen muuttoon vaan asui suvun vanhoilla sijoilla. Mikkelissä, jossa Tyrvää-Vammalaa ja Nurmoa suurempi osa haastatelluista edusti muuttajaperheitä, edellisten sukupolvien avainkokemusten tuntemus ja niihin samaistuminen oli ohuempaa kuin mainituilla muilla paikkakunnilla. Tämä viittaa siihen, että historiakulttuuri ei pysty historiallisen identiteetin luomisessa korvaamaan aitoja, paikkaan sidottuja muistoja.

Maanisän hankala muisto

Tausta: jälkikekkoslaisen sukupolven nousu

Suomettumisen traumasta on 1990-luvulla puhuttu ja kirjoitettu avoimesti. Esimerkiksi Timo Vihavainen (1991), Esko Salminen (1996) ja Seppo Hentilä (1998) ovat työstäneet kansalliseen identiteettiin liittyvää hämmennystä, jonka jälkikekkoslaiset paljastukset ja uudelleenarvioinnit ovat herättäneet.

Haastatellut nuoret ovat ensimmäinen jälkikekkoslainen sukupolvi. ”Synnyin hänen eronsa jälkeen seuraavana päivänä.” Heidän 1950-luvulla syntyneet vanhempansa taas olivat kasvaneet aikuisiksi Kekkosen lapsina, näkemättä yhtään presidentinvaihdosta. Isovanhemmat taas ovat voineet siirtää lastenlapsilleen muistoja ajalta ennen Kekkosta, toisen tasavallan alkutaipaleelta.

Esikekkoslaisen, kekkoslaisen ja jälkikekkoslaisen sukupolven poliittiset avainkokemukset vaihtelevat.

Isovanhempien joukossa oli talvi- ja jatkosodassa Neuvostoliittoa vastaan taistelleita suomalaisia, joille *Tuntemattoman sotilaan* ilmestyminen oli aluksi uhka, koska se osaltaan merkitsi heidän sukupolvensa avainkokemusta, sotaa, koskevan retoriikan vaihtumista uuteen, siis murrosta. Sukupolvi joutui sopeutumaan ns. toiseen tasavaltaan. Koko termi ”toinen tasavalta”, tarkoittaa perustuslain muutoksen sijasta poliittisen kulttuurin ja retoriikan muutoksia. Puoluekenttä laajeni vasemmalle, ammattijärjestöt lisäsivät valtaansa ja ensimmäisen tasavallan valkoisimmat järjestöt lakkautettiin.⁴⁰

Isovanhempien sukupolvi oli koulussa kasvatettu kansalliseen yhtenäiskulttuuriin, mutta se perusti ja kansoitti kuitenkin toiselle tasavallalle tyypilliset uudet laitokset. Havainnollinen on Suomi-Neuvostoliitto -seuran jäsenmää-

40 Bergholm 1998, 61-62. ”Toinen tasavalta” -termin loivat sen toimijat ainakin osaksi propagandataroituksessa, ja vasta poliittisen ilmapiirin muutos 1980-luvulla sai opposition hyväksymään sen Suomen poliittisia muutoksia jäsentävänä nimityksenä.

rän kehitys. Oltuaan aluksi kommunistien ja kansandemokraattien hallitsema järjestö, SN-seura 1960-luvulla keräsi aktiivisesti jäseniä yli puoluerajojen. Jäsenmäärä kipusi lähes 100 000:een ja paikallisosastoja oli miltei yhtä paljon kun Suomessa kuntia.⁴¹

Nykynuorten *vanhemmat* kasvoivat Kekkonen Suomessa. Heidän ympäristössään puhuttiin ”neuvostoliittolaisista” eikä venäläisistä tai ryssistä. Koulussa he oppivat YYA-retoriikan, ja lisäsivät ”luottamuksen” ja ”rauhanomaiseen rinnakkaiselon” rinnalle aikuisella iällä 1975 vielä ETYK-termit ”aktiivinen rauhantahtoinen ulkopoliittikka” ja ”status quo”. Heidän aikansa ulkopoliittista ajattelua leimasi konsensus. Toisaalta he lukivat edelleen *Tuntematonta sotilasta*, jonka merkitys viimeistään Edvin Laineen filmin ansiosta oli yleisessä tietoisuudessa kääntynyt pasifistisesta patrioottiseksi. Kun Kekkonen aika päättyi 1980-luvun alussa ja Neuvostoliitto seuraavan vuosikymmenen taitteessa romahti, sukupolvi orientoitui nopeasti länteen päin ja hylkäsi YYA-retoriikan. He seurasivat tiedotusvälineistä, miten Moskovan avautuneet arkistot tekivät mahdolliseksi Kekkonen aikaan koskevan historian revision. Suomettumistermistä, joka 1970-luvulla oli lähinnä suututtanut suomalaisia ja herättänyt torjuntaa, tuli monelle ennen pitkää kansallisen itsetutkiskelun virike.

Vuonna 1980 syntyneet katselivat lapsina Koiviston matalaa profiilia eivätkä entistä jyhkeää maanisää, oppivat koulussa puhumaan Venäjistä eikä Neuvostoliitosta, saivat vanhan annoksen EU-tietoa ja kävivät leirikoulussa Länsi-Euroopassa. Presidentit olivat heille TV-hahmoja, valinnan kohteita. *Luottamus* -filmiä ei enää katsottu, vaan sensijaan *Tuntematonta sotilasta* ja *Talvisotaa*. Poliittisesti orientoitunut nuoriso puhui enemmän ihmisoikeuksista kuin naapurisuhteista.

Tyrvään–Vammalan, Nurmon ja Mikkelin poliittisten ilmapiirin eroista suhteessa Kekkonen aikaan antavat vihjeitä äänestysluvut. Jo 1956 Kekkonesta presidentiksi valittaessa maaseutua edustavien Tyrvään ja Nurmon suhtautuminen poikkesi Mikkelistä. Nurmossa Kekkonen oli kolme ja Tyrväässä kaksi kertaa niin suosittu kuin sosialidemokraatti Fagerholm. Mikkelistä sensijaan Fagerholm sai viisi kertaa niin monta ääntä kuin Kekkonen. Perinteisen virkamieskaupungin asukkaat epäilivät maalaisliittolaista ja ulkopoliittisesti myöntyväistä Kekkonesta.⁴²

Suuren muuton keskivaiheilla vuosien 1966 ja 1972 eduskuntavaleissa haastattelupaikkakunnista etenkin Tyrvää-Vammala ja Nurmo erosivat toisistaan poliittisilta valinnoiltaan. ”Punaisissa vaaleissa” 1966 Tyrväässä SDP oli suosituin yksittäinen puolue (29%) ja myös SKDL sai miltei viidenneksen äänistä. Kekkonen alkuperäisen puolueen maalaisliitto-keskustan suosio laski edelleen 1972, jolloin kokoomus lisäsi voimakkaasti kannatustaan. Nurmossa taas kokoomus ja maalaisliitto-keskusta hallitsivat 1966-1972 entiseen tapaan äänestäjien mieliä ja saivat yhteensä kaksi kolmannesta äänistä. SKDL samoin kuin SDP jäivät pienpuolueiksi 8–16 % kannatuksellaan.⁴³

41 Kinnunen 1998, 250-51.

42 Suomen virallinen tilasto XXIX A:25, Tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit 1956.

43 Suomen virallinen tilasto XXIX A:29 Kansanedustajien vaalit.

Kun nuoria haastateltiin tätä tutkimusta varten, oli Kekkonen aika ollut päättyneenä jo 17 vuotta.

Hyvän maanisän kuva

Kekkonen hautajaisten ajankohtana vuonna 1986 konsensuskausi oli jo jäänyt taakse, mutta vainajaa surtiin silti yhteisesti maanisänä. Kekkonen ajan lapset, 1960-luvulla syntyneet nuoret, seurasivat joukoin katujen varsilla hautajaiskulkuetta. Konsensuksen päättymistä seuranneen vapautumisen tunteen rinnalla ilmeni taas jo jämäkän johtajan kaipuuta.

Hautajaisten sosiaalipsykologisesta vaikutusta kuvaa se, että haastatelluista nuorista huomattava osa muisti ne lapsena näkemästään televisiolähetyksestä. Media oli välittänyt heille kuvan suuresta maanisästä. Joillekin hautajaiset olivat ainoa koettu Kekkoseen liittyvä asia:

On jäänyt mieleen vain hautajaiset. Muuten hän on minulle aika vieras, kun hän on vain kouluhistoriaa eikä siihen jaksa keskittyä, koska se on vain kirjallista tietoa. (Tyrvää-Vammala 1)

Vaikka Kekkonen oli monille haastateltaville pelkästään median luoma representaatio, enimmille Kekkonen ja Kekkonen aika oli kuitenkin teoista ja tapahtumista rakentunut positiivinen todellisuuden ilmiö. Kekkonen oli hyvä maanisä, eikä mielikuvaan yleensä liittynyt mitään ristiriitatieoita: ”Eikö se ollut ihan hyvä ihminen”.

Median, vanhempien ja koulun välittämän kuvan mukaan Kekkonen aika oli seuraaville nuorille ”vanhaa hyvää aikaa”:

Olen ymmärtänyt, että se oli hyvää aikaa. (Vammala 12)

Meidän suvussa on oltu tyytyväisiä. Kyllä se varmaan hyvää aikaa oli. (Nurmo 30)

Se [Kekkonen aika] on jäänyt mieleen sellaisena Suomen hyvänä kautena. Itsenäisyys jatkui ja Suomi vahvisti asemaansa. (Nurmo 31)

Äiti tulee usein maininneeksi, että se oli hyvää aikaa. Koska Kekkonen oli niin kauan presidenttinä, hänen on täytynyt olla hyvä ihminen. (Nurmo 27)

Silloin oli [isoisän mukaan] ollut kaikki hyvin. Hän oli yksi ja ainoa oikea Suomen presidentti. Voi, voi, ei silloin olisi käynyt näin [viittaa EU-jäsenyyteen]. (Nurmo 36)

Se oli rauhallista aikaa. Talous kasvoi, eikä ollut lamaa ja työttömyyttä. (Nurmo 41)

Olisi ollut kiva elää siihen aikaan, kun kaikki sanoo, että Kekkonen aika oli hyvä aika. Hyvä mies, olisipa johdossa vieläkin. Koko kansan suosikki, mahtimies. (Mikkeli 66)

Kansanomainen urheiluharrastus antoi presidentille erityisen mandaatin:

Kai hän oli kansalle läheinen, hiihtelikin. (Nurmo 21)

Kotiväki sanoo hänestä pelkkää hyvää. Hän oli kansaa lähellä, urheili. (Nurmo 60)

Hän sai kaiken toimimaan täällä, valtio toimi hyvin, ei ollut ongelmia niin kuin nyt. Kyllä hänessä sitä jämakkyyttä oli. Hän on kaikista presidenteistä ollut virassa pisimpään. En usko että kukaan tulee pääsemään samaan. Jämäkä hän oli, silloinkin kun oli yhteistyössä Neuvostoliiton kanssa. Hän on ehkä ollut Suomen paras johtaja, paras presidentti. (Tyrvää-Vammala 9)

Urho Kekkonen oli presidenttinä neljännesvuosisadan. Kokonainen sukupolvi varttui aikuiseksi näkemättä presidentin paikalla ketään muuta. Tämän sukupolven edustajat kokoontuivat runsaslukuisina kadunvarsille jättämään hyvästejä maanisälle vuonna 1986. Kekkonen kauden uudelleen arvioinnin aika tuli myöhemmin. (Museovirasto)

Urho Kekkonen was president for a quarter of a century. An entire generation grew up without seeing another leader, and gathered on the streets to mourn him in 1986. The re-evaluation of his period came later, but even in 1997 an adolescent's folks at home would say about Kekkonen that "he made everything run smoothly. The state worked well, they didn't have the problems of today. He was firm."

Pelkkää hyvää Kekkosesta puhutaan. Isä on kalamies niinkuin Kekkonenkin. (Mikkeli 51)

Kansanomaisuus oli niin hyvä valtti, että sen takia saattoi presidentille antaa anteeksi poliittisen puolueellisuudenkin:

Sunnuntaina kun katsottiin TV-dokumenttia, isä sanoi, että Kekkonen oli hyvä presidentti. Kaikki pitivät häntä parhaana presidenttinä. Itselläni on se käsitys, että hän suosi kommunisteja. Joka tapauksessa hän oli lähellä kansaa. Hiihti kansan keskuudessa. Ihan hyvä kuva minulla hänestä on. (Mikkeli 52)

Paasikiven–Kekkonen linjan keskeinen ajatus ulkopoliittikan ensisijaisuudesta sisäpolitiikkaan nähden kuvastui nuorten käsityksissäänkin. Kekkonen vahvuuden saattoi nähdä Suomen pelastukseksi:

Hän piti hyvät välit Neuvostoliiton kanssa. Niin pitääkin. (Nurmo 40)

Hänessä oli karismaa. Se oli hyvä noottikriisissä. (Vammala 14)

Asiat oli hyvin. Suhteet Venäjään toimivat. (Mikkeli 65)

Nuorten kannanotoissa heijastui paitsi edellisen sukupolven hämmennys isähahmon menetyksen jälkeen ehkä myös 1990-luvun alun talouskriisin synnyttämä vakauden ja turvallisuuden kaipuu. Lievästi autoritäärinen maanisän kaipuu oli jäänyt perinnöksi edellisten vuosikymmenten konsensuksesta.

Kekkonen vallankäyttö

Urho Kekkonen kerrotaan todenneen: Jos minulle on kerran annettu valta, miksi en sitä käyttäisi. Nuoret olivat yleensä samaa mieltä. He eivät suinkaan paheksuneet Kekkonen vallankäyttöä, vaan katsoivat Kekkonen vallan olleen kansasta ja kansan hyväksi. Luja johtaja oli luonut turvallisuutta vanhempien sukupolvelle:

Kotona sanotaan usein, ettei Kekkonen aikana tuollaista [että presidentti ei puutu julkisen vallan väärinkäyttöön] olisi päässyt tapahtumaan. (Mikkeli 55)

Kansa luotti häneen. Kaikki pitivät häntä hyvänä presidenttinä. (Nurmo 19)

Kekkonen oli osaava ja jämäkkä. Muut ovat olleet vähän lepsuja. (Nurmo 38)

Kekkonen oli päättäväisempi kuin nämä seuraajat. (Nurmo 39)

Hyvä presidentti. Tiukka. Hoiti Suomen asiat tiukalla kädellä. Jämäkkä, hoiti asiat loppuun. (Mikkeli 54)

Ulkopolitiikan tarpeet oikeuttivat joidenkin haastateltavien mielestä omavaltaisen vallankäytönkin. Seuraava nuori oli omaksunut stereotyyppisen käsityksen Kekkonen vodkadiplomatiasta:

Sitä on syytetty diktaattorimaiseksi vallankäyttäjäksi, mutta kyllä hän hoiti asiat niin, etteivät venäläiset lähteneet hyökkäämään. Hänellä oli oma tyyliänsä, hän tiesi, miten neuvostojohtajia pitää käsitellä. Kun heillä on univormut ja kunniamerkit päällä, he ovat jäykkiä, mutta kun heidät vietään saunaan ja juotetaan pää täyteen vodkaa, niin asiat alkavat sujua. Saunassa he ovat aivan tavallisia ihmisiä. (Nurmo 26)

Muuan nuorista yleisti Kekkos-kuvastaan presidentin valtaa koskevan normin:

Mielestäni Suomessa presidentillä pitää olla valtaa. (Tyrvää-Vammala 5)

Oli kuitenkin kriittisiäkin ääniä. Kekkonen vallankäytössä nähtiin diktatorisia piirteitä:

Ei hän nyt ihan diktaattori ollut, mutta aika kova määräälemään asioista. (Nurmo 24)

Aika paljolti hän teki mitä halusi. Hajotti eduskunnankin pari kertaa. (Mikkeli 52)

Huomattavan särön Kekkonen kuvaan aikaansai hänen väkisin pitkitetty virassolonsa. Sairas johtaja ei enää nauttinut luottamusta:

Jos sanon mitä isäni on puhunut, niin ei Kekkonen niin hyvä mies ollut. Epäluottamusta herätti varsinkin se, kun hän valtansa loppukaudella oli niin huonossa kunnossa ja jatkuvasti poissa toimistansa. En ole kuullut monenkaan kauheasti kehuva Kekkostä. En ole tutkinut Kekkonen historiaa, mutta olen pistänyt merkille, ettei hänestä kauheasti positiivista sanottavaa ole. (Tyrvää-Vammala 1)

Loppuajasta on tullut paljastuksia. (Nurmo 36)

Nuoret eivät Kekkonen vallankäytöstä puhuessaan yleensä viitanneet valtaoikeuksiin tai puolueiden asemaan. Toiset hyväksyivät lujan johdon periaatteen, toiset taas kaihtoivat määräilevää tyyppiä. Nuorten ajattelulla ei ollut paljonkaan yhteyttä 1990-luvun hallitusmuotokeskustelun teemoihin. He eivät ottaneet kantaa demokratian laajentamiseen, sillä heitä ei Kekkosessakaan epäilyttänyt vallan keskittäminen sinänsä vaan presidentin voimien hupenemisesta johtunut huono johtaminen.

Kekkoslainen näkemys ulkopoliitikasta maan asioiden hoidon suurena yhteisenä nimitäjänä heijastui nuorten vastauksissa, kun he ottivat kantaa Suomen kansan ”rähmällään oloon”. Nuoret olivat omaksuneet vanhempiensa sukupolvelta karhun naapuruuden edellyttämän varovaisuuden vaatimuksen ja puolustelivat sillä sujuvasti Kekkonen linjaa:

Isä puhuu että jos Venäjän kanssa ei oltaisi ystäviä, niin ei tiedä mitä olisi seurannut. Ei sellaisen ison järkäleen kanssa kannata riidellä. Jos se vyöryy päälle, niin ei tässä mitään voi. Parempi olla sovussa. (Nurmo 23)

Oli hyvä että jonkin verran nöyristeltiin isomman edessä. Olihan Suomi kuitenkin jo sotimalla puolustanut arvojaan. (Nurmo 25)

Parempi myötäillä kuin panna vastaan. Kerran jo oli sodittu, mitä sitä uudelleen sotimaan. Suhteita kannattaa aina solmia, koska niistä on hyötyä. (Nurmo 27)

Kekkonen varoi Neuvostoliittoa. Pelättiin että se valtaa uudelleen Suomen. (Nurmo 18)

Taloudellinen hyöty oikeutti seuraavan kannanoton mukaan suomettumisen:

Venäjän kanssa oli hyvät suhteet ja kauppa kävi. En puhuisi nuoleskelusta mutta sen tapaista menettelyä oli. (Nurmo 24)

Isovanhemmat, jotka olivat aikuisina kansalaisina seuranneet Kekkonen kauden kaikki vaiheet, olivat välittäneet seuraaville nuorille kuvan taitavasta tasapainoilijasta:

Mummo ja pappa sanovat, että se oli kova mies paikallaan. Teki mitä oli tarpeen, mutta ei myöntynyt liian pitkälle. (Mikkeli 46)

Seuraavat haastateltavat pitivät Kekosta itsenäisyysankarina:

Sen ansiosta että presidenttinä oli Kekkonen, Suomen valtio on vielä olemassa. Jos hän olisi uhonnut itsenäisyydestä, se olisi saattanut suututtaa Venäjän, ja voi olla että tässä puhuttaisiinkin nyt Venäjää. Olen kuullut että Kekkonen ei ehkä olisi päässyt toiseksi kaudeksi presidentiksi, mutta en usko niin. Suomalaiset äänestivät tottumuksesta häntä uudelleen ja uudelleen. ETY-kokous oli häneltä tosi hyvä taidonnäyte. (Nurmo 32)

Hän pelasti Suomen, vaikka olikin kallellaan Neuvostoliittoon päin. (Mikkeli 57)

Oli ihan asiallista pokkuroida idän suuntaan. Saadaan olla hyvin tyytyväisiä siitä, ettei olla uudelleen Venäjän vallan alla. (Vammala 12)

Kekkosen kauden loppu oli seuraavalle nuorelle valitettava loppu turvallisuudelle:

Hän oli hieno mies. Onnistui hoitamaan kuntoon Suomen ja Venäjän suhteet, jotka nyt rapistuvat. (Mikkeli 47)

Muutama nuori suhteellisti Kekkosen linjan historiallisesti. Niin kauan kuin Neuvostoliitto oli olemassa ja voimissaan, myötäily oli perusteltua:

Ainakin siihen aikaan kun Neuvostoliitto oli olemassa, oli tärkeätä säilyttää siihen hyvät suhteet. (Nurmo 41)

Siihen aikaan tarvittiin idän ja lännen tasapainoa. Oli pakko myötäillä. Sotimalla ei olisi voittanut mitään. (Mikkeli 53)

Hän luotsasi Suomen vaarallisten aikojen ohi. 1960-luvullakin oli melkein syttyä ydinsota. Hän joutui tasapainoilemaan silloisen Neuvostoliiton kanssa. Kun ajattelee, millainen paine idästä tuli ja samalla piti käydä kauppaa lännen kanssa, arvostan häntä tosi paljon. (Nurmo 18)

Seuraavan nuoren kohdalla kouluopetus ei ollut toiminut suomettumisen välttämättömyyden myytin murtajana vaan vahvistajana:

Itse olin ennen Venäjää kohtaan hirveän torjuva, mutta historian kurssilla silmät avautuivat. Siitä ei pääse, että se on niin iso maa. Ihan turha meidän sulkeutua siltä. (Mikkeli 63)

Kuva Kekkosesta isänmaallisena ulkopoliittisena tasapainoilijana oli edellisten sukupolvien puheiden perua. Etäisyyden ottaminen Kekkosen linjaan vaatii luopumista pitkään hegemoniallisena pidetystä retoriikasta, josta oli ehtinyt tulla osa kansallista projektia.

Revisio tekee tuloaan

Kuten Max Jakobson 1991 avainartikkelissaan *Suomettumisen lyhyt historia* totesi, koko kansakunta ei 1970-luvullakaan suinkaan ollut rähmällään.⁴⁴ Konsensus-Suomen perintö ei tarkoittanut sitä, ettei perheissä olisi vaalittu myös vaihtoehtoisia historiantulkintoja. Niinpä haastateltavien oli monessa tapauksessa mahdollista vanhemmilta kuullun perusteella ottaa etäisyyttä vanhaan konsensukseen ja epäillä Kekkosen diplomatiaa ja korvaamattomuutta:

Ajateltiin ettei kukaan muu kuin Kekkonen voi puolustaa Suomea Neuvostoliittoa vastaan. Niin sitten yksissä tuumin mielisteltiin Neuvostoliittoa. (Nurmo 20).

Hänellä oli henkilökohtaiset hyvät suhteet Neuvostoliittoon. Voi olla, että ne olivat liiankin hyvät ja että hän otti ohjeita sieltä. Joka tapauksessa vältettiin selkkaukset idän kanssa. (Tyrvää-Vammala 14)

44 Jacobson 1991, 6.

Kun Neuvostoliitto hajosi, tuntui että hän oli suosinut Neuvostoliittoa enemmän kuin oli tarpeellista. (Mikkeli 52)

Seuraava nuori ei puhu 1990-luvun ristiriitatiedon perusteella vaan vetoaa vanhaan oikeistolaiseen kotiperinteeseen, johon kuului syvä epäluulo sodanjälkeistä takinkääntäjää kohtaan:

Meidän suvussa ei koskaan ole pidetty tästä Kekkonen linjasta, kun se oli niin hirveästi Venäjään suuntautunut ja pohjalaiset puolestaan ovat aina olleet kovasti Venäjää vastaan. Kekkonen aika oli pahin kausi mitä meidän suku on kokenut. Kun TV-ohjelmat nykyään paljastavat siitä ajasta lisää ikäviä yksityiskohtia, ne suuttavat isää, joka on peruskokoomuslainen. (Nurmo 22)

Jo 1980-luvulla alkaneen Kekkonen kauden uudelleenarviointikeskustelun pääkysymys oli, oliko hänen ulkopolitiikkansa merkinnyt turvallisuuden rakentamista itsenäisyyden kustannuksella. Kekkoslaisen reaalipolitiikan uudelleenarviointi oli koskettanut nuoria joissakin kodeissa. Se ei kuitenkaan ollut suoralta kädeltä vakuuttanut heitä. Oli vaikea ottaa kantaa Kekkostä koskevaan ristiriitatietoon ja rakentaa omaa historiantulkintaa:

Isän mielestä Kekkonen oli huono presidentti, jolla oli epäilyttäviä tekemisiä Venäjän kanssa. Kun hänet kuitenkin aina valittiin uudelleen presidentiksi, hänen on täytynyt olla suosittu suomalaisten keskuudessa. Kansahan olisi voinut syrjäyttää hänet, jos olisi ollut tyytymätön. (Vammala 11)

Hän [Kekkonen] piti välit Neuvostoliittoon hyvinä. En kylläkään tiedä, mitä kaikkia kepulikonsteja hän siinä käytti. En tiedä, mielistelikö hän liikaa Neuvostoliittoa. (Vammala 11).

Median välittämän uuden ristiriitatiedon valossa Kekkonen linja ei välttämättä ilmentänyt valtiomieskykyä vaan pikemminkin heikkoutta. Seuraava haastateltava oli omaksunut revisionistisen käsityksen:

Vanhemmat ihmiset puhuvat, että Kekkonen oli Suomen keisari, mutta jälkeensä on kuultu, ettei hän sittenkään ollut niin hirveän vahva mies, vaan kumarteli syvään Neuvostoliiton edessä. (Mikkeli 45)

Entisten kommunistimaiden arkistojen avautuminen toi julkisuuteen hyvinkin villiä revisiota, joka saattoi tavoittaa yksittäisen nuoren haastateltavan:

Kekkosella oli kai suhteita KGB:hen. Vanhemmat olivat syksyllä Budapestissa. Unkarilainen opas, joka oli ollut Suomessa, kertoi että syksyllä oli paljastunut että Sorsa oli KGB:n agentti. KGB:n aikana Kekkonen kävi pari kertaa Budapestissa, mutta Sorsa monta kertaa. (Mikkeli 51)

Kaiken kaikkiaan nuorten lähihistorian kuvassa oli paljon aitoja kekkoslaisia aineksia. Arvioidessaan Kekkonen aikaa monet asettivat ulkopolitiikan muun toiminnan yläpuolelle, ja useimmat katsoivat maanisän lujien otteiden tuo-

neen turvallisuutta ja näkivät hänen taanneen kansalaisille myös mukavan ta-
loudellisen turvallisuuden. Jälkikekkoslainen lähihistorian revisio oli jättänyt
suhteellisen vähän jälkiä haastateltaviin. Julkisen retoriikan muutoksen ja
populaarin menneisyydenkuvan välillä oli tämän teeman kohdalla selvä viive,
jollei nuorten kekkoslaisuus sitten kuvastanut jo laman jälkeistä uutta reaali-
poliittista näkemystä menestyksen ensisijaisuudesta suoraselkäisyyden rinnal-
la.

Esittäessään mielikuviaan Kekkonen ajasta haastateltavat viittasivat usein
vanhempiensa puheisiin, mutta välillä myös koulussa kuultuihin tulkintoihin.
Kodeissa oli myös katseltu jälkikekkoslaisia TV-dokumentteja ja keskusteltu
niistä. Yhdessä edellä esitellyssä tapauksessa nimenomaan koulu oli torjunut
lukiolaisen mielestä jälkikekkoslaisen kritiikin ja pysyttänyt nuoren ajattelun
reaalipoliittisessa mallissa. Kotiväen Kekkonen arvostelevat puheet olivat yh-
den nuoren mielessä herättäneet vastakritiikkiä ja toisessa tapauksessa taas
maanisäpuhe oli provosoinut epäilyä. Haastatteluista kuvastui kuitenkin en-
nen muuta, että sukupolvien vuorovaikutuksessa 1990-luvun lopulla Kekko-
sen kaudesta puhuttiin yleensä myönteisessä hengessä.

Kekkoskuvan ristiriitaiset ainekset eivät nousseet sukupolvikapinasta vaan
niin perhetradition kuin median tarjoamasta ristiriitainformaatiosta. Siihen tör-
mätessään nuore eivätkään olleet tehneet kovin pitkälle mene-
viä johtopäätöksiä, sillä turvallisen maanisän kuva hallitsi edelleen heidän
kuulemiaan kertomuksia.

Tulevaisuudenodotukset historian peilissä

Kokemus ja odotukset sukupolvesta toiseen

Tulevaisuudenodotuksia rakennetaan kolmelta pohjalta: mikä on toivottavaa,
mikä on mahdollista ja mikä on todennäköistä. Nämä kolme periaatetta yhty-
vät arkiajattelussa eri tavoin. Se mikä yhdelle on pelkkää toiveajattelua on
toisen arvostelukyvyn mukaan mahdollista, ja mikä yhdelle on todennäköistä
on toisen mukaan tuskin mahdollista. Tulevaisuutta punotaan niin monista lan-
goista niin monenlaisia katkoksia kohdaten, että mitkään odotukset eivät voi
olla luotettavia. Kaikki ne voivat kuitenkin vaikuttaa tulevaisuuteen, sillä tule-
vaisuus riippuu ihmisten aikomuksista ja päätöksistä.

Reinhard Koselleckin käsite ”mennyt tulevaisuus” tarkoittaa, että mennei-
syyden tulevaisuudenodotukset ovat seuraavien aikojen todellisuuden ainek-
sia. Paitsi mielen konstruktioita, menneisyys ja tulevaisuus ovat näin myös
todellisuutta. Tutkiessamme menneisyyttä tutkimmekin todellisuutta, nykyis-
tä ja tulevaa. Omat tulevaisuudenodotuksemme ovat tulevan todellisuuden ai-
neksia.⁴⁵

45 Koselleck 1979, passim.

Amerikkalainen sosiologi Christopher Lasch väitti 1979 neutroniaseiden varjossa elävästä sukupolvesta, että se menetettyään uskonsa tulevaisuuteen ei tuntenut enää rakentavaa mielenkiintoa myöskään menneisyyttä kohtaan. Kyseinen sukupolvi eli Laschin mukaan tässä ja nyt, vetäytyi yhteisöllisyyden sijasta yksityisyyteen ja etsi historiasta lähinnä lohtua, suhtautuen siihen nostalgisesti ja viihteellisesti. Laschin mukaan enää ei ollutkaan mennyttä tulevaisuutta. Sosiologien ja futurologien kuulee myös ajoittain väittävän, että viime vuosikymmenien muutoksen nopeus on katkaissut yhteyden menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Historiatietoisuuden käsite, jota luvussa *Yhteisön muisti ja identiteetti* tarkasteltiin ja joka on tämän tutkimuksen keskeinen taustakäsite, kuitenkin edellyttää ajallisuuden jatkumoa ihmisen ajattelussa.

Kun nuoret, noin 1980 syntyneet suomalaiset syksyllä 1997 selittivät haastattelijalle käsityksiään menneisyyden ja tulevaisuuden suhteesta, he puhuivat oman sukupolvensa äänellä. Kantoivatko he silloin mukanaan takana olevien sukupolvien kokemuksia?

Kahden aikaisemman sukupolven suhde tulevaisuuteen vaihteli kummankin erilaisista avainkokemuksista johtuen. Jälleenrakentajasukupolven ja ensimmäisen nousevassa hyvinvointivaltiossa kasvaneen sukupolven näkökulmat tulevaisuuteen olivat erilaiset. Haastateltujen nuorten 1920-luvun lopulla syntyneet *isovanhemmat* olivat kokeneet paitsi sodan myös jälleenrakennuskauden. He olivat lisäksi rakentaneet Suomesta teollisuusmaan ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion. Paitsi uhrauksia nämä saavutukset olivat merkinneet heille myös nopeaa eteenpäinmenoa. Kulttuurihistorioitsijat ovat tulkinneet tuon ajan esineellisissä luomuksissa, modernissa arkkitehtuurissa ja käyttötaiteessa, valoisaa optimismia ja tulevaisuudenuskoa. Lähiöt rakennettiin silhuetiltaan korkeiksi ja tiloina avariksi ja valoisiksi, sellaisiksi kuin miltä tulevaisuus elintason kasvaessa näytti. Oli vastakkaisiakin sävyjä, mutta yleisesti ottaen odotushorizontti rusotti varsin lupaavasti. Edistysprojekti oli luonteva kehys tulevaisuudenajattelulle.

Nuorten 1950-luvulla syntyneet *vanhemmat* olivat lähiöiden lapsia, ensimmäinen kulutusyhteiskunnassa kasvanut sukupolvi, joka tunsikin kertakäyttötavarat ja nuorisokulttuurin. Toisaalta sukupolvi koki öljykriisin, tuli tietoiseksi ympäristöriskeistä ja taipuvaiseksi kulttuuripessimismiin. Lopulta 1980-luvun ns. kulutusjuhlan jälkeen sukupolvi heräsi selittämättömän kovaan lamaan ja hallitsemattoman rakennemuutoksen mukanaan tuomaan työttömyyteen. Oli kyseenalaista, pitivätkö he enää kiinni edistysprojektista puitteissa. Laschin teesi saattoi pitää paikkansa 1990-luvun Suomessa.

Heidän *lapsensa*, tämän tutkimuksen nuoret haastateltavat, syntyivät tosin nopeasti vaurastuneeseen Suomeen, mutta joutuivat lapsuudessaan kokemaan vanhempiensa hämmennyksen riskiyhteiskunnan edessä. Lisäksi 1990-luvun alun lama kosketti heitäkin. Heillä oli kaikki mahdollisuudet sisällyttää tulevaisuudenodotuksiinsa annos kyynisyyttä. Miten se vaikuttaisi heidän historialliseen identiteettiinsä?

Tämän tutkimuksen aineistoa kerättyäessä haastattelija esitti viimeiseksi kysymyksen, joka koski tätä kytKentää: *Mitä Suomen 1900-luvun historiassa*

mielestäsi on sellaista, joka on omiaan herättämään luottamusta ajateltaessa tulevaisuutta? Entä mikä mahdollisesti herättää epäluottamusta? Kysymyksiä seurasi keskustelu, joka antoi haastateltavalle tilaisuuden punnita ja täsmentää käsityksiään. Vastauksiin vaikutti todennäköisesti jonkin verran se, että edellä haastattelun aikana oli keskusteltu vuodesta 1918, talvi- ja jatkosodasta, hyvinvointivaltion rakentamisesta ja Kekkonen ajasta. Teemat toistuivat monissa tulevaisuusluottamuksen rakennusaineita koskevissa vastauksissa. Silti nuorten vastaukset kuvastanevat myös sitä, millaisena he näkivät kansallisen menneisyyden merkityksen tulevalle elämälle.

Kansallinen projekti ylläpitää tulevaisuudenuskoa

Vastatessaan tulevaisuudenuskon juuria koskevaan kysymykseen, nuoret löysivät luottamuksen aineksia ennen muuta kansallisesta projektista eli kansakunnan syntyyn ja puolustamiseen liittyvistä tapahtumista. Vain harva haastateltava viittasi ensisijaisesti yhteisöjen vaikeuksista selviytymiseen, hyvinvointivaltion rakentamiseen tai kulttuurin luomiseen. Useimmat toivat esiin olensa ylpeitä itsenäisyydestä ja valmiudesta puolustaa sitä ja viittasivat vielä kansallisen projektin jatkuvuuteen ja velvoittavuuteen. Kansallinen projekti oli sukupolvien ketjun yhteinen saavutus:

Se herättää optimismia, että Suomi itsenäistyi 1917. Suomi oli jotain. (Tyrvää-Vammala 1)

Itsenäistyminen antaa luottamusta, samoin kuin se että talvi- ja jatkosodassa pystyttiin säilyttämään itsenäisyys. (Mikkeli 53)

Itsenäistyminen antaa luottamusta. Kun vielä on pysytty pienellä armeijalla säilyttämään itsenäisyys, ei olla ihan turha joukko. (Mikkeli 51)

Ajatus sodasta kansakunnan testinä viittasi myös tulevaisuuteen. Sodassa voitaneen kansakunnan ennuste on hyvä. Nuorten yleisen käsityksen mukaan Suomi oli voittanut molemmat 1939-1944 käydyt sodat. Daavidin voitto Goljatista ei siten ollut pelkkä historiallinen myytti vaan tulevaisuuden valttikortti:

Talvisota oli näyttö siitä, että pienikin maa pystyy puolustamaan itsenäisyyttään. (Mikkeli 52)

Talvisota osoitti, mihin suomalaiset pystyvät, jos vain yrittävät kunnolla. (Tyrvää-Vammala 8)

Tuntematon sotilas loi luottamusta siihen, että tullaan pärjäämään, vaikka sotia vielä tulisikin. Se antoi tosi hyvän kuvan suomalaisista miehistä. En tiedä, millaisia nämä nykypäivän nuoret miehet ovat, tuntevatko mitään velvollisuutta puolustaa. Ainakin on valmius, kun pakotetaan menemään. (Tyrvää-Vammala 11)

Sodat antavat luottamusta, nimittäin se mitä tavalliset suomalaiset miehet niissä tekivät. Jos nyt tulisi kriisitilanne, samalla hengellä puolustaisi Suomi itseänsä. (Tyrvää-Vammala 12)

Luotan suomalaisen miehen isänmaallisuuteen. Kun ajattelee kaikkia sotiä, sitä luottaa siihen, että jos sota tulisi, kyllä moni olisi isänmaallinen. Harva jäisi kotiin. (Nurmo 21)

Armeija on hyvä. Taisteli niin hyvin Venäjää vastaan. (Nurmo 30)

Talvi- ja jatkosota tuovat turvallisuuden tunnetta. Kun näin pienessä maassa pystytään luomaan niin hyvä yhteishenki ja voima, pystytään täysipainoisesti puolustautumaan isompaakin vihollista vastaan. Vaikka olisi kuinka iso vonkale vastassa, niin kyllä suomalaisuus auttaa. (Mikkeli 47)

Kansallisen projektin mukaista oli etsiä historiasta todistus kansakunnan yhtenäisyydestä ja yhteisestä tahdosta:

Tämä on yhtenäinen kansa. Sodissa suomalainen sisu yhdisti kansan. (Mikkeli 46)

Sodat voitettiin. Löytyi tarpeeksi yhteishenkeä. Kyllä me pärjäämme. (Mikkeli 66)

Mikä herättää luottamusta? Sodät, yhteishenki ja usko tulevaisuuteen. (Mikkeli 57)

Kansallisen yhtenäisyyden kokemuksia nuoret olivat saaneet myös kilpaurheilusta. Vastatessaan kysymykseen ”mikä herättää luottamusta tulevaisuuteen” moni nuori mainitsi lähes samassa hengenvedossa talvi- ja jatkosodan kanssa vuoden takaisen jääkiekon maailmanmestaruuden, jonka spontaani juhlinta kaduilla saavuttikin isänmaallisen kansanjuhlan mittasuhteet Suomessa. Mäkihyppääjät, ralliautoilijat ja yleisurheilun klassikot kuten Lasse Viren ja jopa Paavo Nurmi pääsivät myös sotasankarien rinnalle. Urheilussahan käytetään runsaasti kansallismielisiä symboleja, mikä tuottaa seuraajissa ainakin hetkelisestii kansallisen yhteenkuuluvuuden ja voiman tunteja ja nuorten lausumien mukaan myös uskoa yhteisön hyvään tulevaisuuteen.

Selviytymiskertomukset antavat pontta

Sotiin kytkeytyneen kansallisen projektin jälkeen toisella sijalla nuorten tulevaisuudenuskon lähteenä olivat kertomukset siitä, miten esivanhemmat olivat selviytyneet arjen haasteista. Kun valtaosa vastatessaan kysymykseen ”mikä herättää luottamusta tulevaisuuteen” toi esiin valtiollisen itsenäisyyden ja sen puolustamisen, noin joka viides puhui arjen selviytyjistä. Osa viimeksi mainituistakin viittasi sotiin, mutta painotti sotilaallisen suorituksen sijasta koko väestön selviytymistä puutteesta ja menetyksistä. Esivanhempien selviytyminen merkitsi tulevaisuuteen ulottuvaa velvoitetta:

Selvittiin talvisodasta, mutta sotiminen ei suinkaan ollut tärkeintä vaan yhteinen ponnistus. Isovanhemmissa on minulle esikuva. Äidinäiti hoiti yksin koko maatalon. Miksen itsekin pystyisi. Emme kai me sen huonompia ole. (Vammala 14)

Tulevaisuudenuskkoa herättänyt selviytyminen koski niin vaikeita aikoja, yhteiskunnallisia konflikteja kuin turvallisuutta järkyttäneitä rakennemuutoksia. Uhkien poistumisen nuoret näkivät kärsivällisten ponnistelujen tulokseksi. Joidenkin mukaan suomalaiset kykenivät selviytymään yleensä kaikista vaikeuksista:

Itsenäistyminen onnistui. Osattiin hoitaa oma maa, vaikka vapaussota uhkasi sotkea asiat. Talvi- ja jatkosodan jälkeen pystyttiin maksamaan sotakorvaukset ja saavuttamaan uudelleen maailmanlaajuinen luottamus ja puoleueettomuus. Kekkonen ansiosta saatiin hyvät kauppasuhteet itään ja vaurastuttiin. (Nurmo 26)

Pulavuosista selvittiin kunnialla, samoin sotavuosista, vaikka ollaan vain pieni kansa. (Vammala 1)

Se herättää luottamusta, että selvittiin sodista ja suuret ikäluokatkin ovat tulleet hyvin toimeen. (Nurmo 29)

Nuoret olivat itsekin lapsina kokeneet lamakauden, monet omissa perheissään. Muutamat haastateltavat liittivät tuoreen kokemuksen niiden vaikeiden aikojen joukkoon, joista oli kunnialla selvitty:

Selvittiin sodista, ja nyt ollaan selvitty lamastakin. Kai selvittää jatkossakin mullistuksista. (Mikkeli 45)

Erytisesti naisten suoritukset ovat herättäneet luottamusta muutamissa nuorissa:

Se, että naiset saivat hoidettua maatalouden miesten ollessa rintamalla, näyttää, että vaikeista ajoista selvittää. (Nurmo 25)

Seuraavissa esimerkeissä nuori oli saanut tulevaisuudenuskkoa kriisien laukeamisesta ja niin sisäisen kuin ulkoisen rauhantilan vahvistumisesta:

Luottamusta herättää sodasta pois pääseminen ja jälleenrakentaminen. Punaisten ja valkoisten skisma on unohtunut. Minäkään en ainakaan edes muista kummalla puolella oltiin. Se minulle antaa toivoa, että ihmisillä on kyky antaa anteeksi, uusiutua, rakentaa uusiksi vaikka edellä vallitsi epätoivo. Kun on tiukka paikka, ihmiset pystyvät puhaltamaan yhteiseen hiileen. Vaikka puhutaan, etteivät ihmiset enää välitä toisistaan, kyllä minulle antaa toivoa se, että ennenkin tiukan paikan tullen kaikki ovat mahtuneet joukkoon. Pystytään vieläkin jos halutaan. (Tyrvää-Vammala 10)

Ei ole ollut punaisten ja valkoisten sodan jälkeen kauheita sisäisiä erimielisyyksiä. En usko että enää voisi tulla mitään veristä sisällissotaa. (Mikkeli 51)

Seuraavat nuoret luottivat ulkoisen turvallisuuden jatkuvaan vahvistumiseen eivätkä katsoneet noottikriisin tapaisten välivaiheiden merkitsevän vaaran mahdollisuutta:

Se herättää luottamusta, ettei toisen maailmansodan jälkeen ole ollut ulkomaiden kanssa mitään kärhämää. Venäjältä ei ole tullut mitään uhkaa. (Nurmo 31)

On liittyy EU:hun, ja suhteet itään lämpenevät, niin ettei sieltäkään tule enää ilkeitä yllätyksiä. (Mikkeli 46)

Euroopan unioniin liittyminen oli muutamassa nuoressa lujittanut uskoa rauhaan. He luottivat siihen, että unioni olisi neuvotteluforum, jolla ristiriidat voidaan ratkaista ilman aseita. Yksittäinen haastatettava oli omaksunut myös kansanäänestysvuoden 1994 teeman EU:sta turvana arkkihollista Venäjää vastaan.

Yleensä nuoret kuitenkin ammensivat tulevaisuudenuskonsa omalta pohjalta, oman maan kollektiivisesta selviytymishistoriasta. Heillä oli vankka kuva kuulumisestaan selviytyjäkansaansa. Puhuessaan selviytymisestä he viittasivat yleensä makro-ilmioihin, mutta joissakin tapauksissa myös henkilökohtaisiin ja paikallisiin muistoihin.

Jatkuva talouskasvu rohkaisee

Vauraassa hyvinvointi-Suomessa kasvanut sukupolvi ei luvun *Millaista oli ennen kansankotia* mukaan järin hyvin tuntenut hyvinvointivaltion taustoja ja varsinkin rakentajia. Vain harva myöskään ilmaisi ankuroivansa tulevaisuudenuskonsa siihen, että Suomi oli lyhyessä ajassa rakentanut maasta turvallisen kansankodin. Ei edes yksi kymmenestä tuonut esiin mitään hyvinvointivaltioon liittyvää vastatessaan kysymykseen, mikä 1900-luvun Suomen historiassa herättää luottamusta tulevaisuuteen.

Seuraava nuori oli niitä harvoja, joita sosiaalivaltion historia rohkaisi:

Ollaan koko ajan kehitytty. Elintaso on noussut koko ajan. On saatu työttömyysturva ja kaikki. Kyllä ihmisillä nykyään menee hyvin. En osaa nähdä tulevaisuutta mitenkään pelottavana. (Nurmo 44)

Seuraava nuori kytki sosiaaliturvan komeasti kansalliseen projektiin. Hänen mukaansa sodat oli sodittu, suomalaisilla oli syytä arvostaa itseään ja tulevaisuus oli valoisa:

Koko ajan tuntuu, että tapahtuu muutosta parempaan. Suomessa on tosi hyvät terveyspalvelut ja eläke-edut. Työttömyyskin on laskemaan päin. Tuntuu että sodat ovat takanapäin, kun Suomi on itsenäinen. Suomalaiset tietävät itse olevansa suomalaisia, joilla on oma tietty menneisyys. Vaikka muut eivät sitä arvostaisi, me emme itse väheksy sitä. Minä olen hyvilläni siitä, että olen suomalainen. (Nurmo 24)

Kansankoti merkitsee paitsi sosiaaliturvaa myös elämäntapaa ja turvallista ilmapiiriä. Seuraava haastateltava katsoikin yhteiskunnallisen ilmapiirin lupaa-
van hyvää tulevaisuutta:

Meillä on nyt työllisyys kunnossa, mahdollisuus opiskella, oikeus tukiin ja lomiin. On sosiaaliturva, niin ettei kenenkään tarvitse olla kodittomana. Suomessa on turvallinen ja hyvä ilmapiiri. (Nurmo 28)

Hyvinvointivaltion rakentajasukupolvi, haastateltujen nuorten isovanhemmat, suuntautui aikanaan voimakkaasti tulevaisuuteen. Rakentajasukupolvi ajatteli nimenomaan lastensa ja lastenlastensa tulevaisuutta maksaessaan sosiaalivaltion perustamiskuluja. Seuraava sukupolvi lisäsi edelleen yhteisiä etuja, mutta joutui toisaalta vastatusten supistuvien resurssien ongelman kanssa. Vaikka heidän lapsensa, useimmat haastatelluista nuorista näyttävät ottavan hyvinvointivaltion valmiina itsestäänselvyytenä pikemminkin kuin jatkuvana edistysprojektina, se oli joillekin heistä tulevaisuudenuskon perusta. Heidän ajattelussaan näkyi jälkiä perinteisestä pohjoismaisen mallin mukaisesta ajattelusta: tulevaisuus on hyvä, koska voi luottaa elämisen perusturvaan ja mahdollisuuksien yhtäläisyyteen.

Kulttuurissako kansakunnan toivo?

”Kulttuurissa on pienen kansan ainoa toivo.” Yhtyvätkö 1990-luvun nuoret suomalaiset edelleenkin Snellmanin väitteeseen?

Poliittis-kansallisen projektin, selviytyjämyytin ja hyvinvointiuskon jälkeen neljännellä sijalla kulttuuri herätti nuorissa luottamusta tulevaisuuteen. Kulttuurin toi esiin vain niin harva nuori, ettei Snellmanin linjan voi sanoa saaneen suurta kannatusta.

Ne haastateltavat, jotka toivat kulttuurin esiin, liikkuivat kulttuurin käsitteen koko laajalla ulottuvuudella. Edellä kansallisen projektin yhteydessä todettiin, että urheilusuoritukset ovat nuorten mielissä kansallisen itseluottamuksen lähteitä. Jääkiekkosankarien, rallikuninkaiden ja mäkipotkien kansalle ei voi käydä muuta kuin hyvin. Edelleen, kuten luvussa *Nuoret ja moderni projekti* esiteltävät eurooppalaisen nuorisotutkimuksen tuloksetkin osoittavat, luonnontieteiden ja tekniikan saavutukset herättävät luottamusta. Humanistiset arvot tulevat vasta näiden jälkeen.

Nokia-yrityksen menestys taloushistorian tuoreena ilmiönä on yleisen keskustelun tasolla luonut suomalaisissa tulevaisuudenuskoa. Muutamat haastateltavat antoivat vastaukseksi tulevaisuudenuskon historiallista pohjaa koskevaan kysymykseen lyhyesti ”Nokia.” Seuraava optimistinen lausumakin perustui Nokia-ilmiöön:

On teollistuttu aika hyvin. Nyt on tullut Nokia. Kyllä Suomi pysyy rikkaana maana tällä perusteella. (Nurmo 30)

Yksittäinen haastateltava näki Suomen taloudellis-teknisen osaamisen perustuvan 1990-lukua pitempään historiaan:

Suomalainen tekniikka on kehittynyt. A.I.Virtanenkin sai Nobelin. Meidät pitää pystyssä tämä suomalainen osaaminen. (Nurmo 22)

Teknologiaan luottajien kriteerinä oli kansainvälinen taloudellinen kilpailukyky. Talouden globalisoituminen ei herättänyt heissä suinkaan pelkoa vaan luottamusta tulevaisuuteen:

Suomesta on tullut teollisuusvaltio. Talous on hyvällä pohjalla. Teknologian taso on korkea. Aukeaa portteja Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin, kun niihin viedään teknologiaa. (Nurmo 32)

Seuraavan haastateltavan luottamuksen lähteenä ei ollut kulttuuriperintö siinänsä vaan yhteisön kyky luopua siitä ja vaihtaa se uuteen. Hänen lausumansa tuo mieleen Kansainvälisen valuuttarahaston suosittelman ”rakenteellisen sopeuttamisen” ohjelman, joka on monelta maalta edellyttänyt traditiosta luopumista.

Suomi pystyy vaihtamaan nopeasti menestymistyylejä. Sitä osoitti teollistuminenkin. Sillä tavoin pysytään maailmanmenossa mukana. (Mikkeli 49)

Lausuma osoittaa, että nuoren on ollut helppo omaksua 1990-luvun valtaretoriikan vaatimus kulttuurin alistamisesta kansainvälisen taloudellisen kilpailun ehdoille.

Haastatteluaineistossa vähäisiksi jääneet viittaukset humanistiseen ja taiteelliseen perintöön tulevaisuudenuskon pohjana olivat usein pelkkiä nimiä ja luokkia. Haastateltavat eivät työstäneet taiteellisten saavutusten merkityksiä samalla tavoin kun edellä lainatut muunlaisten saavutusten korostajat:

Sibelius, Alvar Aalto, olympiajuoksijat, jääkiekkoilijat, hiihtäjät – heistä minä olen ylpeä. (Mikkeli 54)

Sibelius on idolini. Myös kirjailijat kuten Kivi ovat merkittäviä. (Mikkeli 66)

Suomalaiset etsivät muiden kansojen tavoin identiteettiä myös tarkastelemalla itseään kansainvälisen yhteisön peilissä. Näin tekivät myös seuraavat haastateltavat:

Se herättää luottamusta, että olemme menestyneet maailmalla, tarkoitan nimenomaan urheilijoita ja taiteilijoita. (Mikkeli 58)

Urheilijat ja muusikot pärjäävät hyvin maailmalla. (Mikkeli 64)

Kaiken kaikkiaan nuorten kulttuurinen historiatietoisuus, tulevaisuudenodotusten liittyminen tieteen, taiteen ja tekniikan saavutuksiin ja niiden merkityksiin, painottui haastatteluaineistossa tekniikkaan ja urheiluun. Kilpailunäkökulma määräsi, mikä herätti luottamusta. Suomalaisen tieteen ja taiteen kasvu ei luonut nuorissa tulevaisuudenuskoa paitsi kansainvälisen kilpailun valttina.

Arvioituaan menneisyyden luottamusta rakentavia kokemuksia, haastateltavat saivat vielä kertoa, mitkä ilmiöt ja tapahtumat heikensivät heidän tulevaisuudenuskoaan. Haastattelija pyysi heitä kelaamaan Suomen koko 1900-luvun tapahtumia, sensijaan että olisivat toistaneet parhaillaan hallitsevia pelko- ja uhkakuvia.

Toisin kuin luottamusta luovia menneisyyden sisältöjä, haastateltavat eivät useinkaan osanneet nimetä epäluottamuksen aiheita. Suomen 1900-luvun historia oli välittynyt heille lupausten eikä uhkien kertomuksena. Samanlaisen tuloksen antoi myös myöhemmissä luvuissa esiteltävä poliittisten käsitteiden ja arvojen rakentamista koskeva yhteiseurooppalainen kyselytutkimus. Väite ”Historia on rikosten ja onnettomuuksien varasto” ei Suomessa sen enempää kuin muuallakaan saanut kuin pienen vähemmistön kannatuksen.

Tämä ei merkinnyt sitä, ettei tietyillä menneisyyden sisällöillä olisi haastattelussa paljastunut olevan kielteisiä merkityksiä. Kollektiivinen muisti sekä karsii että nostaa esiin sellaisia ilmiöitä ja tapahtumia, joista saattaa tulla jälkipolville pelättimiä. Näitä pelättimiä myös tarkoituksellisesti tuotetaan historiakulttuurissa. Suomessa kuten muuallakin 1990-luvulla voimakkaan historian revision yhteydessä sekä historiankirjoitus että media ovat nostaneet esiin menneisyyden painolasteja. Suomessa niitä ovat olleet paitsi vuoden 1918 sota myös Kekkonen ajan pimeä puoli.

Kysyttäessä suoraan, mikä menneisyydessä rapautti tulevaisuudenuskoa, haastateltavat yllättäen toivat esiin merkityksiä, jotka he olivat torjuneet keskusteltaessa itse tapahtumista. Niinpä, vaikka he eivät tunteneet esi-isiensä tai kotiseutunsa vaiheita 1918, historiallisella käsitteellä ”1918” oli heille epämääräisesti kielteinen merkitys, ja vaikka he eivät yhdistäneet Kekkonen aikaa ja suomettumista, Neuvostoliiton ja Suomen sodanjälkeiset suhteet ilmenivät muutamille epäluottamuksen lähteiksi. Historiasta näyttää välittyvän merkkejä, jotka eivät ankkuroidu sukupolvien ketjun tai opiskelun kautta saatuun varsinaiseen menneisyyden tuntemukseen, vaan ovat lähinnä retorisia. Sellaisina ne ovat peräisin historiakulttuurin tarjonnasta.

Historian ilmiöt saavat eri merkityksiä tulkintakehyksestä riippuen. Edellä on todettu, että kansallisen projektin puitteissa sodista oli haastateltavien valtaosalle tullut tulevaisuutta koskevan luottamuksen lähde. Jos sensijaan lähti kansallisen projektin sijasta yksilön olemassaolon turvallisuuden ehdoista, sodat ja konfliktit olivat uhka. Tällä kehyksellä menneisyyttä arvioiden muuttamat haastateltavat luokittelivat sodat menneisyyden taakaksi. Se että sotia oli ollut, pelotti heitä:

Sisällissota ja talvisota eivät ainakaan herätä optimismia. (Vammala 3)

Sisällissota herättää epäluottamusta. Että syntyi niin syvä ristiriita suomalaisen keskelle. On ikävää, jos yhteisessä maassa riidellään. (Vammala 13)

Toisenlaista poikkeamaa kansallisen projektin peruslinjoista edustivat ne pari haastateltavaa, jotka eivät nähneet jatkosotaa oikeutettuna taisteluna vaan sodanjohtajien suuruudenhulluutena. He pelkäsivät ilmiön toistuvan tulevaisuudessa:

Johtajat rupesivat rakentamaan Suur-Suomea. Pelkään että johtajat vastakin voivat tulla suuruudenhulluiksi ja kansa joutuu pulaan niiden takia. (Nurmo 21)

Suur-Suomi ja sopimus Saksan kanssa huolestuttavat vieläkin. (Mikkeli 55)

Poikkeuksellista kansallisen projektin kritiikkiä olivat myös yksittäiset viittaukset jatkosodan aikaisiin saksansuhteisiin:

Saksan kanssa liittoutuminen ei anna hyvää kuvaa suomalaisten kyvystä hoitaa asioitaan. Antoivat niiden käyttää meidän maata hyökkäykseen. Turhaa oli myös jatkaa hyökkäystä vanhan rajan yli. (Mikkeli 53)

Se huolestuttaa, että suomalaiset saattoivat hyysätä natsseja. Oliko se tarpeen? En tiedä kuinka paljon huonommin asiat olisivat olleet ilman sitä. (Nurmo 44)

Toinen menneisyydestä löytyvä epäluottamuksen aihe oli suomettuminen. Kuten luvussa *Maanisan hankala muisto* todettiin, vain harvat yhdistivät suomettumisen Kekkonen perintöön. Irrallaan kekkosyhteydestä, pelkkänä terminä, suomettuminen kuitenkin herätti useimmissa vastenmielisyyttä. Kansallisen projektin valossa oli pelottavaa, että kansa saattaisi joutua nöyristelemään toisen edessä ja että kansa ei olisikaan yhtenäinen vaan eri ryhmät toimisivat omaan laskuunsa. Seuraavat haastateltavat pelkäsivät maan poliittisen integriteetin kadottamista:

Se herättää epäluottamusta, että Kekkonen yritti vaihtaa maita Venäjän kanssa. (Mikkeli 47)

Se herättää epäluottamusta, että Neuvostoliittoa yritettiin ennen kauheasti mielistellä ja että oli kommunisteja jotka olivat Neuvostoliiton puolella. Että jotkut voivat kääntyä meitä vastaan, koska haluavat ajaa omia etujaan. Että oli niitä, jotka halusi paljastaa asekatköt, vaikka muut pelkäsivät Neuvostoliittoa. Pitäisi voida luottaa kaikkiin suomalaisiin. (Tyrvää-Vammala 10)

Jotkut sopimukset venäläisten kanssa pelottavat vieläkin. Että sellaisia saatetaan tehdä. (Mikkeli 59)

Euroopan unionin jäsenyys esiintyi haastateltavilla sekä tulevaisuutta koskevaa luottamusta että epäluottamusta herättävänä tapahtumana. Kansallisen projektin puitteissa ajatellen jäsenyys saattoi merkitä yhteisön itsemääräämisoikeuden menetystä ja hyppyä tuntemattomaan. Seuraavat haastateltavat pelkäsivät näitä seurauksia:

Järkyttää että mentiin EU:hun. Ei voi tietää, mitä siitä tulee. (Vammala 5)

Isoisä sanoo että kaksi kertaa on Saksan kanssa veljeilty ja kummankin päälle tapeltu. Minun kohdallani kuitenkin toisen maailmansodan opetukset ovat sen verran väljähtyneet, että itse suhtaudun EU:hun myönteisesti. EMUa en kuitenkaan kannata. Itsenäisyys on asia, jonka puolesta on sentään taisteltukin. (Nurmo 18)

Pelkään että Suomi hukkuu Euroopan unioniin eikä siitä jää mitään jäljelle. (Nurmo 24)

Suomen markkakin menee. Se on sentään ollut itsenäisyyden merkki. (Nurmo 33)

Se pelottaa, ettei pärjätä Hollannille ja Saksalle maataloudessa.

Vain yksittäinen haastateltava toi esiin 1990-luvun työttömyyden tulevaisuudenuskoa rapauttavana ilmiönä. Haastateltava heijasti talouden suhdannevaihteluja koskevan pelkonsa suoraan omaan elämäänsä:

Ainoa asia joka herättää pessimismia on työttömyys. Saako hallitus sen kuriin vai liikkuko se ylös ja alas. Jos minä valmistun työttömäksi ja olen ikuisesti työtön. (Nurmo 23)

Epäluottamusta herättäviksi arvioitujen menneisyyden asioiden vähäisyys heijastaa kansallisen identiteetin vahvuutta. Nuoret näkevät maansa historiassa mieluummin samaistumisen arvoisia kuin arvottomia toimia. Yhteyseuroopalainen kyselytutkimus tukee tätä oletusta; Suomi oli niitä maita joissa oman maan tulevaisuus herätti nuorissa enemmän luottamusta kuin esimerkiksi Euroopan tulevaisuus.

Tarvitaanko historiaa tulevaisuuden ajattelussa?

Missä määrin nuorten puheet kotimaan historian tapahtumien tulevaisuususkoo antavasta voimasta nousivat aidosta historiatietoisuudesta? Sadasta haastateltavasta neljä sanoi suoraan, ettei ole koskaan ajatellut minkään menneisyyteen liittyvän vaikuttavan tulevaisuudennäkymiin. Kaksi seuraavaa nuorta sensijaan valittivat sitä, etteivät hallitse menneisyyttä kylliksi hyvin voidakseen perustaa sen varaan mitään:

Olen tosin kuullut elämäni aikana pieniä pätkiä kaikesta mitä on tapahtunut, mutta en osaa yhdistää niitä kokonaisuudeksi. En tiedä voinko sanoa tapahtumien merkinneen mitään pitemmällä tähtäimellä. (Tyrvää-Vammala 5)

Sen perusteella, miten on kehitytty, voisi tehdä johtopäätöksiä. Minulla on kuitenkin se ongelma, että kun en tunne menneisyyttä, niin en osaa ajatella tulevaisuuttakaan. En tiedä, olenko lopulta kovin luottavainen tulevaisuuden suhteen. (Nurmo 36)

Christopher Laschin (1979) mukaan tulevaisuuden pelko johtaa menneisyyden menetykseen. Yllä lainatut haastateltavat kuitenkin näkivät tilanteen päinvastaiseksi; heiltä puuttui menneisyys, mikä häiritsi merkitysten antamista asioille tai tulevaisuuden ajattelua kokonaisuudessaan.

Historiattomuuden valittaminen oli tutkimusaineistossa kuitenkin vain sivuteema. Hallitseva historiatietoisuuden muoto oli tulevaisuutta koskevan luottamuksen rakentaminen kansallisen projektin pohjalle. Kansakunnan suuri kertomus, joka historiankirjoituksessa ja julkisessa retoriikassa rapautui 1960- ja 1970-luvuilla, oli ollut nuorten kohdattavissa taas 1990-luvun uudessa historiakulttuurissa ja löytänyt heissä tarttumapinnan. Nuoret samaistuiivat kansallisen kertomuksen selviytyjiin ja uskoivat itsekin voittavansa vaikeudet – joita he toisaalta eivät näköpiirissään yleensä varsinaisesti erottaneetkaan. Enimmäkseen menneisyys selviytymis- ja kasvukertomuksineen näytti tulevaisuudelle vihreätä valoa.

Yhteenveto: historian merkkitapahtumien vaikutus kollektiiviseen muistiin ja kansalliseen identiteettiin

Historia suurella H:lla – käyttäkseni Frank Füredin termiä – oli tämän tutkimuksen haastatteluaineiston valossa hyvinkin voimissaan nuorten suomalaisten mielissä. Haastateltavat samaistuiivat yleisesti kansalliseen, jopa taistelevan kansakunnan projektiin. Kaikista haastatteluteemoista heillä oli eniten sanottavaa talvi- ja jatkosodasta, joista he puhuivat kansallismielisen retoriikan hengessä. Heillä oli ollut tarttumapintaa niin isoisän sotajutuille kuin historiakulttuurin välittämille selviytyjä- ja sankarimyyteille. Erityisesti *Tuntemattoman sotilaan* toiminnallisuus, sankaruus ja selviäminen olivat tehokkaasti vedonneet hyvinvointi-Suomen nuoriin.

Haastatellut nuoret sovittivat myös Kekkonen kauden suureen kansalliseen projektiin, eivätkä 1990-luvun paljastuksista huolimatta yleensä nähneet Kekkonen politiikan loukanneen kansallista omanarvontuntoa. Myöntäväinen ulkopoliittikka oli heille isänmaallista siinä missä maanpuolustuskin, kunhan tarkoituksena oli itsenäisyyden säilyttäminen. Kansallisen projektin rinnalla he näyttivät yleensä myös hyväksyneen vanhemman polven välittämän edistysprojektin: Suomella meni hyvin, eivätkä elinkeinorakenteen murroksetkaan olleet haitanneet yhteiskunnan eteenpäinmenoa.

Mosaiikkiryhteiskunta tai uusheimoisuus eivät näytä vielä olleen vuonna 1997 haastateltujen nuorten todellisuutta. Kansallisen ajattelun ja edistysprojektin vetovoimaa oli huomattava, mitä on vaikea sijoittaa sosiologiiden määrittelemään postmoderniin ajankuvaan. Ehkä alle 20-vuotiaat eivät vielä olleet etsineet ja löytäneet samaistumiskohteekseen omaa tiettyyn elämäntapaan sitoutunutta ”erilaista” viiteryhmiä. ”Haluan sanoa että olen suomalainen” oli tyypillinen retorinen valinta.

Retorinen valinta saattaa olla suomalaisen *glasnostin* heijastuma. Julkisessa keskustelussa on 1980-luvulta lähtien uskottu kansallisen itsemääräämisoikeuden vahvistumiseen entisen Neuvostoliiton muretsessa. Talvisodan 50-vuotismuiston juhlinta 1989 oli kansallisen vapautumisen tunnun manifesti. Historiakulttuurin uudet merkitykset tavoittivat todennäköisesti myös nuoret. Timo Vihavaisen (1991) havainto, että 1970-luvun Kekkonen ajan suomettuneen retoriikan vaikutus suomalaiseen identiteettiin ei jäänyt pysyväksi, saa vahvistusta tämän tutkimuksen aineistosta.

Enemmistö-kulttuurin tasolla historiallisilla muistoilla on taipumus säilyttää merkkinsä ja merkityksensä. Yhdysvalloissa James Wertsch (1994) on havainnut saman kuin tämän tutkimuksen tekijä: nuorten omaksumat isänmaan historian kertomukset ovat keskenään melko yhdenmukaisia, ilman että se selvästi johtuisi koulujen historianopetuksesta.

Nuorten kohtaamasta historiakulttuurista vahvin asema oli elokuvalla. Elokuvan historiallista identiteettiä vahvistava vaikutus koski kuitenkin lähinnä sotafilejä, kun taas 1990-luvulla tuotetut ja kassamenestyksiksi nousseet maaseutuidyllit eivät olleet vedonneet nuoriin. Kirjallisuus puolestaan ei ollut vahvistanut heidän Suomen 1900-lukua koskevia mielikuviaan samalla tavoin kuin raavaajakirjallisuus vaikutti edellisten sukupolvien kansalliseen identiteettiin. Nuoret olivat yleensä hylänneet Linnan *Pohjantähden* ja Kalle Päätalon *Iijoki*-epiikan, eivätkä olleet tilalle omaksuneet uudesta kotimaisesta kaupunkikirjallisuudestaan itselleen kulttikirjoja. Muistomerkkien merkitys puolestaan oli haastateltaville varsin ohut. Poikkeuksena oli Nurmon sankaripatsas äyräpäämuistoinen ja Tyrvään vanha kirkko, joka oli Vammalan nuorille yhdistävä symboli. Enimmäkseen kuitenkin paikallinen maisema oli lähinnä harrastusten ja kulutuksen tarpeiden eikä historian jäsentämä.

Kollektiivisen muistin paikallisista eroista on tutkimusaineiston perusteella uskaliaasta tehdä johtopäätöksiä. Yllättävää ei ole, että Vammalassa vuoden 1918 muisto ei ollut kutistunut yhtä olemattomiin kuin Nurmossa tai Mikkelissä. Suuren muuton kokemuksia ja hyvinvointivaltion historian merkityksiä oli eniten Mikkelin nuorten muistissa. Kekkonen ajan merkitykset erosivat toisistaan eniten Nurmossa.

Entä mitä haastatteluaineisto paljastaa eri sukupolvien dialogin luonteesta? Voisiko kansallisen projektin vahvassa otteessa olla kysymys sukupolvi-kapinasta, samaan tapaan kuin Marja Tuominen (1992) selittää 1960- ja 70-lukujen nuorison kansainvälisyyden reaktioksi edellisen sukupolven kansallismielisyyttä vastaan? Vastaava ilmiö on havaittu ainakin Länsi-Saksassa.⁴⁶ Haastattelut eivät kuitenkaan tue tulkintaa. Vaikka oli isovanhempia ja vanhempia, jotka eivät halunneet kertoa isänmaan rakennustyöstä vaan unohtaa raskaat ajat ja ponnistukset, olivat nuoret kuitenkin usein saaneet kansalliselle projektille tukea juuri kotoa. Tuomisen (1992), Vihavaisen (1991) ja Soikkasen ja Vareksen (1998) kuvaama 60-lukulaisuus ei ole ollut yhteiskunnallisesti

46 Lehmann 1989, passim.

kovin laajalle ulottuva ilmiö. Sen jäljet tuntuivat puuttuvan Tyrvästä-Vammalasta, Nurmosta ja Mikkelistä.

Se että sukupolvet eivät Suomessa ole siirtäneet kollektiivisia traumoja toisilleen, näkyy tutkimusaineistossa erityisesti kahden teeman, vuoden 1918 ja suuren muuton, kohdalla. Vaikka poliittisten anteeksipyyntöjen tuore kansainvälinen kulttuuri on toki kosketanut Suomeakin, sovitusta vaatumuksia edes vuodesta 1918 ei esiintynyt tämän tutkimuksen aineistossa. Ainoa historian onnettomuus, josta yksittäiset nuoret haastatteluissa syyllistivät vanhempansa ja isovanhempansa, oli suomettuminen.

1950- ja 1960-lukujen suuri muutto ei kuvastunut nuorten mielikuvissa traumaattisena kokemuksena, vaan pikemminkin edistyskertomuksen osana. Nuoret näkivät suureen muuttoon osallistuneiden sukulaistensa ennen muuta edistäneen elinolojaan ja parantaneen hyvän elämän mahdollisuuksiaan eivätkä arvioineet suurta muuttoa kollektiivista identiteettiä heikentäväksi tekijäksi. Nuoren sukupolven jäsenten turvallisuus ei ehkä kaikkiaan riippunut niinkään yhteisöstä kuin yksilöllisistä olemassaoloon liittyvistä tekijöistä. Tässä suhteessa tutkimusaineisto tukee Ulrich Beckin käsitystä jälkimodernin ajan identiteetistä.

Nuorten hyvinvointivaltiokuvaan näkyy sukupolvien välisen dialogin suhteellinen historiattomuus. Kansankoti ei useimmille haastateltaville ollut niinkään yhteisön historiallinen projekti kuin joukko ajattomasti olemassaolevia omien mahdollisuuksien ehtoja. Ennen oli kurjaa ja nyt vaurasta, ilman että asiain tila riippui historiallisista toimijoista. Kun historiallinen ulottuvuus puuttuu, hyvinvointi on lähinnä yksilön nautinto-oikeus, ei yhteiskunnallinen hanke. Ulrich Beckin huomio systeemiturvallisuuden odotusten väistymisestä yksityisen turvallisuuden etsinnän tieltä todentui tavallaan myös nuorten kansankotikuvassa.

Yhteisön historiakulttuuri, monumentit, juhlapäivät, taideluomukset ja mediatarjonta olivat välittäneet nuorille kansallisen projektin mutta eivät yhteiskunnallisen tasa-arvon kertomusta. Siksi yhteiskunnan olemassa oleviin sosiaaliin laitoksiin ei nuorten mielissä liittynyt yhtä selviä merkityksiä kuin poliittisiin avaintapahtumiin. Niitä ei ollut välittynyt myöskään sukupolvien välisestä spontaanista vuorovaikutuksesta. Köyhästä maatalous-Suomesta lähtenyt isovanhempien sukupolvi oli siirtynyt vauraaseen kulutusyhteiskuntaan niin kovaa vauhtia, että entinen olotila reunaehtoineen oli hävinnyt näkyvistä. Ero oli hämmentävän suuri, eikä sen hämmentävyyttä vähentänyt haastatteluissa paikoin ilmennyt isovanhempien haluttomuus puhua lähtökohdistaan.

Kansallinen projekti oli vaikuttanut haastateltujen nuorten odotusperspektiiviin. Kansallisen projektin vankka asema herättää kysymyksen, mitä kansakunnan käsitteen alaan 1990-luvun nuorten ajattelussa kuuluu. Onko kansakunta puhtaasti poliittis-historiallinen hanke vain Renanin määrittelemä sosiaalisen yhteistahdon ohjelma? Haastatteluilla tutkittiin hankkeisiin kohdistuvaa samaistumista eikä käsitteiden ulottuvuutta ja alaa. Haastattelut valaisivat tietyn käsitteen intensiota, kokemuksellista syvyyttä, enemmän kuin niiden ekstensiota, aluetta. Kansakunnan tai esimerkiksi hyvinvoinnin erilaiset

käsitteelliset liittymät eivät haastatteluissa tulleet esille. Kun jatkossa tarkastellaan vuoden 1980 sukupolven poliittis-yhteiskunnallisia käsitteitä koskevia käsityksiä ja niihin liittyviä odotuksia eurooppalaisen kyselytutkimuksen valossa, nuorten historiallinen identiteetti tarkentunee ihmisen yhteisöllisen toiminnan eri ulottuvuuksien suhteen.

■ ”Kansakunnan”, ”demokratian” ja ”hyvinvoinnin” käsitteiden historiallisuus ja merkitys Suomen ja muun Euroopan nuorten ajattelussa

Poliittisten käsitteiden historiallisuudesta

Ihmisen luontaisesta ajallisuudesta johtuen hänen tulevaisuudenodotuksensa ja menneisyydenkuvansa ovat toisistaan riippuvaisia. Poliittiset ja yhteiskunnalliset käsitteet, joilla hän rakentaa tulevaisuutta, sisältävät historiallisia merkityksiä. Tähän historiatietoisuuden oletukseen vuonna 1995 tehty *Nuoriso ja historia* -tutkimus perustui. Nuorilta kysyttiin heidän käsityksiään kansakunnasta, demokratiasta ja hyvinvoinnista lähtien siitä, että ne ovat osa heidän historiatietoisuuttaan.

Käsitykset rakentuvat yhteisöllisesti, ja niiden merkitykset riippuvat ajasta ja paikasta. Siellä missä ihmiset taistelevat tai ovat menneisyydessä ankarasti taistelleet demokratian puolesta, demokratialla on erilainen arvo kuin siellä missä demokratia on pitkään otettu itsestään selvyytenä. Sama koskee kansakuntaa. Toisissa maissa nationalismi voi historian perinnöstä johtuen olla kollektiivisen syyllisyyden aihe, toisissa vapauden ja oikeudenmukaisuuden lähde. Tutkimus selvitti toisaalta vastaajien suhdetta historiaan, toisaalta heidän poliittisia asenteitaan. Historiakuvan ja poliittisten asenteiden suhde muodostui tutkimuksen sekä metodiseksi että sisällölliseksi avainkysymykseksi.

Reinhard Koselleck on tutkiessaan käsitteiden historiallisuutta korostanut, että kansakunnan, demokratian ja hyvinvoinnin tapaiset käsitteet asettuvat ajan mukana aina uuteen tulkintayhteyteen, saadessaan uuden kokemus- ja odotushorisontin.¹ Koska ihmiset eivät kuitenkaan marssi ajassa eteenpäin yhtä tahdista, käsitteiden sosiaaliset representaatiot vaihtelevat ihmisestä toiseen.²

1 Koselleck 1997, passim.

2 Moscovici 1988, passim.

Edellä luvussa *Historiallisen identiteetin ja historiatietoisuuden tutkimisesta* on jo käsitelty kyselytutkimuksen luotettavuusongelmia. Rastin muodossa oleva yksittäinen vastaus on epäluotettava, koska yksi vastaaja on saattanut mieltää kysymyksen toisin kuin toinen. Jotta tutkimustulokset saisivat selitysolottuvuutta, samoihin teemoihin liittyviin eri kysymyksiin annettuja vastauksia vertaillaan ja yhdistellään seuraavassa tarkastelussa.

Esimerkiksi vastaukset kysymyksiin tavallisen ihmisen vaikutuksesta toisaalta historiaan ja toisaalta tulevaisuuteen olivat aineistossa tilastollisesti yhdensuuntaisia ja siksi vahvistivat toisiaan antaen selvän kuvan siitä, missä maissa nuoret luottavat pieneen ihmiseen historian toimijana. Vastaukset kysymyksiin toisaalta politiikan ja toisaalta demokratian tärkeydestä eivät puolestaan olleet tilastollisesti yhdensuuntaisia, mikä herätti kysymyksen, mitä politiikka ja demokratia historiallisina termeinä olivat vastaajien silmissä tarkoittaneet. Aineisto ei luonteensa takia tarjonnut ratkaisua, mutta tuki tiettyjä selitysoletuksia.

Nuoriso ja historia -tutkimukseen sisältyi myös joukko kysymyksiä historia-kulttuurin vastaanotosta ja koulun historianopetuksen merkityksestä. Vastauksen peilautuminen vastaajien poliittis-yhteiskunnallisiin asenteisiin paljastaa ainakin jotain siitä, missä määrin historian opiskelu ja historiakulttuurin vastaanotto on vaikuttanut nuoren yhteiskuntaan orientoitumiseen.

Menneisyys ei ole kuollutta – eikä edes mennyttä. Tätä todisti tutkimuksessa se, että joissain Euroopan ja sen lähialueiden maissa oli menneisyyttä koskevia tabuja, jotka tutkijoiden oli otettava huomioon. Niinpä Turkissa tutkijat joutuivat poistamaan kyselylomakkeesta kaikki kansallisuuteen liittyvät kysymykset. Palestiinalaisten vastauksista taas näkyi, että kansallisuutta koskevat kysymykset tuottivat siinä määrin yksimielisiä ja äärimmäisiä vastauksia, että niiden saattoi päätellä pikemminkin ilmaisevan tarvetta ilmaista muille yhteisön poliittinen tahto kuin edustavan historiallista ajattelua ja yksilöllisesti harjittua kannanottoa. Vastaajien yksimielisyyden määrä vaihteli yleensäkin maasta toiseen ja asiayhteydestä toiseen. Vastauksen hajonta yksittäisten kysymysten kohdalla kertoo sekin eri maiden historiallisen identiteetin ja historiatietoisuuden tilasta. Postmodernissa mosaiikkisyhteiskunnassa käsitteiden voi olettaa ulottuvuuksiltaan rakentuvan ja arvoiltaan latautuvan moninaisemmin kuin kiinteässä kansallisvaltiossa.

Bodo v. Borries on *Nuoriso ja historia* -aineiston analyysissään päätenyt siihen, että Eurooppa jakautuu historiallis-poliittisten orientaatioiden suhteen kolmeen pääalueeseen. Orientaatiot syntyvät yhteisöjen valitessa suuntansa traditionaalisuuden ja moderniuden välillä. Traditionaalisuus tarkoittaa taipumusta fundamentalismiin, s. o. uskonnon, kansallisuusaatteen ja yhteisöllisyyden arvostamiseen, kun taas modernius ilmenee sitoutumisena demokratiin, yksilöllisyyteen ja kansainvälisyyteen.³

Traditionaalisuuden ja moderniuden välillä tehtyjen valintojen taustalla ovat yhteisön kokemukset. von Borriesin analyysin mukaan taustaperinteet jakavat

3 Angvik & von Borries 1997, 153-83, 213-216.

Euroopan siten, että markkinatalousperinteen alueella on sekä lähinnä Väli-meren alueen maista muodostuva traditionalismin osa-alue että Länsi-Euroopan maista muodostuva modernistinen osa-alue, johon myös Pohjoismaat liittyvät. Skandinaviasta historiallisesti erilliset Islanti ja Suomi osoittuivat *Nuoriso ja historia* -tutkimuksen valossa kuitenkin muita Pohjoismaita hieman traditionaalisemmiksi. Kolmannen pääalueen muodostavat jälkikommunistiset maat, joiden arvovalinnat ovat sekoitus modernismia ja traditionalismia. Traditionaalisuutta edustaa taipumus kansallismieliseen fundamentalismiin. Kuitenkin voi havaita, että jälkikommunistiset maat tekevät keskenään erilaisia valintoja traditionalismin ja modernismin välillä. Taloussuudistuksessa nopeasti edenneet maat kuten Unkari, Tsekki ja Sloveenia ovat modernisti suuntautuneita, kun taas Venäjä, Bulgaria ja Liettua suuntautuvat traditionaalisti. Puolan liittää traditionalisteihin voimakas nationalismi.⁴

Seuraavassa *Nuoriso ja historia* -aineistoon pohjautuvassa tarkastelussa on asiayhteydestä riippuen verrattu Suomea Pohjoismaiden kokonaisuuteen, Länsi-Eurooppaan sen kapeassa merkityksessä (Britannia, Ranska, Hollanti, Belgia) sekä Euroopan entisiin kommunistimaihin. Joissain asiayhteyksissä on vertailtu myös protestanttisia ja katolisia maita tai yksittäisiä sopivasti erilaisia maita. Suomen asema Euroopan historiallisten alueiden kentässä ei ole yksiselitteinen. Aineiston valossa suomalaisnuoret samaistuivat usein samoihin asioihin ja arvoihin kuin muidenkin Pohjoismaiden nuorisot. Silti joissain suhteissa suomalaiset olivat lähempänä esimerkiksi virolaisia kuin Pohjoismaista yhteisöä. Esimerkiksi taipumus kansallismielisyyteen liitti suomalaisnuoret pikemminkin jälkikommunististen maiden nuorisoon kuin pohjoismaalaisten ryhmään.

Mitä on kansakunta?

Kansakunta historiallisesti rakentuneena käsitteenä

Kansakunnat eivät syntyneet, ne tehtiin. Kansakuntien rakentamisen suurella vuosisadalla 1800-luvulla vallinneet kaksi rakentamisen traditiota jäivät vaikuttamaan pysyvästi. Ensimmäinen traditio, lähtökohtanaan Ranskan vallankumouksen ”kansan” (*nation*) ja ”kansalaisen” (*citoyen*) rousseaulaiset käsitteet, vaikutti etenkin Länsi-Euroopassa. Renanin 1880-luvulla ja mm. Dahrendorfin sata vuotta myöhemmin tekemän määrittelyn mukaan kansa oli yhteisö, jonka jäsenet nauttivat tiettyjä kansalaisoikeuksia, ja valtio perustui kansan suvereniteettiin. Kansakunta merkitsi ennen muuta kansalaisyhteiskuntaa.

Herderin ja Hegelin luoman keskieuropalaisen tradition mukaan kansakunta oli ikaikainen etnis-kulttuurinen yhteisö. Ihminen ei siten vapaasti va-

4 *ibid.*; ks. myös van der Leeuw-Roord 1998, 42.

linnut kansakuntaa, vaan syntyi siihen. Hän peri osuuden maasta, kielestä ja historiallisesta kohtalosta. Kansakunnan perustana oli yhteistahdon sijasta kansansielu, joka toteutui niin kansan kulttuurissa kuin sen politiikassakin. Kansakunnat pyrkivät muodostumaan etnisiin perustein kansallisvaltioiksi. Kansakunnan ratkaiseva koetus oli vapaussota.

Sosiologit kuten Benedict Anderson (1983), Anthony Smith (1991) ja Eric Gellner (1983) ovat tutkiessaan kansallista identiteettiä todenneet, että uusia kansakuntia rakentaneet johtajat ovat usein löytäneet tukea herderiläis-hegeliläisestä ajattelusta, mutta myös kansalaisyhteiskunnan rakentajat ovat tarpeen tullen viljelleet kulttuuris-organisen kansakunnan retoriikkaa.

Anderson, Smith ja Gellner ovat jälkikäteen voineet aikalaisia selvemmin tehdä huomioita siitä, miten kansallisten johtajien oli ensin keksittävä kansakunta, jotta he voisivat esittää valtion oikeutetuksi. Anthony Smith osoittaa teoksessaan *National Identity*, kuinka kansanjohtajat ja heihin liittoutuneet kulttuurihenkilöt eri tahoilla loivat myytit ikiaikaisista kansakunnista, jotka olivat olleet ummussaan vuosisatoja vain jotta nationalismi herättäisi ne toimintaan. Kansakunnan tueksi nationalistit loivat etnisen ryhmän käsitteen, mihin tarvittiin ryhmän geneettisen ja kulttuurisen jatkuvuuden ja ulkoryhmien kulttuurien erilaisuuden osoittaminen. Smith tosin näki etnisen ytimen yleensä olevan aidosti olemassa, mutta varsinaisen kansakunnan rakentamista sen ympärille hän piti sosiokulttuurisena hankkeena.⁵

Gellnerin mukaan kansakunnan rakentamiselle oli ratkaisevaa, että yhteisö ensin siirtyi suullisesta kirjalliseen traditioon. Symboliikkaa ja retoriikkaa saattoi monistaa kirjoittamalla tehokkaammin kuin suullisesti. Tärkeä osa oli myös moderneilla ylipaikallisilla instituutioilla. Kansakoulu, asevelvollinen armeija ja kansallisia symboleja viljelevät kulttuurituotteet palvelivat käsitteen opettamisessa kansakunnalle. Näin kansakunnan rakentaminen tapahtui rinnan yhteiskunnan modernisaation kanssa, modernin valtion käytettävissä olevien rakenteiden avulla.⁶

Smith painottaa älymystön ja poliittisten johtajien liittoutumista kansakunnan rakentamisvaiheessa. Älymystön piti kulttuurituotteillaan antaa ihmisille kansallinen identiteetti. Smith kuvaa kulttuurihenkilöiden valta-asemaa kansakunnan rakentamisvaiheessa seuraavasti:

Älymystön edustajat – runoilijat, muusikot, maalarit, kuvanveistäjät, romaanikirjailijat, historioitsijat, näytelmäkirjailijat, kielitieteilijät, antropologit ja folkloristit – loivat ja työstivät kansakunnan ja kansallisuusaatteen käsitteet ja kielenkäytön. He antoivat taiteen ja tieteen keinoin äänen tulevaisuuden tähtäville pyrkimyksille. Näitä he välittivät mielikuvin, myytein ja symbolein.⁷

Älymystön edustajat loivat kansakunnan historian ja antoivat maan luonnolle kansallisen merkityksen. Joet ja järvet saivat kulttuurituotteissa kansallisia ja

5 Smith 1991, 19-42.

6 Gellner 1983, 49, 55, 63-64.

7 Smith 1991, 93.

historiallisia merkityksiä, jotka kuvastivat kansakunnan pyrkimyksiä. Pyrkimys viritti usein taiteiden ja tieteiden kultakauden, jonka tuotteet jäivät kansakunnan rakentamisen kiistattomiksi monumenteiksi. Kun vielä kansansivistäjät kouluissa tekivät tehtävänsä, entisestä passiivisesta yhteisöstä tai joukosta ennestään hyvinkin eri suuntaan kulkeneita yhteisöjä tuli itsestään tietoinen historian toimija, kansakunta.⁸

Edellä on kuvattu kansakunnan rakentamista nimenomaan kulttuuris-organisaation kansakuntakäsityksen pohjalta. Herderiläinen ja rousseulainen perinne vaikuttivat kuitenkin myös yhdessä vaikka eivät retorisella tasolla. Demokratia ja hyvinvointi olivat nationalismin rinnalla osia valistuksen suuresta projektista. Kun kaikki kolme hanketta yhtyivät, kansallisvaltio oli oleva samalla kansalaisyhteiskunta, jonka jäseniä yhdisti keskinäinen solidaarisuus.⁹

Etniskulttuurisen ja demokraattisen projektin yhtyessä kansaan kuuluminen merkitsi poliittisen osallistumisen oikeutta. Näin kansallisvaltio tuli yhteiskuntaeettisesti oikeutetuksi. Kun kansalaiset olivat keskenään vapaita, kansalaisuudessa toteutui kantilainen näkemys henkilökohtaisesta autonomiasta.

Vaikka vallan ja hyvinvoinnin tasanjaon periaate kuului 1800- ja 1900-lukujen kansakuntaretoriikkaan, kansakunta oli poliittisena rakennelmana käytännössä kuitenkin ensisijaisesti tiettyjen ryhmien hanke ja palveli näiden etuja. Tuli historiallisia tilanteita, joissa vallanpitäjien piti valita ”kansallisen edun” ja kansalaisyhteiskunnan vaatimusten välillä. Kansakunta muodostui lopulta tilanteesta riippuvaksi hankkeeksi.

Suomessa kansakunta rakentui käsitteeksi ja hankkeeksi autonomian ajan lopulla. Hankkeen rakentajina olivat poliitikot, taiteilijat ja tutkijat, aivan Smithin kuvaamalla tavalla. Tuloksena oli symbolein ladattu kulttuurinen ja poliittinen ohjelma, jolla oli yhteisön mieltä ja toimintatahtoa kohottava voima mutta jolla meillä aivan kuten muissakin kansakuntaa rakentavissa maissa oli taipumus vieroja etnis-kulttuurisia vähemmistöjä.

Seuraavassa tarkastellaan *Nuoriso ja historia* -aineiston valossa sitä, onko nykysuomalaisen nuoren ”kansakunta” lähinnä etnis-kulttuurinen vai yhteis-hyvän hanke. Siksi kysytään myös, miten nuori yhdistää demokratian ja hyvinvointivaltion käsitteet kansakuntaan.

Maa vai kansa?

Nuoriso ja historia -kyselyssä ”kansakunta” hajoitettiin kahdeksi käsitteeksi, maaksi ja kansaksi. Kansa ilmaistiin kyselylomakkeen englanninkielisessä perustekstissä termillä *my ethnic group / nationality* ja esiintyi lomakkeen monissa käännöksissä vastaavassa muodossa. Tällöin otettiin huomioon ne etniset ryhmät, jotka eivät asuinmaassaan voineet nähdä etnistä ryhmäänsä tunnetun kansallisuudeksi. Jotta saataisiin tietoa nuorten samaistumisesta kansaansa, heille esitettiin seuraavat kaksi kysymystä:

8 Smith 1991, 126-27.

9 Smith 1991, 117-18.

Missä määrin etninen ryhmäsi / kansallisuutesi on sinulle tärkeä?

Missä määrin oma maasi on sinulle tärkeä?

”Maan” ja ”kansan” arvojen välillä vallitsee koko tutkimusaineistossa selvä tilastollinen riippuvuus ($r=.65$). Myös suomalaisnuoret samaistavat kansan ja maan, päättellen siitä, ettei niitä koskevilla arvostuksilla ei ole paljonkaan eroa. Vastaukset vaihtelevat maittain yhdensuuntaisesti siten, että esimerkiksi ranskalaiset nuoret, jotka kaikista muista eurooppalaisnuorista poiketen eivät pidä kansaansa itselleen henkilökohtaisesti tärkeänä, suhtautuvat penseästi myös maahansa. Kreikkalaisten, turkkilaisten, israelilaisten ja palestiinalaisnuorten keskuudessa puolestaan niin oman kansan kuin maan arvostus on korkeammalla kuin missään muualla. (Katso liitteet I ja II)

Joissain maissa maan ja kansan arvot poikkesivat toisistaan. ”Kansa” jakoi mieliä jonkin verran enemmän kuin maa, joka oli yleensä kaikille tärkeä. Jos vertaillaan Euroopan eräitä historiallisesti toisistaan poikkeavia alueita, huomataan että entisissä kommunistimaissa tilastollinen riippuvuus maata ja kansaa koskevien arvostusten välillä on kaikkien heikoin:

Koko Eurooppa	$r = .65$
Entiset kommunistimaat	$r = .41$
Länsi-Euroopan maat	$r = .52$
Pohjoismaat	$r = .71$
Suomi	$r = .80$

Yksittäisistä Itä- ja Keski-Euroopan kansoista venäläiset ja tsekit arvostavat maataan mutta eivät lainkaan samassa määrin kansaansa. Maan ja kansan alueittain toisistaan poikkeava arvostus viittaa menneisyyden erilaisiin kokemuksiin.

Suomessa tilastollinen riippuvuus on vahvempi kuin Pohjoismaissa keskimäärin. Toisaalta samoin kuin Suomessa myös Islannissa maa ja kansa samaistuvat nuorten arvostuksissa. Molemmat maat ovat itsenäisyydeltään nuoria ja Skandinavian niemimaasta syrjässä olevia maita, joissa puhutaan eksoottista kieltä. Molemmat ovat lisäksi olleet aivan viime aikoihin asti väestöltään etnisesti suhteellisen yhtenäisiä maita. Kysymys siitä, voiko ”maamme” olla eri etnisten ryhmien koti, ei ole yhtä polttava kuin jo Tanskassa ja Ruotsissa, jossa tutkimuksen nuoret samaistuivat kansaan paljon heikommin kuin maahan.

Suomalaiset ovat tutkimuksen mukaan skandinaavisia naapureitaan selvästi isänmaallisempia ja myös kansallismielisempiä. (Katso liitteet I ja II). Suomalaisnuorista 65 % piti kansaansa ja jopa 74% maataan itselleen henkilökohtaisesti tärkeänä. Kansa ja maa ylittivät Suomen nuorten arvoasteikossa demokratian, mutta eivät kuitenkaan rauhaa, hyvinvointia tai ympäristönsuojelua. Kansa ei sittenkään ollut heille olemassaolon takeista ehdottoman ensimmäinen. Yksilön tarpeet voittivat yhteisön merkityksen. Tässä suhteessa suomalaisnuoret ovat Ulrich Beckin luokittelua lainatakseni siirtyneet ”me” -kulttuurista ”minä” -kulttuuriin.

Yhteinen tahto vai yhteinen perintö?

Mitä on kansakunta? Nuoret ottivat tutkimuksessa kantaa sekä keskieurooppalaiseen, hegeliläiseen väittämään

Kansat ovat luonnollisia ryhmiä, joilla on yhteiset alkujuuret, kieli, historia ja kulttuuri

että myös länsieurooppalaiseen, renanilaiseen väittämään

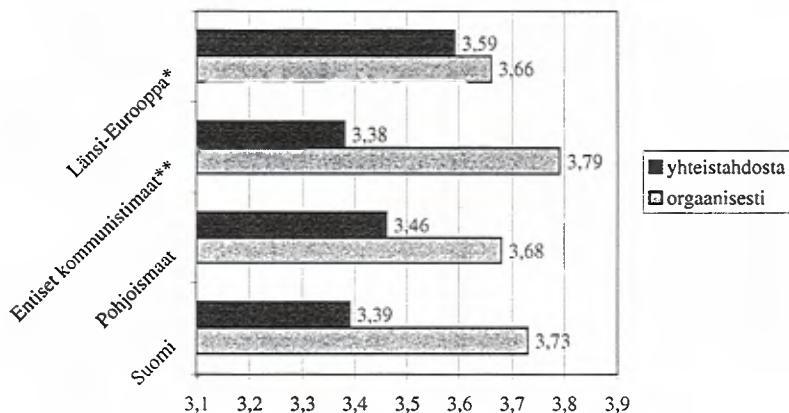
Kansalla on yhteinen tahto luoda yhteinen tulevaisuus menneistä eroista huolimatta

Vastauksista päätellen Euroopan nuoret olivat enemmän etnis-kulttuurisen kuin poliittiseen tahtoon kytkeytyvän kansa-käsityksen kannalla. Nuorista 66 % katsoi kansojen olevan orgaanisia historiallisia kokonaisuuksia, kun taas vain 49 % näki ne yhteistahdon tuloksiksi. Nuoret eivät tosin tehneet selvää käsitteellistä eroa orgaanisen ja poliittisen käsityksen välillä, vaan näkivät sekä yhteisen kulttuurisen maaperän että poliittisen tahdon yhdessä tekevän yhteisöstä kansakunnan. Tämä näkyy nuorten yllä oleviin väittämiin ottamien kantojen tilastollisesta keskinäisestä riippuvuudesta niin koko tutkimusjoukossa kuin Euroopan eri alueilla.

Kansakäsitysten vertailua varten olen valinnut Euroopasta esiin neljä historiallisesti toisistaan eroavaa aluetta, nimittäin Pohjoismaat, entiset kommunistimaat ja Länsi-Euroopan maat, joihin suhteutan Suomen tunnusluvut. Orgaanisen ja poliittisen kansakäsityksen välillä tekemässään valinnassa Suomen nuoret erosivat eniten Länsi-Euroopan nuorista. He sitoutuivat voimakkaammin orgaaniseen käsitykseen kuin länsieurooppalaiset, joilla ei ole taustallaan samanlaista kulttuurista kansakunnan rakentamisprojektia kuin suomalaisilla. Länsi-Euroopassa kansallisuusaate oli syntyäaikoinaan pikemminkin Ranskan vallankumouksen perintöä kuin hegelismää. Suomalaisia lähinnä olivat tutkimuksen mukaan entisten kommunistimaiden nuoret, joiden käsitykset todistavat heidän maassaan parhaillaan käynnissä olevasta kansakunnan rakentamisesta. (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Suomalaisnuorten käsitys kansakunnan synnystä verrattuna eräiden Euroopan historiallisten alueiden nuorten käsityksiin (1=olen täysin eri mieltä, 5=olen täysin samaa mieltä)

Graph 3. The birth of the nation as seen by Finnish adolescents, as well as those of some other historical areas of Europe (1 = totally disagree, 5 = totally agree); out of common will/organically

* Belgia, Hollanti, Britannia, Ranska

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Slovenia, Romania, Bulgaria

Nuoret saivat paneutua myös kuvitteelliseen ongelmatilanteeseen, jossa he edustivat tekaistun "Newlandin" entistä emämaata ja ottivat kantaa erilaisiin perusteisiin, joilla heidän maansa voisi saada "Newlandin" takaisin. Yksi peruste oli orgaaniseen kansakäsitteeseen viittaava

Newlandin asukkailla on sama kieli ja kulttuuri kuin meillä

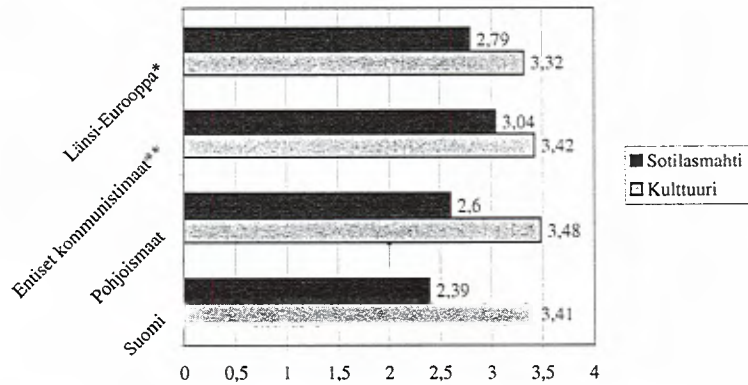
ja toinen peruste liittyi käsitykseen sodasta kansakunnan mittana:

Meillä on vahva armeija ja käytämme sitä saadaksemme Newlandin.

Kulttuuriperusta osoittautui vahvaksi kansakunnan kriteeriksi. Euroopan nuorista 46% vetosi Newlandin tapauksessa siihen, kun taas vain 33% katsoi sotilaallisen voiman oikeuttavan alueen haltuunottoon. Suomalaiset olivat kulttuuri-taustan merkityksen suhteen jälleen eri mieltä länsieurooppalaisten kanssa, mutta torjuessaan sotilaallisen mahdin antaman oikeutuksen he kuitenkin erosivat entisten kommunistimaiden nuorista. (Kuvio 4).

Kuvio 4. Suomalaisnuorten käsitys kulttuurista ja toisaalta sotilaallisesta voimasta kansojen välisten aluevaatimusten oikeuttajina verrattuna eräiden Euroopan historiallisten alueiden nuorten käsityksiin (1=olen täysin eri mieltä, 5= olen täysin samaa mieltä)

Graph 4. Cultural unity and military power as differing justifications for territorial demands by states, as seen by Finnish and other European adolescents. (1 = totally disagree, 5 = totally agree)

* Belgia, Hollanti, Britannia, Ranska

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tšekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

Suomalaiset vastustivat vertailuryhmiä selvemmin voimapolitiikan käyttöä kansallisuuskiistan ratkaisuisissa. Saman valinnan he tekivät toisessakin yhteydessä, nimittäin kysyttäessä, oliko kansakunnilla yleisesti oikeutta ryhtyä sotaan perustaakseen oman valtion. Nationalismiin äärimmillään kuulunut ajatus sodasta kansakunnan testinä ei saanut yleistä kannatusta Euroopan nuorten keskuudessa. Asenne-eroja toki oli; entisten kommunistimaiden nuoret eivät yhtä jyrkästi kuin muut eurooppalaiset torjuneet kansojen oikeutta perustaa oma valtio sodalla. Heidän vastauskeskiarvonsa 2,91 ilmaisee jo mahdollista varovaista hyväksymistä, toisin kuin Suomen keskiarvo 2,47, joka on lähes sama kuin pohjoismaalaisilla ja länsieurooppalaisilla ja selvästi torjuva.

Suomalaisnuorten vastaus selventää heidän haastatteluaineistossa ilmaise-miensa kannanottojen suuntaa. Vaikka he haastattelussa pitivät talvi- ja jatko-sotaa kansakunnan kunnan osoituksena, eivät he kyselytutkimuksen mittaa-malla yleisellä tasolla katsoneet sotilaallisen voiman sinänsä todistavan, kuka oli oikeassa.

Länsieurooppalaisesta, etenkin brittiläisestä yhteiskunnallisesta kirjallisuudesta tuttu väite, että kansojen halu muodostaa omia valtioita on ollut kahden viime vuosisadan sotien pääsyynä¹⁰, sai nuorissa vastakaikua. Myös entisten kommunistimaiden nuoret syyttivät kansallisvaltiopyrkimyksiä sodista, vaikka pitivätkin näitä sotia ainakin varauksellisesti oikeutettuina.

10 esim. Elie Kedourie 1960 ja Anthony Giddens 1985.

Nuoret ottivat kansaan liittyvien kysymysten yhteydessä kantaa myös ehdotukseen

Kansallisvaltioiden pitäisi luovuttaa suuri osaa valtaansa ylikansalliselle järjestölle.

Vastaukset vahvistavat kuvaa suomalaisnuorten suhteellisen lujasta samaistumisesta kansaansa. Suomalaisnuorista vain 5% on samaa mieltä ehdotuksen kanssa, kun taas länsieurooppalaisnuorista samaa mieltä on 20%, entisten kommunistimaiden nuorista 18% ja pohjoismaalaisista 13%. Kaiken kaikkiaan eurooppalaisnuoret näyttävät omiin kansallisiin laitoksiinsa kiintyneiltä. Tätä kuvaa vahvistaa tutkimuksen lukuisissa eri yhteyksissä ilmenevä epäluottamus Euroopan unionia kohtaan. Nuoret luottivat järjestelmällisesti enemmän omaan maansa kuin Euroopan tulevaisuuteen. He eivät myöskään pitäneet Euroopan kansojen yhteistyötä omaa maataan ja kansaansa tärkeämpänä asiana.

Vaikka nuoret eivät tutkimuksen mukaan yleensä halunneet antaa kansallista yhteisöään koskevaa päätäntävaltaa ylikansallisille järjestöille, he toisaalta pitivät yleisesti kansallisvaltiopyrkimyksiä sotien tärkeimpänä syynä. Heidän ajattelussaan oli näin ristiriita. Edellyttäisihän kansallisvaltioiden aseellisten yhteenottojen torjunta johdonmukaisesti ajatellen hegemonian siirtämistä valtioiden yläpuolelle. Tällaiset ristiriidat eivät ole tavattomia ihmisten ajattelussa. Poliittisyhteiskunnalliset kysymykset ovat niin monitahoisia, ettei yksioikoista johdonmukaisuutta useinkaan ole helppo noudattaa.

Kaiken kaikkiaan Euroopan nuorten käsitys kansasta etenkin Pohjois-, Keski- ja Itä-Euroopassa oli perustaltaan etnis-kulttuurinen, mutta sisälsi myös renanilaisia yhteistahtoelementtejä. Näin on etenkin Länsi-Euroopassa. Mikäli länsieurooppalaiset vaikutteet leviävät EU:n kautta itään ja pohjoiseen, voi olettaa nuorten tulevaisuudessa samaistuvan enemmän ”kansalaisuuteen” kuin ”kansallisuuteen”.

Nuorten kansaa koskevien käsitysten sijoittumista organisaation kulttuurisen ja käytännöllispoliittisen näkemyksen välille tarkastellaan seuraavaksi sen valossa, missä määrin he liittyvät kansaan demokratian ja hyvinvointiyhteiskunnan odotuksia. Menneisyyden kokemusten voi olettaa tuottavan tässä suhteessa erilaisia odotuksia.

Demokratia kansakunnan ehtona

Mikäli ”kansa” on samaistumiskohteena muuttumassa etnisestä käsitteestä kansalaisuutta ja siihen liittyviä oikeuksia tarkoittavaksi käsitteeksi, demokratiaa koskevat kokemukset ja odotukset todennäköisesti antavat ”kansalle” merkityksiä. Tämän oletuksen mukaan luottamus demokratiaan kuvastuisi samaistumisena kansaan.

Kun nuorten oman maan ja kansan arvostusta verrattiin heidän demokratiaa kohtaan tuntemaansa arvostukseen, paljastui alueellisia eroja. Perinteisen länsimaisen demokratian vahvoilla alueilla kuten läntisessä Euroopassa – Britanniassa, Ranskassa, Belgiassa ja Hollannissa – tai Pohjoismaissa ei ollut kovin

vakuuttavaa tilastollista riippuvuutta demokratian arvostuksen ja oman kansan tärkeänä pitämisen välillä ($r=.16$). Kansallisuus kuului läntisten nuorten ajattelussa toiseen kategoriaan kuin demokratia. Molemmat olivat itsessään tärkeitä, ilman että toinen edellytti toista.

Länsi-Euroopan ja Pohjoismaiden kanssa samaan ryhmään kuuluvat myös Suomen nuoret, jotka muiden Pohjoismaiden tapaan pitivät demokratian ja kansan arvostukset erillään ($r=.14$). He arvostivat omaa maatansa sinällään enemmän kuin demokratiaa.

Jos Euroopan nuorisoa tarkastellaan kokonaisuutena, Itä- ja Keski-Euroopan ollessa mukana, tilanne on toinen. Riippuvuus demokratian ja maan tai kansan arvostuksen välillä oli selvempi kuin Länsi- ja Pohjois-Euroopassa yksinään. Niille, joille oma maa tai kansa oli tärkeä, sitä oli yleensä myös demokratia. Entisten kommunistimaiden nuoret näyttivät muita selvemmin yhdistävän mielessään demokratian ja oman maan tai kansan arvostuksen ($r=.20$). Joidenkin Itä-Euroopan poliittisten ryhmien kansallisuuden nimissä harjoitettava demokratian kieltäminen ei heijastunut nuorison asenteissa ainkaan jos kommunistia maita käsitellään yhtenä ryhmänä. Joukossa on kuitenkin maita, joiden nuoret yhtenäisenä joukkona tarkasteltuna arvostivat kansansa korkealle mutta demokratian suhteellisen matalalle. Näitä ovat Viro, Venäjä ja Ukraina. Yksittäisen vastaajan tasolla vallitsi näissäkin maissa tilastollinen riippuvuus maan ja demokratian arvostuksen välillä ($r=.20$). Tämän mukaan yksilö, joka arvosti maansa korkealle, oli hyvin todennäköisesti myös demokratian ystävä. Kääntäen voi olettaa, että oman maan arvostus riippui yksilön tasolla demokratialle myönteisestä asenteesta.

Kansankoti kansakunnan ehtona

Runebergilaisen käsityksen mukaan kansakunnan ei tarvinnut olla taloudellisesti turvallinen kansankoti, jotta suomalainen siihen samaistuisi. Jo aikalaiset, esimerkiksi Snellman, olivat kuitenkin toista mieltä. Viimeistään modernissa kulutusyhteiskunnassa ihmisen odotusten voi olettaa etäänytyneen runebergilaisuudesta. Voiko köyhään kansaan enää samaistua?

Kansakuntaa ja kansankotia koskevien odotusten yhteyttä tutkitaan seuraavassa kysymällä, paljastaako *Nuoriso ja historia* -aineisto yhteyksiä oman maan ja hyvinvoinnin arvostuksen välillä, ja edelleen, onko luottamus oman maan kasvavaan vaurauteen ehto maahan samaistumiselle.

Kansakunta ja kansankoti näyttävät samaistumiskohteina yhtyvän nuorten ajattelussa kaikkialla Euroopassa. Tilastollinen riippuvuus on tosin vain kohtalaista. Jos verrataan Suomea Pohjoismaiden koko yhteisöön, Länsi-Eurooppaan ja entisiin sosialistimaihin, oman maan arvo näyttää Suomessa olevan voimakkaimmin yhteydessä kansankodin takaamaan turvallisuuteen ($r=.25$). Oman maan arvo riippuu kohtalaisesti hyvinvoinnin ja sosiaaliturvan takeista myös Pohjoismaissa ja entisissä kommunistimaissa, kun taas Länsi-Euroopassa yhteys on hieman heikompi ($r=.19$).

Arvostusten eroilla on historiallinen tausta. Suomessa ja Pohjoismaissa kansankodin rakentaminen oli yli puoli vuosisataa keskeinen kansallinen projekti,

eikä sen purkaminen ole viimeisen kahdenkymmenen aikanakaan noudattanut esimerkiksi Ison Britannian tahtia. Kansankodin arvostus yhtyy vieläkin omaa maata koskeviin tunteisiin.

Jos verrataan Euroopan katolisten ja protestanttisten maiden nuoria keskenään, tulos on historiallista taustaa vasten hieman yllättävä. Riippuvuus isänmaan ja kansankodin arvojen välillä oli katolisten maiden nuorilla selvempi ($r=.27$) kuin protestanttisten maiden nuorilla ($r=.20$). Kuitenkin protestanttisissa maissa hyvinvointivaltio on historiallisesti vankempaa perua. Seuraavassa luvussa osoitetaan lisäksi että hyvinvointi sinänsä saa osakseen vähemmän arvostusta katolisissa kuin protestanttisissa maissa. Tämän perusteella voi olettaa, että juuri isänmaataan arvostavat olivat katolisissa maissa myös hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden kannattajia.

Seuraako oman maan arvostuksesta itsestään tahto pitää huolta siitä että myös maan vähäosaisilla on turvallista? Nuoret ottivat tutkimuksessa kantaa siihen, kuinka tärkeää heille oli solidaarisuus oman maan köyhiä kohtaan. Tarkastellessa vastausten suhdetta isänmaan arvostukseen, näyttää historiallisten alueiden kesken vallitsevan vähäisiä eroja. Entisissä sosialistimaissa tilastollinen riippuvuus arvostusten välillä on ilmeinen ($r=.31$). Veljeyden henki näytti usein asuvan juuri niissä, jotka arvostivat isänmaataan. Sama koskee vähäisemmässä määrin myös Suomea ($r=.25$) samoin kuin muita Pohjoismaita ($r=.22$) ja Euroopan läntisiä maita ($r=.22$). Kaikilla alueilla mutta erityisesti Suomessa omaa maataan arvostavat nuoret tunsivat solidaarisuutta nimenomaan oman maan eivätkä niinkään paljon kolmannen maailman köyhiä kohtaan. Suomen kansankodissa vallitsi tietty perheitsekkyyys.

Nuoret saivat tutkimuksessa ilmaista myös, mihin suuntaan uskoivat maansa varallisuuden kehittyvän seuraavan 40 vuoden kuluessa. Tuleeko oma maa olemaan vauras vai ei? Vastauksista ilmeni, että isänmaan arvo riippui vain niukasti sen rikastumisen odotuksista. Kuten luvussa *Hyvinvoinnin odotukset uusliberalismin varjossa* osoitetaan, nuorilla oli yleensä optimistinen käsitys oman maansa taloudellisesta tulevaisuudesta, verrattuna esimerkiksi Euroopan taloutta koskeviin odotuksiin. Silti nämä odotukset eivät Suomessa yhtä vähän kuin muuallakaan Euroopassa vaikuttaneet oman maan arvostukseen tai sen puuttumiseen. Mahdollisesti köyhtyvääkin isänmaata voi rakastaa. Edellytyksenä on kuitenkin, että vauraus siellä jaetaan niin ettei tarvitse pelätä suoranaista hätää. Tähän varaukseen viittasi äsken todettu kansankodin ja isänmaan arvostusten yhteys. Kansankodin turvallisuus oli rahalliseen rikkauteen verrattuna hyvinkin tärkeä isänmaallisuuden ehto.

Yhteenveto: kansakunta vai kansalaisyhteiskunta?

Kansaan kuuluminen ei suomalaisnuorille ollut olemassaolon ensisijainen tae samassa määrin kuin rauha, ympäristönsuojelu tai taloudellinen turva. Silti kansa oli heille tärkeämpi kuin muille pohjoismaalaisille tai länsieurooppalaisille. Tässä suhteessa suomalaiset nuoret olivat naapureistaan lähempänä virolaisia kuin ruotsalaisia.

Suomalaisnuorille kansa oli enemmän etnis-kulttuurinen kuin poliittiseen yhteistahtoon perustuva hanke. He näyttivät olevan pikemminkin keskieuropalaisella herderiläis-hegeliläisellä kuin Renanin määrittelemällä länsieuropalaisella linjalla. Siksi he eivät myöskään pitäneet demokratiaa isänmaarakkauden ehtona, vaan pitivät nämä kaksi arvoa erillään. Sensijaan kansankoti ja kansakunta yhtyivät heidän mielissään arvokkaina asioina. Tässä suhteessa he näkivät kansakunnan etnis-kulttuurista laaja-alaisemmaksi hankkeeksi.

Ovatko suomalaisten ja muiden eurooppalaisten käsityserot historiallisesti ymmärrettäviä? Edellä todettiin, että kansankodin samaistaminen kansakuntaan voi hyvin perustua siihen, että Suomessa hyvinvointivaltio on pitkään jatkunut kansallinen projekti. Nuoret olivat laajentaneet perinteistä etnis-kulttuurista projektia renanilaiseen suuntaan.

Nuorilta kysyttiin myös, missä määrin he tuntevat harrastusta oman maan historiaa kohtaan verrattuna laajempaan Euroopan tai muiden maanosien historiaan. Suomalaisnuorten vastaus yllättää. Toisin kuin entisten sosialistimaiden tai Länsi-Euroopan nuoret he olivat kiinnostuneempia Euroopan kuin oman maansa historiasta. Silti oman maan arvostus oli yksilöiden tasolla yhteydessä ($r=.28$) oman maan historian harrastukseen.

Suomalaisnuoret arvostivat maataan enemmän kuin monet etenkin läntisen Euroopan nuoret, vaikka sen historia ei kaikkia heistä sytyttänytkään. Riskitiedän selitys on osaksi siinä, että he eivät *Nuoriso ja historia* -tutkimuksen mukaan yleensääkään ole kiinnostuneita historiasta. Koko Eurooppaa tarkastellen on kuitenkin ilmeistä, että oman maan ja sen historian arvostus olivat nuorten mielissä yhteydessä toisiinsa. Molemmat vaihtelivat eri maiden nuorten välillä huomattavasti ja samansuuntaisesti. Siellä missä oman maan historiaa harrastettiin, myös maata ja kansaa arvostetaan. Oman maan historialla voi kyselytutkimuksen todistuksesta huolimatta olettaa olevan kansallista identiteettiä luova vaikutus.

Viimeksi esitetty oletus sai tukea edellä raportoidusta haastattelututkimuksesta, jossa poliittiskansallinen projekti osoittautui haastatelluille suomalaisnuorille tärkeäksi samaistumiskohteeksi. Sensijaan sosiaalinen kansankoti oli heille 1900-luvun historian sisältöjen joukossa vain toissijainen samastumiskohde. Se että kansankoti yhteiseurooppalaisessa kyselytutkimuksessa näytti arvostuksen kohteena olevan yhteydessä isänmaahan, lienee silti aito tulos. Missä hyvinvointi, siellä isänmaa, vaikka hyvinvoinnin käsite olisikin vailla historiallista ulottuvuutta.

Mitä on demokratia?

Demokratia historiallisesti rakentuneena käsitteenä

Demokratia on yhteisöllisesti ja historiallisesti rakentunut ja jatkuvasti rakentuva käsite. Nykyisen länsimaisen edustuksellisen demokratian juuret ovat valistuksen ajassa, jolloin ajatus korporaatioiden yhteiskunnasta väistyi ja antoi tilan yleiselle ja yhtäläiselle päätöksenteolle. Siitä tuli Euroopan ja Pohjois-Amerikan suuri kertomus, jonka totalitaarisen vallankäytön kannattajat tosin 1900-luvun alkupuolella vakavasti haastoivat. Edustuksellinen demokratia kuitenkin kesti haasteen ja vakiintui viimeistään toisen maailmansodan jälkeen malliksi, joka oli lähinnä länsieurooppalaisen liberalismien perua. Sille on tyypillistä kansanedustuslaitoksen suvereniteetin puitteissa toimiva vallanjako sekä monien mielipidesuuntien tunnustaminen ja niiden vaikutuksen salliminen.

Edustuksellisen demokratian vaihtoehtona on sen syntyajoilta lähtien ollut kommunitaristinen demokratiamalli, jonka mukaan valta oli suoraan kansan eikä sitä voinut delegoida edustuslaitoksille. Yhteisön jäsenten tuli saada käyttää valtaa välittömästi. Ihmisten tuli saada päättää asioista eikä vain edustajista. Tämä antiikin kreikkalaisen kaupunkivaltion mielikuvaan kytkeytyvä malli vaikutti paitsi valistusajatteluun ja Pariisin kommuunin tapaisiin kokeiluihin etenkin Pohjoismaiden 1960- ja 1970-lukujen lähidemokratiapyrkimyksiin.¹¹

Demokratia-nimitystä käyttivät myös kommunistimaiden johtajat 1917–1990 omasta järjestelmästänsä. Sosialistisen demokratiakäsitteen tärkeä kriteeri oli taloudellisen vallan siirtäminen työntekijöille. Suunnitelmataloudessa päätöksenteko keskitettiin kuitenkin virkakoneistolle, jonka taustavoimana oli kommunistinen puolue. Niinpä reaaliosialismissa demokraattinen sentralismi ilmenikin rakenteina, jotka eivät suosineet kansan laajapohjaista osallistumista.

Demokraattisen sentralismin sukua olivat Aasian ja Afrikan toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden valtioiden yhden puolueen järjestelmät. Ne perustuivat ajatukseen, että poliittista tahtoa ei voinut valtion rakentamisvaiheessa hajottaa. Täytyi puhaltaa yhteiseen hiileen. Pluralismin aika oli tuleva myöhemmin rakennustyön tullessa siihen sopivaan vaiheeseen. Monipuoluejärjestelmään siirtymisen paineet kasvoivat etenkin 1990-luvulla, osaksi Euroopan kommunistihallitusten romahtamisen seurauksena.

Pohjoismaissa kehittyi 1900-luvun alkupuoliskolla oma demokratian malli, joka perustui sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja demokratian yhdistämiseen. Pohjoismaiden sosialidemokraatit saivat kotiutettua valtioihinsa linjan, jonka mukaan demokratia edellytti paitsi yhtäläisiä poliittisia oikeuksia myös

11 Held 1996, 265-71; Gudmundsson 1997, 25.

taloudellis-yhteiskunnallista tasa-arvoa. Siitä tuli lainsäädännön keskeisiä pyrkimyksiä. Pohjoismaisen demokratian edistyminen merkitsi paitsi tuloerojen tasoittumista ja taloudellista turvallisuutta myös elämänmuotoa, jolle oli tyyppillistä *folklihet*, kansanomaisuus. Se ilmeni eri kansankerrosten luontevana kohtaamisena kansanliikkeissä ja kulttuurisissa toiminnoissa. Pohjoismaisessa mallissa ihmisten välinen solidaarisuus ylitti yhteiskuntaryhmien rajat.¹²

Demokraattiseen elämänmuotoon kuului perinteisesti oli myös avoimuus ulkopuolelta tulevia ihmisiä kohtaan. 1970-luvulta lähtien Pohjoismaat, Suomi lukuunottamatta, ottivat vastaan maahanmuuttajia avoimemmin kuin muut läntiset demokratiat. 1980-luvulla ilmapiirin muuttuminen johti kuitenkin ovien osittaiseen sulkemiseen. Avoimuuden kääntöpuolena esiintyi Pohjoismaiden asukkaissa myös ulkomaalaisten torjuntaa, joka ilmiönä oli pohjoismaisen demokratian antiteesi.

Uusliberalistiset ajatukset vaikuttivat 1980- ja 1990-luvuilla kuten anglo-saksiseen myös pohjoismaiseen demokratiaan. Ne kavensivat yhteiskunnallisen vastuun ja solidaarisuuden aluetta ja jarruttivat taloudellisen turvallisuuden pyrkimyksiä. Ne lähensivät pohjoismaalaista mallia angloamerikkalaiseen vapausmalliin korostamalla vapaata kilpailua demokratian ehtona. Vapaa ihminen nähtiin nyt yrittäjäksi, joka ei sietänyt holhousta ja tahtoi pitää työnsä hedelmät itsellään. Demokratia oli tämän näkemyksen mukana kaventumassa takaisin alkuperäiseksi poliittisen päätöksentekoon periaatteisiin rajoittuvaksi malliksi.¹³

Eurooppalaiset nuoret muodostavat demokratiaa koskevat käsityksensä historiallisesti eriytyneissä poliittisissa kulttuureissa. Itä-Euroopassa he tutkimusta tehtäessä elivät demokraattisen sentralismin muistojen varjossa. Länsi-Euroopassa taas poliittista ympäristöä leimasi moniarvoisuus, jota ryyditti uusliberalistinen rajoittamattoman yksilönvapauden kaipaus. Etenkin pohjoismaissa perinteisen ja uusliberalistisen demokratiakäsityksen ristiriita oli ilmeinen.

Seuraavassa tarkastelussa Euroopan nuorten demokratiakäsityksissä ilmenevät erot ovat osaksi erilaisten historiallisten olosuhteiden, osittain yksilöllisten kokemusten ja valintojen tuottamia. Maiden keskiarvot kuvastavat kollektiivista muistia, kun taas käsitysten vaihtelu maiden sisällä kertoo maailmankuvien rakennusainesten moninaisuudesta.

Koska historiatietoisuuteen kuuluu tulevaisuuden ulottuvuus, vaikuttaa käsitys demokratian menneisyydestä demokratiaa koskeviin tulevaisuuden odotuksiin. Yhteisön kollektiivinen muisti ja yhteiset toiveet ovat yhteydessä toisiinsa.

12 ks. Tingsten 1963, passim; Gudmundsson 1997, 20-30; Held 1996, 230. Held tosin pitää demokratian työntymistä talouden alalle demokratiaa kaventavana korporatiivisuutena.

13 ks esim. Hayek 1944.

Samoin kuin demokratian käsite, myös ihmisten suhde demokratiaan on historiallisesti muodostunut. Euroopan eri alueilla ihmisten voi olettaa arvostavan demokratiaa historiallisista syistä eri määrin.

Kun nuorilta kysyttiin, missä määrin he arvostavat erilaisia hyvään elämään oletettavasti kuuluvia asioita, demokratia sai koko Euroopassa korkeamman sijan kuin esimerkiksi uskonto tai Euroopan yhteistyö mutta alemman kuin oma maa, hyvinvointi, mielipiteen vapaus, ympäristö tai rauha, puhumatta-kaan omasta perheestä tai ystävistä. Demokratian arvostus vaihteli maasta toiseen enemmän kuin mainittujen muiden arvojen (Katso liite III). Kreikan nuoret, tietäen olevansa kotoisin demokratian kehdestä, samaistuivat demokrati-aan voimakkaasti, kun taas asteikon alimmassa päässä olevat virolaisnuoret luultavasti kuuluivat demokratia-sanassa pakkodemokratian kaiun ja torjuivat siksi sen arvon.

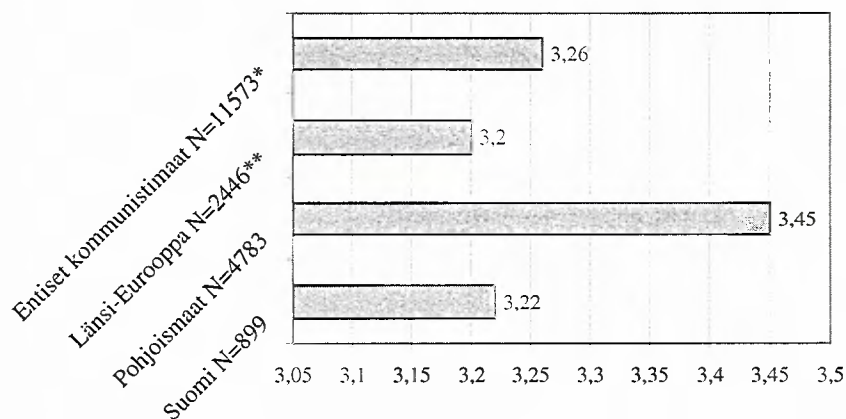
Kun vertaillaan demokratian arvostusta historiallisesti toisistaan eroavilla Länsi-Euroopan, Pohjoismaiden ja entisten kommunistimaiden alueilla, erotuivat vain Pohjoismaat demokratian muita lämpimämpinä kannattajina. Pohjoismaissaakin vain vajaa puolet arvioi demokratian tärkeäksi itselleen. Länsi-Euroopassa lähes kolmannes toteaa demokratian suhteellisen merkityksettömäksi itselleen. Entisissä kommunistimaissaakaan arvostus ei ollut korkealla, etenäkään entisen Neuvostoliiton alueella. Länsieurooppalaisille nuorille demokratia oli ehkä liian itsestään selvä asia viritteäkseen innostusta, ja itäeurooppalaisissa taas termiin liittyvät demokraattisen sentralismin mielleyhtymät ehkä aiheuttivat epätietoisuutta. (Kuvio 5.).

Koko Euroopan nuorison keskuudessa demokratia jäi arvostuksissa kauas jälkeen yksityiselämään liittyvistä arvoista kuten perheestä, ystävistä ja harrastuksista, samoin kuin toisaalta myös yleisinhimillisistä rauhan ja ympäristönsuojelun arvoista. Toisaalta nuoret olivat kautta Euroopan yksimielisiä demokratian sukulaisarvon mielipiteenvapauden tärkeydestä ehkä siksi että mielipiteenvapaus oli terminä lähempänä käytäntöä kuin demokratia.

Demokratian kehitys ei historian teemana kiinnostanut Euroopan nuoria läheskään yhtä paljon kuin perheen tai ympäristömuutosten vaiheet. Demokratia ei ollut heille historiallinen hanke helposti samaistuttavine toimijoinen vaan ajaton yleisnimike, johon saattoi suhtautua neutraalisti.

Suomessa tasan neljännes totesi demokratian itselleen suhteellisen merkityksettömäksi, tasan kolmannes on epävarma ja 42% piti demokratiaa itselleen tärkeänä. Suomalaiset erosivat demokratianihkeydessään jonkin verran ns. pohjoismaisesta mallista. Edellä omaan maahan samaistumista tarkasteltaessa ilmeni, etteivät suomalaiset myöskään yleisesti pitäneet demokratiaa kansakunnan ehtona. Kansalaisyhteiskunnan ehdoista he tosin arvostivat varauksetta mielipiteen vapautta ja sosiaalista turvallisuutta, mutta demokratia sellaisenaan oli heille käsitteenä joko liian kulunut tai liian abstrakti.

Kuvio 5. Demokratian henkilökohtainen merkitys toisaalta Suomen ja toisaalta Euroopan eräiden alueiden nuorille (1=ei kovin tärkeä, 5=kovin tärkeä)
 Graph 5. The significance of democracy to Finnish and other European adolescents. (1 = not very significant, 5 = very significant)

* Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

** Belgia, Hollanti, Britannia, Ranska

Suomalaisnuorten demokratiasuhteen sosiokulttuurista taustaa on vaikea arvioida. Sensijaan sille voi etsiä yhtymäkohtia heidän historiallisesta ajattelustaan. Miten nuoret selittävät ihmisen toimintaa historiassa - tavallisen ihmisten pyrkimysten vai ihmisen ulkopuolisten liikevoimien tulokseksi?

Voiko tavallinen ihminen tehdä historiaa?

Ns. uuden historian kirjoittajat nostavat tavallisen ihmisen historian ylimmäksi toimijaksi. He kirjoittavat tavallisen ihmisen arjen historiaa tai kertovat vallan kahvasta syrjässä olleiden ryhmien vaiheista ja saavutuksista. Tällaisen otteen voi sanoa edustavan demokraattista historiannäkemyksiä. Sen mukaan ns. pienen ihmisen voi nähdä vaikuttavan historiaan työllään ja elämäntavoillaan niinäkin historian kausina, kun hän ei voinut vaikuttaa varsinaiseen poliittiseen päätöksentekoon.

Nuoriso ja historia -tutkimuksessa nuorilta kysyttiin, missä määrin he uskoivat tavallisen ihmisen voivan vaikuttaa asioiden kulkuun. Kysymys suunnattiin niin menneisyyteen kuin tulevaisuuteenkin:

Kuinka paljon seuraavat asiat ovat muuttaneet ihmisten elämää entisistä ajoista tähän päivään mennessä? Vastausvaihtoehto: Jokainen ihminen.

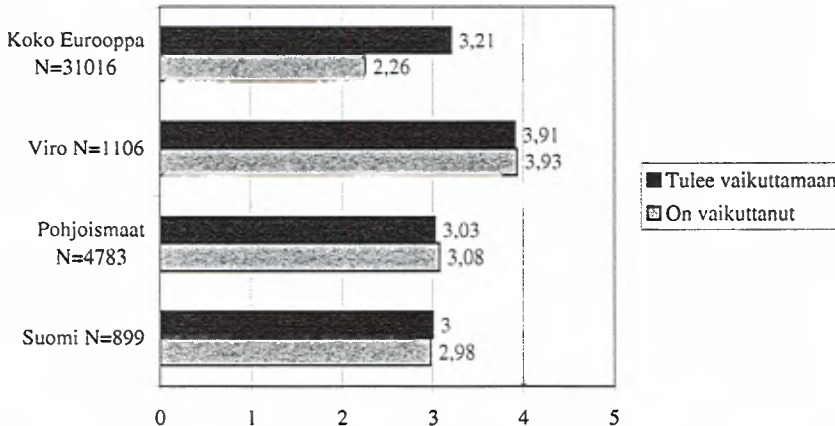
Kuinka paljon seuraavat tekijät tulevat muuttamaan ihmisten elämää seuraavan 40 vuoden aikana? Vastausvaihtoehto: Jokainen meistä.

Suomalaisnuoret epäilevät voimakkaammin kuin eurooppalaiset yleensä pienen ihmisen mahdollisuuksia niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessa (Kuvio 6.). Pienen ihmisen sijasta he uskovat luonnontieteellisten keksintöjen muuttavan maailmaa.

Euroopan nuorten käsitykset tavallisesta ihmisestä historian toimijana vaihtelivat tutkimustulosten mukaan melko paljon. Monissa entisissä sosialistimaissa ”jaloin äänestäminen” 1980-luvun lopun poliittisessa murroksessa on jättänyt selvän jäljen: nuoret uskoivat pienen ihmisen vastaisuudessakin pystyvän tekemään historiaa. Esimerkiksi virolaiset eivät tunteneet itseään samalla tavoin voimattomiksi kuin suomalaiset (Kuvio 6.). Virolaisten lisäksi myös liettualaiset, tsekit ja sloveenit – samoin kuin lännessä Belgian flaamit – näkivät tutkimuksen mukaan itsensä historian toimijoina.

Kuvio 6. Kuinka paljon tavallinen ihminen on vaikuttanut / tulee vaikuttamaan historiaan? (1 = hyvin vähän, 5 = hyvin paljon)

Graph 6. How much has the ordinary person influenced history, or will influence it? (1 = very little, 5 = very much)

Vastaukset tulevaisuutta koskevaan kysymykseen ovat suorassa suhteessa menneisyyden pienen ihmisen vaikutusta koskevan kysymyksen vastauksiin. Siellä missä pienen ihmisen katsottiin menneisyydessä vaikuttaneen tapahtumiin, uskottiin vaikutusmahdollisuuksiin tulevaisuudessakin. Pohjoismaissa vain pienen Islannin nuorilla oli todellista luottamusta tavallisen ihmisen vaikutukseen, kun taas norjalaiset ja ruotsalaiset nuoret epäilivät mahdollisuuksiaan suomalaisiakin enemmän. Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden nuorten alistuneisuus persoonattomien voimien edessä herättää kysymyksiä. Onko kansankodista sittenkin tullut holhousvaltio, jossa yksilö heittäytyy passiiviseksi?

Nuorten kannanotot pienen ihmisen mahdollisuuksiin erosivat toisistaan myös maiden sisällä enemmän kuin monessa muussa kysymyksessä. Ottaessaan kantaa pienen ihmisen mahdollisuuksiin tehdä historiaa nuoret ehkä lähtevät eri yhteiskuntaryhmien erilaisista kokemuksista. Koska *Nuoriso ja historia* -tutkimuksessa käytetyt vastaajien yhteiskunnalliset taustamuuttajat rajoittuivat

perheen tulo- ja koulutustasoon sekä uskontokuntaan kuulumiseen eivätkä osoit-
tautuneet tutkimuksellisesti järin luotettaviksi, ei eri yhteiskuntaryhmien
historiakäsitysten eroista voi tämän tutkimuksen perusteella tehdä vahvoja joh-
topäätöksiä. Aineiston perusteella voi kuitenkin varauksellisesti olettaa, että
pienen ihmisen vaikutusmahdollisuuksia koskevat käsitykset vaihtelevat paitsi
maittain myös yhteiskuntaryhmittäin. Esimerkiksi Suomesta, jossa luottamus
pieneen ihmiseen historian toimijana on yleensäkin suhteellisen heikkoa, tut-
kimus antaa yllättävästi olettaa, että korkeasti koulutettujen kotien nuoret nä-
kevät pienen ihmisen roolin vähäisemmäksi kuin heikosti koulutettujen. (Tau-
lukko 4)

*Taulukko 4. Koulutustasoltaan korkeiden ja matalien kotien nuorten luottamus
pienen ihmisen vaikutukseen historiassa.*

% = niiden vastaajien osuus, jotka uskovat pienen ihmisen huomattavaan vaikutukseen
menneisyydessä/tulevaisuudessa

*Table 4. The power of the ordinary citizen in influencing history in the past/
future against the educational background of the adolescent's home. Lower
education, higher education*

	Suomi N=899	Pohjoismaat N=4783	Eurooppa N=31016
Matala koulutustaso	37/36 %	32/36 %	41/41 %
Korkea koulutustaso	26/22 %	34/34 %	44/42 %

Koulutettujen perheiden nuorten epäluottamus tavalliseen kansalaiseen histo-
rian toimijana voi johtua suomalaisten kyselylomakkeen täyttämiseen yleen-
säkin omaksumasta varovaisten kannanottojen linjasta. Suomalaiset välttivät
yltiömyönteisiä ja -kielteisiä vastauksia ja suosivat niiden sijasta varovaista
neutraalia keskilinjaa. Silti koulutettujen kotien nuorten kyynisyys, joka poik-
keaa sekä Pohjoismaiden että koko Euroopan vastauksista, herättää kysymyk-
sen, onko perinteinen historiannäkemyksemme niin rakennekeskeinen, että se
patoaa nuoren polven uskoa tavalliseen kansalaiseen historian toimijana.

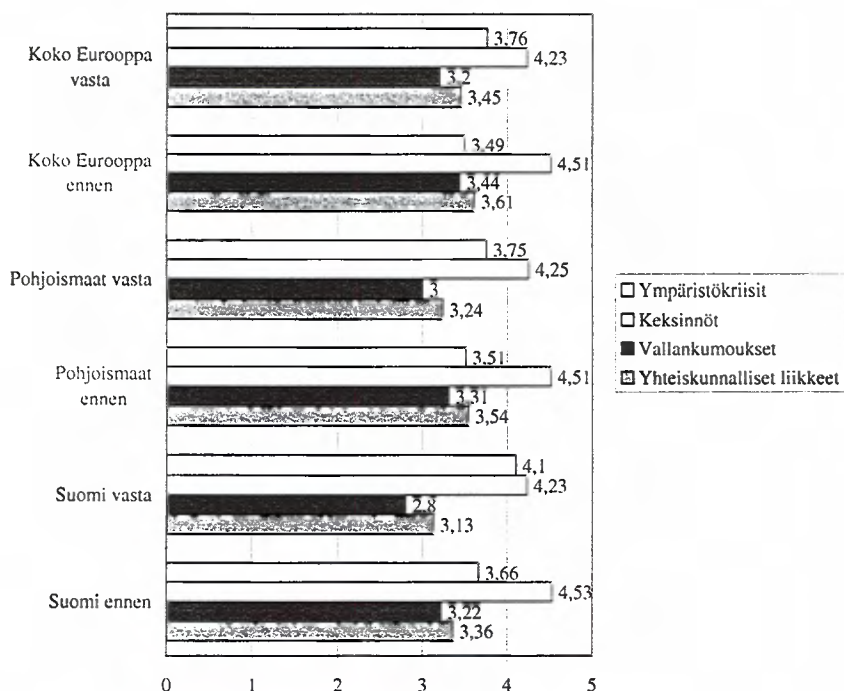
Samaistuaiko poliittisiin instituutioihin?

Nuoriso- ja historia -tutkimuksessa kysyttiin nuorten käsityksiä yhteiskunnal-
lisen liikkeiden ja vallankumousten vaikutuksesta historiaan. Tulosten mukaan
suomalaisnuoret eivät nähneet järjestyneen joukkovoiman ratkaisevasti vai-
kuttaneen historiaan eivätkä uskoneet sen mahdollisuuksiin tulevaisuudes-
sakaan. Länsi-Euroopan nuoret olivat jonkin verran enemmän vakuuttuneita
joukkoliikkehinnän historiallisesta vaikutuksesta. Itä-Euroopassa puolestaan
oli vielä jäljellä uskoa Marxin väitteeseen ”vallankumoukset ovat historian
käytinvoima”, mutta vain kun kyseessä oli menneisyys. Historian todellisia
vaikuttajia niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessa olivat Euroopan nuorten
odotusten mukaan keksinnöt ja ympäristötekijät. (Kuvio 7.)

Kuvio 7. Kuinka suuri on yhteiskunnallisten liikkeiden ja vallankumousten vaikutus nuorten käsitysten mukaan menneisyydessä (ennen) ja lähitulevaisuudessa (vasta) verrattuna teknisten keksintöjen ja ympäristöCRIISIEIEN vaikutukseen? (1=pieni, 5=suuri)

Eurooppa: N=31016, Pohjoismaat: N=4783, Suomi N=899

Graph 7. The influence of social movements and revolutions in the recent past and near future, as compared to the influence of technological inventions and environmental crises. (1 = very little influence, 5 = very much influence)

Mikäli nuoret eivät näe poliittisten liikkeiden vaikuttaneen menneisyydessä, eivät he ole niistä kiinnostuneita tulevaisuutta ajatellessaankaan. Lukuisien nuorisobarometrien viime vuosina todeksi osoittama poliittisen toiminnan kaihtaminen näkyy *Nuoriso ja historia* -tutkimuksessakin. Tutkimukseen sisältyi suora kysymys

Missä määrin olet kiinnostunut politiikasta?

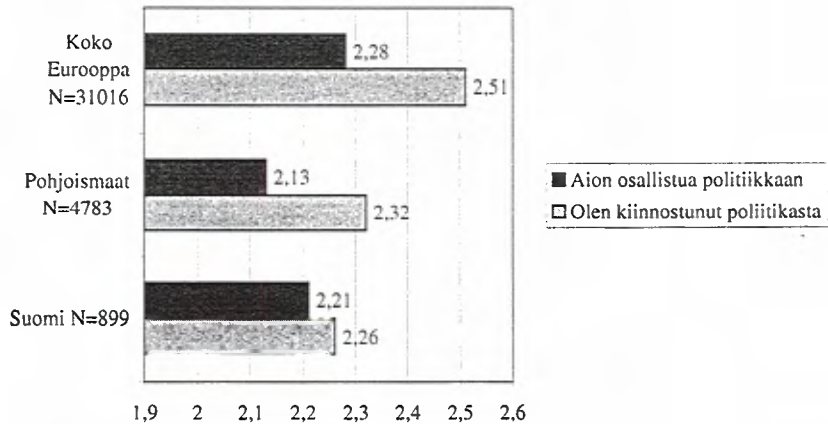
sekä kysymykseen *Millaista arvelet oman elämäsi olevan 40 vuoden kuluttua?* haastava vastausvaihtovaihtoehto

Osallistun politiikkaan

Nuorten vastaus oli niin Suomessa kuin koko Euroopassa selvä: politiikka ei kiinnosta eikä siihen haluta osallistua. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Missä määrin olen kiinnostunut politiikasta / aion osallistua siihen?
(1=hyvin vähän, 5=hyvin paljon)

Graph 8. To what extent are you interested in politics/plan to participate in politics? (1 = very little, 5 = a lot)

Pohjoismaissa vain islantilaisnuoret olivat suomalaisia penseämpiä politiikkaa kohtaan. Euroopassa edes entisten kommunistimaiden taannoin kadulla historiaa tehneet nuoret eivät enää tutkimusvuonna 1995 jaksaneet uskoa politiikkaan. Penseys näytti olevan yhteiskuntaryhmästä riippumatonta, sillä vastausarvojen hajonta oli niin poliittista kiinnostusta kuin osallistumista koskevissa kysymyksissä maiden sisällä verraten pieni. Eri maiden sisällä ei ollut ainakaan kovin huomattavia poikkeavia ryhmiä, jotka harrastaisivat politiikkaa sen perinteisessä mielessä.

Tutkimustulokset saattavat kuvastaa sitä, että politiikka käsitteenä on muuttumassa esimerkiksi Ulrich Beckin ja Michel Maffesolin kuvaamaan suuntaan. Sen mukaan nuoret eivät sitoudu kiinteisiin laitoksiin kuten puolueisiin ja massavaaleihin vaan pikemminkin vaihtuviin hankkeisiin ja kulloinkin puhutteleviin symboleihin. Vihreät aktivistit tai skinit ovat liian pieniä ryhmiä näkyäkseen tutkimustuloksissa, tai sitten vastaajat eivät samaistaneet niiden toimintaa käsitteeseen ”politiikka”.

Saksassa Ralf Zoll on haastattelututkimuksella todennut, että aktiivinen muutoksen teko on Saksassa laskeutunut nuorten keskuudessa mikrotasolle. Rakenteellisten kumousten sijasta nuoret toimivat oman elämänsä muutoksen hyväksi, mikä vastaa Giddensin *life politics* käsitystä. Zoll kutsuu havaitsemaansa ilmiötä ”uudeksi politiikkakäsitykseksi” (*neue Politikverständnis*).¹⁴ On kuitenkin vaikea hyväksyä ajatusta, että politiikan käsite voisi muuttua niin paljon, että yksityisten asioiden hoito tarkoittaisi samaa kuin ennen yhteisten asioiden hoito.

14 Zoll 1997, 34.

Mitä demokratiaan kuuluu?

Nuoriso ja historia -kyselylomaketta täyttäessään nuoret ottivat kantaa seuraaviin demokratian sisältöä ja ulottuvuuksia koskeviin määritelmiin:

- A Se merkitsee kansan valtaa kansan parhaaksi ja kansan toimesta*
- B Se on vanhan Kreikan arvokkain perintö*
- C Se on yritysten ja erehdysten tulos*
- D Se on vain puoluejohtajien vaalipuheita*
- E Se on lain ja oikeuden mukaan hallitsemista ja vähemmistöjen suojaa*
- F Se edellyttää hyvinvointivaltiota*
- G Se merkitsee heikkoa hallitusvaltaa, josta ei ole apua uhkaavissa tilanteissa*
- H Se on teeskentelyä, sillä raha ja valta ovat kuitenkin ratkaisevia*
- I Se edellyttää naisten ja miesten täydellistä tasa-arvoa*

Väittämät liittyvät demokratia-käsitteen erilaisiin kerrostumiin. Ensimmäinen, Abraham Lincolnin lause, samoin kuin väittämä E ja I edustavat klassista liberaalia näkemystä. Väittämä C on puhtaan pragmaattinen, kun taas D edustaa kommunitaristisia demokratiaodotuksia, H marxilaista näkemystä ja F pohjoismaista mallia. Väittämä G:hen sisältyy totalitaarissävyyistä demokratia-kritiikkiä.

Suomalaisnuoret olivat muiden eurooppalaisnuoren kanssa yhtä mieltä liberalistisista perusväittämistä, jonka mukaan valta kuuluu kansalle ja vähemmistöt pitää ottaa huomioon. Naisten ja miesten tasa-arvo oli tosin heille vähemmän tärkeä kriteeri kuin muille pohjoismaalaisille ja länsieurooppalaisille.

Lincolnilta lainattu määritelmä demokratiasta kansan parhaaksi ja sen toimesta harjoitettavana kansan valtana (A) sai muihin yllä mainittuihin määritelmiin verrattuna Euroopan nuorison jakamattomimman suosion. Samassa linjassa muiden Pohjoismaiden nuorten kanssa suomalaisnuoret mainituista kannanotoistaan päätellen torjuivat niin kommunitaristisen (D), marxilaisen (H) kuin totalitaarissävyyisen (G) demokratiakritiikin. Edustuksellinen demokratia toimi heidän mielestään ilman että valta keskittyisi tai taloudellinen valta sitä polkisi, ja demokratia pystyi heidän mielestään puolustamaan itseään myös korruptiota vastaan.

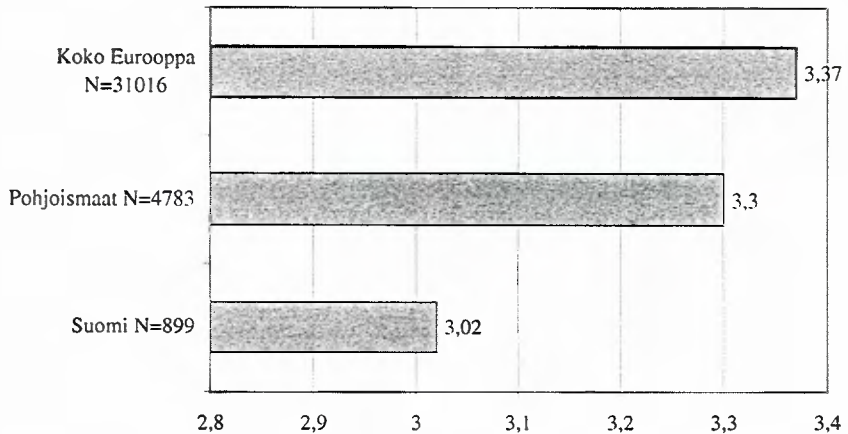
Vaalikarjateesi (D), jonka mukaan demokratia on vain tyhjiä vaalilupauksia, sai eniten kannatusta entisissä kommunistimaissa samoin kuin myös teesi demokratiasta heikkona hallitustapana (G). Vaikka selvää itä-länsi -asetelmaa ei tutkimusaineistosta noussutkaan, eikä marxilainen vastaväite, jonka mukaan demokratia on rahavaltaa (H), saanut erityistä tukea entisten kommunistimaiden nuorilta, kannattivat viimeksi mainitut kuitenkin muita enemmän kovia demokratiaa vastaan esitettyjä väitteitä D ja H.¹⁵

15 Vrt. myös von Borries 1998, passim.

Suomalaisnuoret irrottavat pohjoismaisesta mallista katsoessaan, että hyvinvointivaltion rakenteet eivät kuuluisi demokratian ehtoihin (Kuvio 9.). Hyvinvoinnin ja demokratian arvostuksilla ei myöskään ollut tilastollista yhteyttä. Kuten luvussa *Mitä on hyvinvointi?* osoitetaan, he eivät vähätelleet hyvinvoinnin merkitystä itselleen, mutta eivät nähneet sillä olevan yhteyttä demokratian toteutumiseen.

Kuvio 9. Demokratia edellyttää hyvinvointivaltiota (1=täysin eri mieltä, 5= täysin samaa mieltä)

Graph 9. Democracy requires a welfare state (1 = totally disagree, 5 = totally agree)

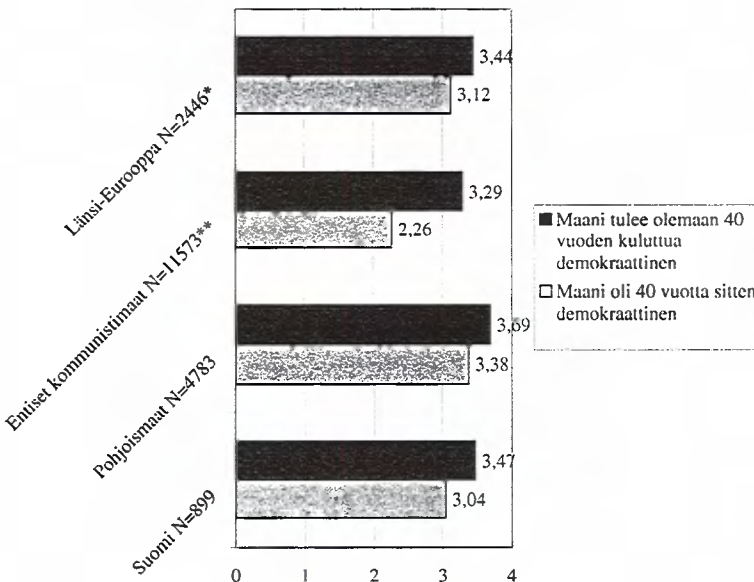
Avoimuus ulkopuolisia kohtaan perinteisenä demokraattisen yhteiskunnan tunnusmerkkinä näyttää menettäneen merkitystään juuri siellä, missä sen on yleensä oletettu olevan vakiintuneinta. Suomalaiset yhtä vähän kuin muutkaan pohjoismaalaiset nuoret eivät edellyttäneet demokratialta edes yhtä suurta avoimuutta ulkopuolisia kohtaan kuin Euroopassa esimerkiksi Britannian tai Portugalin nuoret. Avoimuutta tutkimuksessa testattiin kysymyksellä äänioikeuden antamisesta maahanmuuttajille. Jos yhdistetään kannat, jotka nuoret ottivat asenneväittämiin, joiden mukaan äänioikeus tulisi myöntää ilman mitään kulttuurisen sopeutumisen tai pitkäkhön maassa oleskelun ehtoja kaikille maahanmuuttajille tai ainakin vaino paenneille maahanmuuttajille, oli pohjoismaalaisten kanta kielteinen – keskiarvo asteikolla 1–5 oli vain 2,58 – ja eurooppalaisten yhteinen kantakin vain hieman myönteisempi. Kaikki eurooppalaiset olivat melko varautuneita maahanmuuttajia kohtaan, mutta pohjoismaalaiset, etenkin suomalaiset ja tanskalaiset, vielä muita varovaisempia. Myytti Pohjoismaiden yltiävoimesta demokratiasta ei tämän tutkimuksen valossa enää 1990-luvun loppupuolella ollut voimissaan.

Tutkimuksessa demokratian tulevaisuus suhteutettiin kokemukseen sen lähi-menneydestä.

Nuoret saivat esittää käsityksensä sekä siitä, kuinka demokraattinen heidän maansa oli ollut lähes kaksi sukupolvea aikaisemmin, että demokratian odotetusta tilasta tulevaisuudessa, heidän itsensä lähestyessä jo vanhuutta. Edellinen tehtävä sisälsi historiallisen arvion, jälkimmäinen paitsi toiveita myös tulevaisuuden mahdollisuuksien arvioimista.

Kuvio 10. Demokratian menneisyys ja tulevaisuus omassa maassa (1 = olen eri mieltä, 5 = olen täysin samaa mieltä)

Graph 10. The future of democracy in one's homeland (1 = disagree, 5 = totally agree. Lower bar: My country was democratic 40 years ago, Upper bar: My country will be democratic 40 years from now)

* Britannia, Ranska, Belgia, Alankomaat

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

Nuoret suomalaiset eivät nähneet maansa menneisyyttä kovin demokraattisena eivätkä tulevaisuuttakaan yhtä demokraattisena kuin muut pohjoismaalaiset. Heidän menneisyydenkuvansa ei kuitenkaan ollut yhtä kielteinen kuin entisten kommunistimaiden nuorten, joiden demokratian tulevaisuutta koskevat odotuksetkaan eivät vastaavasti olleet kovin korkealla. Menneisyyden kuvan ja tulevaisuuden odotusten välillä vallitsi Euroopan nuorten keskuudessa lievä tilastollinen riippuvuus. Kaikkein vahvin se oli Pohjoismaissa, joissa ne, jotka eivät olleet kovin kriittisiä maansa menneisyyden suhteen, myös uskoivat demokratian jatkuvan ja kehittyvän ajan mukana.

Kysymyksen määre *40 vuotta sitten* viittaa 1950-lukuun. Suomalaisten nuorten käsitystä 1950-luvun demokratiavajeesta selittänee se, että he katsoivat rikkaiden ja köyhien olleen silloin sotajalalla keskenään. Tämä tuli esiin aihetta koskevaan kysymykseen annetuista vastauksista. Sama näkemys maansa lähimenneisyydestä on myös nuorilla tanskalaisilla.

Demokratian tulevaisuutta koskevat odotukset olivat koko Euroopassa tilastollisessa yhteydessä siihen, miten arvokkaaksi vastaajat kokivat demokrati-
aan itselleen tässä ja nyt. Mitä tärkeämpi demokratia nuorelle henkilökohtaisesti oli, sitä enemmän hän odotti demokratian tulevaisuudelta ($r=.35$).

Suomalaisten heikohko samaistuminen demokratian tulevaisuuteen saattoi johtua siitä, että aineiston keruuvuonna, 1995, maassa elettiin vielä laman jälkitunnelmissa eikä luottamus yhteisten asioiden hyvään hoitoon ollut korkealla. Toisaalta tulevaisuudenodotukset näyttivät riippuvan myös menneisyydenkuvan synkkyyydestä. Edelleen koko demokratian käsite oli melko historianon päätellen siitä, että toisaalla tutkimusaineistossa nuoret ilmaisivat olevansa vain vähän kiinnostuneita demokratian historiallisia vaiheista verrattuna esimerkiksi seikkailijoiden tai toisaalta oman perheen historiaan. Jos yhteiskunnallisen laitoksen kuten demokratian historiallinen ulottuvuus ei kiinnosta, siihen ei liity historiallisten toimijoiden antamia merkityksiä. Silloin laitoksen tuleva kohtalokaan ei sytytä niin paljon kuin jos siihen liittyisi kertomus sen puolesta tehdyistä ponnistuksista.¹⁶

Mitä on hyvinvointi?

Hyvinvointi eurooppalaisena historiallisena käsitteenä

Hyvinvointivaltio on historiallisena rakennelmana samaa ikäluokkaa kuin nykyaikainen demokratia ja kansallisvaltiokin. Valistusajattelijat nostivat hyvinvoinnin ihmisen luonnollisten ja luovuttamattomien oikeuksien joukkoon, elämän ja vapauden rinnalle. Teoriassa oikeus koski kaikkia, joten 1800- ja 1900-luvuista tuli elämän materiaalisia ehtoja tasoittavan politiikan aikaa. Sosialismi toi mukanaan vaurauden uusjaon käsitteen. Yhteiskunta näyttäytyi ”niiden joilla on” ja ”niiden joilla ei ole” taistelukentäksi, jolle piti luoda rauha. Myös konservatiivit olivat ajan mittaan yhä taipuvampia omaksuma hyvinvoinnin tasoittamista tarkoittavan ajattelutavan, sillä ”kahden kansakunnan” uhkakuvassa elintasokuilu vaaransi yhteiskunnan yhtenäisyyden ja kansallisvaltion olemassaolon. Näin hyvinvointiajattelu ja kansallisuusaaite löysivät toisensa. Tätä suhdetta on tarkasteltu edellä luvussa *Kansankoti kansakunnan ehtona*. Seuraavassa keskitytään hyvinvoinnin käsitteen yhteiskunnallisten ulottuvuuksien tarkasteluun.

16 Samoin tulkitsee eri maiden nuorten samansuuntaisia vastauksia Nuoriso ja historia -kyselyssä von Borries, ks. Angvik & von Borries 1999, 20.

Totalitaarisissa valtioissa 1900-luvulla hyvinvointia tasattiin yhteiskuntarauhan nimessä erilaisin keinoin taloudellisen kasvun kustannuksellakin. John Maynard Keynes puolestaan antoi 1920-luvulla demokraatioita silmälläpitäen hyvinvointivaltiolle selkeät taloudelliset perusteet. Hän opetti lännen poliitikoille, että tuloerojen tasaaminen lisää ostovoimaa, kulutusta ja taloudellista kasvua. Keynesläisyys onkin paljolti vaikuttanut pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehitykseen. Pohjoismaissa luotiin keynesläisen tulonsiirtopolitiikan avulla laajoihin kansankerrokseen ulottuva taloudellinen turvallisuus, ilman että tarvitsi noudattaa sosialistien vaatimuksia taloudellisten omistusrakenteiden murtamisesta. Pohjoismainen malli kotiutui Suomeen 1960- ja 1970-luvuilla.

Hyvinvointivaltioajatteluun liittyi toisaalta ns. protestanttinen työmoraali, joka Max Weberin mukaan oli iskostunut etenkin pohjoisen Euroopan maiden mentaliteettiin. Sen mukaan työ oli hyvinvoinnin ensimmäinen ehto ja työllä saavutettu vauraus ihmisen oikeutettu onni.

Hyvinvointivaltiota koskevassa ajattelussa tapahtui 1980-luvulla radikaali käänne. Suomeenkin levisi uusliberalistinen ajattelu, jonka mukaan kilpailu on taloudellisen kasvun ehto ja taloudellisen tasa-arvon tavoittelu vain toiminnan lamauttamista. ”Luonnollista” ei ollutkaan oikeus onneen sellaisenaan vaan vapaus sen tavoitteluun. Hyvinvointivaltio oli siksi kyseenalaistettava. Tämä yksilön taisteluvälmiuteen luottavan ajattelun saattoi odottaa vetoavan nuoriin, joille holhouksesta vapautuminen oli psykologinen tarve.¹⁷

Nuoriso ja historia -kyselyyn vastanneet suomalaisnuoret, hyvinvointivaltion kasvatit, ottivat kantaa hyvinvointi-ideologiaan tilanteessa, jossa uusliberalistinen retoriikka oli varsin laajalle levinnyttä. Toisaalta heillä oli parin vuoden takaisessa lähimenneisyydessä takanaan syvä lama, joka oli murentanut kymmenientuhansien perheiden hyvinvointia ja tulevaisuudensuunnitelmia. Yhteisöjen lamanaikaiset kokemukset todennäköisesti tasapainottivat sitä vaikutusta, joka uusliberalismilla 1980-luvulla oli ollut hyvinvoinnin käsitteeseen. Uuden ”sisäisen yrittäjyyden” ja ”kilpailukyvyyn” retoriikan rinnalla vanhat hyvinvointiin ennen liitetyt käsitteet kuten ”solidaarisuus” ja ”oikeudenmukaisuus” saivat taas uskottavuutta.¹⁸ Pohjoismainen malli oli demokratiasta ja hyvinvointipolitiikasta rakennettu käsitekokonaisuus, jonka sisällä käsitteet toimivat toistensa ehtoina. Pohjoismainen malli oli 1980-luvun käsitehistoriallisessa muutoksessa menettänyt käsitteellistä kiinteyttään mutta jäänyt elämään kriittisin reunamerkein varustettuna.¹⁹

Edellisessä luvussa todettiin *Nuoriso ja historia* -aineiston pohjalta, että nuoret eivät yhdistä hyvinvoinnin vaatimusta demokratian ehtoihin. Seuraavassa tarkastellaan *Nuoriso ja historia* -aineiston avulla, miten suomalaisnuoret vuonna 1995 suhtautuivat hyvinvoinnin muihin ulottuvuuksiin. Oliko se heille tärkeää? Näkivätkö he Suomen vaurauden historiallisena ilmiönä, ja luottivatko sen jatkuvuuteen? Entä yksilöllisellä tasolla: selittivätkö nuoret protestantit yksiyksilön vaurauden Weberin edellyttämällä tavalla?

17 vrt. Hayek 1944 ja Hautamäki 1993.

18 Blomberg & Kroll 1995, 112.

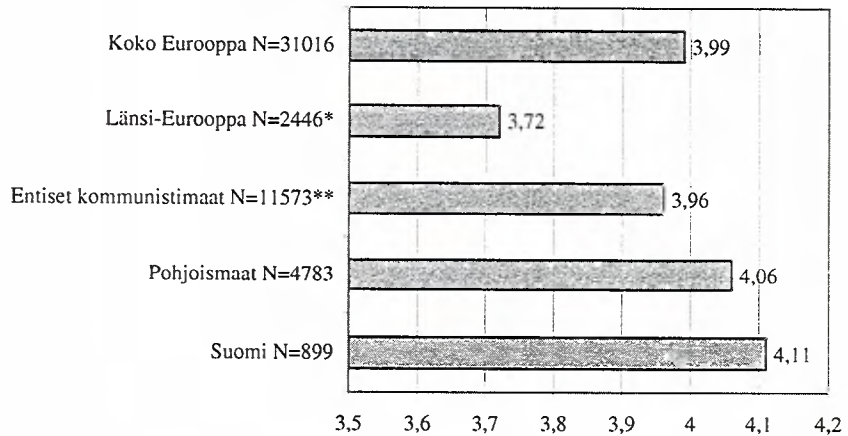
19 ks. esim. Andersson ym. 1993, eri artikkeleissa uusliberalismin ja sosiaaliliberalismin välillä käyty dialogi.

Hyvinvointi ennen, nyt ja vastedes

Nuoriso ja historia -aineiston mukaan nuoret kautta Euroopan nuoret pitivät tutkimusajankohtana 1995 hyvinvointia itselleen tärkeänä, pohjoismaalaiset ja suomalaiset vielä vähän tärkeämpänä kuin Länsi-Euroopan nuoret (Kuvio 11.). He olivat vakuuttuneempia ja yksimielisempiä hyvinvoinnin tärkeydestä kuin esimerkiksi demokratian tai kansallisuuden arvosta. Vain ympäristönsuojelu, mielipiteenvapaus ja rauha nousevat nuorten arvostuksissa korkeammalle. Myöskään oma raha ja rikkaus sinänsä ei ollut niin keskeinen tarve kuin hyvinvointi ja sosiaaliturva.

Kuvio 11. Hyvinvoinnin ja sosiaaliturvan henkilökohtainen merkitys (1 = hyvin vähän, 5 = erittäin paljon)

Graph 11. The personal significance of welfare and social security (1 = very little, 5 = very much)

* Englanti, Ranska, Belgia, Hollanti

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

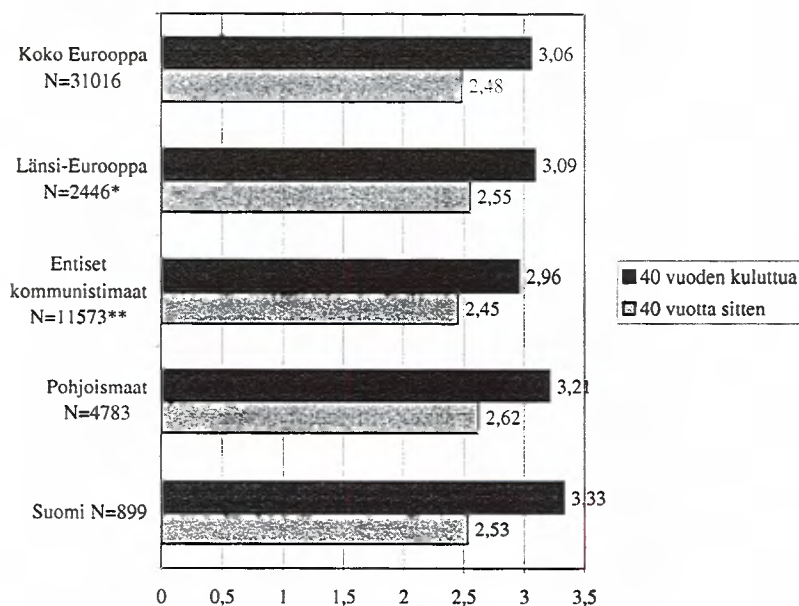
Nuoret saivat samalla tavalla kuin demokratian kohdalla heijastella keskenään maansa taloudellista turvallisuutta koskevia odotuksia ja menneisyydenkuvaa. He vastasivat kysymyksiin, jotka koskivat oman maan suhteellista vaurautta ensin lähes kaksi sukupolvea aikaisemmin ja toiseksi lähes kahden sukupolven päässä tulevaisuudessa. Lisäksi he saivat esittää samat arviot koko Euroopan tilasta.

”On Suomi köyhä, siksi jää”, oli *Nuoriso- ja historia* -aineiston valossa taakse jäänyt ajattelumalli. Suomalaisnuorilla oli melko synkkä kuva vielä 40 vuotta sitten maassa vallinneesta tilasta, mutta sitäkin ruusuisemmat odotukset 40 vuoden kuluttua koittavasta taloudellisesta turvallisuudesta. Heidän lähitulevaisuutta koskevat odotuksensa poikkesivat menneisyyden kuvasta enemmän kuin muilla Euroopan alueilla. Edes Itä-Euroopassa ei taloudellis-sosiaalinen tulevaisuus näytä entiseen verrattuna yhtä turvalliselta kuin Suomen nuorten keskuudessa. Tosin millään Euroopan alueella nuoriso ei pelännyt talou-

dellisen turvallisuutensa suorastaan heikentyvän. Kaikkialla Euroopassa nuorten ajattelu noudatti edistyksen suurta kertomusta, jonka mukaan tulevaisuus on vääjäämättä menneisyyttä parempaa. Erityisesti juuri suomalaisnuoret näkivät hyvinvoinnin edistysprojektina ja itsensä osana hanketta. (Kuvio 12)

Kuvio 12. Nuorten käsitykset maansa vaurauden ja hyvinvoinnin tilasta 40 vuotta sitten ja 40 vuoden kuluttua (Vaurasta ja hyvinvoivaa? 1= en usko niin, 5= uskon niin)

Graph 12. The adolescents' perception of their country's level of prosperity and welfare in the recent past (lower bar) and near future (1 = low, 5 = high)

* Englanti, Ranska, Belgia, Hollanti

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

Kysyttäessä vaurauden entistä ja tulevaa tilaa koko Euroopassa, Euroopan nuoret luottivat yleensä lujemmin oman maansa kuin Euroopan tulevaan hyvinvointiin. Euroopan tulevaisuutta varjostivat heidän mielestään niin etniset kuin rikkaiden ja köyhien väliset ristiriidat. Vain Itä-Euroopan ja itäisen Välimeren alueen nuoret näyttävät luottavan Euroopan tulevaisuuteen. Omaa maata ja Eurooppaa koskevien toiveiden erot lienevät peräisin omaa turvallisuutta koskevasta toiveajattelusta ja toisaalta mediatodellisuuden virittämistä ns. suurta maailmaa koskevista uhkakuvista.

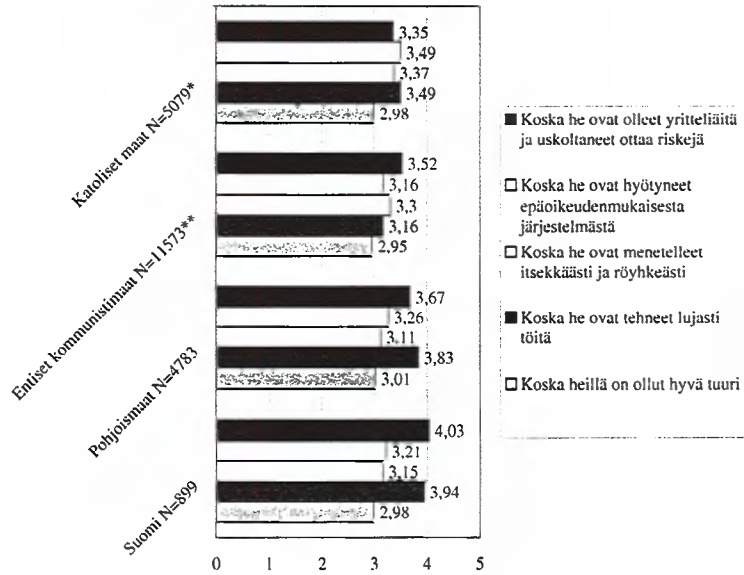
Missä maissa jokainen on oman onnensa seppä?

Nuorilta kysyttiin myös, miksi toiset ihmiset vastaajan kotimaassa ovat rikkaampia kuin toiset. Vastausvaihtoehdot vaihtelivat ”hyvästä tuurista” yritteliäisyyteen. Vaihtoehto ”Koska he ovat tehneet lujasti töitä” edusti pro-

testanttista työmoraalia, ja saikin huomattavasti kannatusta pohjoismaissa. Eri-tyisesti suomalaisnuoret luottivat ihmiseen oman onnensa seppänä. Kova työn-teko ja yritteliäisyys olivat heidän mukaansa vaurauden salaisuus. Tästä he oli-vat yhteiskunnallisesta taustasta riippumatta yksimielisempiä kuin nuoret mil-lään muulla Euroopan alueella. (Kuvio 13)

Kuvio 13. Miten nuoret Suomessa ja vertailualueilla selittävät sen, että jotkut ovat rikkaita? (1 = olen täysin eri mieltä, 5 = olen täysin samaa mieltä)

Graph 13. The adolescent's perception of why some people are wealthier than others (1 = totally disagree, 5 = totally agree): initiative – exploiting – being selfish – working hard – good luck

* Ranska, Italia, Portugal, Espanja, Belgia

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

Toisin kuin edellä kuvatut taloudellista turvallisuutta koskevat yhteisölliset odotukset, henkilökohtaisen vaurauden selittämisen tapa näyttää riippuvan yhteisön historiallisesta mentaliteetista. Protestanttien pohjoismaiden kuten Suomen nuoret selittivät ihmisen rikastuvan työllä ja yritteliäisyydellä, joihin katolisten maiden nuoret eivät aineiston mukaan yhtä vahvasti luota. (Kuvio 13.)

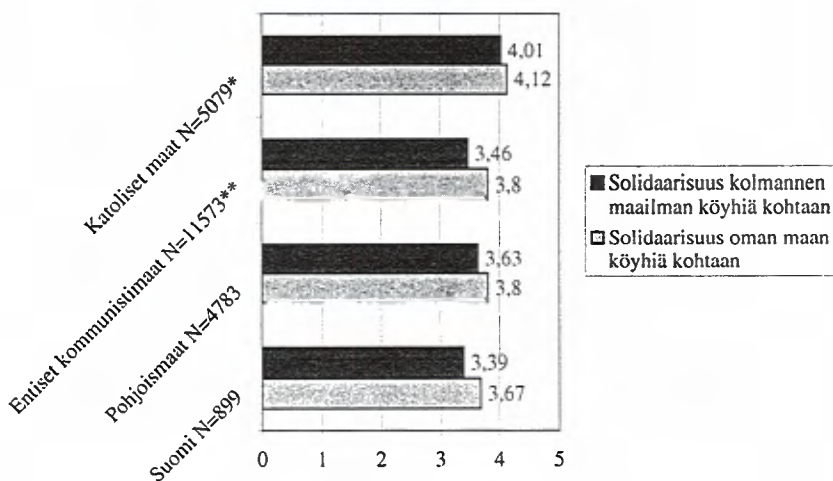
Entisten kommunistimaiden nuoret eivät tutkimusaineiston mukaan luottaneet työhön ja yritteliäisyyteen ainakaan yhtä paljon kuin pohjoismaalaiset. Heidän ajattelussaan ei toisaalta myöskään ollut enää marxilaisia sävyjä siinä mielessä, että he olisivat katsoneet ihmisten rikastuvan muita riistämällä. Itsekkyyys ja järjestelmän hyväksikäyttö näyttää olevan pikemmin katolisten maiden nuorten toisten vauraudelle antamia selityksiä. (Kuvio 13.)

Työnteon ja yritteliäisyyden suuri arvostus oli suomalaisnuorilla tutkimusaineiston mukaan yhteydessä melko koviin sosiaalisiin asenteisiin. Suomalaisnuoret olivat jopa muita pohjoismaalaisia haluttomampia auttamaan köyhiä, varsinkin kaukana muissa maissa asuvia. (Kuvio 14.). Kapitalistisella teesillä yksilön oikeudesta oman työnsä hedelmiin oli vahva sija heidän ajattelussaan.

Katolisten maiden nuoret tunsivat tutkimuksen mukaan enemmän solidaarisuutta köyhiä kohtaan kuin muut. Tällekin asenne-erolle voi etsiä selitystä mentaliteettien historiasta. Katolisissa maissa odotetaan perinteisesti ihmisiltä hyviä tekoja ja armeliaisuutta, jotka protestanttisissa maissa on viimeistään 1900-luvun lopulla korvattu julkisella ja anonyymilla sosiaaliturvajärjestelmällä. Suomen nuoret torjuivat yleisemmin kuin pohjoismaiden, entisten kommunistimaiden tai katolisten maiden nuoret solidaarisuuden vaatimuksen. (Kuvio 14.). Tutkimusaineistossa työn arvostuksen ja solidaarisuuden välillä vallitsee kaikissa pohjoismaissa negatiivinen yhteys. Jos arvosti ensimmäistä, ei arvostanut toista.

Kuvio 14. Solidaarisuus oman maan ja kolmannen maailman köyhiä kohtaan nuorten käsityksissä (1=ei tärkeää, 5=hyvin tärkeää)

Graph 14. Solidarity with the poor at home (lower bar) and in the third world (1 = not important, 5 = very important)

* Ranska, Italia, Portugal, Espanja, Belgia

** Viro, Liettua, Venäjä, Puola, Unkari, Tsekki, Ukraina, Kroatia, Sloveenia, Romania, Bulgaria

Solidaarisuus oman maan köyhiä kohtaan ja kolmannen maailman köyhiä kohtaan vaihtelevat nuorten asenteissa yhdensuuntaisesti. Katolisten maiden nuoret kannattivat voimakkaasti solidaarisuutta kumpaankin suuntaan, kun taas suomalaiset olivat heihin verrattuina penseitä sekä lähellä että kaukana oleville köyhille.

Kun Blomberg ja Kroll 1993 tutkittuaan eri suomalaissukupolvien suhtautu-

mista hyvinvointivaltioon ja todettuaan, toisin kuin *Nuoriso ja historia* -tutkijat, etteivät nuoret olleet erityisen yksilökeskeisiä, he toisaalta epäilivät sukupuolviaseman vaikutusta arvostuksiin. Elämänvaihe saattaa paremmin selittää suhtautumisen kollektiivisiin laitoksiin ja velvoituksiin. Kuusitoistavuotiaat oman onnensa sepät voivat kymmenen vuotta vanhempina sitoutua solidaarisuuden velvoitteeseen, sensijaan että riisuvat yltään historiallisen pohjoismaisen mallin.²⁰ Samoin Forma on 1990-luvun eri vaiheissa tehtyjen kyselytutkimusten perusteella todennut, että nuoret aikuiset ovat Suomessa pysyneet periaatteessa pohjoismaisen hyvinvointivaltion kannattajina.²¹

Yhteenveto: pohjoismainen malli ja uusliberalismi kilpailevat nuorten mielistä

Suomalaisnuorilla oli tutkimusaineiston mukaan eurooppalaisia ikätovereitaan selvemmin ristiriitainen asenne hyvinvointivaltioon. He näyttivät Euroopan nuorten joukossa voimakkaimmin omaksuneen protestanttisen työetiikan ja palkitsemismoraalin ja olivat vastaavasti muita hieman kovempia suhteessaan heikompien auttamiseen. Toisaalta hyvinvointivaltion turvallisuutta he arvostivat jopa enemmän kuin jälkikommunististen maiden nuoret. Tämä kävi ilmi, kun heiltä kysyttiin, oliko sosiaaliturva heille henkilökohtaisesti tärkeä. (Kuvio 11.)

Suomen nuorten suhtautuminen hyvinvointivaltioon muistutti enemmän keynesläistä talousajattelua kuin kristillisestä tai sosialistista perinteestä nousevia toisten auttamisen vaatimuksia. He pitivät sosiaaliturvaa ja hyvinvointivaltion rakenteita saavutettuna etuna, mutta eivät yleisesti päättelleet niiden taustalla olevien periaatteiden edellyttävän oman edun kieltämistä toisten hyväksi.

Kun verrataan haastattelulausunnoissa ilmenneitä kantoja kyselyaineistoon, näyttää entistäkin luultavammalta, että nuoret ottivat hyvinvointivaltion käytännöllisenä itsestään selvyyttenä eivätkä historiallisena hankkeena. Haastatteluissa ilmeni, ettei heillä ollut kuvaa siitä miten ihmiset selvisivät sairauden ja vanhuuden tuomista uhista ennen sairaus- ja työeläkevakuutusta. He eivät siten nähneet hyvinvointivaltiota solidaarisuustyön tuloksena, vaan rakenteena jonka puuttumista oli vaikea kuvitella. Siksi solidaarisuus ei heille ilmennyt historian perustelevana arvona.

Suomalaisnuorten muita kovemmat asenteet köyhiä kohtaan voivat olla paitsi protestanttisen työetiikan perua myös tartuntaa 1980- ja 1990-luvuilla ilmenneestä köyhyyttä paheksuvasta retoriikasta. Protestanttisella työetiikalla on tosin Suomessa pitemmät kulttuuriset juuret kuin uusliberalismilla. *Saarijärven Paavon* myytistä on nuorten ajatteluun jäänyt toinen puoli, nimittäin jatkuvan puurtamisen velvoite, kun taas toinen puoli – ”pane leipään puolet petäjäistä, veihän naapurimme viljan halla” – on kulutusyhteiskunnan pyörytyksessä pu-

20 Blomberg & Kroll 1995, 118.

21 Forma 1998, 28.

donnut pois.

Nuoret ja moderni projekti

Moderni projekti, valistuksen ajalta peritty ihmisten mahdollisimman täydelliseen vapauteen ja hyvinvointiin tähtäävä hanke, sulkee sisäänsä niin kansakunnan, demokratian kuin kansankodinkin. Kaikki kolme ovat kehittyneet rinnakkain niin rakenteiden kuin myös retoriikan tasolla. Retorisella tasolla käsitteet tosin ovat 1990-luvulla taas kerran kuten vaiheittain ennenkin eri puolilla Eurooppaa eri tavoin etäänntyneet toistaan. On kansallismielistä puhetta, jossa demokratialla ei ole sijaa, ja demokration puhetta, jossa hyvinvointi ei esiinny tavoiteltavana arvona. Tämä huomio oli tutkimuksen taustalla lähdeittäessä hakemaan niin kysely- kuin haastatteluaineistoa.

Kansakunta, demokratia ja hyvinvointivaltio ovat historiallisina käsitteinä rakentuneet sisällöltään ja alaltaan eri tavoin Euroopan historiallisesti toisistaan eroavilla alueilla. Tämä näkyi nuorten vastauksissa *Nuoriso ja historia* -tutkimuksen kysymyksiin. Saatujen tunnuslukujen valossa saattoi todeta, että siellä missä demokratia-hankkeella on pitkät juuret, demokratia yhtyi nuorten mielissä kansakunnan käsitteeseen. Näin oli Länsi-Euroopassa, valistuksen projektin kehossa. Missä taas hyvinvointivaltio on pitkään ollut kansakunnan yhteinen projekti, kansankoti ja kansakunta käsitteinä yhtyivät. Näin yhteisön historiallinen identiteetti kuvastui samaistumisessa keskeisiin yhteiskunnallisiin käsitteisiin.

Etenkin Länsi-Eurooppaa koskeva tutkimustulos vastasi modernin projektin logiikkaa. Renanilainen käsitys kansakunnasta hyvää tarkoittavan yhteistahdon ilmentymänä on ”modernimpi” kuin herderiläis-hegeliläinen usko eteeriseen kansanhenkeen. Se liittyy saumattomasti valistuksen perintöön. Moderni projekti toteutuu ehjimpänä siellä missä kansakunta on samalla kansalaisyhteiskunta. Demokratia-käsitteen kohdalla moderni projekti johtaa laajimmillaan avoimeen yhteiskuntaan, jossa myös taloudellinen valta on tasaisesti jaettu. Hyvinvoinnin käsite taas edellyttää laajimmillaan solidaarisuuden osoittamista vähäosaisia kohtaan.

Poliittis-yhteiskunnalliset käsitteet rakentuvat yhteydessä yleiseen historialliseen ajatteluun, tapaan selittää ihmisen toimintaa ja hahmottaa muutosta. Edellä luvussa *Voiko tavallinen ihminen tehdä historiaa?* osoitettiin demokratian arvostuksen *Nuoriso ja historia* -aineiston valossa riippuvan jossain määrin siitä, näkeekö nuori historianopiskelija ihmisen historian toimijaksi. Sama riippuvuus koskee myös kansakunnan käsitettä. Toiminnan deterministinen selittäminen johtaa kulttuurisorganaiseen kansakunnan käsitteeseen, kun taas ihmisten näkeminen historian toimijoiksi tukee ajatusta kansalaisyhteiskunnasta.

Rakentuessaan historiallisesti käsitteet ”kansakunta”, ”demokratia” ja ”hyvinvointi” ovat saaneet erilaisia sisältöjä ja arvoja Euroopan historiallisesti erilaisilla alueilla. Suomen nuoret ovat välimaastossa, toisella puolellaan modernin projektin mukainen pohjoismainen malli ja toisella sitä monessa suh-

teessa fundamentalistisempi, enemmän perittyihin kuin rationaalisiin arvostuksiin nojaava itä- ja keskieurooppalainen ajattelu. Pohjoismainen malli on heitä lähempänä, kuitenkin niin että he tutkimusaineiston mukaan olivat enemmän kulttuuris-organisen kansakunnan kannalla kuin pohjoismaalaiset. He tyytyivät myös käsittämään demokratian hieman kapeammin kuin pohjoismaalaiset, sikäli etteivät sisällyttäneet siihen yhtä paljon hyvinvoinnin ja avoimuuden ehtoja kuin viimeksi mainitut. Hyvinvointia he eivät nähneet yhtä aktiiviseksi käsitteeksi kuin pohjoismaalaiset ikätoverinsa, sillä he eivät edellyttäneet hyvinvointiyhteiskunnan jäseniltä samassa määrin solidaarisuutta kuin nämä.

Taustalla olevista historiallisista kokemuseroista ensimmäinen liittyy kansallisvaltion vaiheisiin. Kansakunnan rakentaminen oli Suomessa konkreettisempi ja intohimoisempi hanke kuin muissa pohjoismaissa. Samaan aikaan kuin muissa pohjoismaissa jo rakennettiin kansalaisyhteiskuntaa demokratia- ja hyvinvointirakenteineen, Suomessa oli etualalla itsenäisyyden rakentaminen ja säilyttäminen. Suomalainen demokratia on monessa suhteessa nuorempi kuin pohjoismainen. Geopoliittiset olosuhteet ovat ehkä jarruttaneet yhteiskunnan avautumista: syrjäiseen ja kieleltään eristyneeseen maahan oli suhteellisen vähän muualta pyrkiviä. Pitkään agraarisena pysyneessä suomalaisessa yhteiskunnassa myös hyvinvointivaltiolla on lyhyemmät juuret kuin muissa Pohjoismaissa.

Mainituista historiallisesti selittyvistä käsitys- ja arvostuseroista huolimatta suomalaisnuorten ajattelussa näkyy pitkä pohjoismainen kohtalonyhteys. *Nuoriso ja historia* -aineistossa toisistaan erottuvista historiallisista alueista Suomi kuului ennen muuta Pohjoismaihin. Suhteessa kansallisuuteen ilmennyt keskimääräisiä pohjoismaalaisia suurempi fundamentalismi tai yhteiskunnallisen toiminnan historiallisen merkityksen vähättely eivät riittä erottamaan suomalaisnuoria pohjoismaistyypisistä historiatietoisuudesta, joka tulee ilmi vahvasti mm. demokratian ja hyvinvoinnin tulevaisuutta koskevissa odotuksissa ja vaurauden ehtoja koskevassa ajattelussa. ”Kansakunnan”, ”demokratian” ja ”hyvinvointivaltion” tapaisissa poliittis-yhteiskunnallisissa käsitteissä ilmenevät erot muuttuvat lisäksi edelleen ajan mukana. Euroopan unionin yhteys voi ennen pitkää tehdä sen, mitä yhteinen pohjoismainen historia ei ole saanut aikaan, nimittäin tuoda kansakunnan entistäkin lähemmäksi kansalaisyhteiskuntaa suomalaisnuorten käsityksmaailmassa.

Nuoriso ja historia -tutkimuksella etsittiin vastausta kysymykseen, miten nuorten poliittiset asenteet ja käsitykset ovat yhteydessä heidän tapansa selittää historiaa. Ovatko suomalaisnuorten kapeahkot käsitykset kansakunnasta, demokratiasta ja hyvinvointivaltiosta suhteutettavissa heidän tapansa selittää ihmisen toimintaa? Vastauksen etsimiseksi tarkastellaan vielä entistä tarkemmin *Nuoriso ja historia* -tutkimukseen kuulunutta kysymyssarjaa, joka koski erilaisia historian selitystapoja, vaihdellen marxilaisesta ”vallankumoukset ovat historian käytnvoima” selityksestä aina ekologiseen ajatteluun. (Kuvio 15.)

Edellä demokratian yhteydessä jo todettiin, että suomalaisnuoret olivat muita eurooppalaisiakin vakuuttuneempia siitä, että ihmisen aikomusten ulkopuolella olevat voimat kuten tekniikan ja luonnontieteiden kehitys vaikuttavat voimakkaasti historian kulkuun. Sitä mieltä oli 95% suomalaisnuorista, kun taas entisten

kommunistimaiden nuorista tekniikan näki tärkeäksi muutosvoimaksi vain 82%. Kun suomalaisnuorista vain 24% luotti pienen ihmisen mahdollisuuksiin tehdä historiaa, entisten kommunistimaiden nuorista siihen luotti 50%.

Käsitys erilaisten historiallisten muutostekijöiden merkityksestä vaihteli *Nuoriso ja historia* -aineiston mukaan Euroopan eri alueiden nuorilla huomattavasti, vaikka luottamus tekniikan edistykseen yhdistikin kaikkia. Paitsi pienen ihmisen myös suurten ajattelijoiden rooli herätti nuorissa eri puolilla toisistaan hyvinkin poikkeavia ajatuksia. Erityisesti suomalaiset epäilivät ”filosofien ja oppineiden” merkitystä. He eivät myöskään nähneet muuttoliikkeiden vaikuttavan historiaan yhtä paljon kuin nuoret muualla Euroopassa. (Kuvio 15)

Kun nuorilta kysyttiin, minkä tekijöiden he yhtäältä uskoivat muuttaneen ihmisten elämää menneisyydessä ja toisaalta tulevan muuttamaan sitä lähitulevaisuudessa, seuraavan 40 vuoden aikana, he painottivat samoja asioita. Nuoret uskovat tekniikan muuttaneen maailmaa niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessaakin ja uskonnonjohtajien tai vallankumousten olevan suhteellisen merkitysettömiä oli sitten kyseessä menneisyys tai tulevaisuus.

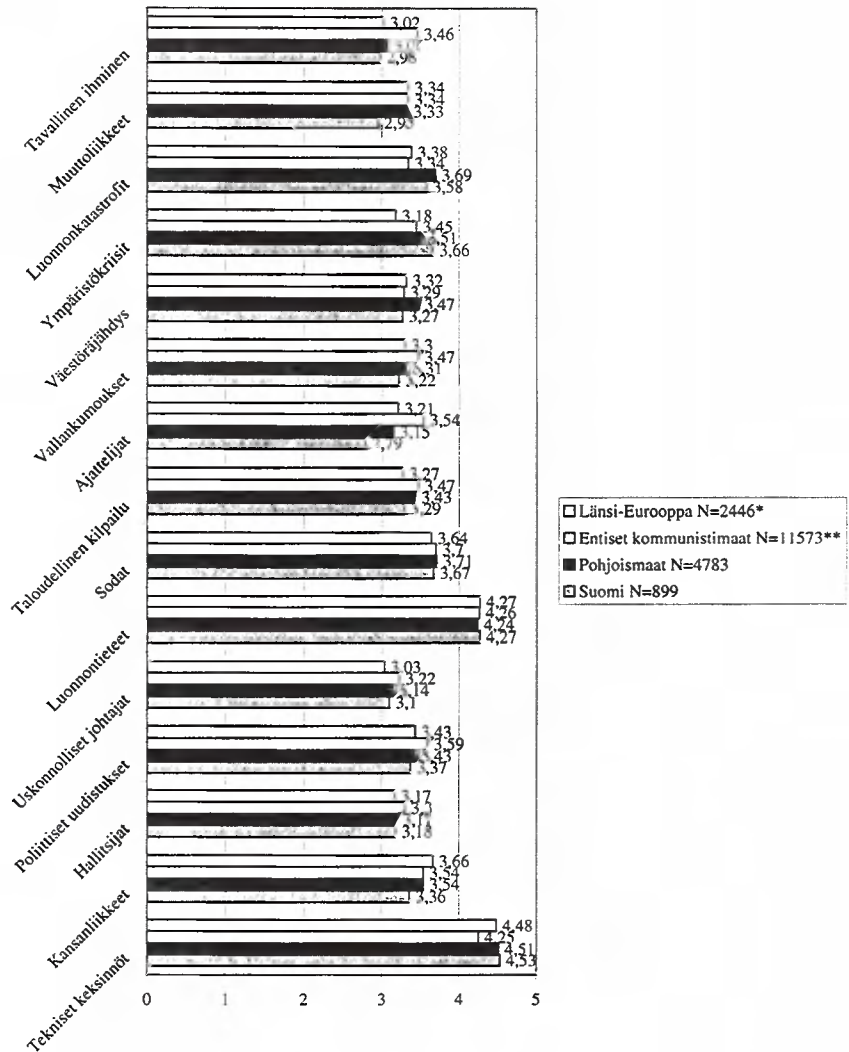
Suomalaisten historiankäsitys oli tutkimusaineiston mukaan melko deterministinen. Ulkoiset lainomaiset tekijät kuten ympäristökriisit ja tekniset keksinnöt vaikuttivat historiaan suomalaisnuorten mukaansa enemmän kuin muiden eurooppalaisnuorten. Giddensin ajatus rakenteista, jotka sekä syntyvät ihmisten aikomuksista että vaikuttavat niihin, ei ollut kotiutunut nuorten ajatteluun. Kokemus ja historiakulttuuri näyttävät painottaneen rakenteita ihmisten yläpuolella olevina määrääjinä. Taipumus determinismiin voi selittää myös heidän edellä tarkasteltua suhdettaan yhtäältä kansakuntaan ja toisaalta kansalaisyhteiskuntaan. Kansakunnan voi nähdä itsestään toteutuvana historiallisena voimana, kun taas kansalaisyhteiskunta on tahdon asia. Kun ihmistä ei näe historian toimijaksi, kansalaisyhteiskunnan käsite ei saa historiallista ulottuvuutta.

Onko Suomi 1990-luvun äänestysikään astuvien nuorten käsityksissä kansakunta ja/vai kansalaisyhteiskunta? Molempien tutkimusaineistojen, haastattelujen ja kyselytulosten mukaan suomalaisnuoret samaistuivat huomattavassa määrin etnis-poliittiseen kansakuntaprojektiin. Heillä oli yhteisiä menneisyydestä välittyneitä kokemuksia ja myös yhteisiä tulevaisuuden odotuksia oman maan menestyksen ja sen kansallisvarallisuuden kasvun suhteen. Sensijaan kansalaisyhteiskunnan tunnuksista yhteinen hyvinvointi oli monille hanke vailla historiallista ulottuvuutta. Sama koskee demokratiakäsitettä, joka oli nuorille ehdoiltaan kapeahko. Vaikka jo Snellman edellytti kansakunnalta taloudellista vaurauden ja sivistystoiminnan levittämistä laajalle yhteiskuntaan, ”Suuren yhteiskunnan” tulevaisuus on 1990-luvun eetoksen varassa kyseenalainen.

Kuvio 15. Suomalaisten ja muiden eurooppalaisnuorten käsitys ihmisten elämää menneisyydessä muuttaneista tekijöistä (1 = hyvin vähän vaikuttanut, 5 = hyvin paljon vaikuttanut)

Kysymyksen tarkka muoto, ks. Liite IV.

Graph 15. Perceptions of the factors influencing people's lives in the past (1 = not very influential, 5 = very influential): ordinary people – migrations – natural disasters – environmental crises – population explosion – revolutions – philosophers – economic competition – wars – sciences – religious leaders – political reforms – rulers – popular movements – technical inventions

* Ranska, Britannia, Hollanti, Belgia

** Kroatia, Unkari, Liettua, Puola, Sloveenia, Venäjä, Tsekki, Ukraina, Viro, Romania, Bulgaria

■ Lopuksi: menneisyys, kansallinen ”me” ja tulevaisuus

Tutkimusmetodisia huomautuksia

Historiaton sukupolvi? -tutkimus perustuu kahteen aineistoon, joissa kummasakin puhuu sama, noin vuonna 1980 syntynyt ikäpolvi. Kyselyaineisto kuului laajaan yhteiseurooppalaiseen hankkeeseen, kun taas haastatteluaineisto oli peräisin kolmesta maaseutukaupungista kotoisin olevalta sadalta suomalaisnuorelta.

Kyselyssä käytetty lomake oli tulos eri maita ja tieteenaloja edustavan tutkijaryhmän parivuotisesta kehittelytyöstä. Tutkijoiden hankala tehtävä oli ollut laatia poliittisia käsitteitä ja niiden historiallista ulottuvuutta koskevat yksimerkityksiset kysymykset historiallisesti ja kulttuurisesti moninaisen Euroopan nuorille. Kysymysten tuli olla paitsi muodollisesti toisiaan vastaavia myös sisällöltään yleiseurooppalaisia. Ne eivät siksi voineet tunkeutua eri yhteisöjen omalaatuisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin tabuihin sen enempää kuin yhteisöille erityisesti ominaisiin uskomuksiin ja näkemyksiinkään. Nämä jäivät kansallisten jatkotutkimusten varaan, jollainen tämän kirjoittajan haastattelututkimuskin oli.

Kyselyaineiston tulkintavaiheessa kävi ilmi, että kysymyksissä esiintyneet käsitteet kuten ”demokratia” tai ”kansakunta” olivat sosiokulttuurisesti siinä määrin latautuneita, että vastausten tulkinnassa oli oltava varovainen. Yksittäinen vastaus, ruutuun piirretty rasti, oli tutkijalle lopultakin aina epävarma *datum*. Kun vastaajia oli kuitenkin paljon, saattoi luottaa siihen, että tilastollisessa analyysissä äärimmäiset kysymysten ymmärtämiserot tasoittuisivat eivätkä ratkaisevasti vaikuttaisi tunnuslukuihin. Vastaajien suuren määrän ansiosta saatujen tunnuslukujen pienetkin erot olivat merkityksellisiä. Yhteen ja samaan käsitteeseen tai ilmiöön liittyviä kysymyksiä ja niiden osioita oli lisäksi useita, jolloin niihin annettuja vastauksia saattoi peilata toisiinsa ja jättää ristiriitaisin *data* epäluotettavana huomioon ottamatta.

Lomakekysely on menetelmän peräisin asennetutkimuksista, joissa mitataan asenneväittämien vastaajissa herättämiä reaktioita. Mahdollisuus päästä tutkimushenkilöiden asioista muodostamien käsitysten ja niille antamien mer-

kitysten tasolle ei ole suuri, vaikka tutkimustavan kehittäjät 1960-luvulla niin uskoivat. Lomakekysely mittaa lähinnä pinta-asenteita, sensijaan että luotettavasti paljastaisi ajateltuja käsityksiä. Siksi historiatietoisuuden tutkiminen lomakekyselyllä on vaikeaa. *Nuoriso ja historia* -tutkimus tarjosi kuitenkin selviä viitteitä siitä, mitä erilaisia kysymyksiä historiatietoisuuden ja yhteiskunnallisten käsitysten alueella on aihetta ja mahdollista tutkia.

Haastattelututkimuksessa haastattelija ja nuoret puhuivat osin kaukaisista ja rajoiltaan epämääräisistä ilmiöistä. Se että molemmat puhuisivat samasta asiasta, edellytti haastattelulta keskustelemaa luonnetta. Kyseessä ei saanut olla kuulustelu vaan keskustelu, jossa molemmat osapuolet voivat vapaasti tarkentaa sanomisiaan ja haastateltava voi myös sanoa, mistä asiasta ei halua puhua. Dialogisuudella pyrittiin edelleen siihen, että haastateltava ei ensisijaisesti ilmaisisi sosiaalisesti toivottuja kantoja vaan mahdollisimman aidon oman kannan. Täydellinen dialogisuus, joka edellyttäisi osapuolien välille kasvanutta vilpittöntä luottamusta, ei kertakäyntihaastatteluissa kuitenkaan ole saavutettavissa. Haastatteluaineistossa on sen kriittisestä seulonnasta huolimatta todennäköisesti jälkiä autenttisuuden sijasta noudatetusta sovinnaisuudesta. Haastatellut nuoret jättivät haastattelijalle tosin mielikuvan suorapuheisista ja aineiston aitouspyrkimystä kunnioittavista keskustelukumppaneista.

Onko 1980 syntynyt ikäpolvi historiaton?

Myöntävä vastaus tutkimuksen nimikysymykseen on mahdottomuus. Ihminen luonnostaan ajallisena olentona rakentaa itselleen aina historian. Sensijaan voi kysyä, minkälaiset edellytykset jollakin sukupolvella on rakentaa historiallista identiteettiään varten menneisyydestä kertomus. Margaret Meadista lähtien antropologit ja sosiologit ovat yhtäällä painottaneet ihmisen ajallisuutta, toisaalta epäilleet muutoksen nopeuden tekevän kertomuksen lankojen käsissä pitämisen vaikeaksi.

Tässä tutkimuksessa vastausta nimikysymykseen etsittiin tarkastelemalla, missä määrin nuoret sulauttivat yhteisön muistin omaan identiteettiinsä ja minkälainen ajallinen ulottuvuus niillä hankkeilla oli joihin nuoret samaistuiivat.

Yhteisön historiallinen kokemus välittyy uusille ikäpolville julkisen historia-kulttuurin ja sukupolvien kanssakäymisen kautta. Historiakulttuuria tuottavat ja levittävät yhteiskunnassa monet rakenteet. Tutkimuksessa tuli esiin, että rakennettu ympäristö ei Suomessa rajun modernisaation jäljiltä kertonut nuorille paljoakaan. Herkistyminen ympäristön merkeille edellytti ainakin yhteisön yhteisiä muistamisriittejä, joista niin Vammalassa, Nurmossa kuin Mikkelissä oli joitakin esimerkkejä. Haastateltavien vanhemmat olivat ammentaneet historiallisen identiteetin aineksia kertomakirjallisuudesta, jossa soturin ja raivaajan kansallisesti merkitykselliset sankarimyytit pitkään kukoistivat. Vaikka suomalaiset nuoret lukivat tutkimusaineiston mukaan esimerkiksi saksalaisiin ja englantilaisiin ikätovereihinsa verrattuna kohtalaisen paljon historiallista

kaunokirjallisuutta, kirjaklassikot olivat nuorten historiakulttuurissa kuitenkin väistyneet ensi sijalta ja antaneet paikkansa elokuvalle. Sota- ja maaseuturomaaniensa sankarien sijasta nuoret samaistuiivat toiminnallisiin filmihahmoihin. Juuri filmitteollisuus oli haastatteluaineiston mukaan toiminut nuorille ehkä merkittävimpana historialliskansallisen identiteetin rakentajana.

Suomalaisnuoret osoittautuivat muita eurooppalaisia hartaammiksi aikuisten suullisten kertomusten kuulijoiksi. Toisaalta haastatteluissa kävi ilmi, etteivät isovanhemmat aina vastaa heidän kertomusnäkökäsensä. Isovanhemmat kuuluvat suuren rakennemuutoksen sukupolveen, joka on tottunut ajattelemaan ajassa pikemminkin eteen- kuin taaksepäin. Käsillä oleva tutkimus perustui oletukseen sukupolvittain jäsentyneestä historiallisesta kokemuksesta. Sen mukaan perheessä vallitsevaa sukupolvien jatkumoa mallina käyttäen voi puhua myös perhettä laajempien yhteisöjen kuten kansan sukupolvista. Sukupolvella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sosiokulttuurista rakennelmaa, joka perustuu yhteisön jäsenten yhteisiin avainkokemuksiin. Näin määriteltynä nykyisten nuorten isovanhemmat olivat 1950–70 kauden suuren muuton ja rajun rakennemuutoksen sukupolvi ja vanhemmat taas Kekkonen ajan polvi.

Avainkokemuksittain muodostuvien sukupolvien käsite ei täysin todentunut käsillä olevan tutkimuksen haastatteluaineistossa. Isovanhempien sukupolvi piirtyi nuorten haastatteluissa tosin melko hyvin sotien ja jälleenrakennuksen sukupolveksi, mutta vanhempien sukupolvi oli nuorille vaikea hahmotettava. Sille ei tuntunut löytyvän selviä avainkokemuksia. Suuri muutto, johon se lapsena osallistui, oli kokemuksena usein jäänyt työstämättä. ”Kekkonen aika” oli sitä selväpiirteisempi avainkokemus, ja Urho Kekkonen saattoi huomata toimivan nuorten mielissä vanhempien sukupolvea kokoavana symbolina. ”Kekkonen aika” ei rakenteena kuitenkaan ollut tarpeeksi syvä tai laaja antaakseen hahmon sukupolven elämäntavalle.

Sukupolvien välinen kanssakäyminen oli haastatteluaineiston mukaan monissa perheissä historialliselta sisällöltään suhteellisen ohutta. Sen ja historiakulttuurin yhteisvaikutuksesta vuoden 1980 sukupolvi kuitenkin oli tullut osalliseksi suomalaisten kollektiivisesta muistista, vaikkakaan ei sukupolvien avainkokemuksia ajatellen tasaisesti. Kollektiivinen muisti, joka ei ole sinetöity varasto vaan ajasta ja paikasta riippuva prosessi, rakentuu edelleen eri-ikäisten ja -asemaisten ihmisten kanssakäymisestä. Kollektiivista muistia pönkittää ja manipuloi julkinen historiakulttuuri, joka toisaalta on sen tuotetta. Historiakulttuuri sekä jatkaa että muuttaa kollektiivista muistia. Nuoren polven omaksuma kollektiivinen muisti painottui ajallisesti isovanhempien aikaan ja elämänalueista enemmän politiikkaan kuin arjen historiaan.

Missä määrin kollektiivisen muistin sisällöistä oli tullut elimellinen osa nuorten historiallista identiteettiä?

1990-luvulla Suomen kollektiivinen muisti oli osin myllerrysvaiheessa. Vuosi 1918 joutui taas kerran julkisen keskustelun kohteeksi. Suurin vaikutus oli kuitenkin Neuvostoliiton romahtamisella. Se nosti esiin kiperiä kysymyksiä ja johti etenkin Kekkonen ajan uudelleenarviointiin, mutta myös isovanhempien sukupolven kokeman sodan uudelleen käsittelyyn. Lisäksi samaan aikaan

sattunut talouskriisi vauhditti keskustelua edellisten sukupolvien suuresta projektista, hyvinvointivaltiosta. Myös suuren muuton trauman työstämisen aika oli käsillä, sosiologien viritettyä siitä keskustelun jo 1980-luvulla.

Vuoden 1980 ikäpolvi joutui muodostamaan historiallisen identiteettinä julkiretoriikan ristikkäispaineiden alla. Se saattoi samaistua tai olla samaistumatta sotiin, suureen muuttoon, hyvinvointivaltioon ja Kekkonen aikaan käyttäen muuttuvan kollektiivisen muistin aineksia. Tämä tutkimus etsikin eroja, joita mahdollisesti vallitsisi suurten yhteisten kokemusten sulautumisessa erilaisten nuorten historialliseen identiteettiin.

Tutkimusaineistosta näkyy, ettei julkinen keskustelu ei ollut riittänyt tekemään vuodesta 1918 nuorten yhteistä samaistumiskohdetta. Se ei enää ollut sukupolvien elävän ketjun sisällä, joten nuoret eivät kuulleet kodeissa siitä kerrottavan. Toisin oli 1939–1945 sotien suhteen. Isovanhempien sukupolvi oli elossa niistä kertomassa, ja myös 1980-luvun lopulla valtaan tullut uusi, entistä kansallismielisempi tapa puhua ja kirjoittaa sodasta välittyi nuorelle ikäpolvelle. Niinpä tutkimusaineistosta tulee esiin talvi- ja jatkosotaan ankkuroituva kansallinen projekti. Sotien representaatiot ovat yhteisiä, etenkin koska ne on rakennettu paitsi perhemuistojen myös median tarjonnan perusteella. Sodan ovat nuorille sekä yhdistävä symboli että kansallisen itseluottamuksen lähde tulevaisuutta ajateltaessa. ”Me ollaan sankareita kaikki” -tunnelma välittyi yleisesti haastatteluläsnä. Eurooppalainen kyselytutkimus vahvisti haastatteluaineistoa: kansa ja maa olivat nuorille suomalaisille tärkeitä, tärkeämpiä kuin Euroopan nuorille yleensä. Samaistumistapojen hajonta oli vähäistä.

Sodan ja politiikan kuohuja hiljaisemmat suuret murrokset, suuri muutto ja hyvinvointivaltion rakentaminen, eivät puolestaan olleet kovinkaan vahvoja samaistumisen kohteita. Ne eivät olleet nuorille kertomuksia ihmiskasvoisine toimijoinen. Näitä teemoja koskeva julkinen keskustelu ja uudelleen arviointi ei myöskään ollut yleensä vaikuttanut nuorten käsityksiin. He kytkivät molemmat, niin suuren muuton kuin hyvinvointivaltion, virallista aikalaisretoriikkaa muistuttavalla tavalla edistyksen suureen kertomukseen. Muutos oli ollut eteenpäin menoa eikä vanhaan ollut paluuta. Monien nuorten oli vaikea ymmärtää vanhusta, joka ei ollut täysin sopeutunut kaupunkimaiseen kulutusyhteiskuntaan vaan harjoitti anakronistista säästeliäisyyttä. Vanha kyläyhteisö oli vain harvoin siirtynyt isovanhempien kertomuksista nuorten mielikuviin turvallisena ja viihtyisänä menneenä maailmana. Maalaisidyllejä pitkään hellinyt historiakulttuuri raivaajaromaaneineen ja heinälatelokuvineen ei enää ollut nuoren sukupolven käyttötavaraa. Vielä vähemmän nuoret näkivät sosiologisen keskustelun tapaan suuren muuton traumaattisena kokemuksena, josta heidän vanhempansa ja isovanhempansa olisivat kärsineet.

Kekkonen aika, vanhempien sukupolven avainkokemus, oli välittynyt nuorille yleensä 1970-luvun hengessä. Kekkonen oli sen mukaan maanisä ja hänen neuvostoliittosuhteensa ainoata mahdollista viisasta reaalipolitiikkaa. Kekkonen aika oli lähes talvi- ja jatkosodan tapaan yhteinen ja yhtäläisesti arvotettu osa nuorten historiallista identiteettiä. 1990-luvun revisio ei ollut vaikuttanut

haastateltavien valtaosan kekkoskuvaan, vaan monet puhuivat 1970-luvun aikalaiskieltä. Vaihtoehtoinen, kriittinen ja suomettumisteesiä kannattava näkemys oli esiintyessään pikemminkin kodin oikeistolaisen perinteen kuin suomalaista *glasnostia* heijastavan julkisen keskustelun perua. Vaihtoehtoisen samaistumistavan olemassaolo on kuitenkin syytä huomata. Toisin kuin talvi- ja jatkosota, Kekkonen aika jakoi haastateltavia. Yhden suuren kertomuksen valta ei ollut ehdoton.

Vain harvat haastateltavat ilmensivät puheissaan sukupolvi- ja sukupolvi- ja yhteiskunnallisen edistyksen suuret kertomukset hallitsivat vielä mieltä. Ne olivat voittaneet 60-lukulaisten protestin ja 80-lukulaisten kansainvälisyyden ja kulkenet valtavirtana sukupolvesta toiseen. Haastatteluaineisto todisti niillä olevan keskeisen osan nuorten historiallisessa identiteetissä. Samoin yhteiseurooppalaisessa kyselyssä suomalaisnuoret ilmaisivat muita yksimielisemmin pitävänsä kansaa itselleen tärkeänä viiteryhmänä. He myös luottivat vaurauden ja hyvinvoinnin kasvuun omassa maassaan.

Vaikka historiakulttuuri on meillä aika ajoin ilmentänyt samanlaista hämmennyksen, häpeän ja syyllisyyden välillä vaihtelevaa pahaa mieltä kuin toista maailmansotaa koskeva julkikeskustelu Saksassa, ei se heijastu 1990-luvun nuorten historiallisessa identiteetissä. He eivät osoita sormella minkään aikakauden yhteisten onnettomuuksien asianosaisia (*die Betroffenen*) tai odota menneisyydenhallinnan nimessä itseltään sovitustyötä. Yksittäinen haastateltava saattoi kuitenkin pahoitella vuonna 1918 tapahtunutta kansan repeämää tai 1970-luvun kansallisen kertomuksen hämärtymistä, suomettumista. Muuten nuoret eivät nähneet tarvetta kansakunnan asettua tuomiolle.

Missä määrin yhteisillä kertomuksilla ja hankkeilla on ulottuvuutta ajassa taakse- ja eteenpäin?

Yhteisön kertomukset saavat vakuuttavuutensa ja uskottavuutensa siitä, että niissä näyttää vallitsevan syiden ja seuraamusten ajallinen jatkumo. Mitä toimijat tiettyä ajankohtana tavoittelivat, toteutui yhteisön vaiheissa ja velvoitti ajassa seuraavia ikäpolvia.

Verrattaessa kyselyaineiston perusteella Suomen ja muiden pohjoismaiden nuoria, kävi ilmi että kansakunnan projekti oli meillä vahvempi mutta hyvinvointiprojekti tasa-arvopyrkimyksineen jonkin verran heikompi kuin naapureilla. Tällä oli yhteys siihen, missä määrin hankkeilla oli nuorten mielissä historiallista ulottuvuutta. Haastatteluaineisto osoitti, että kansakunta oli kertomuksena voimakkaasti ankuroitunut vuosien 1939-1945 vaiheisiin. Nuoret näkivät yleisesti sodan itsenäisyystaisteluna ja sellaisena jatkona edellisen sukupolven pyrkimyksille ja velvoituksena myöhemmille polville. Sensijaan hyvinvointivaltion tausta oli hämärä. Kun sen historiallisia toimijoita ei tunnettu, koko hankkeeseen oli hankala samaistua. Hyvinvointirakenteet olivat hyviä itselle, mutta mistä ne tulivat ja mihin niiden toimijoiden työ velvoitti, ei yleensä ollut selvillä. Tämä kävi ilmi niin haastattelu- kuin kyselytutkimuksessa.

Kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että muihin eurooppalaisiin verrattuna suomalaisnuoret selittivät historiaa mieluummin persoonattomien voimien kuin

henkilöiden toiminnan avulla. Etenkään he eivät nähneet tavallisella ihmisellä olevan osaa muutoksen aikaansaamisessa, menneisyydessä sen enempää kuin tulevaisuudessakaan. Historiallisen selityksen malli oli yhdensuuntainen sen kanssa että haastatteluissa nuoret eivät yleensä selittäneet kansankodin rakentamisen tai suuren muuton johtuneen toimijoiden tilanteesta. Ilmiöt eivät siten historiallistuneet eivätkä saaneet ajallista, eteenpäin viittaavaa merkitystä sillä tavoin kuin poliittiskansallinen projekti.

Kansakunnan käsitteen suhteellisen vahvaa historiallisuutta vastasi nuorten historiatietoisuudessa kansalaisyhteiskunnan historiallisen olottuvuuden lyhyys. Tämä on yhteydessä siihen, että nuori polvi samaistui identiteettiään rakentaessaan pikemminkin isovanhempiensa kuin vanhempiensa sukupolven avainkokemukseen. Suuren muuton sukupolvi ei luonut sellaista historiakulttuuria, joka auttaisi tulevia ikäpolvia samaistumaan ammattiyhdistysliikkeen, terveydenhuollon tai kaupunkikulttuurin toimijoihin. Tyhjenevää maaseutua käsitteleviä romaaneja ja elokuvia toki syntyi, mutta ne eivät näytä vedonneen nuoriin sen enempää kuin puolestaan kaupunkiin sijoitetut tuhoutujatarinatkaan. 1950-luvulla syntynyt sukupolvi näyttäisi kaipaavan laveaa selviytyjäepiikkaa ja urbaaneja kehityskertomuksia avainkokemustensa kiteyttäjiksi. Siten seuraava sukupolvi voisi suhteuttaa kokemuksensa edellisen kollektiiviin muistoihin.

Mannheimilaisen käsityksen mukaan ikäpolven tarvitsee sopia ja tulla tietoiseksi omista avainkokemuksistaan, ennenkuin se on sukupolvi. Vuoden 1980 vaiheilla syntyneet eivät vielä ole sukupolvi. He elävät kuitenkin vuorovaikutuksessa kahden aikaisemman sukupolven kanssa. Identiteettinsä rakennustyön edetessä vuoden 1980 ikäpolvi tulee päättämään, onko kansallinen projekti sille yhtä keskeinen samaistumiskohde kuin se aikuisuuden kynnyksellä oli. Tuleeko se elämäntapavalintojen keskellä ehkä nykyistä innokkaammin kysymään, miten tavalliset ihmiset eri aikoina elivät ja näin löytämään myös tavallisen ihmisen historian toimijana? 1990-luvun teknologiausko yhtyneenä henkilötoimijaa vähättelevään historian selitysmalliin voi aikanaan korvautua toisenlaisella, ihmiskeskeisemmällä historianäkemyksellä.

Vai jakautuuko vuoden 1980 ikäpolvi Baumanin näkemyksen mukaisesti uusheimoihin, jota samaistuvat satunnaisesti kulttuurisiin merkkeihin ja perustavat omat elämäntapayhteisönsä, käyttäen historiaa vain kuten mitä tahansa mieltä mahdollisesti kiehtovaa merkkiä? Kulutusyhteiskunnan historia-kulttuurin tarjonta ja vastaanotto viitoittaa ehkä tähän suuntaan, mutta toisaalta käsitys ihmisen myötäsyttyisyydestä historiatietoisuudesta sotii uusheimoisuutta vastaan. Ajattomat merkit eivät täytä samaa tehtävää kuin työstetyt kokemukset. Vailla ajallista syvyyttä olevat vieheet ovat tuskin yhtä vakuuttavia kuin työstetystä kokemuksesta nouseva näkemys siitä, mikä on mahdollista, toivottavaa ja todennäköistä.

Historiatietoisuuden saavuttamisen ehtona on ajallisuuden kokemuksen työstäminen. Se tarkoittaa näkökulman jatkuvaa vaihtelua oman, edellisen ja tulevan sukupolven suuntaan, Markku Envallin sanoin ”harjoituksia”:

Harjoitus, ensimmäinen osa:

Ajattele aikaasi jonkin menneen ajan
tulevaisuutena.

Harjoitus, toinen osa:

Ajattele aikaasi jonkin tulevan ajan
menneisyytenä.

Markku Envall: Pahojen henkien historia (1986)

- Ahonen, Sirkka 1992. *Clio Sans Uniform. A Study of the Post-Marxist Transformation of the History Curricula in East Germany and Estonia, 1986-1991*. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia B:264. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Ahonen, Sirkka 1995. *Representations of History as a Tool in Manipulating Collective Identity: the Cases of Estonia and Eastern Germany around 1990*. Teoksessa Uljens, Michael (toim.) *European Identity in Change - the Meeting between German, Russian and Nordic Educational Traditions*. Österbottens högskola Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 10/1997, 110-21.
- Ahonen, Sirkka 1997. *A Transformation of History: The Official Representations of History in East Germany and Estonia, 1986-1991*. *Culture & Psychology* 3 1/1997, 41-62.
- Ahonen, Sirkka 1997. *Historical Consciousness of Finnish Adolescents*. Teoksessa Angvik, Magne & von Borries, Bodo 1997 (toim.). *Youth and History, A Comparative Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*. Hamburg: Edition Körber-Stiftung, 257-262.
- Ahtiainen, Pekka 1994. *Suomalais-kansallinen historiankirjoitus. Jatkumo vai varjo menneisyydestä?* Teoksessa: Ahtiainen, Pekka & Rätty, Teuvo & Strömberg, John & Tervonen, Jukka (toim.): *Historia, sosiologia ja Suomi*. Helsinki: Hanki ja Jää, 19-32.
- Alapuro, Risto 1994. *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Anderson, Benedict 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Andersson, Jan-Otto, Hautamäki Antti & Jallinoja, Riitta & Niiniluoto, Ilkka & Uusitalo, Hannu. 1993: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa*. Helsinki: WSOY
- Angvik, Magne & von Borries, Bodo 1997 (toim.). *Youth and History, A Comparative Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*. Hamburg: Edition Körber-Stiftung.
- Bauman, Zygmunt 1992. *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- Bebbett, W. 1985 *Lost Generation*. *Policy Review* 33, 11-27.
- Beck, Ulrich, 1986, *RisikoGesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott 1994. *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich 1996. *Ohne Ich kein Wir. Die Demokratie braucht Querköpfe, Plädoyer für eine Sozialmoral des eigenen Lebens*. *Die Zeit* 35, August 23 1996, 10.
- Bergholm, Tapio 1998. *Onko toinen tasavalta -käsite kelvollinen? Historiallinen Aikakauskirja* 96 1/1998, 61-2.
- Blomberg, Helena & Kroll, Christian 1995. *Välfärdsvärderingar i olika generationer - från kollektivism mot en ökad individualism?* *Sosiologia* 32 2/1995, 106-119.
- von Borries, Bodo 1998. *Jugendliche Geschichtsvorstellungen und Politikeinstellungen im Europäischen Ost-West-Vergleich: das Beispiel Demo-*

- kratie. Befunde einer komparativen empirischen Studie in 9. Klassen 1994/1995. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 49 4/1998, 208-222.
- Dahrendorf, Ralf 1993. Die Sache mit der Nation. Teoksessa: Grenzfälle, Über neuen und alten Nationalismus. Leipzig: Reclam, 101-17.
- Ehrnrooth, Jari 1992. Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus tyväenliikkeessä 1905-1914. Suomen Historiallinen Seura, Historiallisia Tutkimuksia 167. Helsinki: SHS.
- Ehrnrooth, Jari 1995. Vuoden 1918 viettienergiat. *Helsingin sanomat* 3.6. 1995.
- Eskola, Katariina 1990. Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O'hon. Helsinki: Tammi.
- Forma, Pauli 1998. Sukupolvien välinen ristiriita Suomessa hyvinvointivaltiomielipiteiden valossa. *Nuorisotutkimus* 6 1998:2, 18-29.
- Füredi, Frank 1992. *Mythical Past, Elusive Future*. London: Pluto Press.
- Gellner, Ernest 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gellner, Ernest 1992. *Postmodernism, Reason and Religion*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Padstow: Polity.
- Giddens, Anthony 1994. *Life in Post-Traditional Society*. Teoksessa *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. London: Polity Press, 75-135.
- Grigas, Romualdas 1996. *Features of Ethnosocium Dynamic*. Teoksessa: *Changes of Identity in Modern Lithuania*. Institute of Philosophy and Sociology, University of Vilnius.
- Gudmundsson, Gestur 1997. *Den nordiske velfærdsamfund*. København: Foreningerne Nordens forbund.
- Habermas, Jürgen 1976. *Können komplexe Gesellschaften eine vernünftige Identität ausbilden?*. Teoksessa: *Zur Rekonstruktion des historischen Materialismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hautamäki, Antti 1993. *Spontaaniin yhteiskuntaan - hyvinvointia ilman valtiota*. Teoksessa: Andersson, Jan-Otto & Hautamäki Antti & Jallinoja, Riitta & Niiniluoto, Ilkka & Uusitalo, Hannu: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa*. Helsinki: WSOY, 133-244.
- Hayek, F.A. 1986 (ens. laitos 1944) *The Road to Serfdom*. London: ARK paperbacks.
- Held, David 1996. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hentilä, Seppo 1994. *Jaettu Saksa, jaettu historia. Kylmä historiasota 1945-1990*. Historiallisia tutkimuksia 183. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hentilä, Seppo. 1998. *Historian julkinen käyttö. Tieteessä tapahtuu* 5/1998, 5-9.
- Hjerppe, Riitta 1988. *Suomen talous 1860-1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Hobsbawm, Eric & Rangers, Terence 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: CUP.
- Hurrelmann, Klaus 1988. *Social Structure and Personality Development. The Individual as a Productive Processor of Reality*. Cambridge: CUP.
- Höpken, Wolfgang 1993. *Geschichte und Gewalt. Geschichtsbewusstsein in der jugoslawischen Konflikt*. Internationale Schulbuchforschung. Zeitschrift des Georg-Eckert-Instituts für internationale Schulbuchforschung 15 (1993/1), 55-73.
- Immonen, Kari 1978. *Kirjojen ja kustantajien noitaympyrä. Sodan vaikutus kirjoihin ja kirjalliseen miljööseen Suomessa*. Teoksessa Laine, Antti (toim.) *Suomi II maailmansodassa - projektin julkaisuja 5. Toisen maailmansodan vaikutus suomalaiseen kultuuriin -seminaari Joensuussa 21.-22.6.1979*.
- Immonen, Kari 1996. *Historian läsnäolo. Turun yliopiston historian laitos, Julkaisuja 26*.

- Jaakkola, Jouko 1993. Kun valtio ei auttanut - työväen keskinäinen apu Suomessa. Teoksessa: Haapala, Pertti (toim.) Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Väki voimakas 6. Tampere: Tammerpaino, 25-56.
- Jakobson, Max 1991. Suomettumisen lyhyt historia. Kansakunta ei ollut rähmällään - sitä olivat vain sen poliittiset valiot. Helsingin Sanomat 4.9.1991, B 6.
- Jeismann, Michael & Ritter, Henning 1993. Grenzfälle, Über neuen und alten Nationalismus. Leipzig: Reclam.
- Jensen, Bernard Eric 1995. Folk og fag. Teoksessa: Historieformidling, Den jyske historiker extra, 7-18.
- Kaasalainen, Erkki 1992. Siellä jossakin. Vammalan seudun naiset ja miehet talvi- ja jatkosodassa. Vammalan kirjapaino.
- Kaplan, R.D. 1993. Balkan Ghosts: A Journey Through History. New York: Vintage Books.
- Kalela, Jorma 1990. Historiantutkimus ja narratiivisuus. Ajatus 27 1/1990.
- Katajala, Kimmo 1989. Historialiike. Teoksessa Endén, Rauno, Historian päivät 1988. Helsinki: SHS.
- Kaunismaa, Pekka 1997. Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. Sosiologia 34 3/1997, 220-230.
- Kedourie, Elie 1966. Nationalism. London: Hutchinson.
- Kekkonen, Jukka 1995. Uustulkintoja sisällissodasta. Helsingin sanomat 27.5.1995.
- Kettunen, Pauli 1998. Kansallinen 'me' ja historia globalisoituvassa maailmassa. Tieteessä tapahtuu 5/1998, 10-17.
- Kinnunen, Kaisa 1998. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944-1974. Suomi-Venäjä-Seura.
- Koselleck, Reinhard 1979. Die Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koselleck, Reinhard 1997. The Temporalization of Concepts. Finnish Yearbook of Political Thought. Vol. 1 1997, 16-24.
- Kuujo, Erkki 1971. Entisajan Mikkeli. Mikkeli: Länsi-Savon kirjapaino.
- Kuujo, Erkki & Väänänen, Kyösti & Lakio, Matti & Hassinen, Esa 1988. Muuttuvaa Mikkeliä. Mikkelin kaupungin historia II. Mikkelin kaupunki.
- van Leeuw-Roord, Joke 1998. Challenges and Implications of the Youth and History -Survey. Hamburg: Edition Körber-Stiftung.
- Lehmann, Albrecht. 1989. Erzählen zwischen Generationen. Über historische Dimensionen des Erzählens in der BRD. Fabula 30: 1/2, 1-29.
- Lepsius, M. Rainer 1993. Nation und Nationalismus in Deutschland. Teoksessa: Grenzfälle, Über neuen und alten Nationalismus. Leipzig: Reclam, 193-214.
- Lowenthal, David 1988. The Past is a Foreign Country. Cambridge: CUP.
- Maffesoli, Michel 1996. The time of the tribes: the Decline of Individualism in Mass Society. London: Sage.
- Malmberg, Ilkka. 1989. Lastenlapset tahtovat kuulla sodasta. Helsingin Sanomat, kuukausiliite 28.1.1989.
- Mannheim, Karl 1974 (alkuteos 1927). The Problem of Generations. Teoksessa: Mannheim, K. Essays on the Sociology of Knowledge. London: Routledge. 276-320. (Alkuteos: Das Problem der Generationen.) Kölner Vierteljahrsheft für Soziologie, 4/1927.
- Manninen, Pauli 1996. Tuntemattomat sotilaat. Teoksessa: Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- McNeill, W.H., 1986. Mythistory, or Truth, Myth, History and Historians. American Historical Review 91, 6.
- Mead, Margaret. 1978 (alkuteos 1970). Culture and Commitment. The New Relationships between Generations in the 70's. New York: Columbia University Press.
- Minkinen, Aimo 1998. Katsaus Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historiaan 1975-1991. Suomi-Venäjä -Seura.

- Mitscherlich, Margarete 1987. *Erinnerungsarbeit: zur Psychoanalyse der Unfähigkeit zu trauern.* Frankfurt am Main: Fischer.
- Moscovici, Sergei 1988. Notes towards a Description of Social Representations. *European Journal of Social Psychology* Vol. 18 3/1988, 210-244.
- Mäkelä, Matti 1986. Suuri muutto suomalaisen proosan kuvaamana. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, Ilkka 1993. Tulevaisuudentutkimus, tiedettä vai taidetta? Teoksessa: Vapaavuori, Matti (toim.), Miten tutkimme tulevaisuutta? Helsinki, Painatuskeskus, 13-18.
- Niiniluoto, Maarit. 1994. On elon retki näin - eli miten viihteestä tuli sodan voittaja. Viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita 1939-45. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Niemi, Juhani 1980. Tuntematon sotilas sodankuvauksen perinteessä. Teoksessa: Yrjö Varpio (toim.), Väinö Linna, toisen tasavallan kirjailija. Helsinki: WSOY, s. 47-58.
- Niemi, Juhani 1988. Viime sotien kirjat. Helsinki: SKS.
- Paavolainen, Jaakko 1980. Poliittinen väkivalta 1917-1918 Urjalassa ja Pohjantähti-trilogiassa. Teoksessa Yrjö Varpio (toim.) Väinö Linna, toisen tasavallan kirjailija. Helsinki: WSOY, 188-198
- Pekonen, Kyösti 1998. Poliitiikka urbaniassa betonilähiössä. SoPhi 20. Jyväskylän yliopisto 1998.
- Peltonen, Matti 1992. Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Tampere: Vastapaino.
- Rasila, Viljo 1968. Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki: Tammi.
- Renan, Ernest 1882/1993. Was ist eine Nation? Teoksessa: Grenzfälle, Über neuen und alten Nationalismus. Leipzig: Reclam, 290-310.
- Rislakki, Jukka 1995. Vuosi 1918 ja arkaainen viha. Helsingin sanomat 17.5.1995.
- Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ruppert, W. (hrsg.) 1987. *Erinnerungsarbeit, Geschichte und demokratische Identität in Deutschland.* Opladen: West-Deutscher Verlag.
- Rüsen, Jörn 1989. The Development of Narrative Competence in Historical Learning. An Ontogenetic Hypothesis Concerning Moral Concourses. *History and Memory*, Vol. 2. No 2, 6-28.
- Rüsen, Jörn 1992/3. Geschichtskultur als Forschungsproblem. *Jahrbuch für Geschichtsdidaktik* 3 1992/1993.
- Rüsen, Jörn 1994. *Historisches Lernen.* Köln: Böhlau.
- Saarimaa, E.A. (toim.) *Lukemisto uudempaa suomalaista kirjallisuutta.* WSOY 1960.
- Salminen, Esko 1996. Vaikeneva valtiomahti. NL/Venäjä Suomen lehdistössä 1968-1991. Helsinki: Edita.
- Salovaara, Kalevi 1986. Päämajakaupunki pommituksessa. Punalentäjien hyökkäykset Mikkeliin v. 1940. Mikkelin painos Oy.
- Samuel, Raphael & Thompson, P. 1990. *The Myths We Live By.* London: Routledge.
- Schulz-Hageleit, Peter 1993. Geschichte "durcharbeiten",. Eine Program für Zukunft. Teoksessa: Klose, Dagmar & Uffelmann, Uwe (hrsg.) *Vergangenheit - Geschichte - Psyche.* Ein interdisziplinäres Gespräch. Idstein: Schulze-Kirchner, 57-71.
- Schörken, Rolf 1981. *Geschichte in der Alltagswelt. Wie uns Geschichte begegnet und was wir mit ihr machen.* Stuttgart: Klett-Cotta.
- Sichrovsky, Peter 1987. *Schuldig geboren. Kinder aus Nazifamilien.* Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- Sihvo, Hannes 1980. Tuntemattoman sotilaaan ensimmäinen arvostelu ja Linnan vastaus sen kirjoittajalle. Teoksessa Yrjö Varpio (toim.) Väinö Linna, toisen tasavallan kirjailija. Helsinki WSOY, 114-122.
- Siltala, Juha 1993. Etninen puhdistus Suomessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 91 3/1993, 221-228.
- Soikkanen, Hannu 1997. Miten 1960-luvun raju elinkeinorakenteen muutos syntyi ja miten sitä hallittiin. Teoksessa: Tie tulkintaan. Heikki Ylikankaan juhla-kirja. Helsinki: WSOY, 578-602.

- Soikkanen, Timo & Vares, Vesa 1998. Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa. Historiallinen aikakauskirja 96 1/1998, 37-53.
- Suomen virallinen tilasto VI:A, Väestömuutokset.
- Suomen virallinen tilasto XXIX:25, Tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit 1956.
- Suomen virallinen tilasto XXIX:29, Kansanedustajien vaalit.
- Tani, Sirpa 1995. Kaupunki taikapeilissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995:14.
- Tarkka, Jukka 1992. Suomen kylmä sota. Miten viattomuudesta tuli voima. Helsinki: Otava.
- Tilastollisia tiedonantoja N:o 63. Tilastokeskus.
- Tingsten, Herbert 1963. Demokratiens problem. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Tulviste, Peter 1994. History Taught at School Versus History Discovered at Home, The Case of Estonia. *European Journal of Psychology of Education* IX 1/1994, 121-126.
- Tuominen, Marja 1991. Me kaikki ollaan sotilaisen lapsia. Keuruu: Otava.
- Tuuri, Antti 1994. Jokivarsien kansa sodassa. Oulu: Pohjoinen.
- Varpio, Yrjö 1993. Jukolan Juhani - pu-nakaartilainen. Teoksessa *Vaikea toisuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. Helsinki: SKS.
- Vihavainen, Timo. 1991. *Kansakunta rähmällään: suomettumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Volkan, V.D. 1995. Kosovo. Transmissions. Painamaton teksti, esitetty Helsingissä psykoanalyttisessa opintoryhmässä joulukuussa 1995.
- Wertsch, James 1994. *Struggling with the Past*. Teoksessa: Carretero, Mario & Voss, James F. *Cognitive and Instructional Processes in History and Social Sciences*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 323-338.
- Ziehe, Thomas 1982. *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen*. Hamburg: Rowohlt.
- Zoll, Rolf 1997. *Politikverständnis im Wandel. Die Abkehr der Studierenden von der Parteidemokratie*. *Politik und Zeitgeschichte* 32/97 Beilage, s. 27-35.

The No-History Generation? The Reception of History and the Construction of Historical Identity by Young People in the 1990's

The purpose and the evidence of the study

At the advent of a new millennium, questions arise about the relation between our time and both the past and the future. What will be carried forward from the past in the light of our aspirations regarding the future?

Historical consciousness, the key concept of the study, has been defined by Jörn Rüsen as a universal sense of temporality among human beings. People tend by nature to look back and forward in time. They construct aspirations for the future while pursuing an understanding of the past and the present. The construction of both the past and the future happens through social interaction. For human communities historical consciousness is a vital strategy for maintaining control over social and political change.

In this study Finnish youth were asked about their identification with 20th century national history. Finland experienced a dramatic century, first becoming a state, fighting a civil war, getting heavily involved in World War II and then undergoing thoroughgoing structural economic, demographic and social change. The change was the most rapid in European terms. It coincided with some problematic developments in Finnish-Russian relations, the significance of which among young Finns will also be considered.

The second purpose of this study is to look into the historicity of political concepts among young people. The meanings attributed to nationhood, democracy and the welfare society are historically constructed. They depend on time and place. What attributes the young people in the 90's attach to these concepts, will be studied in a European context.

Given the two-fold nature of the purpose of the study, the empirical evidence is derived from two different sources. In order to find out about the identification of youth with historical events, qualitative interviews were conducted among

one hundred young people from different regions in Finland, while for the study of the historicity and meaning of political concepts a questionnaire was completed by nine hundred young Finns in the context of an extensive international research project entitled Youth and History.

The questions about identity and the attribution of meanings to political concepts, both contribute to an understanding of the nature of historical consciousness among the young. Are there collective elements in the historical consciousness or is it built on changeable small narratives and cultural signs?

The Interaction between Generations

“Generation” is originally a biological metaphor. As among foxes a new generation is born every spring, in an average family a new generation comes into existence every quarter of a century. However, the human population at the individual level will mate and give birth to offspring independently of season and temporal rhythm, so that we cannot speak of a collective new generation except metaphorically.

In the 20’s Karl Mannheim defined a human generation in terms of its key experience. A key experience such as a war, an economic change or a political crisis, unified people and made a generation into a unity conscious of its destiny and historical agency. According to Mannheim, an age group will be actualised as a generation through becoming conscious of its key experience and attributing common meanings to it.

Margaret Mead later (1970) launched the idea of an inevitable generation gap, claiming that where social or political change is very rapid, young people find it difficult to make sense of the experience of the old people, who, in their turn, feel alien from the ways of life and thinking of the young people. A generation gap arises. Such a gap was, according to Mead, typical of the whole of the new post-world-war-II culture of the Western world. In this prefigurative culture, it was only the experience of the young people that mattered, and the only relevant interaction flowed from the young to the older generation.

Anthony Giddens (1994) agreed with Margaret Mead about a recent change in the position of tradition. According to him, in a post-traditionalist society there was no genuine tradition mediated by the elders on the basis of their experience, but media- and school-manufactured traditions. Such traditions had to be handled and studied critically, as they tended to be related to power structures.

In Mannheimian terms, J.P. Roos (1988) distinguishes four generations in the post-world-war-II Finland : the first, born 1920-1940, of war and reconstruction, the second, born 1940-50, of a great structural change in society, the third, born 1950-65, of a suburban life-style and the fourth, born post 1965, a generation of rock culture. These generations differed from each other in regard to both class structure and lifestyle.

One result in this study was confirmation of the Meadian thesis. The interaction between the old and the young seems not to be very intense. The structural change of 1950-70, experienced by both the grandparents and the parents of the interviewees, was too rapid to be easily adjusted to and made sense of. Hence grandparents often did not want to talk about the old agrarian and poverty-stricken Finland. It seems that old people are more interested in the experience of the younger generation than the other way round.

From Historical Culture to Collective Identity

Various forms of public historical culture surround people in their ordinary life. There are monuments and old buildings on roads and streets, symbols and signs with historical connotations, historical processions to commemorate special historical dates, popular historical novels and films, TV documentaries, history-laden political rhetoric in the media and, a new phenomenon of youth culture, groups practising creative anachronisms in the form of role plays (LARP). In this study school history curricula are excluded, their actual classroom implementation being too diverse to study, and rather being subjected for extensive educational research. As the teaching time and school book texts on the topics dealt with in this study are very short, school history is not likely to be a strong object of historical identification, in comparison to the more persuasive forms of historical culture listed above.

The 20th century Finnish topics used by the interviewer in this study were the civil war of 1918, the wars between Finland and the USSR 1939–1944 with the epilogue of the Finnish-German war in 1945, the great structural change of 1950-1970, with the building of the welfare state during the same period, and finally the long controversial rule of President Kekkonen 1956-1981, with the Finnish-Soviet relations as the core issue. All the topics are represented in the public historical culture.

Since the representations in public historical culture are to a great extent manufactured for the purposes of manipulating the collective identity of the people, the traditional great narratives, i.e. the narrative of a nation-state as well as the story of inevitable Progress, are likely to prevail in the public culture even when the historians have already rejected them. Such narratives are favoured by political leaders, as they would facilitate governing people through their unifying power. On the other hand, marginal groups also look for unifying historical narratives to legitimise their cause. A battle of histories is being fought within the public historical culture.

In the project Youth and History the youth were asked about their enjoyment of and belief in the reliability of the various forms of historical culture. In comparison with some other areas of Europe, e.g. Russia and Germany, young Finns were rather sceptical about the reliability of historical novels and films, which, however, they enjoyed. They expressed their trust in and enjoyment of the stories told by adults, who, as mentioned above, seemed not to be willing to discuss old times, at least not awkward topics.

Memories are constructions, not a stable store of past items. Every generation transforms its collective memory. This transformation happens through social interaction, which is affected by social or even political control. In Finland the period 1960-1980, especially the years of the 70's, is often characterised by the term consensus, while in the 80's and 90's a multiperspectivity was gradually adopted in the public discussion of social and political issues. The generation, interviewed for this study, born in 1980, was exposed to a public national self-critique, while the tradition maintained by the older generation represented a quest for uniformity of national opinion.

Apart from being socially constructed and mediated, the representations of history conveyed as memories contribute to social change. If identified by people, the embedded meanings of such representation are likely to be projected in the intentions and acts of the people of the present. Collective historical identity thus means power and an agency of change.

A couple of examples might illustrate the power of collective identity. If a community shares a strong identification with a historically defined nationhood, it is likely to be inclusive rather than exclusive in regard to non-nationals. An identification with the history of the welfare state tends to perpetuate the welfare structures. In many respects the manufacturing of the products of historical culture contributes to the choices concerning identification.

The prominent availability of a new wave of war films, a truly popular product of historical culture in Finland, since 1989 is remarkable. It coincided with a Finnish glasnost of the 80's, when Finnish-Soviet relations were opened to revision, and a lively discussion of the foreign politics of the Kekkonen period ensued. In comparison, the scholarly resumption of a discussion of the civil war of 1918 or a long overdue discussion on the social and mental implications of the rapid urbanisation in the 1950 - 1970 did not lead to any afflorescence of popular historical culture. Despite their new actualisation in research, these topics were more or less left to historians, sociologists and their educated readers in the 90's. The young people were not generally reached by public historical culture except by the products linked to the wars of 1939-44.

The collective memory of the 90's might have been affected by the end of socio-political consensus, followed by the multiperspectivity of present social and historical research. However, it takes some time for a popular historical culture with its new motifs to emerge, reach the street level and affect a popular historical identity. Research into the reception of historical culture and identification with its meanings among young people showed some indication of such a time lag.

The Conduct of the Research

The research process was twofold: a quantitative survey designed to find out about the historicity of the socio-political concepts was conducted first in 1995, and the qualitative in-depth study of historical identification came later, in 1997. The target group was in both cases the generation born in 1980.

The international survey, reported internationally in 1997 in an extensive publication edited by Magne Angvik and Bodo von Borries, *Youth and History. A Comparative Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents*, included the responses to 258 items of c. 32,000 young people from 29 European countries. The number of Finnish respondents was 900. The central analysis was done in the University of Hamburg, but as a national coordinator the author of this book had the data available for national analysis.

The questions of a quantitative survey normally constitute a reliability risk. As social and political concepts are culturally constructed, questions including terms like "nation" and "democracy", even when carefully formulated, are prone to be attributed different connotations. In analysing the data, mutually inclusive items were often combined into constructs in order to neutralize the effects of culturally bound connotations.

In the qualitative study, conducted nationally by the present author, the interviewees were selected according to the particular collective experience of their region. Vammala and the surrounding Tyrvää in Western Finland were severely hit by the events of the civil war in 1918, being in the area where big landowners were confronted by tenants and landless labourers. Nurmo, in Bothnia, was traditionally inhabited by independent small farmers. Although socially more egalitarian than Vammala/Tyrvää, Nurmo was part of a region famous for political rightwing radicalism in the 30's. During the Winter War the community experienced perhaps the most disastrous human loss, when more than 50 men fell in one battle just before the war ended. Mikkeli was in a league of its own. It was traditionally an administrative centre, both secular and clerical, and experienced no significant industrial development. Being close to the Russian border, it was the site of the army headquarters during the wars of 1939-1944, with Marshal Mannerheim as a distinguished resident.

One third of the interviewees lived in Helsinki, but were children of migrants from the three rural towns mentioned above. They lacked physical contact with their family tradition. They were selected to help to find out whether a historical identity was dependent on the physical continuity and contiguity of the family bonds. It proved however, that they knew as much or little of what had happened in the old home region as those who still lived there. In the process of modernisation, the places had ceased to communicate their own history.

In order to bring in as many different modes of historical identification as possible, the interviewees in Helsinki were young employees or vocational trainees, while the interviewees in Vammala, Nurmo and Mikkeli were gymnasium students.

The interviews were made to last long enough to enable the requisite of intersubjective trust to arise between the interviewees and the interviewer. For this purpose, attendance was optional.

Analysis of the qualitative data does not reveal how representative the results are in relation to the whole age-group. The results show the different ways the young people make sense of history and identify themselves with it.

”Can you say what happened in your area and family when ...”

The most remarkable finding from the interviews was the strength of the national project among the interviewees. The attribution of meaning to the wars in 1939–44 was positive and the family tradition often quite detailed. In contrast to the very scant family memories of the tragic civil war of 1918, the young people were well acquainted with what happened not only to grandfathers and grandmothers but also to more distant relatives. Three generations seems to be the standard span of family memory in modern society.

Only a few grandparents had refused to talk about their war experience. According to their young descendants, they either felt bitter, wanted to spare children from horror stories or, in a very few cases, talked in terms of political correctness as it was required in Finland in the 60's and 70's. In very few cases did inherited anti-war sentiment appear among the interviewees.

The national project in the young minds was constituted first and foremost by the metaphor of Finland as a young David fighting the ruthless Goliath and winning a victory. The interviewees shared the revisionist interpretation of the 80's and 90's, according to which Finland was the winner, being able to stop the enemy from occupying the country. The wars were further considered to have been fought to defend the independence of Finland, again part of the revisionist interpretation. The embarrassing alliance with Germany, abandoned in 1944, did not appear in the interviews.

The other component of the national project founded on the war memories, was the image of a loyal, patriotic Finnish soldier, who ”never let the chaps down” and maintained his resolve even in the most overpowering situations. Such an image was derived, apart from family memories, to a great extent from the culture of history. ”The Unknown Soldier” by Väinö Linna was one of the few books nearly everyone had read, and most of the interviewees had seen at least one of the three most popular war movies. The movie heroes were rough, ready for sacrifice and defiant against being dictated to - just right for the young.

As the identification objects for the national project are largely derived from the culture of history, they correspond to some of the literary stereotypes of the Finnish soldier. ”A cool killer” and ”a young victim of a ruthless enemy” were presented by the interviewees. In most cases the heroes of the interviewees had human faces. They were brave but also feared for their lives and suffered a lot.

A hardy Finnish woman, able to go to the field and plough it even when both men and horses were at the front, appears as a component in the national project. The interviewees mentioned the stamina of their grandmothers more often than their anxieties. The girls had been impressed by their grandmothers' memories of voluntary military service. Women's contribution in wartime meant that the national project was personally shared by the female interviewees.

Respect and pride were reflected in the grand national narrative as it appeared in the interviews. However, a certain discrepancy emerged between appreciation of national self-reliance and integrity and a sense of realpolitik when the

interviewees were asked about the later appeasement policy known as *finlandisation*. The same interviewees who considered the wars an inevitable defence of independence, reckoned it reasonable to consort with a big power, the USSR, during the decades following the World War II. President Kekkonen appeared in most interviews as a model of sound statesmanship, needed in a world where the big and powerful ruled. However, some collective shame was expressed because of the submissiveness of the Finnish politicians.

The discrepancy between an identification with the national project and a cool acceptance of *realpolitik* shows an ambivalence often present in youthful thinking. In this case heroism appealed to young minds, but so did political pragmatism. A soldier of the Winter War was a model for identification, but so was a political leader who kept the USSR at a distance by other means. President Kekkonen was the Father of the Country, not because of being the architect of *finlandisation* but despite it.

While the national project appealed to young minds, that of a welfare state did not. The interviewees had not been made acquainted with the historical agents and struggles for the present welfare structures either through family memories or through historical culture. Their images of the old way of life was often too gloomy. Vaguely, without any detailed evidence from collective memory, they assumed that in economic distress and failing health people were left on their own, if the family could not help. Virtually no tradition of the efforts by communities to build common safety nets prevailed. However, one among the fighters for welfare one was present in the youthful minds: Arvo Ylppö, a physician whose contribution into the development of maternal and child care was critical. Among young people he was remembered from the TV as a peculiar-looking figure who lived past his 100th birthday, but also as a true friend of children. Apart from him, women and men who fought for social security and equality had not become objects of historical identification.

That the making of the welfare state is not identified with by the young people in the same way as the wars depends on the nature of interaction between the generations. The grandparents, who themselves experienced an enormous change from the poor agrarian Finland of the early 50's to a rich welfare society in the late 70's, seem to feel awkward about dealing with the poverty and simplicity of the old world. Many of the young interviewees, on the other hand, could not make sense of the stingy ways of the old people. A generation gap prevailed which affected the historical identity of the young generation. Where the national project was strongly identified with, the welfare project was not.

The interviewees were finally asked what in Finnish history would induce them to believe in a positive future for the country. Not surprisingly, the military national project came first. The young people were impressed by the unity of the people in the war effort. Some doubts, but above all a great belief in such unity and loyalty prevailed in their minds. Pursuits and efforts towards a civil society only took second place behind the national project among the criteria of a good future.

According to a frequently quoted remark by the 19th century national philosopher of Finland, J.W. Snellman, the future of a small country depends on its cultural achievements. The young interviewees did not support this idea. High culture occupied only a very marginal position in their expectations concerning the future of the country. Instead of culture, achievements in sport seemed an optimistic sign for a few interviewees. They recognised the historical significance of sports for the self-esteem of the people and expected high achievements in the future. Sport is not unlike wars in regard to the elements of victory and loss. In sporting events national signs and symbols are richly used, which gives the achievement its national prestige.

As a whole, the historical identity of the interviewees was nationally loaded, founded on the interaction of not more than three successive generations and to a remarkable extent on the mass-produced culture of history. The historical identity was however lacking in regard to the tenets of civil society. The interviewees were children of a rapidly modernised Finland, enjoying its present prosperity, without the tradition of an everyday struggle for a better life.

The interviews suggest only some regional differences between the West, North and East of Finland. Among the young people of Nurmo there was more embarrassment because of the nature of the Soviet relations, the "finlandisation" of the 60's and 70's, while in Mikkeli, in the East, the extensive migration and social change during the same period were felt to be slightly more traumatic than in Vammala and Nurmo.

Nordic Model of Civil Society?

The evidence from Youth and History reports the social construction of the concepts of "nationhood", "democracy" and "welfare" in different parts of Europe. How the young Finns understand and appreciate the ideas implied by these concepts depends on their historical heritage. Finland is assumed to represent the Nordic model of democracy, which implies a civil society, welfare structures and a social openness and inclusiveness.

In Europe there are two traditions about the meaning of nation. One is the Western tradition from the French Revolution, beautifully expressed by Ernest Renan in 1882 as the prerequisite of a nation being people's common will to make a good future in spite of old divisions between them. The other is the Central European tradition founded on German idealism and romanticism according to which a nation is a primordial, ethno-cultural entity. In comparison to the youth of other Nordic countries or Western Europe, the young Finns together with youth from the post-communist countries supported the primordial notion rather than the idea of a nation based on common will. However, they denied the right of nations to wage wars in order to make themselves into states.

The Finnish response in the Youth and History data was equivalent to the evidence from the interviews, where a strong historical identification with the cause of the nation was evident.

In Finland, "democracy" as a historically constructed concept has been affected by the pursuit of national unity around 1900, the clash between social classes in the civil war of 1918, the post-world-war-II sentiment of solidarity and, recently, the gradual internationalisation of economics and politics. The prerequisites of the Nordic model, i.e. a civil society with active citizens, universal welfare structures and a certain openness in regard to outsiders, were tested in several Youth and History questions.

Along with the other young Europeans, the Finns appeared to be only lukewarm about the importance of democracy to them personally. This judgment had a historical dimension; young people did not recognise ordinary people as agents of history, either in the recent past or in the anticipated future. Instead of people and social movements, they relied on technological innovations, and thus expressed no willingness for personal participation in politics in their adult life.

The young Finns did not consider the roots of their democracy to be very deep. When asked whether the country had been democratic 40 years ago, less than half answered yes. An explanation might be embedded in their agreement with a statement that 40 years ago Finland was torn by conflicts between rich and poor.

An ambiguity about the relevance of economic equality to democracy is revealed in their negative response to suggestions about welfare as a prerequisite of democracy. Neither did many of them acknowledge the necessity of solidarity with the poor. They considered democracy as one value and welfare as a separate pursuit, which is not what the history of Finnish democracy implies. In this regard they also differ from the rest of the Nordic youth, for whom solidarity seemed to be a lesson from history to be taken into account.

Social openness was tested through questions about immigration. Would they allow immigration to grow and the immigrants to have a vote? In all countries with the exception of Iceland the young people were restrictive rather than open. Despite having only few immigrants in their country in comparison to other Nordic countries, young Finns shared the restrictive views of the rest of Nordic youth. In this case historical experience did not affect the response, and the stereotype of Nordic openness was not valid.

The Youth and History data bolstered the picture of a nationally-minded Finnish youth who identified with bravery and loyalty on the battlefield rather than with solidarity and common effort in everyday life. International comparison showed that this choice of orientation was typically Finnish, and was supported by the picture of the past held by young people.

Conclusions

How successful is the facilitation of historical consciousness through family tradition and historical culture in present-day Finland? How far a young Finn learns to link understanding of the past with aspirations for the future depends on her or his share in the process of collective memory.

Looking at the younger and the older generations, it seems to be the latter that has lost touch with the past. The interviews with one hundred young Finns indicated that the interaction between the generations today suffers from a lack of historical content because the old people find it hard to make sense of their experience of the rapid social change of 1950-1970, and so leave the stories untold. The young people make up for this lack through consumption of mass-produced historical culture. As consumers they make choices. The cultural products that feed imagination through action and pomp, like war movies and role playing, have a wider appeal than the tacit signs of everyday life.

As a result of the unbalanced mediation of past experience, the historical identities of young people are characterised by the national rather than by the civil society project. Finnish youth seems to share a national identity and even to project it onto their aspirations for future development. They trust in the future of their national community on the basis of the national unity shown in the past. On the other hand, the Youth and History data shows that all over Europe young people tended to be more optimistic about their own country than about Europe as a whole, and most optimistic about their personal future. Historical identity is after all only one factor among other social psychological motives in the construction of future aspirations.

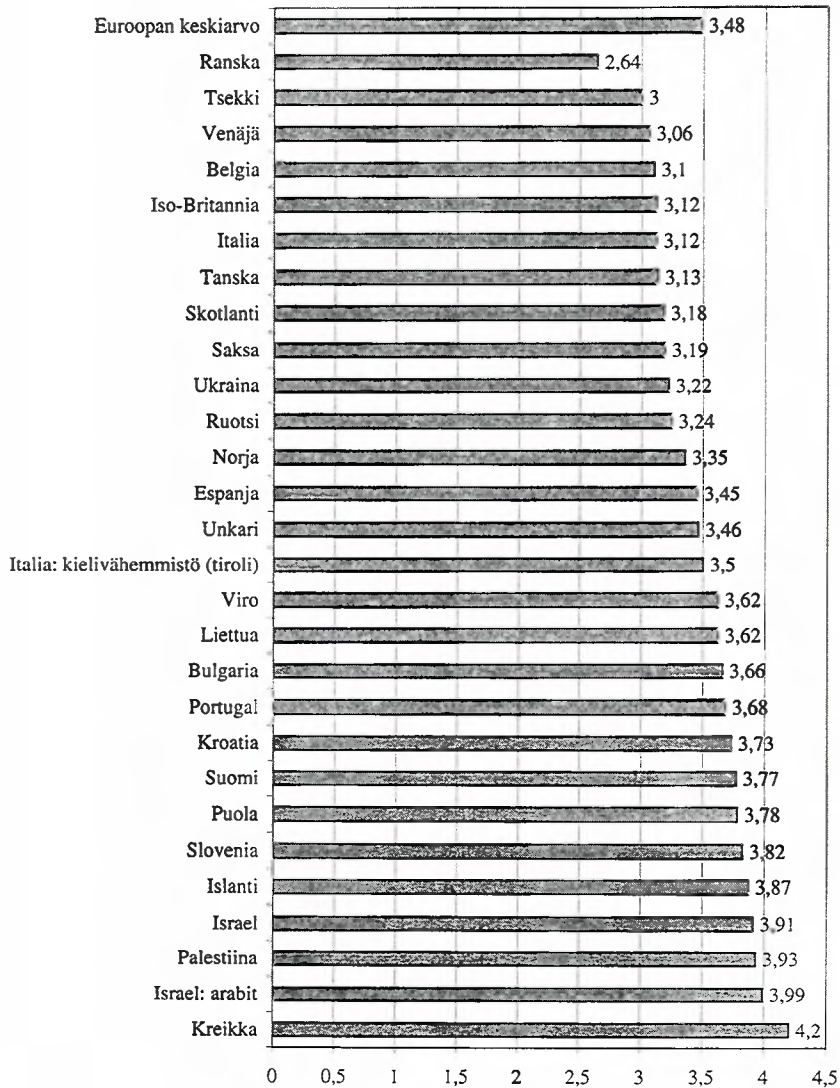
The role of collective elements in the identity of Finns represents a classic modern state of mind instead of a postmodern trend. Michel Maffesoli's theory of a new society of tribes, in which people identify themselves with temporary symbolic signs and styles instead of solid experience, does not seem to apply to young Finnish people. They seem to belong to a historical community, although omitting some of its traditional pursuits.

On the other hand, being somewhat defiant of social and economic solidarity and its history, the young Finnish interviewees seemed to comply with Ulrich Beck's idea of the postmodern individual who seeks for security in personal assets rather than in a social system. While within classic modernity a person identified herself or himself with "we" (*Ohne Wir kein Ich*), in the postmodern condition the individual was the priority (*Ohne Ich kein Wir*). Accordingly, a sense of community among young Finns does not cover all aspects of life. On the contrary, the national identity is likely to be just one symbolic layer in the construction of identity. Still, it constitutes a historical and collective element of this identity.

The generation born in 1980 appeared in the twofold evidence from the interviews and questionnaires to be a generation without any obvious generational protest. The young did not accuse the older generation. They simply could not make sense of all aspects of its radically different lifestyle. Neither did they thank the older generation for their work as agents of the welfare society, but accounted for historical change in terms of technological innovation and determinism. The historical identity of the younger generation was shallow but positive. History supplied them with trust. Being innocent themselves, the young people left the awkward questions of judgement and guilt for the adults and for their eventual grown-up life.

Liite I

Missä määrin oma etninen ryhmäsi / kansallisuutesi on sinulle tärkeä?
(N=31016; 1 = ei tärkeä, 5 = hyvin tärkeä)

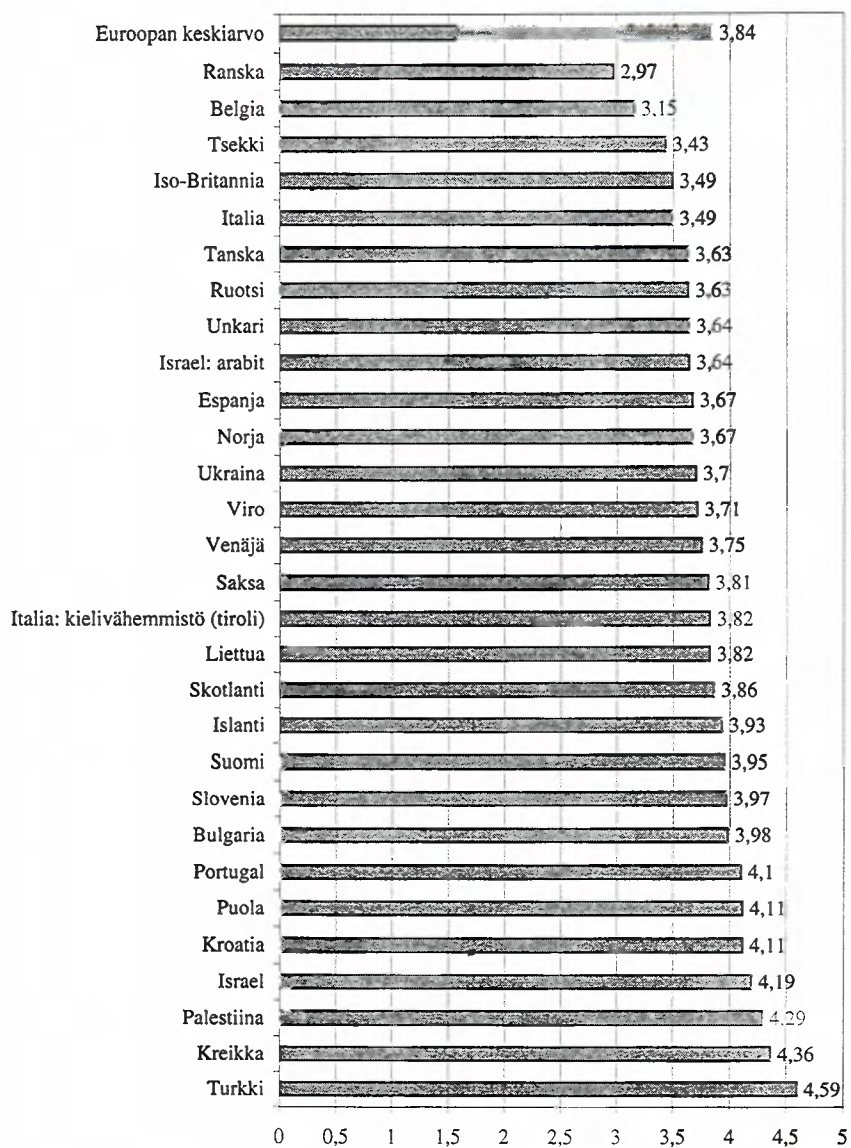

Lähde: Youth and History -tutkimuksen tietokanta, kirjoittajan hallussa.

Liite II

Missä määrin oma maasi on sinulle tärkeä?

(N = 31016, 1 = ei tärkeä, 5 = hyvin tärkeä)

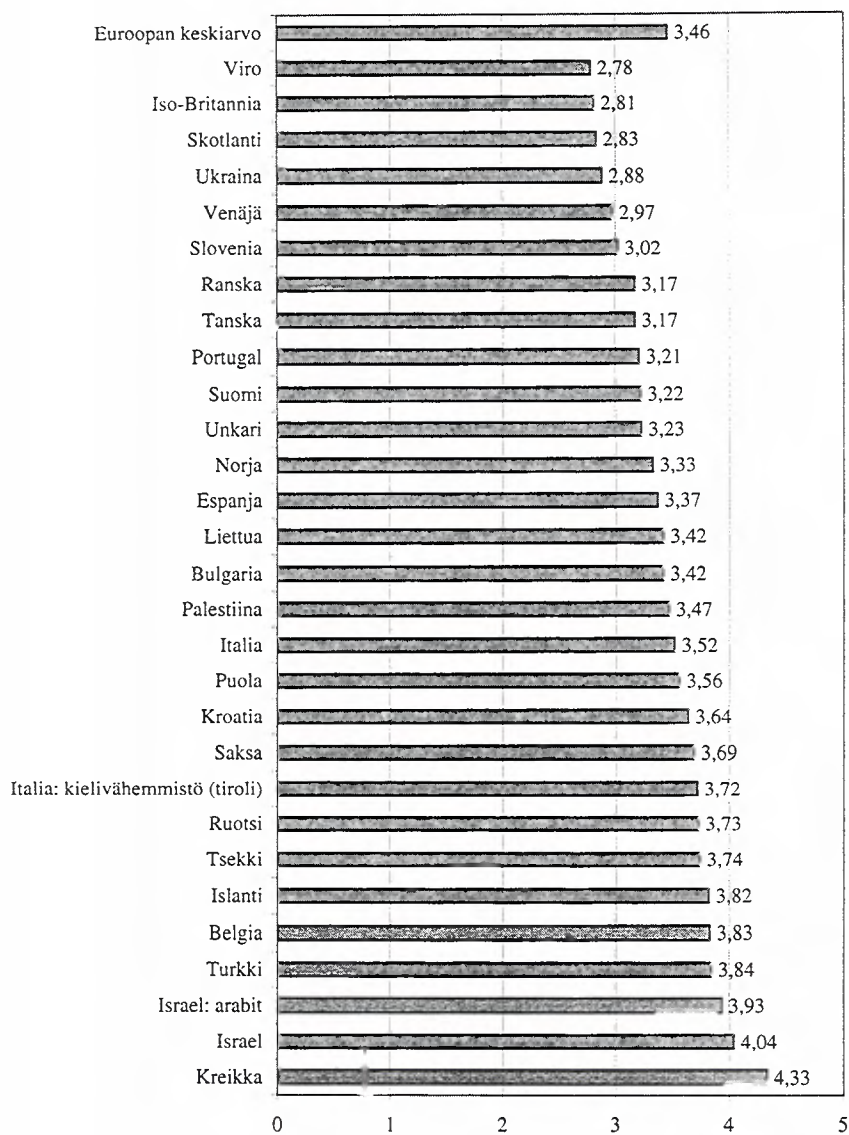

Lähde Youth and History -tutkimuksen tietokanta, kirjoittajan hallussa.

Liite III

Kuinka tärkeä demokratia on sinulle?

(N = 31016, 1 = ei tärkeä, 5 = hyvin tärkeä)

Lähde: Youth and History -tutkimuksen tietokanta, kirjoittajan hallussa.

YOUTH AND HISTORY

A Comparative European Project on Historical Consciousness among Teenagers

NUORISO JA HISTORIA

Euroopan nuorison historiatietoisuutta vertaileva tutkimusprojekti

Yhdeksäsluokkalaisille

Ensi kerran kysytään nyt koko Euroopan koululaisilta, mitä he ajattelevat historiasta. Sinut ja luokkasi on valittu osallistumaan tutkimukseen. Sinun käsityksesi menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta kiinnostavat tutkijaryhmäämme. Lähes 20 000 koululaista Suomesta, Ruotsista, Norjasta, Tanskasta, Islannista, Saksasta, Ranskasta, Italiasta, Kreikasta, Ukrainasta, Unkarista jne. vastaa näinä päivinä tähän samaan kyselyyn.

Vastaa kysymyksiin nimettömänä. Älä kirjoita nimeäsi mihinkään paperiin. Opettajasi ei saa tietää, miten vastasit. Älä myöskään kysele muilta osallistujilta, miten he vastasivat. On tärkeää, että ilmaiset OMAT yksilölliset käsityksesi. Älä siis vastaa, mitä luulet muiden sinulta odottavan.

Toisiin kysymyksiin on vaikea ottaa kantaa. Niihin ei todellakaan ole oikeita ja vääriä vastauksia. Jos jokin kysymys on mielestäsi mahdoton vastata, jätä se ja siirry seuraavaan.

Jos lomakkeessa on jotain epäselvää, kysy opettajaltasi neuvoa.

Kiitos osallistumisestasi!

Tutkimusprojektin puolesta

Sirkka Ahonen
dosentti Helsingin yliopistossa
tutkimuksen vastuuhenkilö Suomen osalta

(Jätä tämä alue täyttämättä!)

Country	<input type="text"/>
Stratum	<input type="text"/>
School	<input type="text"/>
Class	<input type="text"/>
Student	<input type="text"/>

Testadm.	<input type="text"/>
Date of test	<input type="text"/>
PC-operator	<input type="text"/>

Huom! Valittavana on useimmiten viisi vastausruutua. Rasti (X) vain yksi ruutu kultakin riviltä.

1. Mikä on historian merkitys sinulle?

täysin olen eri mieltä olen vaikeasti samaa mieltä olen täysin samaa mieltä

a. Kouluaine eikä sen enempää	☐	☐	☐	☐	☐
b. Kiehtovia asioita, jotka kiihottavat mielikuvitustani	☐	☐	☐	☐	☐
c. Tilaisuus oppia muiden virheistä ja onnistumisista	☐	☐	☐	☐	☐
d. Menneitä ja kuolleita asioita, jotka eivät minua koske	☐	☐	☐	☐	☐
e. Opettavaisia esimerkkejä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta	☐	☐	☐	☐	☐
f. Taustaa nykytilanteelle ja selityksiä nykyongelmille	☐	☐	☐	☐	☐
g. Julmuuksien ja kauheuksien varasto	☐	☐	☐	☐	☐
h. Tietoa joka auttaa minua elämän ja muutoksien hallinnassa	☐	☐	☐	☐	☐

2. Kuinka tärkeitä sinun mielestäsi ovat seuraavat historianopiskelun tavoitteet?

hyvin vähän jonkin vähän verran hyvin erittäin

a. Tietää menneisyydestä	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ymmärtää nykypäivää	☐	☐	☐	☐	☐
c. Osata suunnistautua tulevaisuuteen	☐	☐	☐	☐	☐

3. Mistä historiantunneilla NAUTIT?

hyvin vähän jonkin verran hyvin paljon

a. Oppikirjat	☐	☐	☐	☐
b. Historialliset lähteet	☐	☐	☐	☐
c. Historialliset romaanit	☐	☐	☐	☐
d. Historialliset filmit	☐	☐	☐	☐
e. TV-dokumentit	☐	☐	☐	☐
f. Opettajan kertomukset	☐	☐	☐	☐
g. Muiden aikuisten (esim. isovanhempien) kertomukset	☐	☐	☐	☐
h. Museot ja historialliset paikat	☐	☐	☐	☐

4. Mihin historiantunneilla LUOTAT?

hyvin vähän jonkin verran hyvin paljon

a. Oppikirjat	☐	☐	☐	☐
b. Historialliset lähteet	☐	☐	☐	☐
c. Historialliset romaanit	☐	☐	☐	☐
d. Historialliset filmit	☐	☐	☐	☐
e. TV-dokumentit	☐	☐	☐	☐
f. Opettajan kertomukset	☐	☐	☐	☐
g. Muiden aikuisten (esim. isovanhempien) kertomukset	☐	☐	☐	☐
h. Museot ja historialliset paikat	☐	☐	☐	☐

5. Mitä tuokkasi historiantunneilla tavallisesti tehdään?

hyvin harvoin joskus usein hyvin usein

a. Kuunnellaan opettajan kertomuksia menneisyydestä	☐	☐	☐	☐
b. Opettaja selittää, mikä menneisyydessä oli hyvin tai huonosti	☐	☐	☐	☐
c. Keskustellaan menneisyyden tapahtumien erilaisista selityksistä	☐	☐	☐	☐
d. Tutkitaan historiallisia lähteitä kuten dokumentteja, kuvia tai karttoja	☐	☐	☐	☐
e. Tehdään itse omia uusia historiantulkintoja	☐	☐	☐	☐
f. Kuunnellaan nauhoja tai katsellaan historiallisia filmejä	☐	☐	☐	☐
g. Luemme oppikirjaa tai/ja teemme työkirjaa	☐	☐	☐	☐
h. Näytellään, tehdään omia esityksiä, käydään museoissa tai tehdään muuta sellaista	☐	☐	☐	☐

6. Mihin historian tunneillasi ennen muuta pyritään?

	hyvin vähän	jonkin vähän	verran	paljon	hyvin paljon
a. Hankkimaan perustietoa historiasta	☐	☐	☐	☐	☐
b. Arvioimaan menneisyyden tapahtumia ihmisoikeuksien kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
c. Kuvittelemaan, miltä ihmisistä menneisyydessä tuntui eri kannoilta katsoen	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ymmärtämään menneisyyden ihmisten menettelyä panoutumalla heidän tilanteeseensa ja ajatusmaailmaansa	☐	☐	☐	☐	☐
e. Selitetään nykytapahtumia historian avulla ja pohditaan asioiden muuttumissuuntaa	☐	☐	☐	☐	☐
f. Hankitaan hauskuutta ja hupia historiasta	☐	☐	☐	☐	☐
g. Opitaan oman kansan ja yhteiskunnan perinteistä, luonteesta ja tehtävästä	☐	☐	☐	☐	☐
h. Arvostamaan vanhojen rakennusten ja muistojen säilyttämistä	☐	☐	☐	☐	☐

7. Arvostelusta:

	hyvin heikko	taval- heikko	linen	hyvä	hyvä
a. Minkälaisen arvosanan useimmiten saat historian tai yhteiskuntatiedon kokeista	☐	☐	☐	☐	☐
b. Minkä arvosanan antaisit historianopettajallesi (ole oikeudenmukainen!)	☐	☐	☐	☐	☐

8. Oletko tyttö vai poika?

tyttö	poika
☐	☐

9. Mikä on ikäsi?

<input type="text"/>	<input type="text"/>	vuotta
----------------------	----------------------	--------

10. Missä asut?

Suurkaupungissa (yli milj. asukasta)	☐
Isossa kaupungissa (yli 200 000 asukasta)	☐
Pienenpuoleisessa kaupungissa (alle 200 000 as.)	☐
Maalaiskylässä (alle 5000 asukasta)	☐

11. Mikä on kansallisuutesi?

Suomalainen	muu (mikä?)
☐	☐

12. Mikä uskontokuntaan kuulut?

en tiedä roomalais-katolinen protestantti ortodoksi juutalainen islam muu en mihinkään en halua vastata

13. Kuinka paljon uskonto merkitsee sinulle?

hyvin jonkin hyvin
vähän vähän verran paljon paljon

14. Missä määrin olet kiinnostunut politiikasta?

hyvin jonkin hyvin
vähän vähän verran paljon paljon

15. Kuinka monta kirjaa kotonasi suurin piirtein on (koulukirjoja ja lehtiä ei lasketa mukaan)

alle 10 11-50 51-200 200-500 yli 500

16. Minkälainen koulutus vanhemmillasi on?

äiti isä

- a. Pelkästään kansakoulu
- b. Ammatillinen koulutus
- c. Lukiokoulutus
- d. Korkeakoulututkinto

17. Ovatko perheesi tulot maasi keskitasoon nähden alemmat, keskitasoa vastaavat vai ylempät?

- a. Paljon keskitasoa ylempät
- b. Keskitasoa ylempät
- c. Suurin piirtein keskitasoiset
- d. Keskitasoa alemmat
- e. Paljon keskitasoa alemmat

18. Koulutussuunnitelmasi

Tietenkin on vaikeaa tietää tulevaisuudesta, mutta mikä olet ajatellut, minkälaisen koulutuksen haluaisit?

- a. Luulisin lopettavani koulun heti peruskoulun jälkeen
- b. Ammatillinen koulutus
- c. Lukio
- d. Yliopisto tai muu korkeakoulu

Seuraavassa kahdessa kysymyksessä sinun tulee asettaa asiat ja tapahtumat aikajärjestykseen, vanhimmista (1) aivan tuoreimpiin (5). Kirjoita siis yksi numero kunkin asian eteen.

19.

- () a. Tehdastyö
- () b. Kaupankäynti eri seutujen välillä
- () c. Maanviljelys
- () d. Metsästys ja ruoan keräily
- () e. Automatisoitu massatuotanto

20.

- () a. Venäjän vallankumous
- () b. Toinen maailmansota
- () c. Entisten siirtomaiden vapautuminen Afrikassa
- () d. Yhdistyneitten kansakuntien perustaminen
- () e. Suuri talouspula (Wall Streetin pörssiromahdus)

21. Kuinka kiinnostunut olet seuraavista historian AIKAKAUSISTA?

hyvin jonkin
vähän vähän verran hyvin erittäin

a. Vanha Kreikka ja Rooma					
b. Keskiaika (noin 500 - 1500)					
c. Aikakausi noin 1500 - 1800					
d. Aikakausi noin 1800 - 1945					
e. Aikakausi noin vuodesta 1945 tähän päivään					

22. Kuinka kiinnostunut olet seuraavista historian LAJEISTA?

hyvin jonkin
vähän vähän verran hyvin erittäin

a. Tavallisten ihmisten arkielämä					
b. Kuninkaat ja kuningattaret sekä kuuluisat henkilöt					
c. Seikkailut ja löytöretket					
d. Sodat ja diktaattorit					
e. Vieraat kulttuurit					
f. Kansojen synty ja vaiheet					
g. Demokratian kehitys					
h. Ihmistoimien vaikutus ympäristöön					
i. Maanviljelyksen, teollisuuden ja kaupan kehitys					

hyvin jonkin
vähän vähän verran hyvin erittäin

- j. Erityisaiheet, kuten esim. autojen, musiikin, urheilun historia

--	--	--	--	--
- k. Oman perheesi historia

--	--	--	--	--

23. Kuinka kiinnostunut olet seuraavien ALUEIDEN historiasta?

hyvin jonkin
vähän vähän verran hyvin erittäin

- a. Kotiscutusi historia

--	--	--	--	--
- b. Kotiscutuasi ympäröivän alueen historia

--	--	--	--	--
- c. Suomen historia

--	--	--	--	--
- d. Euroopan historia

--	--	--	--	--
- e. Euroopan ulkopuolisten alueiden historia

--	--	--	--	--

24. Kuinka paljon seuraavat tekijät ovat mielestäsi muuttaneet ihmisten elämää entisistä ajoista tähän päivään mennessä ?

hyvin jonkin hyvin
vähän vähän verran paljon paljon

- a. Tekniset keksinnöt ja koneet

--	--	--	--	--
- b. Yhteiskunnalliset liikkeet ja ryhmien väliset riidat

--	--	--	--	--
- c. Kuninkaat, kuningattaret ja poliittiset johtajat

--	--	--	--	--
- d. Poliittiset uudistukset

--	--	--	--	--
- e. Uskontojen perustajat ja uskonnolliset johtajat

--	--	--	--	--
- f. Tieteellinen kehitys ja uusi tieto

--	--	--	--	--
- g. Sodat ja valtioiden riidat

--	--	--	--	--
- h. Taloudellisen edun tavoittelu ja kilpailu

--	--	--	--	--
- i. Filosofit ja muut oppineet

--	--	--	--	--
- j. Vallankumoukset

--	--	--	--	--
- k. Väestöräjähdykset

--	--	--	--	--
- l. Ympäristöongelmat

--	--	--	--	--
- m. Luonnon katastrofit

--	--	--	--	--
- n. Suuret kansainvaellukset ja muuttoliikkeet

--	--	--	--	--
- o. Jokainen ihminen

--	--	--	--	--

25. Kuinka paljon seuraavat tekijät tulevat muuttamaan ihmisten elämää seuraavan 40 vuoden aikana?

	hyvin vähän	jonkin vähän	hyvin paljon	paljon
a. Tekniset keksinnöt ja koneet	☐	☐	☐	☐
b. Yhteiskunnalliset liikkeet ja ryhmien väliset riidat	☐	☐	☐	☐
c. Kuninkaat, kuningattaret ja poliittiset johtajat	☐	☐	☐	☐
d. Poliittiset uudistukset	☐	☐	☐	☐
e. Uskontojen perustajat ja uskonnolliset johtajat	☐	☐	☐	☐
f. Tieteellinen kehitys ja uusi tieto	☐	☐	☐	☐
g. Sodat ja valtioiden riidat	☐	☐	☐	☐
h. Taloudellisen edun tavoittelu ja kilpailu	☐	☐	☐	☐
i. Filosofit ja muut oppineet	☐	☐	☐	☐
j. Vallankumoukset	☐	☐	☐	☐
k. Väestöräjähdyks	☐	☐	☐	☐
l. Ympäristöongelmat	☐	☐	☐	☐
m. Luonnon katastrofit	☐	☐	☐	☐
n. Suuret kansainvaellukset ja muuttoliikkeet	☐	☐	☐	☐
o. Jokainen ihminen	☐	☐	☐	☐

Seuraavat kysymykset koskevat tiettyjä historiallisia henkilöitä ja asioita. Jos et muista jotain asiaa, jätä tyhjä rivi ja siirry seuraavaan kohtaan.

26. Mikä on sinun käsityksesi keskiajasta?

	täysin eri mieltä	olen eri mieltä	vaikea sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Pimeä taikauskon aikakausi	☐	☐	☐	☐	☐
b. Oman maani historian loistokausi	☐	☐	☐	☐	☐
c. Suurten tuomiokirkkojen rakentamisen kausi	☐	☐	☐	☐	☐
d. Aika jolloin aateli, kirkko ja kuningas alistivat talonpoikia	☐	☐	☐	☐	☐
e. Ritarien ja linnanheitojen romanttinen, jännittävä kausi	☐	☐	☐	☐	☐
f. Kirkon ja kuninkaan valtaistutusten kausi monissa Euroopan maissa	☐	☐	☐	☐	☐

27. Mikä on käsityksesi siirtomaakaudesta (ennen ensimmäistä maailmansotaa)?

täysin olen olen täysin
eri eri vaikea samaa samaa
mieltä mieltä sanoa mieltä mieltä

- a. Rohkeiden seikkailijoiden (Kolumbus, Vasco da Gama ym) aika
- b. Kristinuskon levittämisen aika
- c. Maailmanvallan perustamisen aika eräille Euroopan kansoille
- d. Aika jolloin eurooppalaiset riistivät muita kansoja ja maita
- e. Aika jolloin eurooppalaiset toivat edistyksen muille mantereille
- f. Muiden kulttuurien halveksumisen ja rotuennakkoluulojen aika

28. Mikä käsityksesi teollisesta vallankumouksesta?

täysin olen olen täysin
eri eri vaikea samaa samaa
mieltä mieltä sanoa mieltä mieltä

- a. Ympäristön saastuttamisen alku
- b. Elintason nousun aika
- c. Entistä parempien koneiden aika
- d. Suurpääomien kasaantumisen aika
- e. Ruuhkautuvien ja rumien kaupunkien aika
- f. Työläisten ja tehtaanomistajien keskinäisen taistelun aika

29. Mikä on käsityksesi Adolf Hitleristä?

täysin olen olen täysin
eri eri vaikea samaa samaa
mieltä mieltä sanoa mieltä mieltä

- a. Kylmä diktaattori ja sodanliekkoja, joka on syytä kansanmurhaan
- b. Kommunismin päävastustaja
- c. Saksan teollisuuspamppujen ja imperialistien sätkynukke
- d. Lahjakas puhuja ja kansanjohtaja
- e. Mielisairas, ihmisiä vihaava rikollinen
- f. Järjestyksen, turvallisuuden ja kansallisen yhtenäisyyden luoja
- g. Kulttuurien sekoittamisen ja ulkomaalaisten vaikutteiden vastustaja
- h. Vallankeskityksen ja väkivallan keskushahmo

30. Mikä on käsityksesi Itä-Euroopassa 1985 jälkeen tapahtuneista muutoksista?

täysin olen olen täysin
eri eri vaikea samaa samaa
mieltä mieltä sanoa mieltä mieltä

a. Neuvostoliiton hajoaminen	☐	☐	☐	☐	☐
b. Demokratian tulo neuvostoyhteiskuntaan	☐	☐	☐	☐	☐
c. Varsovan liiton maiden vapautuminen	☐	☐	☐	☐	☐
d. USA:n voitto kylmässä sodassa	☐	☐	☐	☐	☐
e. Petos sosialismin aatetta kohtaan	☐	☐	☐	☐	☐
f. Kansojen välisten riitujen ja kansalaisuuden tulo	☐	☐	☐	☐	☐
g. Markkinatalouden alku Itä-Euroopassa	☐	☐	☐	☐	☐

31. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle?

hyvin jonkin
vähän vähän verran hyvin erittäin

a. perhe	☐	☐	☐	☐	☐
b. ystävät	☐	☐	☐	☐	☐
c. omat henkilökohtaiset harrastukseni	☐	☐	☐	☐	☐
d. oma maani	☐	☐	☐	☐	☐
e. oma kansani	☐	☐	☐	☐	☐
f. oma raha ja varakkuus	☐	☐	☐	☐	☐
g. uskontoni	☐	☐	☐	☐	☐
h. Euroopan kansojen yhteistyö	☐	☐	☐	☐	☐
i. demokratia	☐	☐	☐	☐	☐
j. kaikkien oikeus oman mielipitteen ilmaisuun	☐	☐	☐	☐	☐
k. rauha hinnalla millä hyvänsä	☐	☐	☐	☐	☐
l. oman maan köyhien auttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
m. kolmannen maailman köyhien auttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
n. hyvinvointi ja sosiaaliturva	☐	☐	☐	☐	☐
o. ympäristön suojelu	☐	☐	☐	☐	☐

32. Aseta alla olevat laivatyytit oikeaan aikajärjestykseen vanhimmasta (1) uusimpaan (5).

()

()

()

()

()

33. Aseta alla olevat parit oikeaan aikajärjestykseen vanhimmasta (1) uusimpaan (5).

()

()

()

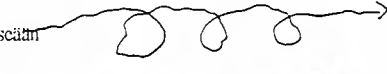

()

()

34. Historia nähdään usein ajassa etenevänä viivana. Mikä alla olevista viivoista kuvaa mielestäsi parhaiten historiallista kehitystä? Rasti vain yksi ruutu!

- a. Olot yleisesti ottaen paranevat
- b. Olot eivät oikeastaan muutu
- c. Olot yleisesti ottaen huononevat
- d. Historia yleensä toistaa itsensä
- e. Olot muuttuvat yleensä laidasta toisesta

35. Millaista Suomessa mielestäsi oli 40 VUOTTA SITTEN?

en usko
niin tuskin olla
voi olla
ehkä
uskon
niin

a. rauhallista	☐	☐	☐	☐	☐
b. väestöä oli liikaa	☐	☐	☐	☐	☐
c. vicras valtio riisti meitä	☐	☐	☐	☐	☐
d. vaurasta ja hyvinvoivaa	☐	☐	☐	☐	☐
e. demokraattista	☐	☐	☐	☐	☐
f. saastunutta	☐	☐	☐	☐	☐
g. rikkaiden ja köyhien välit olivat riitaiset	☐	☐	☐	☐	☐
h. eri kansallisuuksien välit olivat riitaiset	☐	☐	☐	☐	☐

36. Millaista arvelet Suomessa olevan 40 VUODEN KULUTTUA?

en
usko voi uskon
niin tuskin olla ehkä niin

a. rauhallista	☐	☐	☐	☐	☐
b. on liikaa väkeä	☐	☐	☐	☐	☐
c. vieras valtio riistää meitä	☐	☐	☐	☐	☐
d. vaurasta ja hyvinvoivaa	☐	☐	☐	☐	☐
e. demokraattista	☐	☐	☐	☐	☐
f. saastunutta	☐	☐	☐	☐	☐
g. rikkaiden ja köyhien välit ovat riitaisat	☐	☐	☐	☐	☐
h. eri kansallisuuksien välit ovat riitaisat	☐	☐	☐	☐	☐

37. Millaista arvelet Euroopassa olevan 40 VUODEN KULUTTUA ?

en
usko voi uskon
niin tuskin olla ehkä niin

a. rauhallista	☐	☐	☐	☐	☐
b. on liikaa väkeä	☐	☐	☐	☐	☐
c. vahvat valtiot riistävät muita	☐	☐	☐	☐	☐
d. vaurasta ja hyvinvoivaa	☐	☐	☐	☐	☐
e. demokraattista	☐	☐	☐	☐	☐
f. saastunutta	☐	☐	☐	☐	☐
g. rikkaiden ja köyhien välit ovat riitaisat	☐	☐	☐	☐	☐
h. eri kansallisuuksien välit ovat riitaisat	☐	☐	☐	☐	☐

38. Millaista arvelet oman elämäsi olevan 40 VUODEN KULUTTUA?

en
usko voi uskon
niin tuskin olla ehkä niin

a. Minulla on mielenkiintoinen työ	☐	☐	☐	☐	☐
b. Vietän onnellista ja rauhallista perhe-elämää	☐	☐	☐	☐	☐
c. Minulla on hyviä ystäviä	☐	☐	☐	☐	☐
d. Minulla on hyvät tulot	☐	☐	☐	☐	☐
e. Minulla on kaikki poliittiset oikeudet	☐	☐	☐	☐	☐

	en usko niin	voi tuskin olla	uskon chkä niin	
f. Osallistun politiikkaan	☐	☐	☐	☐
g. Minulla on aikaa mielenkiintoisiin harrastuksiin	☐	☐	☐	☐

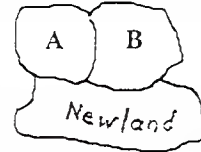
39. Toiset ovat maassasi rikkaita, toiset köyhiä. Miksi jotkut ovat muita rikkaampia?

	en usko niin	voi tuskin olla	uskon chkä niin	
a. Koska heillä on ollut hyvä tuuri	☐	☐	☐	☐
b. Koska he ovat tehneet lujasti töitä	☐	☐	☐	☐
c. Koska he ovat perineet omaisuutta ja rahaa	☐	☐	☐	☐
d. Koska he ovat olleet itsekkäitä ja röyhkeitä	☐	☐	☐	☐
e. Koska he ovat hyötynneet epäoikeudenmukaisesta järjestelmästä	☐	☐	☐	☐
f. Koska he ovat olleet yritteliäitä ja uskaltaneet ottaa riskejä	☐	☐	☐	☐

40. Oletetaan että olet nuori nainen/mies 1400-luvulla. Isäsi käsksee sinun mennä naimisiin Juhanan/Katariinan kanssa, joka on rikkaan talon poika/tytär naapurikylästä. Et rakasta etkä oikein edes tunne tulevaa puolisoasi. Mitä tekisit, jos eläisit tuona aikana? Arvioi alla olevia vaihtoehtoja.

	en usko niin	voi tuskin olla	uskon chkä niin	
a. Kieltäytyisin, koska on väärin ja julmaa pakottaa naimisiin ilman rakkautta	☐	☐	☐	☐
b. Tottelisin, koska varallisuus on avioliitossa tärkeämpää kuin rakkaus	☐	☐	☐	☐
c. Karkaisin ja menisin luostariin, koska arvostan uskonnollista elämää enemmän kuin maallista	☐	☐	☐	☐
d. Suostuisin, koska muutkin nuoret noudattavat naima-asioissa isänsä tahtoa	☐	☐	☐	☐
e. Vastustelisin, koska jokaisella ihmisellä on oikeus rakkauteen	☐	☐	☐	☐
f. Tottelisin, koska kapinointi vanhempia vastaan on kapinointia Jumalan lakia vastaan	☐	☐	☐	☐

41. Oletetaan, että oma maasi A olisi hallinnut kuviteltua Newlandia vuodesta 1500 vuoteen 1900. Vuodesta 1900 lähtien tähän päivään Newlandia on hallinnut maa B. Oma maasi A tahtoo nyt Newlandin takaisin alla olevin perustein. Missä määrin kannatat eri perusteita?

	hyvin vähän	jonkin vähän	varran paljon	hyvin paljon
a. "Newlandin asukkailla on sama kieli ja kulttuuri kuin meillä"	☐	☐	☐	☐
b. "Newland on ollut meidän hallussamme pitempään (1500-1900) kuin B:llä (1900-1994)"	☐	☐	☐	☐
c. "Meidän maasta muutti asukkaita Newlandiin jo vuonna 1500, kun taas B:läisiä asettui sinne vasta 1900"	☐	☐	☐	☐
d. "Newlandilaisten enemmistö haluaa mieluummin olla meidän hallinnassa kuin B:n"	☐	☐	☐	☐
e. "B riisti Newlandin meiltä sodalla, siis väärilydellä"	☐	☐	☐	☐
f. "Kansainvälinen rauhankonferenssi on tutkinut asian ja suosittelee Newlandin palauttamista meille"	☐	☐	☐	☐
g. "Meillä on vahva armeija ja käytämme tarvittaessa sitä saadaksemme Newlandin"	☐	☐	☐	☐

42. Oletetaan että jonain päivänä Afrikan entiset siirtomaat menevät maailmantuomioistuimeen vaatimaan korvauksia siirtomaina kärsimistään vahingoista. Kenen tulee maksaa?

	täysin eri mieltä	olen eri mieltä	olen vaikea sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Jokaisen Euroopan valtion	☐	☐	☐	☐	☐
b. Niiden maiden, joilla oli siirtomaita	☐	☐	☐	☐	☐
c. Ei minkään valtion	☐	☐	☐	☐	☐
d. Kaikkien maailman valtioiden, aina varojensa mukaan	☐	☐	☐	☐	☐

43. Oletetaan, että asuinseudullesi suunnitellaan moottoritietä. Rakentaminen tuhoaisi alla olevat kohteet. Missä määrin haluaisit suojella kutakin niistä?

	hyvin vähän	jonkin vähän	verran	paljon	hyvin paljon
a. Kivikautinen uhripaikka	☐	☐	☐	☐	☐
b. Keskiaikainen kirkko	☐	☐	☐	☐	☐
c. Kolmesataa vuotta vanha hyväkuntoinen maalaistalo	☐	☐	☐	☐	☐
d. Vanha, vielä käytössä oleva tehdas	☐	☐	☐	☐	☐
e. Toisen maailmansodan uhrien muistomerkki	☐	☐	☐	☐	☐
f. Sata vuotta sitten kuolleen runoilijan koti	☐	☐	☐	☐	☐
g. Harvinainen geologinen muodostelma	☐	☐	☐	☐	☐
h. Uhanalaisen linnun pesäpaikka	☐	☐	☐	☐	☐

44. Monissa maissa keskustellaan siitä, pitäisikö ulkomaalaisille maahanmuuttajille myöntää täydet kansalaisoikeudet, siis myös äänioikeus. Keille maahanmuuttajista pitäisi mielestäsi antaa äänioikeus maasi eduskuntavaaleissa?

	täysin eri mieltä	olen vaikea sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Ei kenellekään maahanmuuttajalle	☐	☐	☐	☐
b. Niille, jotka ovat omaksuneet maani kielen, tavat ja kulttuurin	☐	☐	☐	☐
c. Niille maahanmuuttajille, jotka ovat tulleet maahan laillisesti ja noudattavat lakejamme	☐	☐	☐	☐
d. Niille maahanmuuttajille, joita on heidän kotimaassaan vainottu	☐	☐	☐	☐
e. Niille maahanmuuttajille, jotka noudattavat demokratian ja maani perustuslain sääntöjä	☐	☐	☐	☐
f. Kaikille maahanmuuttajille	☐	☐	☐	☐

45. Mikä on käsityksestä kansoista ja kansallisvaltiosta?

	täysin eri mieltä	olen eri mieltä	vaikkea sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Kansat syntyvät, kasvavat ja tuhoutuvat historiassa niinkuin kaikki muukin	☐	☐	☐	☐	☐
b. Kansat ovat luonnollisia ryhmiä, joilla on yhteiset alkujuuret, kieli, historia ja kulttuuri	☐	☐	☐	☐	☐
c. Kansalla on yhteinen tahto luoda yhteinen tulevaisuus menneistä eroista huolimatta	☐	☐	☐	☐	☐
d. Kansojen halu muodostaa omia valtioita on ollut viime vuosisatojen sotien pääsyytä	☐	☐	☐	☐	☐
e. Kansoilla on oikeus aloittaa sotia saadakseen oman valtion	☐	☐	☐	☐	☐
f. Kansallisvaltioiden pitäisi luovuttaa suuri osa valtaansa ylikansallisille järjestöille	☐	☐	☐	☐	☐

46. Mitä Eurooppa ja Euroopan yhdistyminen merkitsevät sinulle?

	täysin eri mieltä	olen eri mieltä	vaikkea sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Eurooppa on maantieteellinen käsite eikä muuta	☐	☐	☐	☐	☐
b. Eurooppa on demokratian, valistuksen ja edistyksen kehto	☐	☐	☐	☐	☐
c. Eurooppa on joukko rikkaita valkoihoisten valtioita, jotka ovat riistäneet muun maailman varoja ja ympäristöä	☐	☐	☐	☐	☐
d. Euroopan yhdistyminen on ainoa keino saada rauha ennen toisiaan tuhonneiden kansojen välille	☐	☐	☐	☐	☐
e. Euroopan yhdistyminen on vaaraksi valtioiden itsenäisyydelle, ominaislaadulle ja kulttuurille	☐	☐	☐	☐	☐
f. Euroopan yhdistyminen auttaa ratkaisemaan Euroopan maiden taloudelliset ja yhteiskunnalliset ongelmat	☐	☐	☐	☐	☐

47. Mitä ajattelet demokratiasta?

	täysin eri mieltä	olen eri mieltä	vaikka sanoa	olen samaa mieltä	täysin samaa mieltä
a. Se merkitsee kansan valtaa kansan parhaaksi ja kansan toimesta	☐	☐	☐	☐	☐
b. Se on vanhan Kreikan arvokkain perintö	☐	☐	☐	☐	☐
c. Se on pitkien yritysten ja ehdysten sarjan loppusaavutus	☐	☐	☐	☐	☐
d. Se on vain muutamien puoluepamppujen vaalipuheita	☐	☐	☐	☐	☐
e. Se on lain ja oikeuden mukaan hallitsemista ja vähemmistöjen suojaa	☐	☐	☐	☐	☐
f. Se edellyttää hyvinvointivaltiota	☐	☐	☐	☐	☐
g. Se merkitsee heikkoa hallitusvaltaa, josta ei ole apua uhkaavissa tilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐
h. Se on teeskentelyä, sillä voittajiksi selviytyvät kuitenkin ne joilla on rahaa ja valtaa	☐	☐	☐	☐	☐
i. Se ei totuuden mukaan naiset ja miehet ovat täysin tasa-arvoisia	☐	☐	☐	☐	☐

48. Monissa maissa alla olevat kysymykset jakavat ihmiset kahteen leiriin. Miten itse äänestäisit näissä asioissa?

	kyllä	en tiedä	ei	en äänestä
a. Euroopan kaikkien ydinvoimaloiden sulkeminen	☐	☐	☐	☐
b. Yksityisautoilun rajoittaminen ilman saastumisen ja metsäkuolemien ehkäisemiseksi	☐	☐	☐	☐
c. Palkkojen ja elintason laskeminen Länsi-Euroopassa, jotta voidaan sijoittaa rahaa Itä-Eurooppaan	☐	☐	☐	☐
d. Täysi tasa-arvo naisille työssä, kotona ja julkisessa elämässä	☐	☐	☐	☐
e. Euroopan maiden armeijojen käyttö YK:n pyrkimyksissä lopettaa sisällissodat eri puolilla maailmaa	☐	☐	☐	☐
f. Siirtolaisuuden rajoittaminen	☐	☐	☐	☐
g. Hintatakuut kolmannen maailman tuotteille nostamalla hintoja Euroopassa	☐	☐	☐	☐
h. Enemmän valtaa poliisille rikollisuuden ja väkivallan nujertamiseksi	☐	☐	☐	☐
i. Euroopan unionin vallan vähentäminen kansallisvaltioiden hyväksi	☐	☐	☐	☐
j. Euroopan cheyttäminen ottamalla käyttöön yhteinen valuutta	☐	☐	☐	☐

■ Henkilö- ja asiahakemisto

- aktualisoitunut sukupolvi 11
Alasuutari, Pertti 57
Anderson, Benedict 35, 136
avainkokemukset 11, 13, 14
avoin yhteiskunta 147, 155, 164
Bauman, Zygmunt 22, 24, 36-37, 173
Beck, Ulrich 22, 23, 34, 36, 131, 153
von Borries, Bodo 15, 45, 134
Bourdieu, Pierre 12
Cornell, Stephen 36
Dahrendorf, Rolf 38, 135
Envall, Markku 174
demokraattinen sentralismi 146-48
demokratia 33, 45, 89, 133, 137, 142-43,
145-156, 159, 164, 168
demokratiakritiikki 154
edistyskertomus 25, 160
edustuksellinen demokratia 146
Ehrnrooth, Jari 50,71
ei-kokemusten sukupolvi 91
elinkeinorakenne 42, 102-03
elämäntapamuutos 106-08
Eskola, Katariina 41, 57
etninen identiteetti 28, 34-35
etninen kertomus 37, 136
etninen vähemmistö 35
Euroopan unioni 34, 123, 160
evakko 54, 74, 86, 88
folklighet 147
Frankfurtin koulukunta 26
fundamentalismi 35, 165
Füredi, Frank 27, 30-31, 34, 129
Gemeinschaft–Gesellschaft 97
Giddens, Anthony 12, 21, 23, 153, 166
glasnost 24, 25, 76, 172
Gräv där du står 30
Haapala, Pertti 91
haastattelututkimus 42-44, 169
Habermas, Jürgen 26
Haley, Alex 60
Hartmann, Douglas 36
hegeliläis-snellmanilaisuus 38
hegeliläisyys 37, 75, 135, 164
hegemoniallinen kertomus 30
Hentilä, Seppo 40
von Herder, Johann Gottfried 135, 137,
164
historianharrastus 145, 148, 157
historiakulttuuri 15-20, 42-43, 47, 48-59,
109, 131, 166, 170, 172
historialiike 15
historiallinen elokuva 19, 170
historiallinen identiteetti 15, 22, 24, 26-
28, 31, 34, 38, 39, 42, 44-46, 61, 132
historiallinen romaani 19, 169
historiallinen syyllisyys 32, 50, 73
historiandidaktiikka 26, 45
historianopetus 17, 18, 20, 33, 46, 48
historian selittäminen 150-52, 165-67
historian tuomio 32, 50
historiantutkimus ja -kirjoitus 17, 27, 30-
32, 34, 45
historian vastaanotto 40-42, 46
historiatietoisuus 17, 25-27, 31, 34, 40,
46, 128, 165, 173
Historikerstreit 15
History Workshop 15, 16
Hobsbawm, Eric 21, 29
hyvinvointivaltio 25, 44-45, 54-56, 63,
89-101, 123, 130, 137, 143-44, 155,
155-164, 171-72
identiteetti 21, 22, 24, 108
identiteettikertomus 29
identiteettikriisi 36
identiteettitaistelu 31
ihmisoikeudet 45
Immonen, Kari 40
isänmaa 29, 137-38
Jarva, Risto 57
Jensen, Bernard Eric 41
juuret 60, 63
juutalaisyhteisö 30, 32
jälkikekkoslainen sukupolvi 109
jälkitraditionaalinen yhteiskunta 12
Kalela, Jorma 40, 142-43
kansa 37, 135, 137-39
kansakunta 29, 35, 37-38, 44, 47, 75, 133,
137-40, 145, 157, 164-65, 168
kansalainen 34, 37, 135

kansalaisyhteiskunta 38, 137, 166
 kansallinen herääminen 29
 kansallinen identiteetti 29, 34-39, 45, 54, 80, 145
 kansallinen kertomus (projekti) 30, 37, 47-49, 52, 74-75, 82, 120-121, 123, 129-31, 172
 kansallinen (kollektiivinen) trauma 50, 131
 kansallistunne 35, 37
 kansallisuus 45, 143, 159
 kansallisvaltio 21, 23, 29, 35, 37, 49, 51, 54, 136, 137, 142, 157
 kansankoti 25, 54-56, 89-101, 131, 143-45, 150
 kansantaudit 44, 54, 90, 94
 Karjalan kysymys 53, 78
 Kekkonen aika 13, 24, 42, 44, 48, 59, 109-118, 129-30, 171-72
 Kekkonen ajan uudelleenarviointi 58, 116-18
 kertomus 19, 20, 21, 22, 24, 26-32, 36, 43, 47, 69, 81, 103, 106, 170
 Keynes, John Maynard 158, 163
 Kohl, Helmuth 28
 kollektiivinen identiteetti 22, 24, 28-30, 41
 kollektiivinen muisti 21, 24, 25, 30, 36, 40, 47, 60, 62, 79, 108, 126, 147, 170
 kommunitaristinen demokratia 146, 154
 konsensuskausi 111
 Kortteinen, Matti 57, 106
 korvikeidentiteetti 33
 Koselleck, Reinhard 26, 27, 118, 133
 kotirintama 44, 86-88
 koulukasvatus 28, 34, 55
 kulkutaudit 94
 kulttuuritaistelu (Tuntemattomasta sotilaasta) 52
 kyläläisyys 107
 kyselytutkimus 45-46, 134, 168
 köyhyys 55, 90, 93, 131, 157
 laadullinen tutkimus 44
 Laine, Edvin 52, 57
 Lapuan liike 50, 72
 larppaajat (LARP) 18
 Lasch, Christopher 119, 129
 Lazar, ruhtinas 27
 Le Bon, Gustav 49
 Lepsius, Rainer M. 38
 liberalismi 146, 154
 Linna, Väinö 48, 50, 130
 lotat 88
 lotta- ja sotaopperat 53
 Lowenthal, David 17
 maahanmuuttajat 45, 147
 maaltapako 57, 104
 maanomistuskysymys 50, 68-69
 maaseutunostalgia 55, 106
 Maffesoli, Michel 23, 34, 36-37, 40, 153
 makrohistoria 31
 Mannheim, Karl 11
 marttyyriuskertomus 29
 McNeill, William 28
 Mead, Margaret 12, 14, 41-42, 169
 menneisyydenhallinta 32-33, 73
 mennyt tulevaisuus 118
 mielipiteenvapaus 148, 159
 mikrohistoria 16, 31, 79, 108
 Milosevic 27
 Mitscherlich, Alexander ja Margarete 33
 modernisaatio 47, 48, 60, 63, 106-08, 134, 164-66
 mosaiikkisyhteiskunta 36, 129, 134
 muuttoliike 61
 Mäkelä, Matti 55, 57
 narratiivinen kompetenssi 26
 nationalismi 35-37, 47, 48, 51, 133, 136, 141
 Neuvostoliitto 28, 75, 109, 117, 130
 Niemi, Juhani 84
 Nokia 124
Nuorisoinen ja historia -tutkimus 19, 41, 133-167
 Paasikiven-Kekkonen linja 113
 perhemuistot 29, 34
 pikkulapsikuolleisuus 94
 pohjoismainen malli (demokratia) 89, 135, 146-48, 155, 158, 164
 poliittinen korrektius 79
 poliittinen kiinnostuneisuus 152-53
 poliittinen osallistuminen 137, 152-53
 poliittiset asenteet 133, 152-53
 poliittis-yhteiskunnallisten käsitteiden historiallisuus 133, 165
 pommitukset, siviilikohteiden 74, 86
 postkommunistinen yhteiskunta 29
 postmodernius 22, 23, 29, 34, 40, 61
 protestantit ja katoliset 144, 158, 160-62
 punaiset ja valkoiset 50, 64-73
 reaaliolitiikka 115-18
 Reagan, Ronald 28
 Renan, Ernest 37, 38, 44, 131, 135, 142, 145, 164
 reseptio, ks. historian vastaanotto
 revisio ks. Kekkonen ajan uudelleenarviointi
 riskiyhteiskunta 119
Rokka, Antti 52, 81

- Roos, J.P. 12, 41, 43
 rotukertomus 37
 Ruotsiin muutto 105, 107
 Rösen, Jörn 15, 26, 27, 41
 Saksan ja Suomen liittolaisuus sodan aikana 77, 127
 Salama, Hannu 57
 Samuel, Raphael 15
 sankari 28, 29, 48-49, 80, 82-83, 98, 115, 169
 Schörken, Rolf 15, 17, 41
 selviytymiskertomus 29, 44, 55, 82-85, 94-98, 121-22, 129, 173
 Sichrovsky, Peter 32, 73
 Smith, Anthony 29, 35, 37, 136
 snellmanilaisuus 54, 143, 166
 Soikkanen, Timo 41, 43
 solidaarisuus 37, 45, 56, 137, 144, 158, 162
 sosiaalinen konstruktivismi 25
 sosiaaliturva 89, 123, 159
 sota ja rauha 36, 45, 53, 79, 120, 126, 141-42, 159
 sotaelokuvat 51-54, 130
 sotakirjat 51-54
 sotalapset 88
 sotaveteraani 24, 78, 79, 81-82, 84
 stalinistit 34
 sukupolvi 11-14, 20, 46, 48-49, 63-132, 159, 170
 sukupolviasema 11
 sukupolvien elävä ketju 42, 60-64, 75
 sukupolvi-identiteetti 41-42
 Sukupolvihegemonia 12
 sukupolvikonflikti 20
 sukupolvikuilu 14, 41
 sukupolvitutkimus 40-41
 sukupuolten tasa-arvo 90
 suojeluskunnat 65-66
 suomettuminen 34, 115-18, 127, 130-31
 suullinen perimätieto 19, 20, 108-09
 suuri kertomus 23, 27-32, 79
 suuri muutto 13, 57-58, 63, 101-109, 130
 suuri rakennemuutos 23, 44, 101-109
 systeemiturvallisuus 23, 131
 talvi- ja jatkosota 13, 44, 51, 53, 73-89, 126, 130, 141, 171
Talvisota (elokuva) 51, 53, 75, 78, 79, 81, 84
 tasa-arvo 45, 154
 tavallinen ihminen historian toimijana 99, 134, 149-51, 157, 164-66, 173
 teknologia-usko 125, 150-52
 terrori, vuoden 1918 64-65, 69-72
 Thatcher, Margaret 28
 toinen tasavalta 59, 109
 Topelius, Zachris 23, 48
 torjuntavoitto 53
 torpparit 50, 64-65
 von Treitschke, Heinrich 51, 75
 tulevaisuuden odotukset 25, 26, 118-29, 156, 160, 166
 Tulviste, Peter 29
Tunteiden sotilas 48, 51-53, 75, 77, 79, 81, 84, 110, 129
 työttömyys 98, 128
 työväenyhdistykset 65-66
 uusheimoisuus 23, 40, 129, 173
 uusi politiikkakäsitys 153
 uusliberalismi 91, 147, 158
 urheilu 44, 63
 valistuksen suuri projekti 137
 vallankumous 36, 45, 151
 vanha hyvä aika 107, 111
 vapaussota/kansalaissota 67
 Vares, Vesa 41, 43
 Varpio, Yrjö 41, 49
 venäläiskuva 78
 Vihavainen, Timo 49, 58, 130
 vuoden 1918 sota 14, 24, 44, 48, 50, 64-73, 126, 130-31
 vähemmistö kertomus 30-31
 Weber, Max 158
 Wertsch, James 41, 130
 yhteistahto 136, 139, 142
 Ylikangas, Heikki 33, 50
 ylikansalliset järjestöt 142
 Ziehe, Thomas 41-42
 Zoll, Ralf 153
 Äyräpään taistelu 42, 74, 79, 84-85

